

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ
ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ &
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Ο Εναλλακτικός Τουρισμός & η Συμβολή του
στην Ανάπτυξη – Το Παράδειγμα Πύλης-
Ελάτης-Περτουλίου Τρικάλων**

Φοιτήτρια: Θυμιάκου Γλυκερία

Επιβλέπων: κ. Ψυχάρης Ιωάννης

ΒΟΛΟΣ, ΙΟΥΛΙΟΣ 2007

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.: 5561/1
Ημερ. Εισ.: 23-07-2007
Δωρεά: Συγγραφέα
Ταξιθετικός Κωδικός: ΠΤ – ΜΧΠΠΑ
2007
ΘΥΜ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής εργασίας αποτελεί η διερεύνηση του εναλλακτικού τουρισμού και η επίδρασή του στην ανάπτυξη. Ειδικότερα εξετάζεται η περίπτωση της περιοχής Πύλης-Ελάτης-Περτουλίου Τρικάλων.

Αν και το μαζικό συμβατικό τουριστικό μοντέλο κυριαρχεί στη σημερινή εποχή, εντούτοις τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια μεταβατική τάση προς ένα νέο μοντέλο τουρισμού που ενσωματώνει τις εναλλακτικές μορφές. Οι εναλλακτικές μορφές διατηρούν όλα τα πλεονεκτήματα της ανάπτυξης του τουρισμού γενικότερα, ενώ περιορίζουν τις δυσμενείς επιδράσεις του μαζικού μοντέλου. Η εναρμόνισή τους με τις αρχές της αειφορίας και της βιωσιμότητας συνιστά μια σχέση συνεργίας με την έννοια της ανάπτυξης.

Όσον αφορά την περιοχή Πύλης-Ελάτης-Περτουλίου, πρόκειται για μια ορεινή περιοχή με πλούσιο φυσικό περιβάλλον, όπου έχουν αναπτυχθεί αρκετές μορφές εναλλακτικού τουρισμού και κατά ένα μεγάλο μέρος στηρίζουν και την οικονομία της περιοχής.

SUMMARY

The object of the present diplomatic is the investigation of alternative tourism and his effect on development. More specifically is examined the case of region of Pili-Elati-Pertouli of Trikala.

Even if the mass conventional tourist model dominates in the current season, nevertheless a transient tendency to a new model of tourism, that incorporates the alternative forms, is observed over the last years. The alternative forms maintain all the advantages that derive from the growth of tourism in general, while they limit the unfavourable effects of the mass model. Their harmonisation with the principles of sustainability and viability recommends a relation of synergy with the significance of development.

With regard to the region of Pili-Elati-Pertouli it is a mountainous region with rich natural environment, where have been developed enough forms of alternative tourism and at a big part they also support the economy of the entire region.

1. ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ	3
1.1 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	3
1.2 ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	4
1.3 ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	6
1.4 ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	7
1.5 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΚΑΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΜΑΖΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	9
1.6 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΣΑΝ ΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΣΥΝΕΒΑΛΛΑΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ	12
1.7 ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΜΑΖΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ – ΤΟ ΦΟΡΝΤΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ	17
1.8 ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΦΟΡΝΤΙΚΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΟΡΝΤΙΣΜΟΣ 19	
1.9 Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	22
1.9.1 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	23
1.9.2 ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	26
1.9.3 ΑΝΑΛΥΣΗ ΥΠΑΡΧΟΥΣΑΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ –ΑΝΑΛΥΣΗ SWOT.....	26
2. Ο ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	31
2.1 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	33
2.2 ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	33
2.3 Η ΦΕΡΟΥΣΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ.....	36
2.4 ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ	37
2.5 ΤΑ ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΕΙΔΗ ΤΩΝ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ	39
2.6 Ο ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΩΣ ΠΑΡΑΓΩΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ 44	
2.7 ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΣΕ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ - ΤΟΠΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ.....	45
2.7.1 ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	48
2.8 Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ.....	49
3. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	52

3.1 ΟΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	52
3.1.1 Ιστορική πορεία	54
3.1.2 Το ελληνικό εναλλακτικό τουριστικό προϊόν	57
3.1.3 Αγροτουρισμός	59
3.1.4 Οικοτουρισμός	62
3.1.5 Συνεδριακός τουρισμός	64
3.1.6 Τουρισμός υπαίθρου και περιπέτειας – Αθλητικός τουρισμός	65
3.1.7 Ορεινός – χιονοδρομικός τουρισμός	67
3.1.8 Πολιτιστικός τουρισμός	68
3.1.9 Θρησκευτικός τουρισμός	68
3.1.10 Τουρισμός υγείας – Ιαματικός τουρισμός	70
3.2. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ	71
3.3. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	74
4. ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΥΛΗΣ-ΕΛΑΤΗΣ-ΠΕΡΤΟΥΛΙΟΥ ...	78
4.1 ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	76
4.2 ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	78
4.3 ΟΙΚΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ	79
4.4 ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΟΙΚΙΣΜΩΝ	80
4.4.1 Δήμος Πύλης	82
4.4.2 ΔΗΜΟΣ ΑΙΘΗΚΩΝ.....	84
4.5. ΓΕΩΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΕΔΑΦΟΛΟΓΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ.....	88
4.5.1. ΑΝΑΓΛΥΦΟ.....	88
4.5.2. ΚΛΙΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ	88
4.5.3. ΧΛΩΡΙΔΑ – ΠΑΝΙΔΑ	89
4.5.4. ΣΠΗΛΑΙΑ	88
4.5.5. ΥΔΑΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ	89
4.6. ΥΠΟΔΟΜΕΣ.....	92
4.6.1 ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ	92
4.6.2. ΔΙΑΧΕΙΡΗΣΗ ΣΤΕΡΕΩΝ ΚΑΙ ΥΓΡΩΝ ΑΠΟΒΛΗΤΩΝ	92
4.6.3. ΚΑΤΟΙΚΙΕΣ.....	93
4.6.4. ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ – ΧΩΡΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ	94
4.6.5. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.....	97
5. Ο ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ..	103

5.1 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΖΗΤΗΣΗ	103
5.2 ΠΟΛΟΙ ΕΛΞΗΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	104
5.3 ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΟΥ ΥΛΟΠΟΙΟΥΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ & ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ	106
5.3.1 ΠΕΠ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ-ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	107
5.3.2 ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ» -ΕΠΑΝ112	
5.3.3 ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ».....	113
5.3.4 ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ»- ΕΠΠΕΡ114	
5.3.5 ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ».....	115
5.3.6 ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ- ΟΠΑΑΧ.....	115
5.3.7 ΔΙΚΤΥΟ NATURA 2000	116
5.3.8 ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΘΗΣΕΑΣ»	117
5.3.9 LEADER II.....	118
5.3.10 LEADER+.....	119
5.3.11 INTERREG III B CADSES	121
5.4 ..... ΜΟΡΦΕΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΠΟΥ ΥΠΑΡΧΟΥΝ Ή ΔΥΝΑΤΑΙ ΝΑ ΑΝΑΠΤΥΧΘΟΥΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ	121
5.4.1 ΑΘΛΗΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ-ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΣ	122
5.4.2 ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	127
5.4.3 ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ-ΓΑΣΤΡΟΝΟΜΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....	131
5.4.4 ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟΣ- ΕΤΑΙΡΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	133
5.4.5 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	134
5.4.6 ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	138
5.4.7 ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....	141
6. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΠΕΔΙΟΥ	144
6.1 ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ.....	144
6.1.1 ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ.....	144
6.1.2 ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	155
7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	160
7.1 ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	162
7.2 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	163
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	166

Γράφημα 4.1: Κατανομή κλινών στα ΔΔ.....	93
Γράφημα 4.2: Μόνιμος πληθυσμός Δήμου Αιθίων.....	96
Γράφημα 4.3: Ηλικιακή κατανομή κατά φύλο Δήμου Αιθίων.....	97
Γράφημα 4.4: Μόνιμος πληθυσμός Δήμου Πύλης.....	98
Γράφημα 4.5: Ηλικιακή κατανομή ανά φύλο του Δήμου Πύλης.....	99
Γράφημα 6.1: Ηλικιακή κατανομή	137
Γράφημα 6.2: Εκπαίδευση.....	137
Γράφημα 6.3: Τόπος προέλευσης.....	138
Γράφημα 6.4: Αριθμός μελών οικογένειας.....	139
Γράφημα 6.5: Αριθμός επισκέψεων.....	140
Γράφημα 6.6: Παράγοντες επιλογής προορισμού.....	140
Γράφημα 6.7: Πως μάθατε για το συγκεκριμένο προορισμό.....	141
Γράφημα 6.8: Τουριστικές δραστηριότητες που γνωρίζετε.....	142
Γράφημα 6.9 : Συνδυάζετε και τα τρία τουριστικά κεντρα;.....	142
Γράφημα 6.10: Συχνότερος προορισμός.....	142
Γράφημα 6.11: Συγκριτικό πλεονέκτημα.....	144
Γράφημα 6.12: Προβλήματα της περιοχής.....	145
Γράφημα 6.13: Είδος επιχείρησης.....	146
Γράφημα 6.14: Πρόγραμμα που μετέχει.....	147
Γράφημα 6.15 : Διάρκεια στο πρόγραμμα.....	148
Γράφημα 6.16: Ποσοστό χρηματοδότησης.....	148
Γράφημα 6.17: Υπήρξαν κίνητρα από τη νομαρχία ή το δήμο.....	149
Γράφημα 6.18: Τέτοιου είδους προγράμματα βοηθούν στη ανάπτυξη.....	149
Σχήμα 1.1: Τα είδη του τουρισμού.....	9
Σχήμα 3.1: Διαχωρισμός μορφών τουρισμού.....	60
Χάρτης 5.1:Χάρτης περιοχής παρέμβασης LEADER+.....	116

ΔΟΜΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποτελείται από επτά ενότητες-κεφάλαια:

- Το πρώτο κεφάλαιο, όπου γίνεται η διερεύνηση του τουριστικού φαινομένου. Το κεφάλαιο αυτό περιλαμβάνει μια προσέγγιση της γενικότερης έννοιας του τουρισμού όπως εξελίχθηκε χρονικά σε παγκόσμιο και εθνικό επίπεδο.
- Στο δεύτερο κεφάλαιο εισάγεται η έννοια του εναλλακτικού τουρισμού. Ο εναλλακτικός τουρισμός άρρηκτα συνδεδεμένος με τις έννοιες της αιεφόρου ανάπτυξης και της φέρουσας ικανότητας, παρουσιάζεται ως παράγων ανάπτυξης.
- Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται η αναλυτική περιγραφή της κάθε μορφής εναλλακτικού τουρισμού στην Ελλάδα.
- Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται η εισαγωγή στον τόπο της περιοχής μελέτης. Εδώ γίνεται η περιγραφή των γενικών χαρακτηριστικών της ευρύτερης περιοχής μελέτης και επίσης περιγράφεται η υπάρχουσα κατάσταση της περιοχής Πύλης-Ελάτης-Περτουλίου.
- Το πέμπτο κεφάλαιο περιγράφει τις μορφές εναλλακτικού τουρισμού που υπάρχουν στην περιοχή μελέτης καθώς και τα προγράμματα που υλοποιούνται στα πλαίσια της τουριστικής ανάπτυξης.
- Στο έκτο κεφάλαιο περιγράφεται η έρευνα πεδίου που έγινε στην περιοχή μελέτης με τη μορφή ερωτηματολογίων και συνεντεύξεων.
- Στο έβδομο και τελευταίο κεφάλαιο της διπλωματικής εργασίας περιλαμβάνονται γενικά συμπεράσματα και προτάσεις για την προώθηση της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής με εργαλείο τον εναλλακτικό τουρισμό

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περιεχόμενα πινάκων γραφημάτων σχημάτων και χαρτών.....	i
Αρκτικόλεξα.....	ii
Ευχαριστίες.....	iii
1. ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ.....	3
1.1 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	3
1.2 ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	4
1.3 ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	6
1.4 ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	7
1.5 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΚΑΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΜΑΖΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	9
1.6 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΣΑΝ ΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΣΥΝΕΒΑΛΛΑΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ.....	12
1.7 ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΜΑΖΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ – ΤΟ ΦΟΡΝΤΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ.....	17
1.8 ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΦΟΡΝΤΙΚΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΟΡΝΤΙΣΜΟΣ.....	19
1.9 Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	22
1.9.1 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	23
1.9.2 ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.....	26
1.9.3 ΑΝΑΛΥΣΗ ΥΠΑΡΧΟΥΣΑΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ –ΑΝΑΛΥΣΗ SWOT.....	26
2. Ο ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	31
2.1 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	32
2.2 ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	33
2.3 Η ΦΕΡΟΥΣΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ.....	35
2.4 ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ.....	36
2.5 ΤΑ ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΕΙΔΗ ΤΩΝ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ.....	39
2.6 Ο ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΩΣ ΠΑΡΑΓΩΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	44
2.7 ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΣΕ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ - ΤΟΠΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ.....	45
2.7.1 ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	48

2.8 Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ.....	49
3. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	52
3.1 ΟΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	52
3.1.1 Ιστορική πορεία	53
3.1.2 Το ελληνικό εναλλακτικό τουριστικό προϊόν	56
3.1.3 Αγροτουρισμός	58
3.1.4 Οικοτουρισμός	61
3.1.5 Συνεδριακός τουρισμός	62
3.1.6 Τουρισμός υπαίθρου και περιπέτειας – Αθλητικός τουρισμός	64
3.1.7 Ορεινός – χιονοδρομικός τουρισμός	65
3.1.8 Πολιτιστικός τουρισμός	66
3.1.9 Θρησκευτικός τουρισμός	68
3.1.10 Τουρισμός υγείας – Ιαματικός τουρισμός	70
3.2. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ	71
3.3. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	74
4. Ο ΔΗΜΟΣ ΑΙΘΗΚΩΝ.....	77
4.2 ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	78
4.3 ΟΙΚΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ	78
4.4 ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΟΙΚΙΣΜΩΝ	80
4.4.1 Δήμος Πύλης	81
4.4.2 ΔΗΜΟΣ ΑΙΘΗΚΩΝ.....	83
4.5. ΓΕΩΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΕΔΑΦΟΛΟΓΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ.....	87
4.5.1. ΑΝΑΓΛΥΦΟ.....	87
4.5.2. ΚΛΙΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ.....	87
4.5.3. ΧΛΩΡΙΔΑ – ΠΑΝΙΔΑ.....	88
4.5.4. ΣΠΗΛΑΙΑ	88
4.5.5. ΥΔΑΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ	89
4.6. ΥΠΟΔΟΜΕΣ.....	91
4.6.1 ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ	91
4.6.2. ΔΙΑΧΕΙΡΗΣΗ ΣΤΕΡΕΩΝ ΚΑΙ ΥΓΡΩΝ ΑΠΟΒΛΗΤΩΝ	91
4.6.3. ΚΑΤΟΙΚΙΕΣ.....	92
4.6.4. ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ – ΧΩΡΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ	93
4.6.5. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.....	96
5. Ο ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ	101

5.1 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΖΗΤΗΣΗ	101
5.2 ΠΟΛΟΙ ΕΛΞΗΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	103
5.3 ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΟΥ ΥΛΟΠΟΙΟΥΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ & ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ	105
5.3.1 ΠΕΠ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ-ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	106
5.3.2. ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ» -ΕΠΑΝ..	110
5.3.3 ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ».....	111
5.3.4 ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ»- ΕΠΠΕΡ	112
5.3.5 ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ».....	113
5.3.6 ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ- ΟΠΑΑΧ.....	114
5.3.7 ΔΙΚΤΥΟ NATURA 2000	115
5.3.8 ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΘΗΣΕΑΣ»	116
5.3.9 LEADER II.....	117
5.3.10 LEADER+.....	118
5.3.11 INTERREG III B CADSES	119
5.4 ΜΟΡΦΕΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΠΟΥ ΥΠΑΡΧΟΥΝ Ή ΔΥΝΑΤΑΙ ΝΑ ΑΝΑΠΤΥΧΘΟΥΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ	119
5.4.1 ΑΘΛΗΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ-ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΣ	120
5.4.2 ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	125
5.4.3 ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ-ΓΑΣΤΡΟΝΟΜΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....	129
5.4.4 ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟΣ- ΕΤΑΙΡΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	131
5.4.5 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	132
5.4.6 ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	136
5.4.7 ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ.....	139
6. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΠΕΔΙΟΥ	142
6.1 ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ.....	142
6.1.1 ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ.....	142
6.1.2 ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	153
7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	158
7.1 ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	160
7.2 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	161
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	164

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΠΙΝΑΚΩΝ-ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ-ΣΧΗΜΑΤΩΝ-ΧΑΡΤΩΝ

Πίνακας 1.1 Χαρακτηριστικά μαζικού τουρισμού	19
Πίνακας 1.2 Ιεραρχική δομή: Φορτισμός και Μεταφορτισμός.....	21
Πίνακας 1.3: Τομείς ωφελούμενοι από τον τουρισμό.....	24
Πίνακας 1.4: Η συμβολή του τουρισμού στην Ελλάδα.....	25
Πίνακας 1.4: Η συμβολή του τουρισμού στην Ελλάδα.....	27
Πίνακας 2.1 Χαρακτηριστικά Μεταφορτικής τουριστικής κατανάλωσης.....	38
Πίνακας 4.1: Διοικητική διαίρεση Δήμων.....	78
Πίνακας 4.2: Οικιστικό δίκτυο.....	79
Πίνακας 4.3: Δάση της περιοχής μελέτης.....	87
Πίνακας 4.4: Τα σημαντικότερα είδη ζώων στην περιοχή.....	87
Πίνακας 4.5: Βιότοποι της περιοχής μελέτης.....	88
Πίνακας 4.6: Σπήλαια της περιοχής.....	88
Πίνακας 4.7: Χαρακτηριστικά κατοικιών περιοχής.....	91
Πίνακας 4.8: Είδη καταλυμάτων ανά ΔΔ.....	93
Πίνακας 4.9: Πληθυσμός κατά φύλλο και ΔΔ.....	95
Πίνακας 4.10: Πληθυσμός κατά φύλο και ομάδες ηλικιών.....	97
Πίνακας 1.11: Πληθυσμός κατά φύλο και δημοτικό διαμέρισμα Δήμου Αιθίων...	98
Πίνακας 4.12: Πληθυσμός κατά φύλο και ομάδα ηλικιών Δήμου Πύλης.....	99
Πίνακας 5.1: Σχέση τουριστικής κίνησης προς την περιφέρεια Θεσσαλίας.....	100
Πίνακας Πίνακας 5.2 Μέτρα ΠΕΠ Θεσσαλίας που αφορούν τον τουρισμό.....	105
Πίνακας 5.3: Ενταγμένα έργα στο ΠΕΠ για την περιοχή μελέτης.....	106
Πίνακας 5.4: Μέτρα του ΕΠ «Ανταγωνιστικότητα».....	108
Πίνακας 5.5: Μέτρα ΕΠ «Αγροτικής ανάπτυξης ανασυγκρότησης υπαίθρου»..	109
Πίνακας 5.6: Μέτρα ΕΠ «Περιβάλλον».....	110
Πίνακας 5.7: Μέτρα ΕΠ «Πολιτισμός»	111
Πίνακας 6.1: Αξιολόγηση κατάστασης.....	143

Γράφημα 4.1: Κατανομή κλινών στα ΔΔ.....	93
Γράφημα 4.2: Μόνιμος πληθυσμός Δήμου Αιθίων.....	96
Γράφημα 4.3: Ηλικιακή κατανομή κατά φύλο Δήμου Αιθίων.....	97
Γράφημα 4.4: Μόνιμος πληθυσμός Δήμου Πύλης.....	98
Γράφημα 4.5: Ηλικιακή κατανομή ανά φύλο του Δήμου Πύλης.....	99
Γράφημα 6.1: Ηλικιακή κατανομή	137
Γράφημα 6.2: Εκπαίδευση.....	137
Γράφημα 6.3: Τόπος προέλευσης.....	138
Γράφημα 6.4: Αριθμός μελών οικογένειας.....	139
Γράφημα 6.5: Αριθμός επισκέψεων.....	140
Γράφημα 6.6: Παράγοντες επιλογής προορισμού.....	140
Γράφημα 6.7: Πως μάθατε για το συγκεκριμένο προορισμό.....	141
Γράφημα 6.8: Τουριστικές δραστηριότητες που γνωρίζετε.....	142
Γράφημα 6.9 : Συνδυάζετε και τα τρία τουριστικά κεντρα;.....	142
Γράφημα 6.10: Συχνότερος προορισμός.....	142
Γράφημα 6.11: Συγκριτικό πλεονέκτημα.....	144
Γράφημα 6.12: Προβλήματα της περιοχής.....	145
Γράφημα 6.13: Είδος επιχείρησης.....	146
Γράφημα 6.14: Πρόγραμμα που μετέχει.....	147
Γράφημα 6.15 : Διάρκεια στο πρόγραμμα.....	148
Γράφημα 6.16: Ποσοστό χρηματοδότησης.....	148
Γράφημα 6.17: Υπήρξαν κίνητρα από τη νομαρχία ή το δήμο.....	149
Γράφημα 6.18: Τέτοιου είδους προγράμματα βοηθούν στη ανάπτυξη.....	149
Σχήμα 1.1: Τα είδη του τουρισμού.....	9
Σχήμα 3.1: Διαχωρισμός μορφών τουρισμού.....	60
Χάρτης 5.1:Χάρτης περιοχής παρέμβασης LEADER+.....	116

ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΟ

A.E.I.	Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα
A.E.Π.	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
A.N.	Αναπτυξιακός Νόμος
Γ.Π.Σ.	Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο
Δ.Δ.	Δημοτικό διαμέρισμα
Δ.Ε.Η.	Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού
E.C.T.A.R.C.	European Center of Traditional And Regional Cultures
E.Γ.Τ.Π.Ε.	Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων
E.E.	Ευρωπαϊκή Ένωση
E.Κ.Τ.	Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο
E.Ο.Τ.	Εθνικός Οργανισμός Τουρισμού
E.Π.	Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
E.Σ.Υ.Ε.	Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος
E.Τ.Π.Α.	Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης
Η.Π.Α.	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
Ι.Γ.Μ.Ε.	Ινστιτούτο Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών
Κ.Π.Σ.	Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης
Μ.Μ.Ε.	Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης
N.A.	Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση

N.G.O.	Non Government Organization
O.A.E.Δ.	Οργανισμός Απασχόλησης Ελληνικού Δημοσίου
O.Π.Α.Α.Χ.	Ολοκληρωμένο Πρόγραμμα Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου
O.T.A.	Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης
O.T.E.	Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών Ελλάδος
Π.Δ.	Προεδρικό Διάταγμα
Π.Ε.Π.	Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Π.Ο.Π.	Προϊόντα Ονομαστής Προέλευσης
S.W.O.T.	Strengths Weaknesses Opportunities Threats
T.E.I.	Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα
T.E.E.	Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος
T.E.Δ.Κ.	Τοπική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων
ΥΠ.ΑΝ.	Υπουργείο Ανάπτυξης
U.S.C.C.	United States Commercial Center

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Υπάρχει ένας αριθμός ανθρώπων τους οποίους θα ήθελα ειλικρινά να ευχαριστήσω για την στήριξη και την συμβολή τους στην υλοποίηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Ιωάννη Ψυχάρη αρχικά για την βοήθειά του στην επιλογή του θέματος αλλά και για τις χρήσιμες υποδείξεις και παρατηρήσεις του που συνέβαλαν στην επιτυχή ολοκλήρωση της συγκεκριμένης εργασίας.

Επίσης θέλω να ευχαριστήσω την κα Κόσσυβα Κων/να του Δήμου Αιθίων για τη πολύτιμη βοήθεια της στη συλλογή των στοιχείων.

Ακόμη ευχαριστώ του εργαζόμενους στο Δήμο Αιθίων, κο Ράπτη Ηλία, πολιτικό μηχανικό, κα Κωτή Αφροδίτη, πολιτικό μηχανικό και κα Ντάσιου Μαρία, Δασολόγο-Περιβαλλοντολόγο για την βοήθεια τους στην ενημέρωση σχετικά με τα προγράμματα και τις δραστηριότητες του Δήμου όσον αφορά την τουριστική ανάπτυξη.

Ευχαριστώ επίσης τον Στέλιο για την καθοριστική βοήθεια του στην εκπόνηση των χαρτών.

Για την πολύτιμη βοήθεια της και το ενδιαφέρον της από την αρχή της εκπόνησης της διπλωματικής εργασίας θέλω να ευχαριστήσω τη κα Δήμου Μιρέλα, Μηχανικό Χωροταξίας Πολεοδομίας και Περιφερειακής ανάπτυξης, που με βοήθησε στη συλλογή στοιχείων αλλά για τις χρήσιμες συμβουλές της.

Ακόμη θα ήθελα να ευχαριστήσω τη Λάβδα Δανάη για την ουσιαστική βοήθεια και ηθική στήριξή της αλλά και για την επιμέλεια του εξώφυλλου.

Ευχαριστώ επίσης τους αγαπημένους μου Γιάννη, Ιωάννα, Σοφία και Γρηγόρη που με στήριξαν και με στηρίζουν ουσιαστικά και είναι κοντά μου όλα αυτά τα χρόνια.

Τέλος ένα μεγάλο ευχαριστώ οφείλω στην οικογένειά μου, που μου έδωσε την ευκαιρία να είμαι σήμερα σε αυτή τη θέση καθώς επίσης και για την στήριξη που μου προσφέρουν όλα αυτά τα χρόνια.

1. ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

1.1 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο τουρισμός αποτελεί είναι ένα σημαντικό κοινωνικό φαινόμενο το οποίο γνωρίζει πολύ μεγάλη ανάπτυξη στις μέρες μας. Ο όρος «τουρισμός» εμφανίστηκε κατά τον 19^ο μ.Χ. αιώνα, αλλά η δραστηριότητα που αντιπροσωπεύει ο όρος αυτός υπάρχει από πολύ νωρίτερα στη διάρκεια της ιστορίας. Ορισμένοι τύποι τουρισμού υπήρχαν ακόμα και στους αρχαίους πολιτισμούς, όπως τα ταξίδια μελέτης των Ρωμαίων στην Ελλάδα και τα ταξίδια αναψυχής τους προς την Αίγυπτο (Py, 1996). Η έννοια του τουρισμού μπορεί να εξεταστεί από δύο σκοπιές: μια θεωρητική που να καλύπτει οικονομικές, κοινωνικές και ψυχολογικές πτυχές του και από την πρακτική σκοπιά αφορώντας όλους όσους ασχολούνται με τις τουριστικές δραστηριότητες σε διεθνή κλίμακα.

Αν εξετάσουμε από θεωρητική σκοπιά την έννοια του τουρισμού, τότε μπορεί να προσδιοριστεί σαν την πρόσκαιρη μετακίνηση ατόμων από το μόνιμο τόπο κατοικίας τους σε έναν άλλο τόπο για λόγους κυρίως ψυχολογικούς, χωρίς κερδοσκοπικό κίνητρο και οργανωμένη προσπάθεια για την προσέλκυση, την υποδοχή και την εξυπηρέτηση των ατόμων. Ο συγκεκριμένος τύπος τουρισμού έχει δύο πλευρές: η πρώτη αναφέρεται στη μετακίνηση των ατόμων, η οποία αντιπροσωπεύει το καταναλωτικό μέρος του τουρισμού και ταυτίζεται με την τουριστική ζήτηση και η δεύτερη αναφέρεται στην υποδοχή και την εξυπηρέτηση των μετακινούμενων, αντιπροσωπεύοντας έτσι το παραγωγικό μέρος του τουρισμού που ταυτίζεται με την τουριστική προσφορά.

Η Διεθνής Ακαδημία Τουρισμού (A.I.T.-Monte Carlo) ορίζει τον τουρισμό σαν «το σύνολο των ανθρώπινων μετακινήσεων και των δραστηριοτήτων που προκύπτουν από αυτές, οι οποίες προκαλούνται από την εξωτερική και πραγματοποίηση της επιθυμίας που έχει κάθε άτομο για απόδραση και η οποία επιθυμία εκδηλώνεται σε διάφορους βαθμούς και κατά διαφορετική ένταση σε κάθε άτομο».

Ο Jean Medecin υποστηρίζει ότι ο τουρισμός είναι μια δραστηριότητα ευκαιρίας η οποία συνίσταται στο να ταξιδεύει κάποιος μακριά από τον τόπο της μόνιμης κατοικίας του για διασκέδαση, για ανάπαυση, για πλουτισμό της πείρας του, για ανύψωση του μορφωτικού του επιπέδου από την παρουσία νέων μορφών της

ανθρώπινης δράσης και από τις εικόνες μιας άγνωστης φύσης.(Gartner, 2001)

Ο Jacques Gouet υποστηρίζει ότι ο τουρισμός είναι ο τρόπος του να ταξιδεύεις, ο οποίος συνδυάζει σε διάφορες αναλογίες, κατά άτομα, την περιέργεια του πνεύματος, μαζί με τον πόθο να προσαρμοστεί κάποιος στα ήθη και έθιμα (Gartner, 2001).

Οι καθηγητές W. Hunziker και K. Krapf το 1942 στη Βέρνη, είπαν ότι ο τουρισμός είναι το σύνολο των εκδηλώσεων οι οποίες γεννιούνται από τη διαμονή των ξένων, όταν αυτή καλύπτεται κατά το μεγαλύτερο μέρος της από κάποια απασχόληση κερδοσκοπικής μορφής (Gartner, 2001).

Ο τουρισμός ως ένα πολυμορφικό φαινόμενο, το οποίο περιλαμβάνει μετακίνηση προς ένα προορισμό και διαμονή σε αυτόν, εκτός της μόνιμης κατοικίας και εργασίας του ατόμου που πραγματοποιεί το ταξίδι (Mathieson και Wall,1992), αποτελείται από τρία βασικά στοιχεία (Mathieson και Wall,1992):

1. ένα δυναμικό στοιχείο, το οποίο περιλαμβάνει ταξίδι σε έναν επιλεγμένο προορισμό ή προορισμούς,
2. ένα στατικό στοιχείο, το οποίο περιλαμβάνει τη διαμονή στον προορισμό, και
3. ένα επακόλουθο στοιχείο, το οποίο προκύπτει από τα δύο προηγούμενα, και περιλαμβάνει επιδράσεις στα οικονομικά, φυσικά και κοινωνικά υποσυστήματα με τα οποία ο τουρίστας έρχεται σε άμεση ή έμμεση επαφή.

1.2 ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο τουρισμός σήμερα αποτελεί ένα φαινόμενο το οποίο έχει αναπτυχθεί σε παγκόσμιο επίπεδο και μια δραστηριότητα στην οποία συμμετέχει ένα μεγάλο ποσοστό ατόμων. Ωστόσο, αυξάνουν και τα προβλήματα που δημιουργεί, τα οποία, σε γενικές γραμμές, διακρίνονται σε οικολογικά και κοινωνικο-οικονομικά. Η ύπαρξη και συνεπώς η αύξηση της οικολογικής συνείδησης οδηγεί στην ανησυχία για τις επιπτώσεις του τουρισμού στο περιβάλλον. Η οικονομική σημασία του τουρισμού αυξάνεται, αλλά οι πολιτικές των αναπτυσσόμενων χωρών για την ενίσχυση του τουρισμού τίθενται υπό αμφισβήτηση. Ο τουρισμός αποτελεί λοιπόν μια δραστηριότητα που χαρακτηρίζεται από αντιφάσεις (Δέφνερ, 2002).

Οι δύο κύριες πλευρές της γεωγραφικής προσέγγισης του τουρισμού είναι η παγκόσμια βάση των πόρων για τον τουρισμό (π.χ. φύση, πολιτισμός, πόλη), και οι χωρικές μορφές της παγκόσμιας τουριστικής δραστηριότητας (δηλαδή οι διάφορες περιοχές του κόσμου) (Δέφνερ, 2002).

Οι σχέσεις ανθρώπων και πόρων δεν είναι μονοσήμαντες. Γι' αυτό το λόγο απαιτείται η κατανόηση ορισμένων παραγόντων όπως των αλληλεπιδράσεων μεταξύ τουρίστα και πόρου, των αλλαγών στη φύση του πόρου που καταναλώνει ο τουρισμός, και της σημασίας των κινήτρων των τουριστών καθώς και των κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών που προκαλούν τον τουρισμό αλλά και ελέγχουν τη χωρική του έκφραση (Δέφνερ, 2002).

Υπάρχουν διάφορες τυπολογίες τουριστών ανάλογα με το θέμα που εξετάζεται. Ένα σημείο αναφοράς μπορεί να είναι οι τουριστικές δραστηριότητες, δηλαδή ο ορισμός του τουρισμού. Μια γενικότερη τυπολογία είναι η ακόλουθη (Δέφνερ, 2002):

1. Ο *αλλοδαπός*, δηλαδή κάθε άτομο που επισκέπτεται μια χώρα διαφορετική από αυτή στην οποία κατοικεί συνήθως, για τουλάχιστον 24 ώρες.
2. Ο *εκδρομέας*, δηλαδή κάθε άτομο που ταξιδεύει με σκοπό την απόλαυση για λιγότερο από 24 ώρες.
3. Ο *επισκέπτης*, δηλαδή κάθε άτομο που επισκέπτεται μια χώρα διαφορετική από αυτή που κατοικεί συνήθως, για οποιονδήποτε λόγο εκτός από το να ασκήσει ένα αμειβόμενο επάγγελμα.
4. Ο *ημεδαπός τουρίστας*, δηλαδή κάθε άτομο που ταξιδεύει τουλάχιστον 80 χιλιόμετρα μακριά από το σπίτι του για οποιονδήποτε λόγο εκτός από το να πάει στη δουλειά του και είτε διανυκτερεύει είτε επιστρέφει αυθημερόν.

Οι ορισμοί διαφέρουν στο ότι διακρίνουν μεταξύ της χρονικής διάρκειας του ταξιδιού, και του συνδυασμού των λόγων (εκτός από την εργασία) που αποτελούν το κίνητρο για το ταξίδι, ενώ η ουσία του τουρισμού συνίσταται στο ταξίδι και σε μια τοποθεσία που δεν είναι το σπίτι του τουρίστα (Δέφνερ, 2002).

Το τουριστικό σύστημα αποτελείται, στην απλούστερη μορφή του από τρία χωρικά στοιχεία (Δέφνερ, 2002):

- την περιοχή κατοικίας του τουρίστα (περιοχή προέλευσης)
- τους τόπους όπου ταξιδεύουν τα άτομα (περιοχές προορισμού)
- τις διαδρομές που ακολουθούν τα άτομα μεταξύ των περιοχών προέλευσης και προορισμού.

1.3 ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Οι τέσσερις σημαντικότερες τουριστικές περιοχές του κόσμου είναι (Δέφνερ, 2002):

- Η Ευρώπη που αποτελεί τόσο το διεθνές επίκεντρο της προέλευσης του τουρισμού όσο και την κυριότερη περιοχή προορισμού,
- η Βόρεια Αμερική που αποτελεί εξίσου σημαντική περιοχή από την πλευρά του όγκου της τουριστικής κίνησης, και οι γενικές μορφές της τουριστικής της ανάπτυξης παρουσιάζουν ομοιότητες με αυτές της Ευρώπης,
- ο Ειρηνικός και η Αυστραλία που αποτελεί την περιοχή που αναπτύσσεται με τον ταχύτερο ρυθμό,
- οι περιφερειακές περιοχές του κόσμου (Νότια Ασία, Αφρική Νότια της Σαχάρας, Κεντρική και Νότια Αμερική). Οι περιοχές αυτές είναι περιφερειακές με την έννοια της οικονομικής σχέσης με τον ανεπτυγμένο κόσμο και των τουριστικών δεσμών με τις σημαντικότερες δυτικές περιοχές προέλευσης.

Οι περιοχές που παρουσιάζουν έντονες συγκεντρώσεις ελκυστικών τουριστικών πόρων (ιδανικά κλίματα και παραλίες, εξέχοντες ιστορικοί και πολιτιστικοί πόροι σε ελκυστικά τοπία συγκεντρωμένα γύρω από τις προστατευμένες θάλασσες) είναι δύο (Δέφνερ, 2002):

1. Η λεκάνη της Μεσογείου που βρίσκεται ακριβώς στα νότια της κύριας περιοχής προέλευσης των Ευρωπαίων τουριστών και
2. ο Κόλπος του Μεξικού / η Καραϊβική Θάλασσα που βρίσκεται επίσης στα νότια των πληθυσμιακών συγκεντρώσεων από τις οποίες προέρχονται οι περισσότεροι Βορειοαμερικανοί τουρίστες.

1.4 ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο τουρισμός αποτελεί πολυσύνθετο φαινόμενο, έχει διακριτά χαρακτηριστικά και μπορεί να κατηγοριοποιηθεί. Παίρνοντας ως βάση για τον διαχωρισμό ποιοτικά αλλά και ποσοτικά χαρακτηριστικά, τον διακρίνουμε σε επιμέρους κατηγορίες.

Λαμβάνοντας υπόψη το είδος και το περιεχόμενο των τουριστικών δραστηριοτήτων καταλήγουμε σε μια πρώτη διαφοροποίηση μεταξύ συμβατικού και εναλλακτικού τουρισμού. Αυστηρός ορισμός στις έννοιες του συμβατικού και εναλλακτικού είναι δύσκολο να δοθεί. Μια δραστηριότητα που με βάση το είδος και το περιεχόμενό της θεωρείται εναλλακτική μπορεί, υπό προϋποθέσεις να είναι συμβατική και το αντίθετο. Αυτό που συνιστά το διαχωρισμό είναι οι εποχικές συνήθειες – προτιμήσεις των τουριστών. Για παράδειγμα ενώ στη Γερμανία ο χειμερινός και ειδικότερα ο χιονοδρομικός τουρισμός θεωρείται συμβατικός, επειδή κατέχει ήδη ένα σημαντικό μερίδιο της αγοράς και αναφέρεται σε ένα μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού που ασχολείται με τη συγκεκριμένη μορφή, δε συμβαίνει το ίδιο και στην Ελλάδα όπου θεωρείται σχετικά νέα και ειδική δραστηριότητα αφού η διάδοσή του σε ένα σχετικά μεγάλο μέρος του πληθυσμού είναι πρόσφατη. Ο όρος συμβατικός, συνήθως ταυτίζεται με τουριστικές δραστηριότητες των οποίων το περιεχόμενο βασίζεται στο μοντέλο 4S (sea, sun, sand, sex), αλλά μπορεί, όπως είδαμε, να καθορίζεται και από τις συνήθειες των τουριστών σε μια συγκεκριμένη χρονική περίοδο και σε συγκεκριμένη περιοχή. Επιπλέον ο όρος εναλλακτικός προσδιορίζεται καλύτερα υπό την έννοια του θεματικού τουρισμού ή τουρισμού ειδικού ενδιαφέροντος, όπως συχνά αναφέρεται στην ξένη βιβλιογραφία. Ο όρος αυτός απευθύνεται σε εξειδικευμένα τουριστικά ενδιαφέροντα, και περιλαμβάνει ειδικές μορφές τουρισμού όπως ο οικοτουρισμός, ο αγροτουρισμός, ο συνεδριακός και ο πολιτιστικός τουρισμός. Βασικά χαρακτηριστικά του αποτελούν η εξειδικευμένη και εξατομικευμένη τουριστική ανάπτυξη σε συνδυασμό με το υψηλό επίπεδο συμμετοχής και ελέγχου από την τοπική κοινωνία αλλά και σε αρμονία με το φυσικό περιβάλλον και την πολιτιστική κληρονομιά του τουριστικού προορισμού (Σκάγιαννης, 2001).

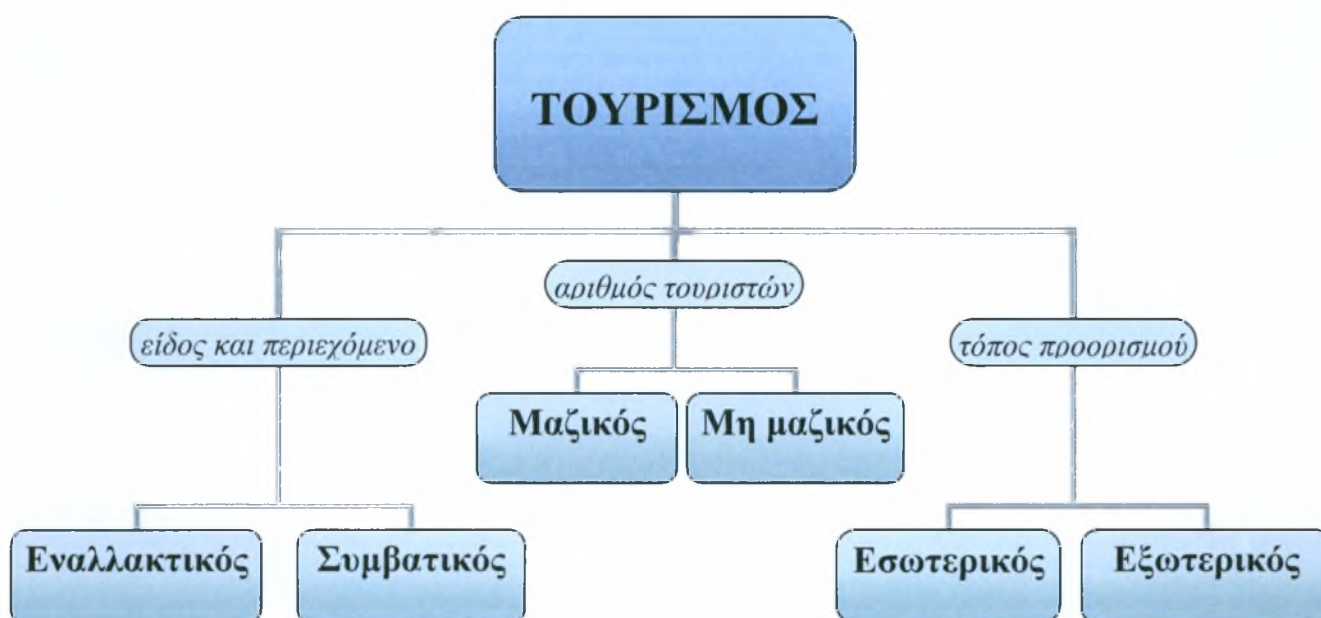
Πρέπει να σημειωθεί ότι όσον αφορά τη διάκριση μεταξύ συμβατικού και εναλλακτικού τουρισμού, υπάρχουν διαφορετικές προσεγγίσεις τόσο στην ελληνική όσο και στην ξένη βιβλιογραφία, ενώ επίσης παρατηρείται σύγχυση όσον αφορά τα κριτήρια τυπολογίας και κατηγοριοποίησης τα οποία συχνά διαφέρουν. Ένας γενικότερος ορισμός των εναλλακτικών μορφών αναφέρεται σε μορφές οι οποίες μπορούν να αντικαταστήσουν ή να αντικατασταθούν από κάποιες άλλες (Σφακιανάκης, 2000:27-38).

Ο αριθμός των τουριστών που μετακινούνται σε μια συγκεκριμένη τοποθεσία αποτελεί το κριτήριο για τον διαχωρισμό μεταξύ μαζικού και μη μαζικού τουρισμού. Αυτό που καθορίζει τη διάκριση σε αυτήν την περίπτωση είναι η «απήχηση» που έχει μια δραστηριότητα, δηλαδή το πώς και κυρίως το πόσο ανταποκρίνονται. Έτσι έχει επικρατήσει μια συμβατική τουριστική δραστηριότητα να είναι και μαζική, ενώ μια εναλλακτική να θεωρείται κατά βάση μη μαζική. Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι δεν αποκλείεται, κάτω από ορισμένες συνθήκες, ο συμβατικός τουρισμός να μην είναι μαζικός και αντίθετα ο εναλλακτικός τουρισμός να είναι μαζικός. Ειδικότερα έχει παρατηρηθεί η μαζική επιλογή κάποιων μορφών εναλλακτικού τουρισμού οι οποίες υπήρχαν την περίοδο που ο μαζικός, συμβατικός τουρισμός έλαβε σημαντικές διαστάσεις. Κλασικό παράδειγμα ο χιονοδρομικός τουρισμός στα μεγάλα χειμερινά θέρετρα της Ευρώπης αλλά και ο θρησκευτικός τουρισμός κατά τη διάρκεια σημαντικών θρησκευτικών εκδηλώσεων, που χαρακτηρίζονται από τη μαζικότητα των τουριστικών δραστηριοτήτων (Σφακιανάκης, 2000: 27-38). Εντούτοις το μοντέλο που έχει κυριαρχήσει μέχρι σήμερα είναι αυτό του μαζικού, συμβατικού τουρισμού ενώ το μικρότερο ποσοστό των τουριστικών δραστηριοτήτων αντιπροσωπεύουν οι εξατομικευμένες εναλλακτικές μορφές (Stamboulis & Skayannis, 2003).

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφερθεί ότι οι παραπάνω κατηγοριοποιήσεις είναι σχετικές και μια σημαντική διαφορά μεταξύ ελληνικής και ξένης βιβλιογραφίας αποτελεί το γεγονός ότι στην ξένη βιβλιογραφία, ο βασικός διαχωρισμός γίνεται μεταξύ μαζικού και εναλλακτικού τουρισμού που ουσιαστικά αποτελούν έννοιες οι οποίες θεωρητικά δεν δύναται να συγκριθούν αφού η πρώτη αναφέρεται σε αριθμό τουριστών και η δεύτερη στο περιεχόμενο τουριστικών δραστηριοτήτων. Η σταδιακή αντικατάσταση του μαζικού μοντέλου από τον «νέο τουρισμό», βασικό στοιχείο του οποίου αποτελούν οι εναλλακτικές μορφές, δικαιολογεί εν μέρει τη διάκριση αυτή στην ξένη βιβλιογραφία.

Ένας τρίτος διαχωρισμός του τουρισμού είναι αυτός που αφορά τον τόπο προορισμού και διακρίνεται στον εσωτερικό και στον εξωτερικό. Ο εσωτερικός τουρισμός χαρακτηρίζει την περίπτωση όπου κάτοικοι μιας χώρας ταξιδεύουν εντός των ορίων αυτής, ενώ ο όρος «εξωτερικός» χρησιμοποιείται όταν κάτοικοι μιας χώρας επισκέπτονται μια ξένη χώρα (Κράβαρης, 2005).

Σχήμα 1.1: Τα είδη του τουρισμού

Πηγή: Κράβαρης, 2005.

1.5 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΚΑΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΜΑΖΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Ο τουρισμός ως περιήγηση – γνωριμία με πολιτιστικές και κοινωνικές αξίες άλλων λαών προϋπήρχε από την εποχή των πρώτων ιστοριογράφων της αρχαιότητας (τέλη 6^{ου} αιώνα π.Χ.) και στη μορφή του αυτή οφείλονται πλήθος ταξιδιωτικές, ιστορικές και γεωγραφικές πληροφορίες από ταξιδιώτες άλλων εποχών. Ομαδικές μετακινήσεις για προσκύνημα ιερών τόπων, τέλεση αθλητικών αγώνων, εμπόριο δεν είναι παρά οι προπομποί του θρησκευτικού, του αθλητικού, του περιηγητικού, του θαλάσσιου τουρισμού (Towner J., 1995).

Η αρχή επομένως της ιστορικής πορείας του τουρισμού είναι δύσκολο να τοποθετηθεί χρονολογικά με ακρίβεια, μιας και οι απαρχές του τουρισμού ως

φαινόμενο χάνονται στα βάθη των αιώνων. Ωστόσο είναι δυνατός ο προσδιορισμός των χρονικών περιόδων αλλά και γεγονότων που αποτελούν σταθμούς στην διαχρονική του εξέλιξη και σηματοδοτούν την ανάπτυξη του σύγχρονου τουριστικού μοντέλου. Προς την κατεύθυνση αυτή ο 19^{ος} αιώνας μπορεί να χαρακτηριστεί ως αιώνας - κλειδί για τη δυναμική ανάπτυξη του τουρισμού και τη διαμόρφωση των συνθηκών που θα οδηγήσουν μελλοντικά στη μαζικοποίησή του.

Στα ευρύτερα πλαίσια του μετασχηματισμού των καπιταλιστικών βιομηχανικών κοινωνιών, που συντελείται την περίοδο αυτή, αυξάνει η σημασία των διακοπών και ενδυναμώνεται ο ρόλος τους ως βασικό συστατικό της διευρυμένης αναπαραγωγής της εργατικής δύναμης. Η ανάγκη του ατόμου για ξεκούραση και ψυχαγωγία σε συνδυασμό με το ενδιαφέρον του να γνωρίσει καινούρια μέρη εκφράστηκε μέσω της εμφάνισης του τουριστικού φαινομένου. Η αρχή γίνεται με τις εξελίξεις στο χώρο των μεταφορών και επικοινωνιών, συνεχίζεται με την οργανωτική και οικονομική επέκταση του τουρισμού στον παγκόσμιο χώρο και ολοκληρώνεται με τις θεσμικές, κοινωνικές και οικονομικές ανακατατάξεις που οδηγούν στη βιομηχανική επανάσταση (Τσάρτας Π., 1996: 17).

Ο σιδηρόδρομος που είχε αρχίσει να αναπτύσσεται, ήδη από τις πρώτες δεκαετίες του αιώνα, σε Ευρώπη και Αμερική, μέχρι το τέλος του αιώνα γίνεται το δημοφιλέστερο μέσο μεταφοράς. Το εκτεταμένο σιδηροδρομικό δίκτυο που δημιουργήθηκε και ένωσε τον ευρωπαϊκό Βορρά με το νότο και τις ανατολικές και δυτικές αμερικανικές ακτές κατέστησε δυνατή την ασφαλέστερη, οικονομικότερη και σε μικρό χρονικό διάστημα μεταφορά και αποτέλεσε έτσι βάση για την τουριστική ανάπτυξη. Παράλληλα τα ατμόπλοια, που από τα μέσα του αιώνα συνδέουν Ευρώπη και Αμερική, αποκτούν τα χαρακτηριστικά «πλωτών ξενοδοχείων» και δίνουν νέα ώθηση στη διεθνοποίηση των ταξιδιών κάνοντας την Ευρώπη ιδιαίτερα δημοφιλή προορισμό για τους Αμερικανούς τουρίστες, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. (Burkart A.J. – Medlik S., 1985: 10-15).

Την ανάπτυξη του οργανωμένου τουρισμού, με τη μορφή του «πακέτου διακοπών» βοήθησε σημαντικά η ίδρυση του πρώτου τουριστικού πρακτορείου από τον Τόμας Κουκ το 1841. Το παράδειγμα του πρωτοπόρου Κουκ μιμήθηκαν πολλοί, με αποτέλεσμα τα οργανωμένα ταξίδια να γίνουν ιδιαίτερα δημοφιλή, για την διαρκώς διευρυνόμενη μεσαία τάξη.

Ακολουθεί η ανάπτυξη αλυσίδων ξενοδοχείων και συμπληρωματικών τουριστικών υποδομών σε πολλές Ευρωπαϊκές χώρες. Με τα εμπόδια της

επικινδυνότητας, της διάρκειας και του κόστους των ταξιδιών σταδιακά να υπερπηδώνται, ο τουρισμός παύει πλέον να αποτελεί προνόμιο των πλουσίων και γίνεται ένα καταναλωτικό αγαθό που απευθύνεται σε περισσότερες κοινωνικές τάξεις και έχει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, τα χαρακτηριστικά μιας βιομηχανίας υπηρεσιών.

Παράλληλα η βιομηχανική επανάσταση αύξησε τα εισοδήματα της μεσαίας τάξης, κάτι που σε συνδυασμό με την διάχυση των επιστημολογικών γνώσεων, ενέτεινε τις πιέσεις για αύξηση του ελεύθερου χρόνου και θεσμική καθιέρωση των εργατικών δικαιωμάτων, από μέρους των μεσαίων στρωμάτων. Το μοντέλο του μαζικού τουρισμού αποτελεί έναν προνόμιο των νέων καταναλωτικών και κοινωνικών προτύπων των μεσαίων στρωμάτων της εποχής, με τα παραθαλάσσια θέρετρα να αποτελούν τους κύριους προορισμούς.

Η εφεύρεση του αυτοκινήτου, απόρροια και αυτή της βιομηχανικής επανάστασης και η μετέπειτα μαζική παραγωγή του, έδωσε εντυπωσιακή ώθηση στα ταξίδια του εσωτερικού τουρισμού και έγινε πρόδρομος της αυτονομησης των τουριστών που επιλέγουν και αποφασίζουν ευκολότερα ένα ταξίδι. Επιπρόσθετα η ανακάλυψη και εξέλιξη των αεροπλάνων αποτέλεσε τη βάση στην οποία στηρίχθηκε η διεθνοποίηση του τουρισμού.

Η δεκαετία του '30 θεωρείται ιστορική για την εξέλιξη του τουρισμού αφού σε αυτήν ολοκληρώνεται η πορεία ωρίμανσής του που είχε ήδη ξεκινήσει τον 19ο αιώνα και συνδέθηκε με την πορεία ανάπτυξης της ανθρωπότητας και βελτίωσης των κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών διαβίωσης των ανθρώπων. Στη συνέχεια και κυρίως μεταπολεμικά γίνεται φανερός ο σημαντικός ρόλος του τουρισμού σε οικονομικό επίπεδο. Ο τουρισμός γίνεται πλέον μια διαρκώς και ευρύτερου φάσματος αναπτυξιακή δραστηριότητα που παράγει εισόδημα και διαμορφώνει νέες μορφές απασχόλησης στον παγκόσμιο χώρο.

Οι εκδρομές, κατά κύριο λόγο σε παράκτιες περιοχές, γίνονται ο παραδοσιακός ετήσιος τρόπος διακοπών για μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού, ενώ παράλληλα ένα σύνολο πόλεων στηρίζουν σε σημαντικό βαθμό την ανάπτυξή τους στη μαζική ζήτηση που δημιουργείται (Davidson R. & Maitland R., 1997:36).

Τα αναπτυγμένα κράτη προωθούν πλέον τον τουρισμό ως οικονομική δραστηριότητα με προφανή θετικά αποτελέσματα για τις οικονομίες τους, ενώ διαμορφώνουν και το κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο που θα ενισχύσει, θα οργανώσει, αλλά και φυσικά θα ελέγξει αυτήν την ταχύτατα αναπτυσσόμενη «βιομηχανία». Με

αυτόν τον τρόπο το αίτημα των ανερχομένων μεσαίων στρωμάτων για περισσότερο ελεύθερο χρόνο αποκτά έναν θεσμοποιημένο χαρακτήρα και γίνεται «δικαίωμα» και σε κάποιο βαθμό και «υποχρέωση» των εργαζομένων (Τσάρτας, 1996: 21-22). Ο τουρισμός αποκτά έτσι και μια νέα διάσταση, πέρα από βιομηχανία, είναι ένα κοινωνικοοικονομικό φαινόμενο συνδεδεμένο με τη διάρθρωση των σύγχρονων παραγωγικών σχέσεων που συνιστά την τομή για τη διάκριση εργάσιμου και ελεύθερου χρόνου.

Μέχρι να φτάσουμε στον τουρισμό της εποχής μας πρέπει να αναφερθούμε σε ένα μεταβατικό στάδιο που τοποθετείται χρονικά μεταξύ του πρώτου και του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου. Ήταν η εποχή του λεγόμενου αριστοκρατικού τουρισμού που απολάμβαναν ελάχιστοι άνθρωποι ταξιδεύοντας για να διασκεδάσουν και να καταχωρήσουν τα ονόματα τους στις κοσμικές στήλες των εφημερίδων της εποχής και περιλαμβάνει τον τουρισμό των λουτροπόλεων, των κοσμικών κέντρων, των καζίνο, των παρισινών θεαμάτων και άλλα (Gartner, 2001).

Η μεταπολεμική πορεία ανάπτυξης του τουρισμού ακυρώνει την περιθωριακή θέση που είχε αυτός ο τομέας στην κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη του κόσμου έως το 1940. Αναδεικνύεται ο σύγχρονος τουρισμός ως ένα πολυσχιδές κοινωνικό φαινόμενο, οι διαπλοκές της ανάπτυξής του οποίου επηρεάζουν την κοινωνία, την οικονομία, τον πολιτισμό και το περιβάλλον ενός πλήθους χωρών του κόσμου (Κράβαρης, 2005).

1.6 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΣΑΝ ΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΣΥΝΕΒΑΛΛΑΝ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ

Ο τουρισμός μεταπολεμικά εξελίσσεται σε παγκόσμιο φαινόμενο και αναδεικνύεται σε κύριο ρυθμιστή της οικονομίας πολλών χωρών, που στηρίζουν σε αυτόν τις προοπτικές ανάπτυξης τους. Κατά τη διάρκεια αυτής της πορείας, μια σειρά παραγόντων επηρέασαν την εξέλιξή του. Στη διαμόρφωση και την ανάπτυξη του σύγχρονου μαζικού τουρισμού συνέβαλαν πολιτικοί, κοινωνικοί και οικονομικοί παράγοντες.

Δημογραφικοί παράγοντες

Οι δημογραφικές τάσεις της μεταπολεμικής περιόδου, κυρίως από το '60 και μετά, αύξησαν τον πληθυσμό των πελατών του τουρισμού και συνέβαλλαν στη μαζική

ανάπτυξή του. Η εντυπωσιακή αύξηση του μέσου όρου ζωής σε συνδυασμό με την ανάδειξη του κοινωνικού ρόλου του κράτους, κατέστησαν τη λεγόμενη «Τρίτη ηλικία», δυναμικό κομμάτι της τουριστικής πελατείας. Την Τρίτη ηλικία συνιστούν πλέον άτομα τα οποία διαθέτουν πλεόνασμα εισοδήματος, αλλά και ελεύθερου χρόνου (λόγω σύνταξης), που αποτελούν και τα βασικά χαρακτηριστικά, για να αποτελέσουν τα ιδανικά άτομα στα οποία απευθύνεται το τουριστικό προϊόν (Vanhove N., 1997:58).

Παράλληλα το φαινόμενο της μετανάστευσης (εσωτερικής και εξωτερικής), προς τα μεγάλα αστικά κέντρα, που εντείνεται μεταπολεμικά, διαμορφώνει νέες παραγωγικές και κοινωνικές σχέσεις και συμμετέχει στην ανάδειξη της νέας διευρυμένης μεσαίας τάξης που απασχολείται κυρίως στον τριτογενή τομέα και ειδικότερα στην παροχή υπηρεσιών.

Τέλος, οι νεαρές ηλικίες και κυρίως οι νέοι που ενηλικιώνονται στα αστικά κέντρα, αποτελούν μια ιδιόμορφη ομάδα καταναλωτών που διαθέτει καλύτερη πληροφόρηση, συχνά εισόδημα και μεγαλύτερη ελευθερία κίνησης και επικοινωνίας, γεγονός που τους αναδεικνύει σε προνομαχική ομάδα για τον τουρισμό, εφόσον είναι συχνά οι πρώτοι που αναζητούν και προβάλλουν τα τουριστικά ταξίδια ως αγαθό με ιδιαίτερη κοινωνική και μορφωτική αξία (Τσάρτας, 1996:27).

Τεχνολογικοί παράγοντες

Οι ραγδαίες εξελίξεις στον τομέα των μεταφορών και επικοινωνιών συνέβαλλαν στην αύξηση μετακίνησης μεταξύ των χωρών. Η μαζικοποίηση του τουρισμού στηρίχτηκε και ενισχύθηκε αρχικά από τη βελτίωση των μεταφορικών μέσων και αργότερα από την επέκταση της χρήσης τους σε τεράστια ποσοστά του πληθυσμού των αναπτυγμένων χωρών.

Το μεταφορικό μέσο που έδωσε τη μεγάλη ώθηση στον μεταπολεμικό τουρισμό ήταν το αυτοκίνητο που ήδη από τη δεκαετία του '60 αποτελούσε καταναλωτικό αγαθό και κοινωνικό σύμβολο των περισσότερων μεσοαστικών οικογενειών, σε Ευρώπη και Αμερική. Το αυτοκίνητο προσέφερε αυτονομία στους ταξιδιώτες και συνέβαλλε στην ανάπτυξη ενός νέου τύπου «περιηγητικού» τουρισμού στο εσωτερικό της κάθε χώρας (Py P., 1996: 14-16). Οι τουρίστες πλέον προγραμματίζουν και επιλέγουν μόνοι τους τις τουριστικές περιοχές που θα επισκεφθούν και τη διάρκεια της παραμονής τους, με δυνατότητα αλλαγής των επιλογών τους στη διάρκεια του ταξιδιού. Την διάδοση του αυτοκινήτου ακολουθεί η δημιουργία εκτεταμένης υποδομής σε δρόμους ήπιας κυκλοφορίας, που συνέδεσε τα μεγάλα αστικά κέντρα με τις τουριστικές περιοχές.

Παρά το γεγονός ότι το αυτοκίνητο είναι το πλέον διαδεδομένο μέσο τουριστικών μετακινήσεων, η εμβέλειά του παραμένει σχετικά περιορισμένη.

Το αεροπλάνο συνέδεσε, ιδιαίτερα μετά τη δεκαετία του '70, τους κυριότερους προορισμούς του τουρισμού (χώρες αποστολής τουριστών) με τις χώρες ή περιοχές που ανέπτυσαν τον τουρισμό, βοηθώντας τις τελευταίες να ενταχθούν στην ταχύτατα αναπτυσσόμενη τουριστική αγορά και να προσελκύσουν συνάλλαγμα για τις επενδύσεις που χρειάζονται. Η καθοριστική όμως κίνηση, για την άμεση σύνδεση του αεροπλάνου με τον τουρισμό, ήταν η ανάπτυξη των ναυλωμένων πτήσεων (charter-flights) (Κοκκώσης, Τσάρτας, 2001: 54). Η διασύνδεση αυτή σηματοδοτεί και την ανάπτυξη του οργανωμένου τουρισμού. Οι ναυλωμένες πτήσεις προσέφεραν φθηνότερες τιμές από τις προγραμματισμένες, αλλά και τη δυνατότητα ταχύτερης και κατευθείαν πρόσβασης των τουριστών στον τόπο προορισμού τους. Επίσης κάλυψαν μεγαλύτερη γεωγραφική επιφάνεια και με αποτέλεσμα να γίνουν σε σχετικά μικρό διάστημα το σήμα κατατεθέν του οργανωμένου μαζικού τουρισμού της εποχής μας και να καθιερώσουν το αεροπλάνο ως μέσο μεταφοράς προς τους τουριστικούς προορισμούς (Τσάρτας Π., 1996: 27-30).

Η εξέλιξη στον τομέα των επικοινωνιών, που σχετίζεται με το χώρο της πληροφορίας είχε θετικές επιδράσεις στον τουρισμό. Η διάχυση της εκπαίδευσης σε παγκόσμιο επίπεδο, που είχε σαν αποτέλεσμα την αύξηση του μορφωτικού επιπέδου του μέσου ατόμου στη δεκαετία του '60, μαζί με την ανάπτυξη των ΜΜΕ συνέβαλαν στη ενημέρωση των τουριστών ώστε να είναι σε θέση να γνωρίζουν καλύτερα τους τόπους που θα αποτελέσουν τους προορισμούς τους. Οι παραπάνω παράγοντες βελτίωσαν την πληροφόρηση και αύξησαν τις δυνατότητες επιλογών των καταναλωτών τουριστικών δραστηριοτήτων.

Πολιτικοί παράγοντες

Η μεγάλη περίοδος ειρήνης που ακολούθησε τη λήξη του Β' παγκοσμίου πολέμου διαμόρφωσε συνθήκες ευνοϊκές για τον τουρισμό. Η πολιτική σταθερότητα, ως επακόλουθο της ειρηνικής συνύπαρξης, διαμόρφωσε ένα κλίμα σύμπνοιας και συνεργασίας στις διεθνείς σχέσεις. Έτσι ήταν ευκολότερη η διακίνηση των ατόμων από χώρα σε χώρα και ενισχύθηκαν σημαντικά τα διεθνή τουριστικά ταξίδια. Συμπληρωματικά προς την κατεύθυνση αυτή λειτούργησε και η συμμετοχή των ανεπτυγμένων χωρών και μεγάλων ομάδων άλλων χωρών σε ευρωπαϊκούς ή διεθνείς οργανισμούς και «ενώσεις», επιδιώκοντας την ενοποίησή τους σε έναν κοινό,

γεωγραφικά και οικονομικά προσδιοριζόμενο, χώρο (π.χ. Ευρωπαϊκή Ένωση). Ξεπεράστηκαν έτσι τα κάθε είδους γραφειοκρατικά εμπόδια και απαγορεύσεις που αποτελούσαν εμπόδια στην πραγματοποίηση των ταξιδιών (έκδοση βίζας, διαβατηρίου, ...).

Οι πιέσεις, εκ μέρους της εργατικής και μεσαίας τάξης, αναδεικνύουν στα τέλη της δεκαετίας του '60 την έννοια του «κοινωνικού κράτους» και διαμορφώνουν την αντίληψη για συλλογική κάλυψη των κοινωνικών αναγκών από την ίδια την κοινωνία (Χλέτσος, 2005). Στα πλαίσια του κοινωνικού κράτους, εκδηλώνεται η πολιτική πρόθεση των σύγχρονων κρατών για βελτίωση της ποιότητας ζωής και κατοχύρωση βασικών δικαιωμάτων κυρίως για τους εργαζομένους. Αναπτύσσεται έτσι ένα πλέγμα θεσμών και υπηρεσιών, που θα ενισχύσει την τουριστική ανάπτυξη. Μείωση ωρών εργασίας, σύνταξη, άδειες μετ' αποδοχών και προγράμματα κοινωνικού τουρισμού, διαμορφώνουν το ειδικό αυτό νομοθετικό πλαίσιο και οδηγούν στην αποταμίευση μέρους του εισοδήματος με σκοπό την κατανάλωση τουριστικών υπηρεσιών (Γετίμης Π.–Γράβαρης Δ., 1993). Παράλληλα πολλές από τις νέες υπηρεσίες και πολιτικές του «κοινωνικού κράτους» σχετίζονται με τον ελεύθερο χρόνο (μείωση ηλικιακών ορίων σύνταξης). Η αύξηση του ελεύθερου¹, εκτός περιόδου διακοπών, χρόνου διευρύνει το φάσμα των υπηρεσιών που προσφέρει ο τουριστικός τομέας και ενίσχυσε τα ταξίδια μικρής διάρκειας (π.χ. στις περιόδους σχολικών διακοπών ή στα Σαββατοκύριακα) (Dumazier J., 1988: 31-32).

Κοινωνικοί παράγοντες

Σημαντικός είναι και ο ρόλος των κοινωνικών κινημάτων, που συνέβαλλε στη διεκδίκηση και την εξασφάλιση διαφόρων παροχών για τους εργαζομένους οι οποίες αφορούσαν τομείς όπως η παιδεία, η υγεία και η ψυχαγωγία. Η μείωση των εργασιακών ωραρίων σε συνδυασμό με την εξασφάλιση αδειών σε ετήσια βάση αλλά και την αύξηση του ελεύθερου χρόνου αποτελούσαν βασικά κίνητρα για την αύξηση του αριθμού των τουριστών (Davidson R. & Maitland R., 1997: 36).

Στα πλαίσια των κοινωνικών αυτών αλλαγών πρέπει να επισημάνουμε και την εισαγωγή των γυναικών στον εργασιακό τομέα. Το υψηλό ποσοστό των γυναικών που εισέρχεται στην αγορά εργασίας κατά τη μεταπολεμική περίοδο διευρύνει την παραγωγική βάση των οικονομιών των αναπτυγμένων χωρών. Το γεγονός αυτό

---

¹ Υπολογίζεται ότι σε πολλές χώρες μετά το 1970 ο ελεύθερος χρόνος ανέρχονταν σε 130-150 ημέρες ετησίως. Μάλιστα σε ορισμένα κράτη η ετήσια άδεια έφτασε τις πέντε εβδομάδες.

αποτελέσει μια επιπλέον πηγή εισοδήματος για πολλά νοικοκυριά, τα οποία είχαν έτσι μεγαλύτερο εύρος επιλογών σε θέματα καταναλωτικών αγαθών, όπως ο τουρισμός.

Οικονομικοί παράγοντες

Η οικονομική σταθερότητα των αναπτυγμένων χωρών προσδιορίζει και την πορεία ανάπτυξης του παγκόσμιου τουρισμού σε εθνικό και τοπικό επίπεδο. Οι καλοί ρυθμοί ανάπτυξης που διαμορφώθηκαν στις ανεπτυγμένες χώρες, είχαν ως επακόλουθο την ύπαρξη περισσευόμενου εισοδήματος στα μεσαία κοινωνικά στρώματα, εισόδημα το οποίο κατά ένα μεγάλο μέρος θα καταναλώνονταν στο τουριστικό προϊόν.

Το γεγονός που «απογείωσε» τον μαζικό τουρισμό ήταν η ανάπτυξη των μεγάλων διεθνών εταιρειών τουρισμού (tour operators), που ξεκίνησαν κατά κύριο λόγο από τον κλάδο των πρακτορειών και ειδικεύθηκαν στην οργάνωση, προβολή και πώληση ενός «πακέτου» τουριστικών υπηρεσιών σχετικών με το ταξίδι. Το νέο προϊόν, που προσέφεραν οι εταιρείες αυτές, ήταν ελκτικό γιατί έλυσε πολλά προβλήματα που μπορούν να παρουσιαστούν, ειδικά στα διεθνή ταξίδια όπως: ασφάλεια, κρατήσεις δωματίων, αδυναμία συνεννόησης στη γλώσσα της περιοχής, οργάνωση εκδρομών και δραστηριοτήτων (Cavlec N., 2002: 480-490). Ουσιαστικά το οργανωμένο ταξίδι απάλλαξε τους τουρίστες από όλες τις διαδικασίες που είναι απαραίτητες για τη διεξαγωγή ενός ταξιδιού, ιδιαίτερα σε ξένη χώρα. Τα στοιχεία που συνήθως περιλάμβανε ήταν μεταφορά (μετάβαση και επιστροφή) στον τόπο προορισμού, διαμονή σε ξενοδοχείο ή άλλο κατάλυμα, διατροφή (πλήρης ή ορισμένα γεύματα), ξεναγήσεις σε αξιοθέατα και μουσεία και άλλες υπηρεσίες όπως: εκδρομές, συμμετοχή σε πολιτιστικές εκδηλώσεις, ενοικίαση αυτοκινήτου κ.ά. Εκτός από αυτές τις υπηρεσίες ένα επιπλέον στοιχείο που επηρέασε θετικά την ανάπτυξη του οργανωμένου τουρισμού ήταν οι φτηνές τιμές που προσέφεραν οι tour operators και που επιτυγχάνονταν μέσα από τα μακροχρόνια συμβόλαια, αλλά και τις οικονομικές διασυνδέσεις των εταιρειών με ξενοδοχεία και αεροπορικές εταιρείες (Bywater M., 1992:40-42).

1.7 ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΜΑΖΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ – ΤΟ ΦΟΡΝΤΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ

Το φορντικό μοντέλο οικονομικής συσσώρευσης, που κυριαρχούσε στις βιομηχανικές καπιταλιστικές κοινωνίες, καθ' όλη την πορεία «ωρίμανσης» του μαζικού τουρισμού (1940-1974), επηρέασε, όπως ήταν φυσικό, σε σημαντικό βαθμό την ανάπτυξη της τουριστικής βιομηχανίας.

Το μαζικό τουριστικό μοντέλο αντικατοπτρίζει πολλά από τα πρότυπα της μαζικής παραγωγής και κατανάλωσης που αποτελούσαν συστατικά στοιχεία του φορντισμού. Η μαζικού τύπου φορντική παραγωγή βρίσκει αντιστοιχίες στην τουριστική βιομηχανία όπου το τουριστικό προϊόν καθορίζεται κατά κύριο λόγο από την προσφορά. Ο βασικός τύπος των τουριστικών δραστηριοτήτων του συγκεκριμένου μοντέλου περιλαμβάνει τους όρους sea, sand, sun, sex (4S), οι οποίοι αφενός αποτελούν τα κίνητρα των μαζικών μετακινήσεων και αφετέρου τα χαρακτηριστικά της προσφοράς στους τόπους προορισμού (Stamboulis & Skayannis, 2003).

Ειδικότερα ο τομέας της παραγωγής τουριστικών προϊόντων χαρακτηρίζεται από τα μαζικά, τυποποιημένα και πλήρως οργανωμένα πακέτα διακοπών τα οποία προσφερόταν κατά κύριο λόγο από τους tour operators. Ο σημαντικός ρόλος των tour operators στη διαμόρφωση της ζήτησης αποτελεί επίσης χαρακτηριστικό του μοντέλου αυτού. Αυτοί είναι υπεύθυνοι για την επιλογή των τόπων προορισμού και ουσιαστικά είναι αυτοί που ελέγχουν και κατευθύνουν την τουριστική ζήτηση, με βάση τη λογική της μεγιστοποίησης των οικονομικών τους κερδών. Η δραστηριοποίηση των διεθνών αυτών εταιρειών, που συνεπάγεται το μαζικό μοντέλο, μεταφέρει σημαντικό ποσοστό των οικονομικών κερδών εκτός της τοπικής κοινωνίας. (Carey & Gountas, 1997).

Σε αντιστοιχία με φαινόμενα που χαρακτήριζαν το φορντισμό, όπως η μαζική κατανάλωση και η γενικότερη απειρία των καταναλωτών, η συμπεριφορά των οποίων καθοριζόταν κατά κύριο λόγο από το επίπεδο των τιμών, το κυρίαρχο τουριστικό μοντέλο αναφέρεται σε ένα συνδυασμό μαζικών και συμβατικών τουριστικών προτύπων όπου ο τουρίστας θεωρείται προβλέψιμος και κατευθύνεται τόσο από την τιμολογιακή πολιτική των tour operators, όσο και από το μοντέλο των 4S. Η μαζικοποίηση και τυποποίηση της παραγωγής έχουν σαν αποτέλεσμα την οικονομική συσσώρευση και τη δημιουργία μεγάλων οικονομικών κλίμακας, λόγω της μαζικής κατανάλωσης (Ioannides & Debbage, 1998).

Όσον αφορά τον τομέα της απασχόλησης, τα βασικά χαρακτηριστικά του

μαζικού τουρισμού, είναι αφενός το μεγάλο ποσοστό του ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού, γεγονός που κατά κάποιο τρόπο βρισκόταν σε αντιστοιχία με τη φορντική έλλειψη επαγγελματικής εκπαίδευσης και η εποχική αύξηση του ποσοστού απασχόλησης στους τόπους προορισμού. Χαρακτηριστική είναι επίσης η έλλειψη ευελιξίας στην εργασία, αφού κάθε εργαζόμενος έχει ένα συγκεκριμένο καθήκον (Ioannides & Debbage, 1997).

Το μαζικό μοντέλο χαρακτηρίζει επίσης «επιλεκτικότητα», όσον αφορά τις περιοχές που θεωρούνται κατάλληλες να ικανοποιήσουν τη μαζική τουριστική ζήτηση. Έτσι κατάλληλες είναι αυτές στις οποίες υπάρχουν σημαντικές φυσικές και τεχνητές υποδομές, εκτεταμένες ακτές, μεγάλες ξενοδοχειακές μονάδες, οργανωμένα δίκτυα μεταφορών, αλλά και το απαιτούμενο ανθρώπινο δυναμικό. Αυτόματα λοιπόν ένα μεγάλο ποσοστό περιοχών «εξαιρείται» από την τουριστική αναπτυξιακή διαδικασία, αφού δεν είναι σε θέση να ανταγωνιστούν τα παραθαλάσσια θέρετρα, που προβάλλουν ως οι ιδανικοί προορισμοί.

Παράλληλα και κυρίως λόγω του είδους των καταναλωτικών προτύπων το συγκεκριμένο τουριστικό μοντέλο χαρακτηρίζεται από μεγάλη εποχικότητα, κάτι που κάνει το τουριστικό προϊόν ιδιαίτερα ευπαθές. Η χρονική κατανομή των τουριστικών ροών δεν επεκτείνεται ούτε στην καλύτερη περίπτωση πέραν του επταμήνου Απρίλιος - Οκτώβριος, ενώ οι μέγιστες τιμές παρατηρούνται κατά την καλοκαιρινή περίοδο και κυρίως τον Ιούλιο και τον Αύγουστο (EOT, Τσάρτας 2000: 191).

Εντούτοις αξίζει να σημειωθεί ότι σημαντική διαφοροποίηση του φορντισμού από το μαζικό τουριστικό μοντέλο αποτελεί ο τρόπος συγκέντρωσης των επιχειρήσεων. Ενώ στο φορντισμό κυριαρχεί μια κάθετη ολοκλήρωση, όπου οι επιχειρήσεις αναπτύσσονται συμπεριλαμβάνοντας περισσότερες γραμμές παραγωγής προϊόντων διαφορετικών κλάδων, στο μαζικό τουρισμό παρατηρείται μια τάση οριζοντιοποίησης καθώς οι εταιρείες έχουν ως στόχο την επέκταση του μεγέθους αγοράς τους με την ήδη υπάρχουσα παραγωγική γραμμή. Έτσι μέσα από συμφωνίες ή εξαγορές, που στόχο είχαν τη διόγκωση του μερίδιού τους στην αγορά, συγκεντρώνονταν στις εταιρείες αυτές, ένα μεγάλο ποσοστό των τουριστικών επιχειρήσεων και υπηρεσιών σε παγκόσμιο επίπεδο. Με αυτόν τον τρόπο οι εταιρείες αυτού του τύπου συνδέονταν με ξενοδοχεία, αεροπορικές εταιρείες, τράπεζες κ.α. διαμορφώνοντας ένα ολιγοπωλιακό περιβάλλον στον παγκόσμιο τουρισμό (Bywater M., 1992: 43-46).

Ωστόσο η καθετοποίηση της φορντικής βιομηχανικής παραγωγής παρατηρήθηκε, ως ένα βαθμό και στον τουριστικό τομέα. Σε αυτήν την περίπτωση

μεγάλοι tour operators (π.χ. στην Αγγλία ο Thomson, ο Thomas Cook και το International Leisure Group) αναλαμβάνουν συγχρόνως τη διαχείριση αεροπορικών εταιρειών, ταξιδιωτικών γραφείων και αλυσίδων εστιατορίων (Py P., 1996: 69-71).

Πίνακας 1.1 Χαρακτηριστικά μαζικού τουρισμού

- ◆ Συλλογική κατανάλωση από μη διακριτούς τουρίστες.
- ◆ Μεγάλα ποσοστά τουριστών που όμως σχετίζονται με έναν κύκλο μαζικής παραγωγής (εποχικότητα)
- ◆ Ιδιαίτερα τυποποιημένη, άκαμπτη και εξαρτώμενη από οικονομίες κλίμακας παραγωγή.
- ◆ Το συλλογικό ενδιαφέρον των τουριστών εστιάζεται σε τόπους (παραθεριστικά θέρετρα) που είναι σχεδιασμένοι για να συγκεντρώνουν την εποχική και πολωμένη κατανάλωση (επιλεκτικότητα).
- ◆ Μη διαφοροποιημένο προϊόν – ομοιότητα υποδομών και εμπειριών.
- ◆ Ομοιόμορφη ζήτηση – ομοιότητα στις απαιτήσεις των τουριστών.
- ◆ Χαμηλές τιμές – σημαντικές οι εκπτώσεις και οι μειωμένες τιμές

Πηγή: Κράβαρης, 2005.

1.8 ΚΡΙΣΗ ΤΟΥ ΦΟΡΝΤΙΚΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΟΡΝΤΙΣΜΟΣ

Στις αρχές της δεκαετίας του 1970 άρχισαν να εμφανίζονται όλο και πιο σημαντικά προβλήματα στον τρόπο παραγωγής και κατανάλωσης όπως αυτός είχε διαμορφωθεί στα ευρύτερα πλαίσια του καπιταλιστικού συστήματος. Ένα σύνολο διεθνών εξελίξεων και αλλαγών αμφισβήτησαν το μέχρι τότε, κυρίαρχο φορντικό μοντέλο οικονομίας και οδήγησαν στην κρίση και σταδιακή αντικατάστασή του. Η συγκεκριμένη μεταστροφή είναι περίπλοκη και ενσωματώνει μακροχρόνιες αλλαγές στα παραγωγικά και καταναλωτικά συστήματα, στις οποίες περιλαμβάνονται και διαδικασίες παγκοσμιοποίησης (Shaw & Williams, 2004: 114)

Οι ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις στους τομείς μεταφορών και επικοινωνιών σε συνδυασμό με το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης επιφέρουν αλλαγές στα καταναλωτικά πρότυπα και τις προτιμήσεις των καταναλωτών και γενικά στη σύνθεση της ζήτησης. Η παραγωγή αδυνατεί έτσι να ανταποκριθεί στη νέα ευμετάβλητη και μη προβλέψιμη ζήτηση ενώ τα ποσοστά κέρδους παρουσιάζουν σταδιακή πτώση, λόγω υπαρκτών τεχνικών ορίων αύξησης της παραγωγικότητας. Παράλληλα η απουσία εξειδίκευσης και ο ατελής ποιοτικός έλεγχος οδηγούν στην παραγωγή μη ελκυστικών προϊόντων. Σε κοινωνικό επίπεδο τέλος εμφανίζονται νέα πεδία συγκρούσεων όπως

αυτό της οικολογίας και του περιβάλλοντος (Σκάγιαννης, 2003).

Στα πλαίσια της κρίσης του φορντισμού, η στασιμότητα της ζήτησης και ο κορεσμός των αγορών έχουν σαν αποτέλεσμα οι τελευταίες να γίνουν πλέον ασταθείς και οριακές, γεγονός που εντείνεται λόγω του αυξανόμενου ανταγωνισμού. Έτσι οι οικονομίες κλίμακας που χαρακτηρίζαν το φορντισμό αντικαθίστανται από τις οικονομίες στόχου που κατευθύνονται πλέον σε συγκεκριμένους θύλακες αγοράς (market niches).

Ο παραγωγικός τομέας περιλαμβάνει μικρές σειρές παραγωγής μη τυποποιημένων προϊόντων και κατευθύνεται από τη ζήτηση. Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στο συγχρονισμό - just in time - με την αγορά και τις εισροές της αλλά και στην ποιότητα του παραγόμενου προϊόντος. Η ραγδαία τεχνολογική ανάπτυξη, ειδικά στους τομείς της πληροφορικής και των επικοινωνιών, κάνει πιο ευέλικτο το μεταφορντικό μοντέλο (Σκάγιαννης, 2003).

Επιπροσθέτως, σε αντίθεση με το φορντικό μοντέλο όπου η διαδικασία παραγωγής ολοκληρώνεται στα πλαίσια μιας μόνο επιχείρησης (κάθετη ολοκλήρωση), στο μεταφορντισμό υπάρχει διασπορά των τμημάτων της παραγωγικής διαδικασίας σε περισσότερες επιχειρήσεις (αποκαθετοποίηση), όπου η βασική επιχείρηση ελέγχει μόνο το τελικό προϊόν (Πετράκος & Οικονόμου, 1999: 16). Παράλληλα οι επιχειρήσεις, προκειμένου να παραμείνουν ανταγωνιστικές, αναδιαρθρώνονται και αρχίζουν να δημιουργούν μεταξύ τους στρατηγικά δίκτυα συνεργασίας παγκόσμιας κλίμακας, που συμβάλλουν αφενός στην αποτελεσματική διάχυση γνώσεων και πληροφοριών και αφετέρου στη ροή κεφαλαίων (Ioannides & Debbage, 1997).

Οι αλλαγές στον παραγωγικό τομέα, στα πλαίσια του μεταφορντικού μοντέλου, συνοδεύονται και από μια αναδιάρθρωση του εργατικού δυναμικού. Η εργασία που μέχρι τώρα στηρίζονταν αποκλειστικά σε συγκεκριμένα και μονομερή καθήκοντα του κάθε εργαζομένου δίνει τη θέση της στην ουσιαστική εξειδίκευση και σε αρκετές περιπτώσεις μάλιστα στην πολυειδίκευση.

Παρόμοιες τάσεις παρατηρούνται και στα καταναλωτικά πρότυπα. Τα «νέα» διαφοροποιημένα προϊόντα παρέχουν στον καταναλωτή τη δυνατότητα εξατομικευμένης κατανάλωσης και επιλογής βάσει των προτιμήσεων. Στα πλαίσια της εξειδίκευσης της παραγωγής η έννοια της ποιότητας αποκτά αύξουσα σημασία και καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τις επιλογές των καταναλωτών.

Αναφορικά με τη γενικότερη τάση απορύθμισης του βιομηχανικού καπιταλιστικού συστήματος, σημαντικός κρίνεται, ιδιαίτερα την τελευταία δεκαετία

και ο ρόλος της παγκοσμιοποίησης, που διαμόρφωσε ανταγωνιστικές συνθήκες σε παγκόσμιο επίπεδο και έθεσε νέες προκλήσεις στο «παλαιό» παραγωγικό μοντέλο. Ως φαινόμενο σηματοδοτείται από την αύξηση του ανταγωνισμού και την αναδιάρθρωση της παραγωγής, το άνοιγμα των διεθνών αγορών καθώς και την ταχύτητα μετακίνησης χρημάτων και κεφαλαίου (Κότιος, 2002).

Επιπλέον στα πλαίσια του ανοίγματος των διεθνών αγορών και της παγκοσμιοποίησης, η εμφάνιση και ανάπτυξη νέων τεχνολογιών (π.χ πληροφορική, μικροηλεκτρονική), επηρεάζουν ιδιαίτερα τους τομείς των επικοινωνιών και των μεταφορών (Oman, 1996: 11). Συμπερασματικά λοιπόν, όσον αφορά τη διεθνή λειτουργία της οικονομίας, δημιουργούνται νέα δεδομένα στην οργάνωση και τον έλεγχο τόσο της διεθνούς παραγωγής, όσο και της διάθεσης προϊόντων και υπηρεσιών (Κότιος, 2002).

Το σύνολο των εξελίξεων αυτών είχε σαν αποτέλεσμα, από τα τέλη της δεκαετίας του 1970, τη σταδιακή μετάβαση από τα μαζικά πρότυπα παραγωγής και κατανάλωσης στην ευέλικτη εξειδίκευση, δηλαδή από το φορντισμό στο μεταφορντισμό. Εντούτοις δεν υπάρχει διαχωριστική γραμμή στη μετάβαση από το φορντικό στο μεταφορντικό μοντέλο, αντίθετα είναι ένα φαινόμενο που εξελίσσεται σταδιακά, χαρακτηρίζεται από τη συνύπαρξη των συγκεκριμένων μοντέλων και από την εμφάνιση ενός ευρύτερου κλίματος ευαισθητοποίησης όσον αφορά τη διαχείριση φυσικών πόρων και την προστασία του περιβάλλοντος (Agarwal, 2002).

Πίνακας 1.2 Ιεραρχική δομή: Φορντισμός και Μεταφορντισμός.

Φορντισμός	Μεταφορντισμός
<ul style="list-style-type: none"> ◆ Μαζική παραγωγή/κατανάλωση ◆ Τυποποίηση ◆ Μεγάλα ποσοστά πωλήσεων ◆ Οικονομίες κλίμακας ◆ Κεϋνσιανή οικονομική διαχείριση (κρατική για αποφυγή οικονομικών κρίσεων) ◆ Κράτος Πρόνοιας (συντηρεί την παραγωγή) ◆ Έντονος κρατικός παρεμβατισμός 	<ul style="list-style-type: none"> ◆ Ευέλικτη παραγωγή/εξατομικευμένη κατανάλωση ◆ Εξειδίκευση (μικρότερης κλίμακας παραγωγή) ◆ Τμηματοποιημένες αγορές ◆ Οικονομίες στόχου ◆ Φιλελεύθερη οικονομική διαχείριση ◆ Ιδιωτικοποίηση ◆ Ήπιος παρεμβατισμός - χαλαροί διεθνείς κανονισμοί λόγω παγκοσμιοποίησης

Πηγή: Κράβαρης, 2005.

1.9 Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η σχέση κέντρου-περιφέρειας στην περίπτωση της ανάπτυξης του τουρισμού στο διεθνή χώρο θεωρείται αποτέλεσμα μιας διαδικασίας με την οποία, βαθμιαία, οι σύγχρονοι τουριστικοί ταξιδιωτικοί μηχανισμοί έθεσαν τις χώρες υποδοχής (περιφέρεια) σε μειονεκτική θέση έναντι των χωρών προέλευσης-πηγών του τουρισμού (μητροπολιτικά κέντρα). Οι αλληλεξαρτήσεις μεταξύ των χωρών υποδοχής και των χωρών-πηγών, αναλύονται θεωρητικά στα πλαίσια της διαχρονικά εξεταζόμενης εξέλιξης των ταξιδιωτικών συστημάτων, που θεωρούνται ως ο βασικότερος παράγοντας της τουριστικής ανάπτυξης (Κομίλης, 1986).

Ο τουρισμός σε διεθνές επίπεδο, θεωρείται στη βάση του, μητροπολιτικής προέλευσης ως προς τη ζήτηση και μητροπολιτικής εξάρτησης ως προς την προσφορά, εφόσον η τελευταία είναι αναγκασμένη, προκειμένου να ανταποκριθεί στις μαζικές πιέσεις της αυξημένης ζήτησης και στις προτιμήσεις των ξένων τουριστών, να συνδεθεί με το διεθνές ταξιδιωτικό σύστημα και να προσαρμοστεί στα διεθνή πρότυπα, αντικαθιστώντας ή εκσυγχρονίζοντας ντόπιες εισροές (πόρους, εργατικό δυναμικό, υπηρεσίες) ή και ακόμα εισάγοντας ξένες (Κομίλης, 1986).

Παρόλο που δεν μπορεί να παραγνωρισθεί το γεγονός ότι η εξαγωγή τουριστικών υπηρεσιών και αγαθών συμβάλλει στη βελτίωση του εμπορικού ισοζυγίου και της όλης αναπτυξιακής προσπάθειας στις αναπτυσσόμενες χώρες, πρέπει να τονιστεί, ότι μακροπρόθεσμα μια τέτοια συμβολή επιτυγχάνεται κατά τον πιο άριστο τρόπο, όταν η δομή της οικονομίας των τουριστικών χωρών βελτιώνεται μέσω του τουρισμού, κι αυτό ως αποτέλεσμα σχηματισμού ίδιου κεφαλαίου και προοδευτικής μείωσης της διαρροής συναλλάγματος για την εξυπηρέτηση της τουριστικής αγοράς (Κομίλης, 1986).

Οι χωρικές παράμετροι του τουριστικού φαινομένου είναι (Κομίλης, 1986):

- Ο τόπος εγκατάστασης και το γεωγραφικό σχήμα κατανομής της τουριστικής δραστηριότητας,
- οι τουριστικές ροές ή μετακινήσεις και οι μεταβολές τους διαχρονικά, και
- οι παράγοντες που διαφοροποιούν τη διάρθρωση του τουρισμού στο χώρο και προσδιορίζουν το ρόλο του στην αναπτυξιακή διαδικασία.

1.9.1 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η οικονομική φύση του τουρισμού και η συμβολή του στη ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας και την οικονομική ανάπτυξη είναι κάτι που απασχολεί τη χώρα μας και τους αρμόδιους φορείς για τον τουρισμό τα τελευταία χρόνια. Συνολικά ως χώρα πρέπει να αναβαθμίζουμε τη θέση μας, σε όλους τους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας, ενώ παράλληλα πρέπει να εστιάσουμε και να ενισχύσουμε τους τομείς εκείνους που έχουν συγκριτικά πλεονεκτήματα και προοπτικές ανάπτυξης, όπως ο τομέας του τουρισμού.

Οι ποσοτικοί και ποιοτικοί στόχοι που τίθενται από το ΕΠΙΑΝ με ορίζοντα επίτευξης το 2010, υποστηρίζονται από επιμέρους πολιτικές και μέτρα προώθησης που επηρεάζονται άμεσα από την κεντρική πολιτική επιλογή για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας και την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας. Η αναβάθμιση της ποιότητας της προσφοράς, ο εμπλουτισμός και η διαφοροποίηση του συνολικού τουριστικού προϊόντος, η εκπαίδευση και η κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού, η ενίσχυση της επιχειρηματικότητας, η προώθηση και η προβολή της χώρας με νέα εργαλεία και σύγχρονες μεθόδους, και ο εκσυγχρονισμός των δομών της δημόσιας διοίκησης και των μηχανισμών άσκησης της τουριστικής πολιτικής, αποτελούν βασικές πηγές ανάπτυξης του ελληνικού τουρισμού.

Η σημερινή εικόνα της οικονομικής φύσης του ελληνικού τουρισμού συμπεριλαμβάνει την διαβίωση των περίπου, 13 εκατ. εισερχομένων τουριστών που έχει σήμερα την ακόλουθη μορφή και διαστάσεις (ΕΠΙΑΝ, 2003):

Οι σημερινές δυναμικότητες της κλασικής ξενοδοχίας ξεπερνούν τις 8.000 μονάδες με πάνω από 312.000 δωμάτια και περισσότερες από 600.000 κλίνες συγκροτούν το θεμελιωδέστερο στοιχείο της τουριστικής ανωδομής επί του οποίου στηρίζεται και μέσω του οποίου καθορίζεται η διαρθρωτική εξέλιξη του επιπέδου παραγωγής και διάθεσης της ετήσιας τουριστικής κατανάλωσης στη χώρα.

Η παραγωγική αυτή δομή για την τροφοδότηση και τη διαχειριστική ρύθμιση της ετήσιας κατανάλωσης των 13 εκ. τουριστών, δηλαδή για ένα σημαντικό τμήμα της εγχώριας παραγωγής, παρουσιάζει ορισμένα χαρακτηριστικά, των οποίων η αξιόπιστη προσέγγιση και η συνεχής παρακολούθηση συνιστά βασική προϋπόθεση για κάθε παρέμβαση της τουριστικής και της γενικότερης οικονομικής πολιτικής με στόχο την αύξηση της ανταγωνιστικότητας τόσο του ίδιου του τουρισμού όσο και της συμβολής του στη συνολική ανταγωνιστικότητα της οικονομίας. Στη συνέχεια πιο κάτω,

επιχειρείται μία σύντομη παρουσίαση της ανάλυσης της υπάρχουσας κατάστασης στον τομέα του τουρισμού, των προβλημάτων που υπάρχουν, των απειλών που αντιμετωπίζει, των προοπτικών, καθώς επίσης και των υπάρχόντων δυνατοτήτων περαιτέρω ανάπτυξη. Στον παρακάτω πίνακα φαίνονται οι τομείς που ωφελούνται από τον τουρισμό:

Πίνακας 1.3: Τομείς ωφελούμενοι από τον τουρισμό

Μέρος του εισοδήματος προέρχεται από τον τουρισμό	Όλο το εισόδημα προέρχεται από τον τουρισμό
Διατροφή Εστιατόρια Καφέ – Pubs Βιομηχανία / καταστήματα τροφίμων	Διαμονή Ξενοδοχεία Παραξενοδοχία Κάμπινγκ
Διάφορα Είδη Λαϊκών αγορών Αναμνηστικά Ένδυση Λιανικό εμπόριο	Τουριστικά γραφεία
Ψυχαγωγία Θέατρα / κινηματογράφοι Νυκτερινά κέντρα	Μεταφορές Αεροπορικές εταιρίες Σκάφη αναψυχής Γραφεία ενοικιάσεως αυτοκινήτων
Μεταφορά Δημόσια συγκοινωνία Ταξί	Χώροι επίσκεψης τουριστών Πάρκα Μουσεία Ιστορικά μνημεία

Πηγή: Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης του ελληνικού τουρισμού, 2003

Σύμφωνα με την εκτίμηση του Παγκόσμιου Συμβουλίου Τουρισμού και Ταξιδιών, η οποία στηρίζεται στην μέθοδο κατάρτισης των δορυφόρων λογαριασμών του Oxford Economic Forecasting, το 2003, το μερίδιο του «τουριστικού τομέα» στο ελληνικό ΑΕΠ θα ανέλθει στο 4,5%, ενώ το μερίδιο της συνολικής απασχόλησης θα ανέλθει στο 5% (205.000 θέσεις εργασίας). Σύμφωνα με την ευρύτερη προσέγγιση, όπου υπάρχουν στοιχεία από τον ίδιο οργανισμό, η πραγματική επίδραση του τουρισμού στο σύνολο της οικονομίας και της κοινωνίας θα είναι μεγαλύτερη.

Η αναπτυσσόμενη τουριστική μας οικονομία δημιουργεί, με άμεσο και έμμεσο τρόπο, νέες θέσεις εργασίας στην συνολική οικονομία (WTTC, 2003):

- Αυξάνοντας άμεσα την απασχόληση στις επιχειρήσεις που προσφέρουν καταναλωτικές υπηρεσίες τουρισμού (αεροπορικές εταιρείες, ξενοδοχεία, κ.λπ.)
- Αυξάνοντας έμμεσα την απασχόληση στους κλάδους που στηρίζουν ή προμηθεύουν τους παραπάνω κλάδους, όπως είναι η γεωργία, μεταποίηση, επιχειρήσεις που προσφέρουν υπηρεσίες κοινής ωφέλειας, κ.ά.)
- Αυξάνοντας επίσης έμμεσα την απασχόληση στο δημόσιο τομέα στους τομείς που προσφέρουν τουριστικές υπηρεσίες.

Η τουριστική ανάπτυξη, κυρίως των νησιωτικών και παραθαλασσίων περιοχών της χώρας, αποτελεί σημαντική πηγή οικονομικής ανάπτυξης, συμβάλει στη συγκράτηση του πληθυσμού, αλλά και στη δραστηριοποίηση παραγωγικών μονάδων που δρουν συμπληρωματικά με τον τουρισμό και γενικότερα στην ενδογενή περιφερειακή ανάπτυξη.

Πίνακας 1.4: Η συμβολή του τουρισμού στην Ελλάδα

Η Σημασία του Τουρισμού για την Ελλάδα (υπολογισμοί για το 2003)	Άμεση	Έμμεση
Συμβολή στο ακαθάριστο εγχώριο προϊόν	4,5%	14,6%
Συμβολή στην απασχόληση	5,0%	16,8%
Συμβολή στις επενδύσεις	22,5%	

Πηγή: WTTC, The 2003 Travel and Tourism Economic research: Greece

1.9.2 ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Σύμφωνα με την εκτίμηση του Παγκόσμιου Συμβουλίου Τουρισμού και Ταξιδιών, η οποία στηρίζεται στην Μέθοδο κατάρτισης των δορυφόρων λογαριασμών του Oxford Economic Forecasting, τα επόμενα δέκα χρόνια, πρόκειται να γνωρίσει σημαντικούς (ετήσιους) ρυθμούς ανάπτυξης μετρούμενης σύμφωνα με τους ακόλουθους δείκτες:

- 5% στην ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες
- 4,6% συμβολή στο ΑΕΠ του τομέα (άμεση επίδραση) όπου ανεβάζει τον αριθμό των επισκεπτών σε περίπου 19,7 εκατ.
- 2,1% στην απασχόληση (άμεση) στον τομέα του τουρισμού
- 2,2% στη συνολική απασχόληση της χώρας
- 4,8% στις επενδύσεις.

1.9.3 ΑΝΑΛΥΣΗ ΥΠΑΡΧΟΥΣΑΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ –ΑΝΑΛΥΣΗ SWOT

Ο τουρισμός αποτελεί, σε διεθνές επίπεδο, ένα κλάδο οικονομικής δραστηριότητας που συμβάλλει σε σημαντικό βαθμό στο ΑΕΠ της κάθε χώρας. Η συμβολή του τουρισμού είναι σημαντική όχι μόνο στο ΑΕΠ αλλά και στο σύνολο των απασχολουμένων. Ορισμένοι από τους παράγοντες οι οποίοι επηρέασαν θετικά ή αρνητικά την πορεία του, φαίνονται στην παρακάτω ανάλυση SWOT (Ξυγκογιάννη, 2006), όπου διακρίνονται οι δυνατότητες, οι αδυναμίες, οι ευκαιρίες και οι απειλές που δέχεται ο τουρισμός ως τομέας άμεσα συνδεδεμένος με την ελληνική πραγματικότητα.

Πίνακας 1.5: Ανάλυση υπάρχουσας κατάστασης του ελληνικού τουρισμού

ΑΝΑΛΥΣΗ SWOT	
ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ	ΑΔΥΝΑΜΙΕΣ
○ Ήπιο κλίμα για μεγάλη περίοδο του χρόνου	○ Χαμηλή τουριστική δαπάνη εξαιτίας της προσέλευσης χαμηλού επιπέδου τουριστών
○ Διαφοροποιημένο και υψηλής ποιότητας φυσικό περιβάλλον	○ Χαμηλή ποιότητα τουριστικών υποδομών (μορφή κτιρίων, ανεπάρκεια χώρων)
○ Ύπαρξη πολλών ΜΜΕ που επιτρέπει τη «προσωποποίηση» της φιλοξενίας	○ Μέτριος εξοπλισμός, ανύπαρκτη ή κακή διακόσμηση, έλλειψη «στυλ» και προσφερόμενων ιδιωτικών υπηρεσιών
○ Έντονος νησιωτικός χαρακτήρας	○ Χαμηλός βαθμός αξιοποίησης φυσικών και πολιτιστικών πόρων
○ Δυνατότητα αξιοποίησης τοπικών / παραδοσιακών προϊόντων από το τουριστικό κύκλωμα με στόχο την αναβάθμιση και τη διαφοροποίηση του	○ Τάσεις υποβάθμισης και σε ορισμένες περιπτώσεις κατανάλωσης (κατάστροφής) των πόρων (πχ. παραλιών, οικιστικών συνόλων, μνημείων)
○ Εμφάνιση νέων αγορών πέρα από εκείνες που παραδοσιακά τροφοδοτούν τον ελληνικό τουρισμό (Δ.Ευρώπη, ΗΠΑ)	○ Μειούμενος βαθμός αυθεντικότητας τουριστικού προϊόντος που δεν αντισταθμίζεται από βελτίωση ποιότητας
○ Ενοποίηση εσωτερικής ευρωπαϊκής αγοράς με τη χρήση του ευρώ	○ Χαμηλό επίπεδο εξειδίκευσης, μη χρήση νέων τεχνολογιών
○ Αύξηση της δυνατότητας άμεσης πρόσβασης στον καταναλωτή μέσω διαδικτύου	○ Έλλειψη ειδικών τουριστικών υποδομών και συμπληρωματικών δραστηριοτήτων για άτομα με ειδικά ενδιαφέροντα
○ Προβολή της χώρας με την ευκαιρία του ΑΘΗΝΑ 2004	○ Αδυναμία διαπραγμάτευσης με τους ισχυρούς tour-operators.
○ Ο τουρισμός είναι ο δυναμικότερος και ανταγωνιστικότερος κλάδος της ελληνικής οικονομίας σε διεθνές επίπεδο	○ Χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης ανθρώπινου δυναμικού (επιχειρηματιών και εργαζομένων)
○ Δυνατότητες χρηματοδότησης έργων υποδομής και επιχειρήσεων για βελτίωση της προσφερόμενης ποσότητας και διαφοροποίηση του παρεχόμενου προϊόντος	○ Μονοδιάστατη τουριστική εικόνα (χώρα ήλιου –θάλασσας) – χαμηλός βαθμός διαφοροποίησης προσφερόμενου προϊόντος
○ Υψηλός βαθμός ασφάλειας τουριστών σε σχέση με ανταγωνιστικούς προορισμούς	○ Ξενοδοχειακές μονάδες / καταλύματα είναι Μικρού μεγέθους και ενδιάμεσης / χαμηλής ποιότητας
○ Πλεονέκτημα δυναμικότητας της κλασικής ξενοδοχίας που ξεπερνά τις 8.000 μονάδες με πάνω από 312.000 δωμάτια και περισσότερες από 600.000 κλίνες	○ Μεγάλη συγκέντρωση καταλυμάτων – τουριστών σε ορισμένες περιοχές (κυρίως νησιά)/ αίσθημα κορεσμού και υποβάθμιση τουριστικού προϊόντος)
○ 350 Κάμπινγκ με περίπου 34.000 θέσεις κατασκήνωσης	○ Αναποτελεσματικός σχεδιασμός σε εθνικό επίπεδο

<ul style="list-style-type: none"> ○ Η παραξενοδοχία έχοντας την τελευταία 15ετία ξεφύγει από το αρχικό πρότυπο των απλών ενοικιαζομένων δωματίων αριθμεί σήμερα περί τις 30.000 επιχειρήσεις με περισσότερες από 500.000 κλίνες 	<ul style="list-style-type: none"> ○ «Ερημοποίηση» υπαίθρου από ανθρώπινο δυναμικό και παραγωγικές δραστηριότητες που δυσκολεύουν την ανάπτυξη «αυθεντικών» και «εναλλακτικών» τουριστικών προϊόντων
<ul style="list-style-type: none"> ○ Σταδιακή μετάβαση από το πρότυπο «Ήλιος-θάλασσα», σε ζήτηση παραθεριστικού τουρισμού υψηλότερου επιπέδου ή και σε ζήτηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Χαμηλός βαθμός διασύνδεσης της τουριστικής δραστηριότητας με κλάδους της εθνικής-τοπικής οικονομίας ○ Μικρή τουριστική περίοδος
<ul style="list-style-type: none"> ○ Συγκριτικό πλεονέκτημα, το πολιτιστικό μας απόθεμα 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Έλλειψη διαφοροποίησης τουριστικής εικόνας μεταξύ των τουριστικών περιοχών της χώρας
<ul style="list-style-type: none"> ○ Επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου των ανεπτυγμένων κυρίως περιοχών 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Έλλειψη φορέων για τουριστικό σχεδιασμό και εφαρμογή σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο
<ul style="list-style-type: none"> ○ Η αναπτυσσόμενη τουριστική μας οικονομία δημιουργεί, με άμεσο και έμμεσο τρόπο, νέες θέσεις εργασίας στην συνολική οικονομία 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Υψηλή γεωγραφική συγκέντρωση τουριστικής υποδομής με συνέπεια την άνιση ανάπτυξη των τουριστικών υποδομών και ανωδομών.
<ul style="list-style-type: none"> ○ Ενίσχυση του εσωτερικού τουρισμού λόγω της αυξανόμενης συμμετοχής του 	<ul style="list-style-type: none"> ○ Αναποτελεσματικό νομοθετικό πλαίσιο και διοικητικοί μηχανισμοί
	<ul style="list-style-type: none"> ○ Έλλειψη φορέων για τουριστικό σχεδιασμό και εφαρμογή σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο
	<ul style="list-style-type: none"> ○ Αδυναμία συνεργασίας μεταξύ εμπλεκόμενων φορέων-επιχειρήσεων σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο
	<ul style="list-style-type: none"> ○ Αναποτελεσματικό νομοθετικό πλαίσιο και διοικητικοί μηχανισμοί
	<ul style="list-style-type: none"> ○ Λίγοι tour- operators – συνεχείς πιέσεις για μείωση των τιμών
	<ul style="list-style-type: none"> ○ Τουριστικό πρότυπο «Ήλιος-θάλασσα», χαμηλής σχετικά απόδοσης για τη χώρα

ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ	ΑΠΕΙΛΕΣ
○ Η ταχύτητα ανάκαμψης της διεθνούς οικονομίας	○ Αυξανόμενη συγκέντρωση των tour-operators
○ Συνεχής αναζήτηση διαφορετικών και εξειδικευμένων προτύπων βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης	○ Αυξανόμενος ανταγωνισμός στο εξωτερικό από χώρες με χαμηλότερο κόστος (Μεσόγειος, Α.Ευρώπη, Α.Ανατολή)
○ Άνοιγμα νέων αγορών και εδραίωση της θέσης του ελληνικού τουρισμού σε μια σειρά χωρών μέσω της διαφημιστικής εκστρατείας	○ Υπάρχει κίνδυνος εύκολης υποκατάστασης του βασικού τουριστικού προτύπου «Ηλιος-θάλασσα» από άλλες χώρες.
○ Εξακολούθηση της αυξητικής τάσης του αριθμού των ερχομένων τουριστών ηλικίας 45+ από τις δυτικές χώρες και την Ιαπωνία.	○ Αυξανόμενος ανταγωνισμός από χώρες με αναβαθμισμένης ποιότητας και υψηλής διαφοροποίησης τουριστικά προϊόντα
○ Η παγκοσμιοποίηση της τουριστικής ανάπτυξης και ο προβληματισμός για τις διαδικασίες ελέγχου και διαχείρισης των τουριστικών περιοχών	○ Σημαντική μείωση του μεριδίου αμερικανών τουριστών και εξάρτηση από την Ευρώπη με συνέπεια την απώλεια υψηλού τουριστικού εισοδήματος
○ Έγκαιρη προετοιμασία και αξιοποίηση όλων των ευκαιριών και πλεονεκτημάτων που δημιουργεί η δυναμική της διεξαγωγής των Ολυμπιακών αγώνων του 20	○ Ισχυρός ανταγωνισμός από άλλους προορισμούς της Μεσογείου. Ενδυνάμωση των ανταγωνιστικών χωρών σε ειδικές μορφές τουρισμού και υποδομές.
○ Αναζήτηση περισσότερων αυστηρών και εξειδικευμένων προτύπων ποιότητας στην παραγωγή και διαχείριση του τουριστικού προϊόντος	○ Ανοδικός ρυθμός και διεύρυνση της κοινωνικής βάσης του τουρισμού με προέλευση την Κίνα.
○ Οι ραγδαίες εξελίξεις στην τεχνολογία και οι επιπτώσεις τους στις επιλογές των τουριστών και στην παραγωγή νέων τουριστικών προϊόντων	○ Διεύρυνση του χάσματος που διαπιστώνεται ανάμεσα στην ολοένα απαιτητικότερη διεθνή ζήτηση και την προσφορά προϊόντων και υπηρεσιών σε αρκετούς προορισμούς.
○ Προσφορά και εξειδίκευση νέων προϊόντων	
○ Αυξημένη ζήτηση για αυθεντικές εμπειρίες, γνωριμία με τη φύση και τον πολιτισμό των προορισμών.	
○ Ανάδειξη της τοπικότητας ως βασικής παραμέτρου της τουριστικής ανάπτυξης	
○ Απόδοση των δράσεων και των συνεργιών του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα	
○ Παραγωγή νέων τουριστικών προϊόντων	
○ Παρουσιάζει σημαντικές δυνατότητες ανάπτυξης στην τρέχουσα δεκαετία σε παγκόσμιο επίπεδο.	
○ Αναζήτηση νέων αγορών	

- Εξέλιξη της διεθνούς πολιτικής συγκυρίας
- Αύξηση του εξερχόμενου τουρισμού από τις ΗΠΑ κατά 4% το 2003 και κατά 6% το 2004.
- Ανάκαμψη του εξερχόμενου τουρισμού της Ιαπωνίας (στο τέλος του 2003 θα επιτευχθούν τα επίπεδα του 2000).
- Ικανότητα αντίδρασης και ευελιξίας των επιχειρηματικών φορέων
- Συνέπειες μιας ενδεχόμενης πετρελαϊκής κρίσης
- Συντομότερες και συχνότερες παραδοσιακές διακοπές.

Πηγή: Ξυγκογιάννη, 2006

Από την παραπάνω ανάλυση SWOT προκύπτει πως ο ελληνικός τουρισμός έχει πολύ σημαντικές προοπτικές εκσυγχρονισμού και απόκτησης ισάξιας θέσης σε σχέση με τις άλλες ανταγωνίστριες χώρες στο παγκόσμιο στερέωμα. Τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που παρουσιάζει η Ελλάδα σε σχέση με τις υπόλοιπες ανταγωνίστριες χώρες, είναι η θέση της και το πλούσιο φυσικό περιβάλλον που διαθέτει το οποίο επιτρέπει την ανάπτυξη και άλλων - εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Ενώ το βασικό της μειονέκτημα είναι η μονοδιάστατη τουριστική εικόνα (χώρα ήλιου –θάλασσας) που αυτή παρουσιάζει προς τα έξω, καθώς και η έλλειψη ενός οργανωμένου τουριστικού σχεδιασμού σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

Βέβαια, η ανάπτυξη του τουρισμού είχε ιδιαίτερα ευνοϊκές επιπτώσεις στην περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας μας. Αποτέλεσε τη βασική δύναμη αντιστροφής των δεδομένων (πληθυσμιακών, οικονομικών κ.τ.λ.) εξελίξεων της μεταπολεμικής περιόδου, στις διάφορες, κυρίως προβληματικές, περιοχές της χώρας. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1970 και ανάλογα με το βαθμό τουριστικής ανάπτυξης, οι περιοχές αυτές παρουσίασαν βαθμιαία θετικές εξελίξεις και πολλές δημιούργησαν ήδη, συνθήκες ευημερίας, καλύτερες του μέσου όρου της χώρας (Μυλωνάς, 1997).

Οι εξελίξεις αυτές αναμένεται να συνεχιστούν και να επεκταθούν σε περιοχές όπου η οικονομική τους βάση δεν είναι ο τουρισμός, έχουν όμως αξιόλογους τουριστικούς πόρους (Μυλωνάς, 1997).

2. Ο ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

2.1 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η έννοια του περιφερειακού προσδιορισμού είναι θέμα οριοθέτησης. Ενώ τα κράτη ορίζονται με τα πολιτικά σύνορα, οι περιφέρειες ορίζονται μέσα από έναν αριθμό χαρακτηριστικών. Για την επιτυχημένη ανάπτυξη του τουρισμού, μία περιοχή θα πρέπει να διαθέτει όλα τα στοιχεία που είναι απαραίτητα για τη λειτουργία μιας τουριστικής βιομηχανίας.

Ο Gunn (1988) αναφέρει δώδεκα βασικά στοιχεία που απαιτούνται για την τουριστική ανάπτυξη στις περιφέρειες (Gartner, 2001):

1. Φυσικοί πόροι
2. Πολιτιστικοί πόροι
3. Βιώσιμες κοινότητες εξυπηρέτησης
4. Πρόσβαση
5. Αγορές
6. Ευνοϊκή εικόνα ανάπτυξης
7. Τοπική αποδοχή του τουρισμού
8. Ευνοϊκοί κυβερνητικοί έλεγχοι
9. Διαθεσιμότητα γης για ανάπτυξη
10. Διαθεσιμότητα επιχειρηματιών και διευθυντών
11. Διαθεσιμότητα εργατικού δυναμικού
12. Διαθεσιμότητα κεφαλαίων

Σχεδόν κάθε περιοχή που διαθέτει τα παραπάνω στοιχεία μπορεί να λάβει τη μορφή μιας τουριστικής περιφέρειας. Οι λόγοι για την περιφερειακή οργάνωση περιλαμβάνουν τα εξής (Gartner, 2001):

1. *Συνδυασμός των στοιχείων που είναι απαραίτητα για την ανάπτυξη σε ένα ολοκληρωμένο πακέτο.* Τα συστήματα λειτουργούν πολύ καλύτερα όταν η οργάνωση και η διοίκηση τους είναι σωστή. Ο συνδυασμός των διαφόρων πολιτικών στοιχείων σε μία τουριστική περιφέρεια δεν εγγυάται μία αποτελεσματική οργανωτική δομή, όμως προσφέρει τη βάση για την ανάπτυξή

της.

2. *Αύξηση της αποτελεσματικότητας του μάρκετινγκ.* Οι συνεργασίες μάρκετινγκ, όπως αυτές που γίνονται για τα γεωργικά προϊόντα, συνδυάζουν τους οικονομικούς πόρους των μικρών επιχειρήσεων, επιτρέποντας έτσι την ανάπτυξη προγραμμάτων μάρκετινγκ που από μόνα τους δε θα ήταν δυνατά πραγματοποιήσιμα. Ακόμα και αν δημιουργηθεί μια επίσημη συνεργασία μάρκετινγκ, η βασική αρχή της συνεργασίας για την αύξηση της αποτελεσματικότητας του μάρκετινγκ εξακολουθεί να ισχύει και μπορεί να επιτευχθεί κατά διαφορετικούς τρόπους.
3. *Αναγνώριση και προστασία των σχέσεων συμβίωσης.* Πολλές μικρές κοινότητες που προσφέρουν τουριστικές υπηρεσίες, εξαρτώνται από τα τουριστικά αξιοθέατα των γύρω περιοχών. Αντίστροφα, ορισμένες περιοχές με τουριστικά αξιοθέατα μπορεί να επιζητούν τις τουριστικές υπηρεσίες που προσφέρονται κάπου αλλού. Τα αντιφατικά προγράμματα ανάπτυξης μπορεί να επηρεάσουν αρνητικά την ικανότητα της κάθε περιοχής να εξελιχθεί σε ένα ολοκληρωμένο μέρος μίας περιφερειακής τουριστικής βιομηχανίας.
4. *Ανάπτυξη εικόνας.* Είναι δύσκολο να αναπτυχθεί μία μοναδική ή ανεξάρτητη τουριστική εικόνα για μικρές κοινότητες. Οι περιφερειακοί οργανισμοί μπορούν να υποστηρίξουν τις προσπάθειες ανάπτυξης μίας εικόνας που θα αντιπροσωπεύει αποτελεσματικά όλες τις κοινότητες της περιφέρειας.
5. *Συνεταιρισμοί.* Οι συνεταιρισμοί προκύπτουν κάθε φορά που ένας ή περισσότεροι οργανισμοί αποφασίζουν να συνεργαστούν για την επίτευξη ενός κοινού στόχου. Αν και δεν απαιτείται περιφερειακή οργάνωση για τη διαμόρφωση συνεταιρισμών, σίγουρα αυξάνει τις πιθανότητες για συνεργασία.
6. *Εδραίωση μιας ταυτότητας.* Οι κοινότητες αναπτύσσουν στους κατοίκους τους, την αίσθηση του τόπου, ή του σπιτιού. Η οργάνωση της περιφέρειας μπορεί να εδραιώσει μία τουριστική ταυτότητα για όλες τις περιοχές και τους κατοίκους τους, που υπάρχουν μέσα στην περιφέρεια αυτή.
7. *Υποστήριξη της συνεργασίας του δημοσίου / ιδιωτικού τομέα.* Οι περιφέρειες αποτελούνται από πολλές διαφορετικές επιχειρήσεις και οργανισμούς. Είναι ευκολότερο για τους δημόσιους φορείς και τις ιδιωτικές επιχειρήσεις να συνεργαστούν προς ένα κοινό στόχο αν αποτελούν και οι δύο ενεργά μέλη της ίδιας οργάνωσης.

Τα πλεονεκτήματα που αναφέρθηκαν και οι πόροι που απαιτούνται για ολοκληρωμένη τουριστική ανάπτυξη, ενισχύουν την ανάγκη διαμόρφωσης μίας περιφερειακής οργάνωσης που θα έχει ως αποκλειστικό της αντικείμενο τον τουρισμό, για τη μεγιστοποίηση των δυνατοτήτων των τουριστικών έργων.

2.2 ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Τις τελευταίες δεκαετίες οι λέξεις αειφορία και αειφορικός χρησιμοποιούνται όλο και συχνότερα όχι μόνο σε αυστηρώς επιστημονικά κείμενα που αφορούν θέματα οικονομίας και ανάπτυξης φυσικών πόρων, αλλά και σε πολλά εκλαϊκευμένα κείμενα. Η λέξη αειφορία δημιουργήθηκε πρόσφατα από το αεί+φέρω για να ορίσει τη σχέση εκείνη του ανθρώπου με το περιβάλλον, όπου οι ανθρώπινες δραστηριότητες ατομικές και κοινωνικές δεν καταστρέφουν, δεν παρεμποδίζουν και δεν ερημοποιούν τη φύση (Ξυγκογιάννη, 2006).

Σύμφωνα με την έκθεση της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (World Commission on Environment and Development), ο όρος *αειφόρος ανάπτυξη* σημαίνει την ανάπτυξη εκείνη που ικανοποιεί τις ανάγκες της παρούσας γενεάς χωρίς να θέτει σε κίνδυνο την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες. Το νέο αυτό μοντέλο της βιώσιμης ανάπτυξης που πρέπει πλέον να γίνει πράξη, θέτει ως κεντρικό σημείο προβληματισμού την αναθεώρηση των απόψεών μας για την οικονομική αξία των φυσικών πόρων (Ξυγκογιάννη, 2006).

Ενώ, σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (WTO, 2001), σαν *αειφόρος τουριστική ανάπτυξη* ορίζεται η ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες των παρόντων τουριστών και των περιοχών οικοδοδεσποτών τους, ενώ προστατεύει και ενισχύει μελλοντικές ευκαιρίες. Προβλέπεται επίσης η διαχείριση όλων των πόρων κατά τέτοιο τρόπο ώστε να εκπληρωθούν οι οικονομικές, κοινωνικές και αισθητικές ανάγκες, ενώ επίσης να διατηρηθεί η πολιτιστική ακεραιότητα, οι απαραίτητες οικολογικές διαδικασίες, η βιολογική ποικιλομορφία και τα συστήματα υποστήριξης της ζωής (Spilani and Vayanni, 2003).

Το πρόβλημα της αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης στην Ελλάδα έχει αναγνωριστεί από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 και έχει οδηγήσει σε μερικές γενικευμένες προσπάθειες διαφοροποίησης του παρεχόμενου τουριστικού προϊόντος, περισσότερο σε τοπικό παρά σε εθνικό επίπεδο, αλλά χωρίς κάποιο ουσιαστικό και

στρατηγικού χαρακτήρα σχέδιο. Προκειμένου να προωθηθεί η αιεφόρος τουριστική ανάπτυξη, η προσπάθεια επρόκειτο να είναι σε τέτοια κατεύθυνση ώστε να παρασχεθεί υψηλή ποιότητα και διαφοροποιημένα τουριστικά προϊόντα, σε αντίθεση με τις μαζικές και συμβατικές τουριστικές υπηρεσίες. Οι τελευταίες αναφέρονται σε υπηρεσίες – κυρίως στέγαση, εστίαση, και ψυχαγωγία – οι οποίες είναι χαμηλού κόστους και χαμηλής προστιθέμενης αξίας, περιλαμβάνουν χαμηλού επιπέδου μόρφωσης υπαλλήλους και καταναλώνουν ελεύθερα φυσικούς πόρους. Σε αντίθεση, το πρώτο αναφέρεται σε ένα αναβαθμισμένο τουριστικό προϊόν, το οποίο βασίζεται πάνω στα ενδογενή χαρακτηριστικά της κάθε περιοχής όπου αυτό θα παρέχεται και θα καταναλώνεται, έχει υψηλή προστιθέμενη αξία, προσελκύει τουρίστες υψηλού εκπαιδευτικού επιπέδου, ενσωματώνει πρόσφατες έρευνες και καινοτόμες τεχνικές, απασχολεί ειδικευμένους υπαλλήλους και διαθέτει υψηλά περιβαλλοντικά πρότυπα (Spilanis and Vayanni, 2003).

Οι προσπάθειες κυρίως στα διάφορα ελληνικά νησιά να απομακρυνθούν από το συμβατικό πρότυπο και να κατευθυνθούν προς τα νέα τουριστικά προϊόντα μπορούν να διαχωριστούν σε τρεις κατηγορίες (Spilanis and Vayanni, 2003): Η πρώτη κατηγορία είναι η διαδικασία του λεγόμενου «πράσινου τουρισμού», όπου γίνονται προσπάθειες να μειωθούν οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις των τουριστικών υποδομών. Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τύπους τουρισμού ειδικού ενδιαφέροντος, όπου τα οικονομικά κέρδη είναι μεγαλύτερα, αλλά όχι και τα περιβαλλοντικά οφέλη. Τέλος, η τρίτη κατηγορία είναι αυτή των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, η οποία περιλαμβάνει δραστηριότητες οι οποίες είναι περισσότερο επικερδείς για την τοπική οικονομία από το συμβατικό τουρισμό και επίσης περισσότερο φιλικές προς το περιβάλλον.

2.3 Η ΦΕΡΟΥΣΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ

Σύμφωνα με τον Ricci (1976) η έννοια της φέρουσας ικανότητας στην οικολογία ορίζεται θεωρητικά ως το μέγιστο επίπεδο ενός πληθυσμού που είναι δυνατό να υποστηριχθεί από ένα συγκεκριμένο οικοσύστημα, ή σύμφωνα με τον Vernicos (1985), ο μέγιστος αριθμός ατόμων που σχηματίζουν ένα σταθερό πληθυσμό σε δεδομένους περιβαλλοντικούς πόρους (Κοκκώσης, 2000).

Όσον αφορά την τουριστική ανάπτυξη, η φέρουσα ικανότητα ορίζεται ως ο αριθμός των χρηστών που μπορεί να δεχτεί μια τουριστική περιοχή χωρίς μόνιμη περιβαλλοντική υποβάθμιση και η εξασφάλιση της ικανότητας της περιοχής να

υποστηρίζει δραστηριότητες αναψυχής, αλλά και χωρίς να υποβαθμίζει την εμπειρία αναψυχής των επισκεπτών (Κοκκώσης, 2000). Ο ορισμός αυτός εστιάζει το στόχο της τουριστικής ανάπτυξης στο σεβασμό των περιβαλλοντικών ορίων μιας περιοχής που καθορίζουν την ικανότητά της.

Στο πλαίσιο της αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης, η φέρουσα ικανότητα μεταφράζεται σαν την δυνατότητα μιας γεωγραφικής περιοχής να διατηρεί πληθυσμούς και δραστηριότητες συγκεκριμένων ειδών χωρίς να υποβαθμίζει τη διατήρηση των τοπικών οικοσυστημάτων (ανθρώπινων και φυσικών) μακροχρόνια (Δέφνερ, 2002).

Κατά τον Pearce (1989), όπως το περιβάλλον έχει πλέον μια διευρυμένη θεώρηση στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης, η ανάγκη για μια πολυδιάστατη προσέγγιση οδήγησε στην ανάπτυξη τριών διαφορετικών και διακριτών προσεγγίσεων της φέρουσας ικανότητας μιας περιοχής (Κοκκώσης, 2000):

1. Φυσική περιβαλλοντική
2. Κοινωνική περιβαλλοντική
3. Οικονομική περιβαλλοντική

Η κάθε μία από τις παραπάνω προσεγγίσεις ορίζει και μία διαφορετική διάσταση στον καθορισμό ορίων στην τουριστική ανάπτυξη ενός τόπου, εκφράζοντας την σε όρους έντασης της χρήσης του χώρου, είτε σε σχέση με τον αριθμό τουριστών είτε με την οικιστική ανάπτυξη για την εξυπηρέτηση του τουρισμού. Οι διαφορετικές αυτές προσεγγίσεις αναδεικνύουν το σύνθετο χαρακτήρα της φέρουσας ικανότητας (Κοκκώσης, 2000).

2.4 ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ

Αρχικά πρέπει να επισημάνουμε ότι εννοιολογικά οι όροι που διεθνώς επικράτησαν για την περιγραφή των «νέων» αυτών μορφών τουρισμού είναι «ειδικές» και «εναλλακτικές»². Ο όρος «ειδικές» επισημαίνει την κυριαρχία των ειδικών κινήτρων που οδηγούν στα ταξίδια ενώ ο όρος «εναλλακτικές», που αποτελούν κομμάτι των πρώτων, εστιάζει στα κίνητρα που σχετίζονται με το περιβάλλον και την αυτονομία στο ταξίδι.

---

² Οι συγκεκριμένοι όροι χρησιμοποιούνται εκτενώς στο Weiller-Hall, 1992 και Inskeep, 1994, ενώ μια εννοιολογική προσέγγιση του όρου γίνεται στο Douglas, 2001.

Οι ειδικές και εναλλακτικές μορφές αποτελούν το δυναμικό και αναπτυσσόμενο τμήμα του νέου τουριστικού προτύπου και συνθέτουν μια τεράστια ποικιλία κινήτρων τουριστικών ταξιδιών. Η ανάπτυξη των συγκεκριμένων μορφών έχει μεγάλη σημασία, καθώς αντιτίθεται στο οργανωμένο μαζικό πρότυπο που καθόρισε τη μεταπολεμική τουριστική ανάπτυξη. Η αντίθεση έγκειται στα κίνητρα των ταξιδιών και τα αναπτυξιακά και οργανωτικά χαρακτηριστικά των νέων μορφών. Ο στόχος ενός ταξιδιού μπορεί κάποιες φορές να παραμένει ο ίδιος, όπως και στο μαζικό μοντέλο, ωστόσο αυτό που αλλάζει στην περίπτωση των εναλλακτικών μορφών είναι το περιεχόμενο και το νόημα της ταξιδιωτικής εμπειρίας.

Εξετάζοντας τα χαρακτηριστικά των εναλλακτικών μορφών γενικά μπορούμε να πούμε ότι αντανακλούν τη διαφοροποίηση της τουριστικής αγοράς στα πλαίσια του μεταφορντισμού. Αφορούν συνήθως μικρές ομάδες τουριστών που ταξιδεύουν για να γνωρίσουν και να εξερευνήσουν μια περιοχή και σχετίζονται με τα μακροχρόνια επαγγελματικά ή μη ενδιαφέροντα των τουριστών (Inskoop E., 1994:19). Σε αντιστοιχία λοιπόν με τα μεταφορντικά παραγωγικά πρότυπα, η παραγωγή είναι άμεσα ανταποκρινόμενη στην αγορά και καθορίζεται από τη ζήτηση. Ο καταναλωτής – τουρίστας είναι αυτός που με τις επιλογές του κατευθύνει την παραγωγική διαδικασία.

Την αλλαγή των καταναλωτικών και παραγωγικών προτύπων συμπληρώνει η αποκαθετοποίηση της παραγωγής και η επικράτηση της διαγώνιας ολοκλήρωσης με τη διασπορά των τμημάτων της παραγωγής σε ένα σύνολο επιχειρήσεων. Οι ξενοδοχειακές επιχειρήσεις συνεργάζονται με εταιρείες καθαρισμού και catering ενώ οι αεροπορικές εταιρείες σχηματίζουν δίκτυα συνεργασίας υπό τη μορφή στρατηγικών συμμαχιών (Ioannides & Debbage, 1997).

Με τις εναλλακτικές μορφές αίρεται η επιλεκτικότητα του μαζικού μοντέλου όσον αφορά τις τουριστικές περιοχές. Τις νέες τουριστικές περιοχές, που δεν είναι κατ' ανάγκη παραθεριστικές, χαρακτηρίζουν τα φυσικά συγκριτικά πλεονεκτήματα. Οι εναλλακτικοί προορισμοί διαθέτουν πλούσιο φυσικό περιβάλλον, ελκυστικά τοπία, σημαντική πολιτιστική κληρονομιά και τουριστικές υποδομές μικρής κλίμακας αλλά υψηλών απαιτήσεων. Έτσι η τουριστική κατανάλωση ενσωματώνει την έννοια της ποιότητας σε συνδυασμό με το ενδιαφέρον για την ορθολογική διαχείριση και προστασία του περιβάλλοντος.

Με την εμφάνιση των νέων προορισμών αλλάζει και ο τύπος των τουριστών. Η αύξηση του όγκου και της ταχύτητας ροής γνώσης και πληροφοριών, λόγω των νέων τεχνολογιών, αυξάνουν το μορφωτικό επίπεδο και δημιουργούν πλήρως

ενημερωμένους τουρίστες. Οι «νέοι» τουρίστες δε βασίζονται πλέον τις επιλογές τους αποκλειστικά στο κόστος αλλά στην ικανοποίηση των ενδιαφερόντων τους. Ο ανταγωνισμός των τιμών αντικαθίσταται από τον ανταγωνισμό καινοτομίας που στηρίζεται στη διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος (Poore, 1993 στο Shaw and Williams, 2004:129). Οι εναλλακτικές μορφές εξάλλου στοχεύουν συχνότερα στην προσέλκυση καταναλωτών υψηλών εισοδηματικών στρωμάτων.

Όσον αφορά τη ζήτηση, είναι σίγουρα μικρότερη από αυτή του μαζικού μοντέλου, εντούτοις τα ποσοστά κερδοφορίας σε σχέση με τον αριθμό των τουριστών είναι αρκετά μεγαλύτερα αφού το κόστος των εξειδικευμένων μορφών είναι σχετικά υψηλό. Υπολογίζεται μάλιστα ότι το κόστος μπορεί να είναι ακόμα και διπλάσιο από τα αντίστοιχα πακέτα του μαζικού μοντέλου (Carey & Gountas, 1997). Στα πλαίσια του εναλλακτικού τουρισμού προωθείται η τοπική πρωτοβουλία και περιορίζονται οι οικονομικές διαρροές. Αποτέλεσμα της τοπικής πρωτοβουλίας είναι και το μεγαλύτερο ποσοστό των τουριστικών υποδομών, κάτι που περιορίζει σημαντικά την εισροή κεφαλαίων και την εξάρτηση από ξένες χώρες. Η τοπική κοινωνία αποκτά ενεργό ρόλο στη διαδικασία σχηματισμού του τουριστικού προϊόντος και είναι σε θέση να ελέγξει την τουριστική ανάπτυξη και να περιορίσει τις αρνητικές της συνέπειες.

Στα πλαίσια της γενικότερης διαφοροποίησης μεταλλάσσεται και ο ρόλος των tour-operators, που είναι υπεύθυνοι για την προβολή και πώληση του νέου πολυσχιδούς τουριστικού προϊόντος. Στόχος τους είναι να προβάλλουν τους νέους προορισμούς και να αναδείξουν τουριστικές μορφές που δίνουν έμφαση στον πολιτισμό, το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον αλλά και στον τρόπο ζωής της τοπικής κοινωνίας. Ο κυρίαρχος ρόλος των tour – operators στη διαμόρφωση της ζήτησης περιορίζεται ενώ σαφώς περιορισμένα, σε σχέση με τα οργανωμένα πακέτα του μαζικού μοντέλου, είναι και τα οικονομικά τους κέρδη.

Όπως και η μετάβαση από το φορντισμό στο μεταφορντισμό δεν έγινε απότομα, αλλά σταδιακά κάτι παρόμοιο συνέβη και στην τουριστική βιομηχανία. Αν και παρατηρείται μια μετάβαση από το συμβατικό τουριστικό μοντέλο σε ειδικές μορφές εναλλακτικού τουρισμού, αυτό δε σημαίνει ότι το πρώτο έπαψε να υπάρχει, ούτε ότι το ένα μοντέλο αντικατέστησε πλήρως το άλλο αλλά συνυπάρχουν και τα δύο.

Πίνακας 2.1 Χαρακτηριστικά Μεταφορντικής τουριστικής κατανάλωσης

Χαρακτηριστικά Μεταφορντικής κατανάλωσης	Παραδείγματα από τον τουρισμό
<ul style="list-style-type: none"> • Οι καταναλωτές είναι κυρίαρχοι, οι παραγωγοί προσανατολίζονται με βάση τους καταναλωτές. • Αστάθεια στις καταναλωτικές προτιμήσεις. • Αυξημένη τμηματοποίηση αγοράς. • Αύξηση της κινητικότητας των καταναλωτών. • Ανάπτυξη πολλών νέων προϊόντων το καθένα από τα οποία έχει μικρότερη «ζωή». • Εκφράζονται αυξημένες προτιμήσεις για μη μαζικές μορφές παραγωγής / κατανάλωσης. • Η κατανάλωση γίνεται όλο και λιγότερο λειτουργική και περισσότερο καλαίσθητη. 	<ul style="list-style-type: none"> • Απόρριψη ορισμένων μορφών μαζικού τουρισμού (κατασκηνώσεις και φτηνά πακέτα διακοπών) αύξηση διαφοροποίησης στις προτιμήσεις. • Λιγότερες επαναλαμβανόμενες επισκέψεις και εξάπλωση εναλλακτικών θέλγητρων και προορισμών. • Πολλαπλασιασμός των τύπων διακοπών και προσέλκυση επισκεπτών βασισμένη στην αναζήτηση διαφορετικών τρόπων ζωής. • Παροχή περισσότερης πληροφορίας από τα μέσα ενημέρωσης για τις εναλλακτικές διακοπές και τους ελκυστικούς παράγοντες. • Αλματώδης μεταστροφή των τουριστικών προορισμών και εμπειριών, λόγω των ραγδαίων αλλαγών στα καταναλωτικά πρότυπα. • Ανάπτυξη του «πράσινου τουρισμού» και μορφών αναψυχής και φιλοξενίας που απευθύνονται στις καταναλωτικές προτιμήσεις. • Μη διάκριση του τουρισμού από τον ελεύθερο χρόνο, τον πολιτισμό, την εκπαίδευση, τον αθλητισμό, τα χόμπι.

Πηγή: Urry, (1995) στο Shaw and Williams (2004: 116)

2.5 ΤΑ ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΕΙΔΗ ΤΩΝ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ

Ο μεγάλος αριθμός των εναλλακτικών μορφών αντικατοπτρίζει την διαρκώς αυξανόμενη σημασία τους και τη θέση τους στην παγκόσμια αγορά. Στο σημείο αυτό λοιπόν είναι σκόπιμο να γίνει μια σύντομη περιγραφή των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, που τίθενται σήμερα σε εφαρμογή σε ολόκληρο τον κόσμο.

Οι μεγαλύτερες ίσως κατηγορίες εναλλακτικών μορφών, που περιλαμβάνουν και ένα πλήθος διαφόρων τύπων είναι ο αγροτουρισμός, ο οικοτουρισμός και ο πολιτιστικός τουρισμός.

Αγροτουρισμός

Αφορά στη δημιουργία τουριστικών καταλυμάτων και ενοικιαζόμενων δωματίων σε εξωαστικούς μικροσυννοικισμούς και καλύπτει την υποδοχή και φιλοξενία τουριστών σε αγροκτήματα, όπου οι φιλοξενούμενοι συμμετέχουν στη ζωή των αγροτών και στις αγροτικές τους δραστηριότητες γενικότερα.

Πιο συγκεκριμένα αγροτουρισμός είναι εκείνη η μορφή τουρισμού, η οποία αναπτύσσεται σε αγροτικές περιοχές που δεν έχουν κορεστεί τουριστικά και συνδέεται με κοινωνικές, περιβαλλοντικές, πολιτισμικές και κοινοτικές αξίες, οι οποίες ενεργοποιούν τις παραγωγικές, πολιτιστικές και αναπτυξιακές δυνάμεις του τόπου όπου δραστηριοποιούνται και επιτρέπουν τόσο στους οικοδεσπότες όσο και στους φιλοξενούμενους-επισκέπτες να υφίστανται αλληλεπιδράσεις και να μοιράζονται εμπειρίες (Ελληνικός Τουρισμός, 2005/24: 6). Αναφέρεται σε τουριστικές δραστηριότητες που αναπτύσσονται από άτομα που απασχολούνται κυρίως στον πρωτογενή τομέα, αλλά και από κατοίκους αγροτικών περιοχών και ειδικότερα από οικογενειακής ή συνεταιριστικής μορφής μικρές αγροτουριστικές μονάδες παροχής υπηρεσιών και αγαθών με σκοπό την ενίσχυση του γεωργικού εισοδήματος, την διαφύλαξη και προώθηση της πολιτιστικής και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, του φυσικού περιβάλλοντος και της τοπικής οικονομίας και κοινωνίας (Ιακωβίδου, 2000: 69-70).

Το αγροτουριστικό προϊόν επομένως δεν περιορίζεται μόνο στην παροχή καταλύματος και εστίασης αλλά περιλαμβάνει και ένα πλήθος δραστηριοτήτων (π.χ. γευσιγνωσία-οινογνωσία), οι οποίες αξιοποιούν τους φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους της περιοχής.

Περιβαλλοντικός τουρισμός-Οικοτουρισμός

Είναι ο τουρισμός στη φύση, που περιλαμβάνει εκπαίδευση και ερμηνεία του φυσικού περιβάλλοντος και την ανάδειξη και αξιοποίηση των φυσικών πόρων μιας περιοχής. Τουρισμός δηλαδή που συνδυάζει την τοπική οικονομική ανάπτυξη, τη διαφύλαξη της ποιότητας του περιβάλλοντος, την ανάδειξη των φυσικών πλεονεκτημάτων και διέπεται από τις αρχές της αειφορικής περιβαλλοντικής διαχείρισης (Ελληνικός Τουρισμός, 2005/24: 6).

Συνεπώς ο οικοτουρισμός είναι ένας γενικός όρος για τον τουρισμό σε φυσικές τοποθεσίες, όπου δίνεται έμφαση στην κατανόηση και συντήρηση του φυσικού περιβάλλοντος. Ενθαρρύνει μια μακροπρόθεσμη άποψη του περιβάλλοντος και ενσωματώνει την αρχή του «υπεύθυνου τουρισμού». Αποκλείει διάφορες άλλες μορφές όπως ο τουρισμός περιπέτειας στον οποίο η έμφαση δίνεται στη δραστηριότητα και όχι στο περιβάλλον και το γηγενή τουρισμό, κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα του οποίου είναι ο τοπικός πολιτισμός και η παραδοσιακή κληρονομιά. Αντίθετα η συγκεκριμένη μορφή περιλαμβάνει μορφές όπως ο φυσιολατρικός τουρισμός και ο τουρισμός άγριας ζωής. Περιλαμβάνει δραστηριότητες αναψυχής συμβατές με την προστασία του περιβάλλοντος, όπως περιηγήσεις, πεζοπορίες, παρατήρηση ορνιθοπανίδας (bird watching), βοτανολογία αλλά και προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης (Douglas, 2001: 288-289).

Πολιτιστικός

Ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί μια μορφή τουρισμού, που στοχεύει στην ανακάλυψη μνημείων και τοποθεσιών. Το αντικείμενο είναι η απόκτηση γνώσεων και εμπειριών γύρω από τα πολιτισμικά και καλλιτεχνικά στοιχεία κάθε περιοχής και την κληρονομιά της (ιστορικά, λαογραφικά, αρχιτεκτονικά στοιχεία). Περιλαμβάνει επίσκεψη σε μνημεία (χαρακτηρισμένα ή όχι), μουσεία, παραδοσιακούς οικισμούς, οικισμούς που διατηρούν τον παραδοσιακό κοινωνικό ιστό, οικισμούς στους οποίους λαμβάνουν χώρα παραδοσιακές δραστηριότητες και τοπικά φεστιβάλ.

Οι τουρίστες αυτού του είδους τουρισμού, που έχουν ως αρχικό κίνητρο για το ταξίδι τους τον πολιτισμό, αποτελούν τη μειονότητα. Εάν αναφερόμαστε απλώς σε αυτήν την ομάδα, ο πολιτιστικός τουρισμός αποτελεί μια ειδικού ενδιαφέροντος μορφή ταξιδιού. Αλλά άλλες ομάδες τουριστών μπορούν επίσης να ταξινομηθούν ως πολιτιστικοί τουρίστες, δεδομένου ότι επωφελούνται από πολιτιστικούς πόρους κατά τη διάρκεια της ταξιδιωτικής εμπειρίας, η οποία προκύπτει από άλλα κίνητρα (όπως η

αναψυχή, η δουλειά, η επίσκεψη συγγενών ή φίλων, ή επίσκεψη αξιοθέατων.). Για αυτούς τους τουρίστες, ο πολιτισμός είναι ένα δευτερεύων, βοηθητικό ή ενδεχόμενο κίνητρο.

Ο πολιτιστικός τουρισμός περιλαμβάνει επίσης προσαρμοσμένες εξορμήσεις επισκεπτών σε άλλους πολιτισμούς και τόπους, όπου μαθαίνουν για τις τοπικές κοινωνίες, τον τρόπο ζωής, την κληρονομιά και τις τέχνες. Η έμφαση εδώ δίνεται στην εκπαιδευτική, εμπειρική και επικοινωνιακή εμπειρία και στην αυθεντικότητα τέτοιων συναντήσεων. Δίνεται έτσι μια πιο ανθρωπολογική και εθνογραφική διάσταση στην εμπειρία δηλαδή, επιτυγχάνοντας ένα επίπεδο διαπροσωπικής και διαπολιτισμικής επικοινωνίας που είναι απύσα από το συμβατικό τουρισμό. Έτσι ο πολιτιστικός τουρισμός περιλαμβάνει μορφές όπως ο μουσειακός και αρχαιολογικός τουρισμός, ο γηγενής τουρισμός (Douglas, 2001: 114-115).

Επαγγελματικός-Συνεδριακός τουρισμός

Περιλαμβάνει άλλες μορφές όπως ο εκθεσιακός, σεμιναριακός και επιχειρηματικός τουρισμός και τουρίστες οι οποίοι ταξιδεύουν με βάση επαγγελματικά κίνητρα. Σχετίζεται με τη διοργάνωση σεμιναρίων, εκθέσεων, συνεδρίων που όμως προσφέρουν και άλλες δυνατότητες για τους συνέδρους ή τα συγγενικά τους πρόσωπα, όπως πολιτιστικές και αθλητικές δραστηριότητες, γνωστές και ως pre and post conference activities (προ και μετά συνεδρίου δραστηριότητες). Ο συνεδριακός τουρισμός είναι μια μορφή που απευθύνεται σε τουρίστες υψηλών εισοδημάτων και αποδίδει κατά κεφαλήν εισοδήματα περισσότερο από το διπλάσιο του μαζικού.

Απαραίτητη για την ανάπτυξη του συνεδριακού τουρισμού είναι η ύπαρξη σύγχρονης συνεδριακής υποδομής, άρτιων συγκοινωνιών από και προς τα συνεδριακά κέντρα, ικανοποιητικής ξενοδοχειακής υποδομής προσιτής στον «μέσο» συνεδριο-τουρίστα, ψυχαγωγικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων και καλών κλιματολογικών συνθηκών (Ελληνικός Τουρισμός, 2005/24: 5).

Ιαματικός τουρισμός – Τουρισμός Υγείας

Περιλαμβάνει υπηρεσίες που σχετίζονται με την υγεία, όπως ιατρικό έλεγχο, ειδική διαιτητική, θεραπεία με βιταμίνες, βοτανοθεραπεία, γυμναστική, ειδικές θεραπείες όπως αντικαπνική, θεραπεία του άγχους, ψυχοθεραπεία, κινησιοθεραπεία, χαλάρωση, εκμάθηση ύπνου, έρευνα της σωστής γραμμής του σώματος, αισθητική.

Τα κέντρα υδροθεραπείας κατατάσσονται σε δύο κατηγορίες: τα κέντρα

ιαματικού τουρισμού ή SPAS, από το όνομα της Βελγικής πόλης που λειτούργησε επιτυχώς το πρώτο οργανωμένο κέντρο και τα κέντρα τουρισμού υγείας, όπου το τουριστικό θέρετρο έχει όλες τις εγκαταστάσεις και έχει αναπτύξει και επεκτείνει τις δραστηριότητές του, ώστε το προσφερόμενο προϊόν, εκτός της θεραπείας, να έχει ως σκοπό περισσότερο την ξεκούραση και αναψυχή (Ελληνικός Τουρισμός, 2005/24: 6, Douglas, 2001: 262-263).

Αθλητικός τουρισμός

Είναι ο τουρισμός που συνδυάζεται με αθλητικά γεγονότα, προπονήσεις ή και ατομικό αθλητισμό. Περιλαμβάνει ορεινές δραστηριότητες, δραστηριότητες αέρας και υδάτων.

Οι ορεινές δραστηριότητες αφορούν κυρίως ορειβασία, αναρρίχηση, διασχίσεις ορεινών όγκων και φαραγγίων, χιονοδρομία πίστας και δρόμου αντοχής, ορειβατική χιονοδρομία, ορεινή ποδηλασία, ιππασία. Ο αιωροπτερισμός (delta plan), το αλεξίπτωτο πλαγιάς και το παραπέντε αποτελούν τις κυριότερες εναέριες δραστηριότητες, ενώ το κανό, το καγιάκ, το rafting, το windsurfing, η ιστιοπλοΐα, τις κυριότερες δραστηριότητες υδάτων. Στα πλαίσια του αθλητικού τουρισμού μπορεί να αναπτυχθεί και ο τουρισμός περιπέτειας (extreme sports, όπως αλπινισμός, bungee jumping). Πρόκειται για τουρισμό που περιλαμβάνει δραστηριότητες στη φύση και απαιτεί καλή φυσική κατάσταση χρήση εξειδικευμένου εξοπλισμού και ειδικά εκπαιδευμένους συνοδούς (www.nomad.com, www.alpine.gr, www.trekking.gr, www.nolimit.gr).

Εκπαιδευτικός τουρισμός

Ο εκπαιδευτικός τουρισμός είναι βασισμένος στην έννοια της εκπαίδευσης, χρησιμοποιεί πληροφορίες για συγκεκριμένα μέρη και γεγονότα, για να εμπλουτίσει, να ενισχύσει και να τροποποιήσει τις εμπειρίες των ταξιδιωτών για τον κόσμο και την ιστορία του. Αυτό δίνει στον εκπαιδευτικό τουρισμό εύρος και πεδίο. Είναι μια μορφή που περιλαμβάνεται τόσο στον πολιτιστικό τουρισμό, με την έννοια της γνωριμίας τοπικού πολιτισμού και κοινωνιών και στον οικοτουρισμό, με την έννοια της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης.

Θρησκευτικός τουρισμός

Θα μπορούσε να καταταχθεί και ως μορφή που περιλαμβάνεται στον πολιτιστικό τουρισμό, λόγω όμως της σημαντικής ζήτησης και θρησκευτικής κίνησης

που εμφανίζεται παγκοσμίως τον αναφέρουμε ως ξεχωριστή μορφή. Το Βατικανό, τα Ιεροσόλυμα, η Μέκκα αποτελούν παγκοσμίως σημαντικούς θρησκευτικούς προορισμούς.

Κίνητρο για το ταξίδι των τουριστών αποτελούν είτε θρησκευτικοί λόγοι (ταξίδια που υποβάλλονται από τη θρησκεία των τουριστών) είτε πολιτιστικοί, όπως γνωριμία με άλλες κουλτούρες, Το αντικείμενο ενδιαφέροντος εστιάζεται στα θρησκευτικά μνημεία μιας περιοχής, εκκλησίες, μοναστήρια κλπ., ενώ μπορεί να περιλαμβάνει και επισκέψεις με την αφορμή εορτασμών, πανηγυριών ή κάποιων ιδιαιτεροτήτων (θαυματοργές εικόνες, λείψανα αγίων, κλπ.).

Άλλες εναλλακτικές μορφές

Όχι σχετιζόμενες με κάποια ειδική μορφή τουρισμού αλλά βασισμένες σε εξειδικευμένα ταξιδιωτικά κίνητρα είναι και οι επόμενες μορφές. Ο εθνικός τουρισμός αφορά άτομα που επισκέπτονται τις πατρίδες τους ή τους τόπους της προγονικής τους καταγωγής. Ορισμένες χώρες ως σημαντική τουριστική αγορά ενθαρρύνουν άτομα που έχουν μεταναστεύσει στο εξωτερικό να επισκεφτούν την πατρίδα τους.

Ο νοσταλγικός τουρισμός έχει ως κίνητρο την επίσκεψη περιοχών όπου στο παρελθόν οι τουρίστες είχαν εμπλακεί σε κάποια δραστηριότητα (π.χ. πόλεμος). Για παράδειγμα Αμερικάνοι και Γιαπωνέζοι επισκέπτονται μέρη όπου πολέμησαν κατά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Ο νοσταλγικός τουρισμός είναι ωστόσο χρονικά περιορισμένος (Inskoop, 1994:20-21).

Ο πολιτικά ορθός τουρισμός αποτελεί μια νέα μορφή που ξεκίνησε από την Αμερική και αφορά ταξίδια που λαμβάνουν χώρα σε περιοχές όπου η δυστυχία, η εκμετάλλευση, ακόμα και οι συγκρούσεις βρίσκονται στην ημερήσια διάταξη. Οι διοργανωτές των ταξιδιών αυτών, υποστηρίζουν ότι η επαφή του ταξιδιώτη με ανθρώπους που βιώνουν δυσάρεστες και επίπονες καταστάσεις, τους βοηθά να επαναπροσδιορίσουν τη ζωή και τις αξίες τους, ενισχύοντας παράλληλα οικονομικά τους τόπους υποδοχής και ηθικά τους ανθρώπους που βρίσκονται σε κατάσταση ανάγκης (Ρώμα, 1999).

Ο Τουρισμός σε Θεματικά Πάρκα είναι μια μορφή που συνδυάζει τουρισμό και αναψυχή. Αφορά πάρκα που δημιουργούνται, έχοντας ένα συγκεκριμένο χαρακτήρα ή θέμα και αποσκοπούν στην αναψυχή των τουριστών. Τέτοια πάρκα είναι η Disneyland, η Euro Disney κλπ.

Τέλος μια μορφή εναλλακτικού τουρισμού είναι και ο ερωτικός τουρισμός. Ο

ερωτικός τουρισμός δραστηριοποιεί περιθωριακά άτομα και η ύπαρξή του αμφισβητεί αρχές όπως η μονογαμία, ενισχύει την έννοια του ηδονισμού στην πιο βασική του μορφή και ενισχύει την εκμετάλλευση που σχετίζεται με την συμπεριφορά απέναντι στις γυναίκες, την παιδική εργασία και την ομοφυλοφιλία. Στα πλαίσια του ερωτικού τουρισμού καθίσταται λειτουργική η έννοια της φαντασίας, τα άτομα αποδέχονται το σώμα και τη σεξουαλικότητά τους, ενώ ανακλύπτουν ζητήματα ηθικής. Ο τουρισμός με στόχο την αναζήτηση της ερωτικής απόλαυσης μπορεί: να είναι εκπαιδευτικός, να έχει επιρροές στη οικονομία, να έχει σημαντικές επιπτώσεις στην κοινωνική ευημερία, ενώ αντιτίθεται στην κουλτούρα της Χριστιανοεβραϊκής παράδοσης (Douglas, 2001: 385-386).

2.6 Ο ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΩΣ ΠΑΡΑΓΩΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Έχει αποδειχθεί ότι ο τουρισμός κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, αποτελεί μοχλό ανάπτυξης για πολλές περιφέρειες των αναπτυσσόμενων κυρίως χωρών. Αυτό αποδίδεται στην ιδιαίτερη φύση που έχει ο τουρισμός και ιδιαίτερα ο εναλλακτικός ως δραστηριότητα να αναπτύσσεται, κατά κύριο λόγο, σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο και στη δυναμική που διαθέτει να ενεργοποιεί την αναπτυξιακή διαδικασία, προκαλώντας θετικές οικονομικές επιπτώσεις στην παραγωγική βάση της περιφερειακής οικονομίας.

Η αποκεντρωμένη δομή του εναλλακτικού τουρισμού είναι ιδιαίτερα φανερή στην περίπτωση της Ελλάδας της οποίας η "πολυνησιακή" της μορφή, η γεωγραφική κατανομή των πολιτιστικών της πόρων και των φυσικών της στοιχείων σε ολόκληρο τον εθνικό χώρο αποτελούν την "πρώτη ύλη" της "τουριστικής βιομηχανίας". Η δομή αυτή αλλά και η άμεση συσχέτισή του με την διατήρηση του περιβάλλοντος και την αειφορική ανάπτυξη καθιστά τον εναλλακτικό τουρισμό μία κατεξοχήν οικονομική δραστηριότητα που συνδέεται άμεσα με την περιφερειακή ανάπτυξη.

Ένα κρίσιμο στοιχείο για την συσχέτιση του με την ανάπτυξη είναι η εξέταση των πλεονεκτημάτων που προκύπτουν από την προώθηση του εναλλακτικού τουρισμού και οι αλληλεπιδράσεις που έχει με τις άλλες οικονομικές δραστηριότητες ώστε να του παρέχουν τη δυνατότητα να είναι ένας σημαντικός παράγοντας προώθησης της περιφερειακής ανάπτυξης και να χρησιμοποιείται σαν αντίδοτο στην υπανάπτυξη.

2.7 ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ ΣΕ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ - ΤΟΠΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ.

Ο τουρισμός γενικότερα έχει τη δυνατότητα να αποφέρει συναλλαγματικά έσοδα για την κάλυψη των εμπορικών ελλειμμάτων που δημιουργούνται από τη συνεχώς αυξανόμενη ζήτηση για εισαγόμενα αγαθά. Ιδιαίτερα στη χώρα μας ο τουρισμός, αποτελεί σημαντική πλουτοπαραγωγική πηγή που συμβάλλει θετικά στην επίλυση του προβλήματος του Ισοζυγίου Εξωτερικών Πληρωμών αφού καλύπτει το 24,2% των συναλλαγματικών εισπράξεων (εκτός μεταβιβάσεων ΕΕ) και το ταξιδιωτικό συνάλλαγμα ως ποσοστό του ΑΕΠ για το 1996 ανέρχεται σε 31%. Επίσης, παράγει το 10% του ΑΕΠ της χώρας, δημιουργεί το 35% των αδήλων πόρων σε συνάλλαγμα και το 6,4% των επενδύσεων Παγίου Κεφαλαίου (Λαγός, 1998).

Ο εναλλακτικός τουρισμός παρά το γεγονός ότι δεν έχει άμεσα οικονομικά αποτελέσματα ωστόσο μακροχρόνια αυξάνει τα συναλλαγματικά έσοδα, καθώς προσελκύει επισκέπτες υψηλών εισοδημάτων. Η άμεση συμβολή του έγκειται στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας του τουριστικού προϊόντος μέσω της βελτίωσης της παραγωγικότητας και της ποιότητας των προσφερόμενων υπηρεσιών. Ακόμα σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο παρέχει τη δυνατότητα εκμετάλλευσης και αξιοποίησης των συγκριτικών πλεονεκτημάτων των περιοχών στις οποίες αναπτύσσεται. Έτσι σε ορισμένες περιπτώσεις αυξάνει τη ζήτηση προϊόντων παραγωγής της περιφέρειας/περιοχής. Η αύξηση αυτή μπορεί να προέλθει από τη χρησιμοποίηση υλικών της περιφέρειας/περιοχής για την κατασκευή των διαφόρων τουριστικών έργων καθώς και από την παραγωγή και κατανάλωση τοπικών προϊόντων από τους τουρίστες (π.χ. αγροτικά προϊόντα, είδη χειροτεχνίας και λαϊκής τέχνης). Το γεγονός αυτό, επιβάλλει την οργανική διασύνδεση της εναλλακτικής τουριστικής καταναλωτικής ζήτησης με την παραγωγή καταναλωτικών προϊόντων σε περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο που μεγιστοποιούν την προστιθέμενη αξία. Ο εναλλακτικός τουρισμός επομένως μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την ανάπτυξη συγκεκριμένων τόπων, που διαθέτουν πόρους με ελάχιστη εναλλακτική οικονομική χρήση (χαμηλό κόστος ευκαιρίας). Σε περιοχές για παράδειγμα με ωραία φυσικά τοπία που δε διαθέτουν μεταλλευτικούς πόρους ή έχουν ελάχιστη γεωργική αξία, δίνει τη δυνατότητα χρήσης του εδάφους ως παραγωγικού συντελεστή με ελάχιστο οριακό κόστος (Bull, 2002: 209).

Επίσης, η τουριστική επιχειρηματική δραστηριότητα λόγω της ιδιαίτερης φύσης της και λόγω του ότι είναι εντάσεως εργασία έχει την ικανότητα, να απαιτεί σχετικά μικρές, σε σύγκριση με άλλους τομείς, επενδύσεις και να προκαλεί άμεσα αποτελέσματα τόσο στην εργατική απασχόληση όσο και σε κάθε επιχειρηματική δραστηριότητα που συνδέεται με αυτήν (Bull, 2002: 229,227).

Ειδικότερα ο εναλλακτικός τουρισμός επηρεάζει αποτελεσματικά τον τομέα της απασχόλησης, καθ' ότι δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας τόσο στους κλάδους που συνδέονται άμεσα με τον τουρισμό όσο και στους κλάδους που δραστηριοποιούνται για την αντιμετώπιση της πρόσθετης εναλλακτικής ζήτησης, ενώ αντιμετωπίζει το πρόβλημα της εποχικότητας του τουριστικού προϊόντος, διευρύνοντας την τουριστική περίοδο. Μ' αυτόν τον τρόπο και με δεδομένο ότι αναπτύσσεται και σε περιοχές πέραν των παραδοσιακών παραθεριστικών θερέτρων, (ορεινές ή μειονεκτικές περιοχές) μπορεί να συμβάλλει στη συγκράτηση του πληθυσμού της υπαίθρου αμβλύνοντας το πρόβλημα της εσωτερικής μετανάστευσης και αστικοποίησης.

Οι τουριστικές επενδύσεις (ιδιωτικές ή δημόσιες) αποφέρουν στην περιφερειακή οικονομία πολλαπλά οικονομικά οφέλη (π.χ. αύξηση παραγωγής, απασχόλησης, εισοδήματος κλπ.) και δημιουργούν θετικές οικονομικές επιπτώσεις σε όλο το φάσμα της περιφερειακής οικονομίας. Οι επενδύσεις για τον τουρισμό διακρίνονται σε: άμεσες παραγωγικές επενδύσεις (π.χ. μέσα τουριστικής διαμονής, εστιατόρια κλπ.) για την κάλυψη βασικών τουριστικών αναγκών, επενδύσεις για ψυχαγωγία και για τη βελτίωση της ποιότητας των προσφερόμενων τουριστικών αγαθών και υπηρεσιών και επενδύσεις για έργα υποδομής (πχ. μαρίνες, δρόμοι, αεροδρόμια, λιμάνια, κλπ.), προκειμένου να εξασφαλιστούν βασικές υπηρεσίες από τις οποίες εξαρτάται η συνέχιση της τουριστικής ανάπτυξης. Αυτές οι κατηγορίες επενδύσεων μπορούν να ενθαρρύνουν την εισροή νέων τουριστικών επιχειρηματικών δραστηριοτήτων στην περιοχή με αποτέλεσμα την αύξηση του εισοδήματος και της απασχόλησης, καθώς και την προώθηση της τουριστικής αναπτυξιακής διαδικασίας (Bull, 2002: 267-268, 327) .

Τα σπουδαιότερα οικονομικά αποτελέσματα προκύπτουν από την τουριστική δαπάνη (καταναλωτική και επενδυτική) η οποία μέσω του τουριστικού πολλαπλασιαστή μπορεί να παίξει ένα σπουδαίο ρόλο στην προώθηση της περιφερειακής οικονομίας. Η τουριστική δαπάνη συντελεί στην αύξηση του εισοδήματος, στη δημιουργία ή προστασία της απασχόλησης, δεδομένου ότι ο τουρισμός είναι "εντάσεως εργασία", καθώς επίσης, συντελεί στην αύξηση των

δημοσίων εσόδων, στην αύξηση της τοπικής παραγωγής, στην αύξηση του συναλλάγματος και στη δημιουργία κερδών σε όλους τους εμπλεκόμενους επιχειρηματικούς φορείς. (Gee, Makens, Choy, 2001: 208-210)

Ο εναλλακτικός τουρισμός αυξάνει το εισόδημα μιας περιοχής και μέσω αυτού, το εθνικό εισόδημα, με συνέπεια να συμβάλλει στην άμβλυνση των υφιστάμενων εισοδηματικών ανισοτήτων μεταξύ των κατοίκων του κέντρου και της περιφέρειας. Η μεγάλη βαρύτητα που έχει βέβαια για την οικονομία μιας περιοχής δεν είναι εύκολο να αποτιμηθεί, δεδομένου ότι δεν υπάρχουν κατάλληλα στατιστικά στοιχεία παροχής πληροφοριών και δεν υπάρχει κανένα ειδικό εργαλείο ανάλυσης που να επιτρέπει την εξαγωγή ολοκληρωμένων αποτελεσμάτων. (Βαρβαρέσος 1997:199). Επίσης, οι υπάρχουσες σχετικές δυσκολίες αναλυτικού υπολογισμού των επιδράσεων του επί των άλλων τομέων της οικονομίας είναι ένα ακόμα εμπόδιο, δεδομένου ότι δεν παρουσιάζεται ως αυτοτελής τομέας οικονομικής δραστηριότητας αλλά αποτελεί τμήμα του τουριστικού κλάδου. Εφικτός είναι μόνο ο υπολογισμός της συνολικής επίδρασης του τουρισμού στο εθνικό εισόδημα μέσω του "πολλαπλασιαστή τουριστικού εισοδήματος". Ο όρος πολλαπλασιαστής, που προέρχεται από τη μακροοικονομική θεωρία, χρησιμοποιείται για την περιγραφή της συνολικής επίδρασης, δηλαδή άμεσης και δευτερεύουσας, που ασκεί μια εξωτερική πηγή εσόδων που εισάγεται σε μία κοινότητα. Η έννοια του πολλαπλασιαστή συνήθως χρησιμοποιείται στην τουριστική βιομηχανία, για να υποδηλώσει τις άμεσες και τις δευτερογενείς επιπτώσεις των τουριστικών δαπανών στην οικονομία (Gee, Makens, Choy, 2001: 210, Gartner, 2001: 102).

Γενικότερα για τον πολλαπλασιαστή εκτιμάται ότι είναι μεγαλύτερος σε μια περιοχή / περιφέρεια παρά στο σύνολο της χώρας, αν στην περιοχή / περιφέρεια αυτή υπάρχουν μικρές διαρροές (Λαγός, 1998). Με δεδομένο λοιπόν ότι ο εναλλακτικός τουρισμός κυρίως αναπτύσσεται σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο, επιτρέπει την διάχυση της τουριστικής ανάπτυξης και μπορούμε να οδηγηθούμε στο επισφαλές συμπέρασμα ότι αποφέρει σημαντικά πολλαπλασιαστικά οφέλη για την οικονομία μιας περιοχής.

2.7.1 ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Όσο και να φαίνεται περίεργο, η διαδικασία ανάπτυξης των εναλλακτικών μορφών τουρισμού παρουσιάζει αρκετά προβλήματα που συνίστανται στα παρακάτω (Ξυγκογιάννη, 2006):

- Παρά την ύπαρξη των αναπτυξιακών κινήτρων για τη βελτίωση των προσφερόμενων υπηρεσιών, οι γραφειοκρατικές διαδικασίες και διατυπώσεις αναιρούν τα οφέλη που μπορούν να προκύψουν από την ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού.
- Η διαμόρφωση των αναπτυξιακών κινήτρων που εφαρμόζονται από τους εκάστοτε αναπτυξιακούς νόμους δεν λαμβάνουν υπόψη ποιοτικά χαρακτηριστικά όπως τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά προβληματικότητας και απομόνωσης των νησιωτικών περιοχών.
- Η περιφερειακή οργάνωση του τουρισμού παρότι αποτέλεσε αντικείμενο διάφορων νομοθετικών ρυθμίσεων, μέχρι στιγμής δεν έχει διαμορφωθεί σε ένα αποτελεσματικό και λειτουργικό οργανωτικό σχήμα που να συνδέει το κέντρο με την περιφέρεια ως διοικητική μονάδα και την περιφέρεια με τον νομό και τις επαρχίες.
- Απαρχαιωμένη και εξωπραγματική εθνική νομοθεσία. Έλλειψη εφαρμογής κινήτρων για την επάνδρωση πλοίων.
- Αδυναμία υπαγωγής του κλάδου του θαλάσσιου τουρισμού σε αναπτυξιακό νόμο λόγω των κανονισμών χρηματοδότησης της Ε.Ε.
- Ανεπαρκείς μαρίνες, λιμάνια και καταφύγια για την εξυπηρέτηση της τουριστικής ζήτησης του θαλάσσιου τουρισμού.
- Έλλειψη έργων υποστηρικτικής υποδομής στους λιμένες και τις μαρίνες.
- Τα προγράμματα του ΚΠΣ δεν συνέβαλαν ικανοποιητικά προς την κατεύθυνση της ορθολογικής ανάπτυξης των θεματικών μορφών τουρισμού. Ενδεικτικά σημειώνεται ότι με το πρόγραμμα Leader χρηματοδοτήθηκαν καταλύματα που αποτελούν απλώς μικρογραφία (και συνήθως κακέκτυπα) των καταλυμάτων που επιδοτούνται από τον αναπτυξιακό νόμο και οι δυνατότητες συγχρηματοδότησης δράσεων προβολής θεματικών μορφών τουρισμού που υπάρχουν στο ΕΠΑΝ - Μέτρο 5.3 έμειναν, δυστυχώς, ανεκμετάλλευτες με αποτέλεσμα όχι μόνο να μην υπάρξουν ουσιαστικές παρεμβάσεις αλλά και να μην απορροφηθούν πόροι.

2.8 Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΜΕΙΟΝΕΚΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ.

Ως μειονεκτικές ορίζονται ορεινές και απομονωμένες περιοχές, παραμεθόριες περιοχές, βιομηχανικά φθίνουσες περιοχές και περιοχές που αντιμετωπίζουν οικονομική κρίση.

Κύρια προβλήματα των περιοχών αυτών είναι η γεωγραφική απομόνωση, η κοινωνική και οικονομική υποβάθμιση και ο μαρασμός, η διοικητική εξάρτηση, οι ελλείψεις τεχνικής, διοικητικής, τεχνολογικής υποδομής. Οφείλονται σε μεγάλο βαθμό στο μονοκεντρικό αρχικά και διπολικό αργότερα μοντέλο ανάπτυξης της χώρας. με αντίστοιχες ακτινικές διασυνδέσεις και δομές. Τα προβλήματα αυτά δεν επηρεάζουν στον ίδιο βαθμό όλες τις περιοχές δεδομένου ότι σχετίζονται με τον βαθμό ανάπτυξης- που ποικίλλει κατά περιοχή (Κοκκώσης, 2001: 204).

Ειδικά μέτρα, έργα και αναπτυξιακά κίνητρα, που κατά καιρούς επιχειρήθηκαν για την ενίσχυση των περιοχών αυτών, δεν απέδωσαν τα αναμενόμενα αποτελέσματα γιατί λειτούργησαν αποσπασματικά με μικροπολιτικά κριτήρια και ανεξάρτητα από συγκεκριμένο και προσαρμοσμένο στις ιδιαιτερότητες κάθε περιοχής ολοκληρωμένο αναπτυξιακό σχεδιασμό. Επίσης λειτούργησαν ως επί το πλείστον χωρίς την ενεργό και συνειδητή συμμετοχή των πληθυσμών, τοπικών φορέων και αυτοδιοίκησης. Βασικός παράγων ήταν ακόμη η έλλειψη δομών και μηχανισμών ικανών να υλοποιήσουν αναπτυξιακούς στόχους.

Η διαδικασία του αναπτυξιακού σχεδιασμού, προϋποθέτει ένα συγκεκριμένο πλαίσιο μηχανισμών αξιολόγησης, συντονισμού λήψης αποφάσεων και παρακολούθησης της εφαρμογής, μέσα στις κυβερνητικές και διοικητικές δομές σε κεντρικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, πάνω στο οποίο θα στηριχθεί, και δια του οποίου θα λειτουργήσει η αναπτυξιακή στρατηγική. Με την παραδοχή ότι μια περιφερειακή ή τομεακή (τουριστική) αναπτυξιακή στρατηγική δεν είναι σκόπιμο να αντιμετωπίζεται μεμονωμένα αλλά μέσα από κατευθυντήρια πλαίσια, τόσο της εθνικής διαπεριφερειακής αναπτυξιακής στρατηγικής, όσο και κυρίως στα πλαίσια των κοινοτικών τομεακών και διατομεακών πολιτικών, εξετάζονται παρακάτω δυνατότητες και προοπτικές αναπτυξιακών προσεγγίσεων μέσω της προώθησης εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Ο ρόλος τους στη διαδικασία της ανάπτυξης, είναι καθοριστικός όπως αναφέρθηκε και παραπάνω. Οι μορφές αυτές, ήπιες στο βαθμό που ελαχιστοποιούν τις

επιπτώσεις του μαζικού τουρισμού, έχουν σαν κοινό χαρακτηριστικό την αποκέντρωση της τουριστικής δραστηριότητας από τις ακτές, την διάχυσή της στην ενδοχώρα (ή στη θάλασσα για τον θαλάσσιο τουρισμό) και τη δυνατότητα ορθολογικότερης κατανομής της στο χώρο και το χρόνο. Πέρα από αυτό, οι παραπάνω μορφές έχουν ένα ακόμη κοινό χαρακτηριστικό: την πολιτισμική διάσταση, τη διάσταση δηλαδή της αντιμετώπισης του πολιτιστικού και του φυσικού περιβάλλοντος ως συνόλου αξιών και τη χρήση των τουριστικών πόρων, ως μέσων ευρύτερης καλλιέργειας, μάθησης, εκπαίδευσης, έρευνας, γνώσης, προσέγγισης στο παγκόσμιο διαχρονικό σύνολο αξιών. Η πολιτισμική διάσταση του τουρισμού, μπορεί επομένως να αναδειχθεί με την ανάπτυξη και οργάνωση πλέγματος ειδικών μορφών και δραστηριοτήτων τουρισμού βασισμένων στην προστασία, ανάδειξη και ορθολογική διαχείριση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων μιας περιοχής. (Καλοκάρδου Ρ., Διεθνές Συνέδριο: Παραμεθόριες Περιοχές, 1995).

Με δεδομένη τη δυνατότητα απεξάρτησης του τουρισμού από τις ακτές και ανάδειξης άγνωστων φυσικών και πολιτιστικών πόρων της ενδοχώρας, οι ήπιες εναλλακτικές μορφές τουρισμού, μπορεί να συμβάλλουν στην αναπτυξιακή διαδικασία, ως παράγων ισόρροπης αειφόρου ανάπτυξης, ενισχύοντας λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές που στερούνται άλλων πόρων. Η δημιουργία νέων ευκαιριών απασχόλησης, η ανάπτυξη άλλων παράλληλων οικονομικών δραστηριοτήτων, η αύξηση του κύριου και βοηθητικού εισοδήματος, η βελτίωση των έργων υποδομής και των υπηρεσιών, η άνοδος του επιπέδου ζωής και παιδείας των πληθυσμών, η προστασία και ανάδειξη των ίδιων των πόρων, αποτελούν μερικές από τις θετικές επιπτώσεις.

Η ανάπτυξη των νέων μορφών τουρισμού μπορεί να αποτελέσει επομένως για τη χώρα μας, μια χώρα με συγκριτικό πλεονέκτημα σε σπάνιο πλούτο φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος και γι' αυτό άκρως ανταγωνιστική, ένα εργαλείο πολλών παρεμβάσεων με κύριο στόχο την ενίσχυση της ανάπτυξης ορεινών, προβληματικών και απομονωμένων περιοχών και τους εξής δευτερεύοντες στόχους:

- διάχυση της τουριστικής κίνησης από καθιερωμένες τουριστικά περιοχές προς νέες, από τις ακτές δηλαδή προς την ενδοχώρα,
- προστασία, ανάδειξη, και αναβίωση της πολιτισμικής κληρονομιάς,
- επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου και άμβλυνση της εποχικότητας,
- εμπλουτισμό και διαφοροποίηση, της τουριστικής προσφοράς,
- προσέλκυση νέων τμημάτων τουριστικής ζήτησης ειδικών ενδιαφερόντων,
- άνοδο του πολιτισμικού και εκπαιδευτικού επιπέδου των τοπικών πληθυσμών

και απόκτηση πολιτισμικής συνείδησης,

- προώθηση διαπεριφερειακής και διεθνικής συνεργασία (Καλοκάρδου. Ρ, Διεθνές Συνέδριο: Παραμεθόριες Περιοχές, 1995).

Με γνώμονα επομένως. τα. παραπάνω, προτείνονται τα εξής μέτρα και τουριστικές πολιτικές για τις παραμεθόριες περιοχές

- ανάδειξη και αξιοποίηση πολιτισμικών μνημείων και ενοτήτων,
- αναβίωση και ανάδειξη, τοπικών πολιτισμικών γεγονότων μικρής και μεγάλης διάρκειας,
- ανάπτυξη συνεδριακού (ελληνικού, διαβαλκανικού, διεθνούς) τουρισμού, με διαμόρφωση και δημιουργία συνεδριακών χώρων,
- δημιουργία και προώθηση πολιτισμικών εκδηλώσεων - φεστιβάλ με διαφορετικά περιεχόμενα (τραγούδι, κινηματογράφο, θέατρο, βιβλίο), για την προσέλκυση τουριστών κάθε ηλικίας και ενδιαφέροντος,
- προώθηση αθλητικών δραστηριοτήτων και γεγονότων, διοργανώνοντας αθλητικούς Αγώνες (τουρνουά.) μικρής ή μεγάλης γεωγραφικής εμβέλειας,
- προβολή και αξιοποίηση σημαντικών και αξιόλογων φυσικών οικοσυστημάτων, για την προώθηση οικολογικού τουρισμού.

3. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

3.1 ΟΙ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

3.1.1 Ιστορική πορεία³

Οι παγκόσμιες εξελίξεις όπως η τάση μετάβασης από τον φορντισμό στο μεταφορντισμό και η παγκοσμιοποίηση που είχαν αντίκτυπο στον τουριστικό τομέα σε διεθνές επίπεδο και επηρέασαν και την Ελλάδα, αλλά θα μπορούσε να ειπωθεί ότι σε σχέση με τις αναπτυγμένες χώρες της Βόρειας και Δυτικής Ευρώπης, η τάση μετάβασης από το μαζικό, συμβατικό στο θεματικό τουριστικό μοντέλο παρουσιάστηκε στον ελληνικό χώρο με χρονική υστέρηση και κυρίως μετά το 1980 (Τσάρτας, 2000).

Η ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού ήταν εντυπωσιακή σε πολλές περιοχές του κόσμου και έχει συμβάλει, ιδιαίτερα τις δύο τελευταίες δεκαετίες, στην ανάπτυξη ενός πρότυπου που συγκροτείται από υποδομές και υπηρεσίες που εξυπηρετούν αυτόν τον τύπο τουρισμού. Το πρότυπο αυτό εντοπίζεται κυρίως σε περιοχές της υπαίθρου με πλούσιους περιβαλλοντικούς πόρους και φυσικές ομορφιές. Σε ορισμένες περιπτώσεις, στηρίζεται στην ανάπτυξη μίας μόνο μορφής εναλλακτικού τουρισμού (π.χ. οικοτουρισμός), ενώ σε άλλες παρατηρείται η ανάπτυξη περισσότερων από μια όπως ο οικοτουρισμός, ο αγροτουρισμός ή ο πολιτιστικός τουρισμός.

Τα τελευταία χρόνια οι ειδικές μορφές εναλλακτικού τουρισμού αναπτύσσονται με σταθερούς ρυθμούς, γεγονός που οφείλεται σε ένα σημαντικό βαθμό τόσο σε αναπτυξιακά προγράμματα όπως τα Leader όσο και στο ΚΠΣ που στοχεύουν κυρίως στον εκσυγχρονισμό των τουριστικών υποδομών, αλλά και σε κρατικές επιδοτήσεις που σε ορισμένες περιπτώσεις μάλιστα είναι αρκετά υψηλές, με απαραίτητο στοιχείο πάντα το ενδιαφέρον των πολιτών να αναδείξουν τα μέρη τους και διευρύνουν τις τουριστικές προοπτικές..

Παρόλα αυτά το τουριστικό μοντέλο που κυριαρχεί αυτή τη στιγμή στην Ελλάδα είναι αυτό του μαζικού συμβατικού τουρισμού. Η αναπόφευκτη εξέλιξη του μαζικού τουρισμού και οι γρήγοροι ρυθμοί ανάπτυξης που ακολούθησαν, οδήγησαν σταδιακά στην διαμόρφωση ενός διαφορετικού "προτύπου τουρισμού", των λεγόμενων εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Γίνεται όμως φανερό ότι οι αρμόδιοι φορείς έχουν συνειδητοποιήσει τη σημασία των ειδικών, εναλλακτικών μορφών και έχουν στρέψει την προσοχή τους σε αυτήν την κατεύθυνση (Τσάρτας, 2000). Αποτέλεσμα είναι,

³ Η συγκεκριμένη ενότητα αντλεί εκτενώς στοιχεία από ΕΟΤ, 2001 και την ηλεκτρονική σελίδα www.eot.gr.

ειδικά τα τελευταία χρόνια, να προβάλλονται νέοι τόποι προορισμού με αξιόλογα χαρακτηριστικά, που ουσιαστικά στηρίζουν σε μεγάλο ποσοστό την ανάπτυξη τους στον τουρισμό και ήταν μέχρι στιγμής άγνωστοι.

Το Συμβούλιο της επιτροπής, σε παγκόσμιο επίπεδο, και η Ε.Ε. προχώρησαν στην ανάπτυξη προγραμμάτων ώστε οι λαοί να γνωρίσουν τον πολιτισμό τους και να επιτευχθεί ο συνδυασμός της εκπαίδευσης με την αναψυχή. Ειδικότερα η Ε. Ε. έχει αναπτύξει δράσεις (όπως θεματικές ξεναγήσεις, οργάνωση και ίδρυση διαφόρων τύπων μουσείων) που περιλαμβάνονται και εντάσσονται στον τομέα του πολιτιστικού τουρισμού. Στην περίπτωση της Ελλάδας η πρώτη αναφορά για την αναγκαιότητα χάραξης μιας πολιτικής για τον πολιτιστικό τουρισμό γίνεται το 1946, σε πόρισμα της Αισθητικής Επιτροπής, που συστήθηκε από τη Γενική Γραμματεία Τουρισμού. Ο Ελληνικός τουρισμός με την τρέχουσα έννοια υφίσταται από τη δεκαετία του 1950. Αρχικά αναπτύχθηκε ο παραθεριστικός, περιηγητικός και πολιτιστικός τουρισμός καθώς δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση από πλευράς δημοσίου τομέα στη δημιουργία αντίστοιχων έργων υποδομής, όπως ξενοδοχεία του ΕΟΤ κοντά σε αξιόλογες ακτές και πολιτιστικά μνημεία, δρόμοι, τουριστικά περίπτερα, πολιτιστικές εκδηλώσεις.

Το πρότυπο αυτό του τουρισμού εμπλουτίστηκε με πρωτοβουλία της πολιτείας σταδιακά, στις δεκαετίες του '50 και του '60. Ειδικότερα από τον ΕΟΤ έγιναν συμπληρωματικά έργα υποδομής για την ανάπτυξη θεραπευτικού και ορεινού τουρισμού και αργότερα υπήρξαν διευκολύνσεις ελλιμενισμού και ανεφοδιασμού θαλαμηγών σκαφών σε υφιστάμενα λιμάνια για την ανάπτυξη του θαλάσσιου τουρισμού, ενώ είδη είχαν αρχίσει οι κρουαζιέρες στα νησιά. Η ίδρυση της Δ.Ε.Θ. (Διεθνούς Έκθεσης Θεσσαλονίκης) έδωσε τη δυνατότητα ανάπτυξης εκθεσιακού τουρισμού στη συμπρωτεύουσα. Η δημιουργία του Καζίνο της Πάρνηθας στη δεκαετία του '60 και άλλων δύο καζίνων αργότερα, στη Ρόδο και στην Κέρκυρα, προσέδωσε στην Αθήνα και στα δύο τουριστικά νησιά τον κοσμοπολίτικο χαρακτήρα των φημισμένων θέρετρων της εποχής εκείνης.

Στην αρχή της δεκαετίας του '70, με πρότυπο την τουριστική Ισπανία προγραμματίστηκαν μεγάλης κλίμακας σύνθετα προγράμματα πολλαπλών τουριστικών δραστηριοτήτων σε εκτάσεις ιδιοκτησίας του ΕΟΤ, 15 Ειδικά Προγράμματα Τουριστικής Ανάπτυξης, με έμφαση στις μαρίνες, υδροθεραπευτήρια και γήπεδα γκολφ.

Μετά το '75 τα προγράμματα μεγάλης κλίμακας και τα αντίστοιχα έργα τουριστικής υποδομής ανεστάλησαν και προωθήθηκε ο χιονοδρομισμός με τη

δημιουργία χιονοδρομικών κέντρων στον Παρνασσό και στη βόρεια Ελλάδα. Το δεύτερο μισό της δεκαετίας του '70 χαρακτηρίζεται από μια μεταστροφή του τουρισμού προς τις πολιτιστικές και φυσικές αξίες. Από τον ΕΟΤ προωθούνται Προγράμματα Μετατροπής Παραδοσιακών Σπιτιών σε Ξενώνες και από το Υπουργείο Γεωργίας Προγράμματα Αγροτουρισμού.

Βέβαια στην πράξη οι εναλλακτικές ή ειδικές μορφές τουρισμού πρωτοεμφανίστηκαν την δεκαετία του '80, με μία σημαντική καθυστέρηση σε σύγκριση με τις άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, την περίοδο όπου ο οργανωμένος μαζικός τουρισμός δεχόταν έντονη αμφισβήτηση. Μάλιστα από το '80 και μετά οι εναλλακτικές ή ειδικές μορφές άρχισαν να καταλαμβάνουν ένα σημαντικό ποσοστό της συνολικά ενεργοποιημένης ζήτησης για τουρισμό και στον ελλαδικό.

Στη δεκαετία του '80 αρχίζει η εφαρμογή του Κοινωνικού Τουρισμού, με τη μορφή επιδοτούμενων από το κράτος διακοπών για χαμηλόμισθους και συνταξιούχους και επεκτείνεται η εφαρμογή του αγροτουρισμού με χρηματοδότηση της ΕΟΚ. Παράλληλα γίνεται επεξεργασία θεσμικών πλαισίων για το γυμνισμό, τη χρονομεριστική μίσθωση και τα καζίνα, από τα οποία τα δύο πρώτα θεσπίζονται ως Νόμοι. Από πλευράς κυβερνητικής πολιτικής δημιουργούνται μαρίνες, χιονοδρομικά κέντρα και υδροθεραπευτήρια ως ολοκληρωμένα συμπλέγματα θαλάσσιου, χειμερινού και θεραπευτικού τουρισμού. Ακόμα δίνονται κίνητρα για την ανάπτυξη του θαλάσσιου και του συνεδριακού τουρισμού.

Από το 1990 ο θαλάσσιος τουρισμός προωθείται με προτεραιότητα σε προγράμματα κατασκευής μαρίνων στα πλαίσια των Μεσογειακών Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων. Δίνονται κίνητρα στην ιδιωτική πρωτοβουλία για συνδυασμό ξενοδοχειακών συγκροτημάτων με μαρίνες, χιονοδρομικά κέντρα, συνεδριακά κέντρα, υδροθεραπευτήρια. Επίσης μια από τις μεγαλύτερες αλλαγές που παρατηρούνται τα τελευταία χρόνια στον τουρισμό είναι η μεταστροφή από τις διακοπές που σχετίζονται αποκλειστικά με τον ήλιο και τη θάλασσα σε πιο δραστήριες μορφές.

Από τη σύντομη ιστορική αναδρομή της εξέλιξης των νέων μορφών τουρισμού στην Ελλάδα φαίνεται ότι οι περισσότερες μορφές έχουν αρχίσει να εφαρμόζονται από δεκαετίες. Γεγονός είναι όμως οι ασυντόνιστες προσπάθειες και η έλλειψη οργάνωσης σε όλα τα επίπεδα, ώστε η κάθε μορφή να αποτελέσει τελικά ολοκληρωμένο τουριστικό προϊόν προς την αγορά.

3.1.2 Το ελληνικό εναλλακτικό τουριστικό προϊόν⁴

Τα τελευταία χρόνια εξαιτίας των αρνητικών σχολίων που αποδίδονται στο μαζικό τουρισμό, πολλά κράτη όπως και η Ελλάδα, διαμορφώνουν την πολιτική τους για την ενθάρρυνση πιο ήπιων – εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Τα κίνητρα του εναλλακτικού τουρίστα και τα καταναλωτικά του πρότυπα, που κατευθύνονται στην αναζήτηση της αυθεντικότητας και στη συναναστροφή τους με την παρθένα φύση και τον αυτόχθονα πολιτισμό, περικλείουν ιδιαίτερη σημασία στην προστασία της κοινωνίας, του πολιτισμού και του περιβάλλοντος της υποδοχής τουριστών, συνεισφέροντας έτσι στην αειφόρο ανάπτυξη και στη μακροβιότητα των υπάρχοντων πόρων. Ως εκ τούτου, ο εναλλακτικός τουρισμός υποδεικνύει περιορισμούς αναφορικά με τη φέρουσα ικανότητα μιας τουριστικής περιοχής και μπορεί να θεωρηθεί ως τουρισμός μειωμένων αρνητικών επιπτώσεων. (Ανδριώτης, 2003)

Η γεωγραφική θέση αλλά και η γεωμορφολογία του Ελληνικού χώρου προσφέρουν αξιόλογες δυνατότητες ανάπτυξης ενός μεγάλου εύρους τουριστικών δραστηριοτήτων. Ο νησιωτικός και ο παράκτιος χώρος με τους ενδιαφέροντες οικισμούς και την σημαντική πολιτιστική παράδοση, ο ορεινός με τα χιονοδρομικά κέντρα, τα ορειβατικά μονοπάτια και το πλήθος μοναστηριών και ο αστικός με τα συνεδριακά κέντρα και τους αρχαιολογικούς χώρους αποτελούν αναμφισβήτητα πόλους τουριστικής έλξης και παρέχουν τη δυνατότητα για ανάπτυξη πληθώρας εναλλακτικών μορφών τουρισμού στην Ελλάδα (Τσάρτας, 2000).

Αυξημένη μέσω του εναλλακτικού τουρισμού είναι και η διασύνδεση του τουριστικού τομέα με άλλους τομείς της οικονομίας όπως είναι η γεωργία η κτηνοτροφία και η χειροτεχνία. Απ' την άλλη, υπάρχει μειωμένη ροή χρημάτων από την τοπική οικονομία για λόγους όπως αγορά εισαγόμενων προϊόντων, εξάρτηση από ξένους οργανωτές ταξιδιών και απασχόληση αλλοδαπών, δημιουργώντας έτσι υψηλούς οικονομικούς δεσμούς σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο. Οι επενδύσεις μικρής κλίμακας που προωθούνται διαμέσου του εναλλακτικού τουρισμού διατηρούν τον έλεγχο της τουριστικής ανάπτυξης από τους ντόπιους κατοίκους και εξασφαλίζουν αυξημένα οικονομικά οφέλη. Ταυτόχρονα οι μικρής κλίμακας επιχειρήσεις μπορούν να ενσωματωθούν με μεγαλύτερη ευκολία στο υπάρχον κοινωνικο-πολιτιστικό και οικονομικό περιβάλλον της κοινότητας, βοηθώντας πιο αποτελεσματικά την αειφόρο

---

⁴ Η συγκεκριμένη ενότητα αντλεί εκτενώς στοιχεία από το Ελληνικός Τουρισμός, 2005/24.

ανάπτυξη του προορισμού (Ανδριώτης, 2003).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα στην Ελλάδα αποτέλεσαν τρεις ειδικές μορφές, οι οποίες αναπτύχθηκαν παράλληλα με τον μαζικό τουρισμό και αυτές είναι ο αγροτουρισμός, ο πολιτιστικός, ο ιαματικός τουρισμός. Η ανάπτυξη του πολιτιστικού τουρισμού συνδέθηκε με την πλούσια ιστορική και πολιτιστική παράδοση της χώρας και προσέλκυε ακόμα και σε περιπτώσεις όπου οι μεταφορές ήταν πολύ δύσκολες, τουρίστες από όλη την Ευρώπη. Ο αγροτουρισμός ως δραστηριότητα συνδύαζε την περιήγηση και γνωριμία με τον τοπικό τουρισμό ενώ όσον αφορά τον ιαματικό τουρισμό, ο κυριότερος λόγος ανάπτυξης του, παρά την σημαντική έλλειψη υποδομής, θεωρήθηκε η εγχώρια ζήτηση και η σημαντική διασπορά των πηγών στον χώρο. Τόσο ο ιαματικός, όσο και ο πολιτισμικός τουρισμός, έχοντας μια μεγάλη ιστορία, από την αρχαιότητα ακόμα, συνέχισαν και μετά την επικράτηση του προτύπου του μαζικού τουρισμού διακοπών, να έχουν μια αυτόνομη ανάπτυξη, λειτουργώντας παράλληλα με αυτό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα του τελευταίου αποτελούν οι ξεναγήσεις σε ιστορικά μνημεία και αρχαιολογικούς τόπους (www.eot.gr).

Επιπλέον και κάποιες άλλες ειδικές μορφές, χωρίς να έχουν την ιστορική παράδοση των προηγούμενων, αναπτύχθηκαν ως αναπόσπαστο στοιχείο του μαζικού τουρισμού διακοπών. Αυτές συνδέονται κυρίως με τον θαλάσσιο και αθλητικό τουρισμό, όπως για παράδειγμα η ιστιοπλοΐα, διακοπές με κρουαζιερόπλοια, θαλάσσια σπορ κ.α. Αλλά και ο χειμερινός τουρισμός συνδέθηκε αποκλειστικά με την εγχώρια ζήτηση για χειμερινό σκι, γεγονός που φανερώνει, όπως αναφέραμε και πιο πάνω, ότι αυτές οι ειδικές μορφές δεν λειτούργησαν σαν πραγματικές ειδικές μορφές στην χώρα, αλλά σαν στοιχείο της προσφοράς του τουρισμού διακοπών.

Σε αντιπαράθεση με τα παραπάνω, ο φυσιολατρικός και οικολογικός τουρισμός, καθώς και ο θρησκευτικός τουρισμός, αναπτύχθηκαν αυτόνομα, στηριζόμενα στην ύπαρξη μιας εξειδικευμένης ζήτησης, η οποία σταθερά αυξάνεται.

Αντιθέτως, μερικές από τις μορφές που ακόμη δεν έχουν αναπτυχθεί αρκετά είναι ο γυμνιστικός, ο καταδυτικός και ο τουρισμός περιπέτειας αλλά και ο συνεδριακός-εκθεσιακός τουρισμός. Μάλιστα πρέπει να σημειωθεί ότι όσον αφορά τον καταδυτικό τουρισμό, σημαντικό θεσμικό εμπόδιο στην ανάπτυξη του αποτελεί η απαγόρευση από την εφορεία αρχαιοτήτων των καταδύσεων στο σύνολο σχεδόν τις χώρας εκτός από ελάχιστες περιοχές.

3.1.3 Αγροτουρισμός

Ιστορικά η πρώτη εμφάνιση του τουρισμού υπαίθρου και του αγροτουρισμού τοποθετείται στο 19^ο αιώνα, όταν ο τότε αστικός πληθυσμός πραγματοποιούσε εκδρομές με τους ατμοκίνητους σιδηροδρόμους. Το είδος αυτό του τουρισμού ίσως είναι γνωστό σε πολλούς από εμάς από τα μυθιστορήματα της ρομαντικής περιόδου και τις αντίστοιχες ταινίες. Ως συγκροτημένη εναλλακτική μορφή τουρισμού όμως, εμφανίζεται για πρώτη φορά τη δεκαετία του '60 στις Η.Π.Α.. Στη χώρα μας, οι πρώτες μορφές αγροτουριστικής δραστηριότητας έλαβαν χώρα το 1984, με την ίδρυση των πρώτων γυναικείων αγροτουριστικών συνεταιρισμών (keta-de.gr).

Ο αγροτουρισμός είναι μια πρόσφατη σχετικά μορφή εναλλακτικού τουρισμού στην ύπαιθρο, που προέκυψε από μια διπλή αναγκαιότητα. Η πρώτη αφορά την ανάγκη των κατοίκων των αστικών κέντρων να συνδεθούν με τη φύση και το παραδοσιακό πολιτιστικό στοιχείο. Η δεύτερη αφορά την τόνωση της τοπικής οικονομίας και τη βελτίωση της ποιότητας ζωής μέσω της παροχής ενός πρόσθετου εισοδήματος στον τοπικό πληθυσμό και της δημιουργίας εναλλακτικών θέσεων απασχόλησης, ιδιαίτερα αν ληφθεί υπόψη η φθίνουσα τάση της απασχόλησης στο γεωργικό τομέα (Ιακωβίδου 2000).

Σύμφωνα με τον Βαφειάδη, αγροτουρισμός είναι εκείνη η τουριστική δραστηριότητα που αναπτύσσεται σε χώρο μη αστικό από τους απασχολούμενους του πρωτογενή τομέα και ειδικότερα σε οικογενειακής ή συνεταιριστικής μορφής μικρές τουριστικές μονάδες παροχής αγαθών και υπηρεσιών, με σκοπό την ενίσχυση του αγροτικού εισοδήματος και της τοπική οικονομίας, τόσο από την εκμετάλλευση των τουριστικών καταλυμάτων όσο και από την τροφοδοσία των τουριστικών μονάδων με προϊόντα τοπικής παραγωγής γεωργικών συνεταιρισμών (Βαφειάδης κ.α.,1992).

Στην Ελλάδα εκτός του όρου αγροτουρισμός χρησιμοποιείται επίσης και ο όρος αγροτουρισμός ή τουρισμός της υπαίθρου, ο οποίος αναφέρεται σε όλες τις τουριστικές δραστηριότητες μικρής κλίμακας που αναπτύσσονται στον αγροτικό χώρο και με αυτές ασχολούνται οι κάτοικοι της αγροτικής υπαίθρου ανεξάρτητα με το αν η κύρια απασχόληση τους αφορά τον πρωτογενή τομέα παραγωγής. Ο αγροτουρισμός και ο αγρο(το)τουρισμός είναι οι δύο κύριες μορφές του Αγροτικού Τουρισμού (Ιακωβίδου, 2000).

Η ομορφιά της ελληνικής υπαίθρου, η καταπληκτική παραδοσιακή κουζίνα, η ποικιλομορφία των τοπικών κουλτούρων και η μεγάλη αγροτική παράδοση αποτελούν σημαντικά πλεονεκτήματα της χώρας για την ανάπτυξη του αγροτουρισμού. Η

συγκεκριμένη μορφή προωθείται αρκετά τα τελευταία χρόνια και έχει γνωρίσει σημαντική ανάπτυξη. Κοινοτικές πρωτοβουλίες και προγράμματα όπως τα Leader (I, II και Leader +) εθνικά προγράμματα όπως τα Ο.Π.Α.Α.Χ. (Ολοκληρωμένα Προγράμματα Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου) αλλά και ο νέος Αναπτυξιακός Νόμος 3299/04, παρέχουν τα κατάλληλα κίνητρα για τη δημιουργία ικανής υποδομής και πληθώρας αγροτουριστικών επιχειρήσεων. Τέτοιες επιχειρήσεις είναι κυρίως, αγροτουριστικά καταλύματα, πρατήρια/εκθετήρια αγροτικών προϊόντων, αγροτουριστικά κέντρα εστίασης και αναψυχής, αγροκτήματα, επιχειρήσεις παραγωγής παραδοσιακών προϊόντων, εργαστήρια λαϊκής τέχνης και τουριστικά γραφεία που αναλαμβάνουν τη διοργάνωση και υλοποίηση προγραμμάτων υπαίθριων δραστηριοτήτων και περιηγήσεων.

Ως δραστηριότητα αναπτύσσεται από τους μόνιμους κατοίκους των περιοχών του πρωτογενούς τομέα, οι οποίοι χρησιμοποιούν τον αγροτουρισμό ως συμπληρωματική πηγή εισοδήματος. Τα κύρια χαρακτηριστικά του αγροτουριστικού προϊόντος (keta-de.gr) είναι:

- ✓ Η απόλαυση του φυσικού περιβάλλοντος και η γνωριμία με τα τοπία φυσικού κάλλους και την χλωρίδα και την πανίδα της κάθε περιοχής. Υπάρχουν επίσης πολλές αγροτικές περιοχές που περιλαμβάνουν υγροβιότοπους και μπορούν να συνδυάσουν την αγροτουριστική δραστηριότητα με το λεγόμενο «τουρισμό των υγροβιότοπων» που περιλαμβάνει την παρατήρηση χλωρίδας και πανίδας, τη δημιουργία κέντρων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και ενημέρωσης κ.α..
- ✓ Η επαφή και η γνωριμία με την τοπική αγροτική πολιτιστική κληρονομιά, τα ήθη και τα έθιμα των κατοίκων, η συμμετοχή σε τοπικές πολιτιστικές εκδηλώσεις κ.λ.π.
- ✓ Η προσφορά διαφοροποιημένων, υψηλής ποιότητας τουριστικών προϊόντων, όπως βιολογικά παραδοσιακά προϊόντα, προϊόντα προστατευμένης ονομασίας προέλευσης ή προστατευμένης γεωγραφικής ένδειξης.
- ✓ Η παρατήρηση των γεωργικών δραστηριοτήτων και ενδεχομένως η συμμετοχή σ' αυτές.
- ✓ Η άσκηση παράλληλων τουριστικών δραστηριοτήτων στην ύπαιθρο (ορειβασία, πεζοπορία, ανεμόπτερο πλαγιάς κ.λ.π.)

Ο σωστά σχεδιασμένος και καλά οργανωμένος αγροτουρισμός, μπορεί να αποτελέσει αποτελεσματικό εργαλείο για την μακροπρόθεσμη προστασία και

διατήρηση της ταυτότητας των ελληνικών τουριστικών περιοχών αλλά του φυσικού περιβάλλοντος, αφού είναι συνυφασμένος με την περιβαλλοντική υπευθυνότητα. Σε επιχειρηματικό επίπεδο αποτελεί τον συνδετικό κρίκο του πρωτογενούς (γεωργία, κτηνοτροφία) και δευτερογενούς τομέα (μεταποίηση), με τον τριτογενή (τουρισμός). Κατ' αυτόν τον τρόπο θα στηρίξει και θα τονώσει τις τοπικές οικονομίες και θα συγκρατήσει τον πληθυσμό στην ελληνική ύπαιθρο. Με την ανάπτυξη του αγροτουρισμού οι επισκέπτες θα γνωρίσουν τα πολιτισμικά στοιχεία και τα αυθεντικά χαρακτηριστικά του ελληνικού χώρου, τις αγροτικές περιοχές, τις αγροτικές ασχολίες, τα τοπικά προϊόντα, την παραδοσιακή κουζίνα και την καθημερινή ζωή των κατοίκων (Ιακωβίδου, 2000:70-72).

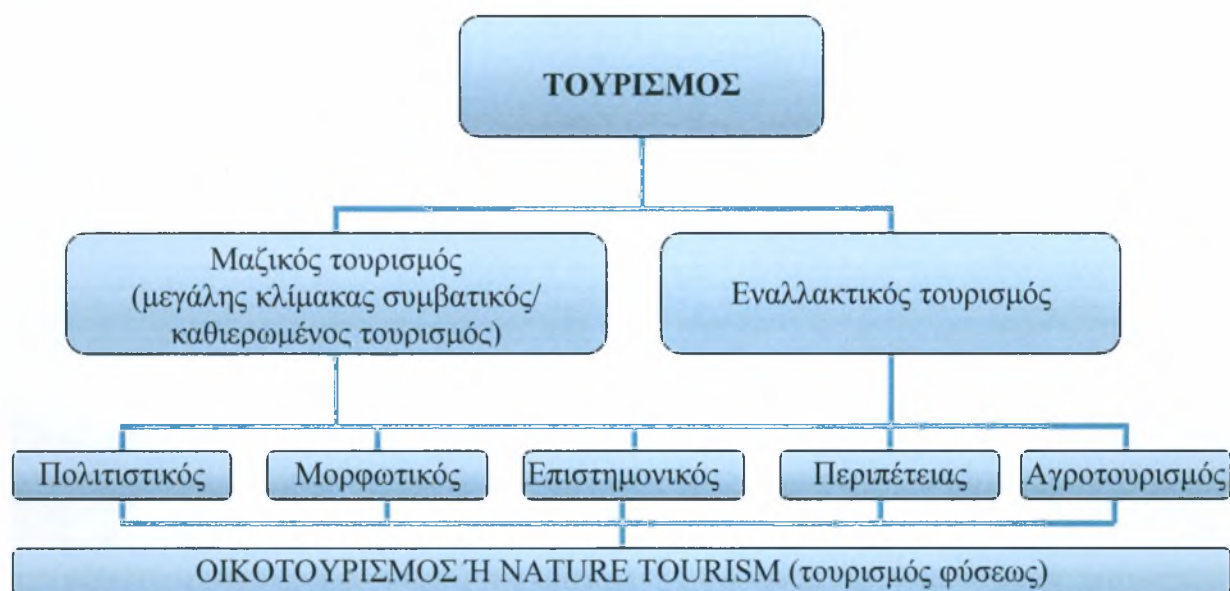
Τα πλεονεκτήματα που προσφέρει ο αγροτουρισμός στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων των αγροτικών περιοχών, συνοψίζονται στα εξής:

- ✓ Δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και κατά συνέπεια συγκράτηση του πληθυσμού στην ύπαιθρο. Το πλεονέκτημα αυτό αποκτά ιδιαίτερη σημασία στις περιοχές που αντιμετωπίζουν σημαντική πληθυσμιακή μείωση και δημογραφική γήρανση. Η δημιουργία αυτών των θέσεων εργασίας είναι καθοριστική για τις ευαίσθητες, από άποψη εργασίας, κοινωνικές ομάδες των νέων και των γυναικών.
- ✓ Η δημιουργία υποδομών ήπιας κλίμακας, οι οποίες εναρμονίζονται με το φυσικό περιβάλλον και συμβάλουν στην άνοδο του βιοτικού επιπέδου των μόνιμων κατοίκων.
- ✓ Η προώθηση των γεωργικών παραδοσιακών προϊόντων στην αγορά και η αύξηση των εσόδων των ατόμων που ασχολούνται με τον πρωτογενή τομέα.
- ✓ Ο αγροτουρισμός αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της δυνατότητας συνδυασμού της περιφερειακής ανάπτυξης και της προστασίας και ανάδειξης του φυσικού περιβάλλοντος. Είναι μια τουριστική δραστηριότητα που δεν δρα ανταγωνιστικά προς τους φυσικούς πόρους. Αντίθετα συμβάλλει στην ευαισθητοποίηση τόσο των μόνιμων κατοίκων όσο και των επισκεπτών στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς.
- ✓ Ο αγροτουρισμός, ως δραστηριότητα, λαμβάνει χώρα όλες τις εποχές του έτους, αμβλύνοντας έτσι το πρόβλημα της τουριστικής εποχικότητας που αποτελεί ένα από τα βασικότερα προβλήματα του ελληνικού τουρισμού (keta-de.gr).

3.1.4 Οικοτουρισμός

Η έννοια του οικοτουρισμού όσον αφορά τις δραστηριότητες και τις μορφές του, καθώς και τους τύπους και τα χαρακτηριστικά των οικοτουριστών, εκφράζονται με ποικίλες απόψεις, θέσεις και αντιθέσεις στην σχετική βιβλιογραφία. Μια ευρύτερη εννοιολογική προσέγγιση του οικοτουρισμού προτείνεται από τον Mieczkowski (1995), σύμφωνα με την οποία ο οικοτουρισμός και τουρισμός φύσεως δεν αποτελεί ξεχωριστή μορφή εναλλακτικού τουρισμού, αλλά καλύπτει ορισμένες μορφές του αγροτουρισμού (Κομίλης, 2001). Η άποψη αυτή παρουσιάζεται στο παρακάτω διάγραμμα:

Σχήμα 3.1: Διαχωρισμός μορφών τουρισμού

Πηγή: Πατσιά, 2006 και ίδια επεξεργασία.

Υπάρχουν διάφορα και ποικίλα χαρακτηριστικά του οικοτουρισμού που έχουν διαπιστωθεί και διατυπωθεί στη διεθνή βιβλιογραφία. Θα μπορούσαμε να συνοψίσουμε τα κύρια χαρακτηριστικά του οικοτουρισμού στα εξής:

- ✓ Βασίζεται στη φύση και σε περιοχές με σχετικά ανόθευτα στοιχεία φυσικής και πολιτισμικής κληρονομιάς, όπου τα κύρια κίνητρα των τουριστών είναι η παρατήρηση και η εκτίμηση της φύσης, καθώς και τα επιστημονικά, εκπαιδευτικά και διερευνητικά τους ενδιαφέροντα.
- ✓ Έχει σαφώς φυσιοκεντρικό χαρακτήρα και έντονο το στοιχείο προστασίας του περιβάλλοντος. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία, αν λάβει κανείς υπόψη ότι οι

πρώτες περιοχές στις οποίες απευθύνεται ο οικοτουρισμός είναι προφανώς περιοχές με τεράστιο οικοτουριστικό δυναμικό, όπως οι προστατευόμενες φυσικές περιοχές και οι περιοχές παγκόσμιας κληρονομιάς.

- ✓ Ενισχύει τη γηγενή πολιτιστική ταυτότητα, προϋποθέτει την ενεργό συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας σε όλο το φάσμα της τουριστικής διαδικασίας και συμβάλλει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική της εξύψωση.
- ✓ Απαιτεί τέλος την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και συμπεριφορά όλων των εμπλεκομένων στο τουριστικό σύστημα: διαχειριστές φυσικών περιοχών και βοηθητικό προσωπικό, φύλακες, κρατικές υπηρεσίες, πολιτικοί, τουριστικοί πράκτορες, ξεναγοί, ιδιοκτήτες και υπαλληλικό προσωπικό ξενοδοχείων και εστιατορίων και τοπική κοινωνία, γεγονός που προϋποθέτει την περιβαλλοντική αγωγή όλων των εμπλεκομένων.

Τα χαρακτηριστικά αυτά υπογραμμίζουν τις ιδιαιτερότητες και διαγράφουν τις προϋποθέσεις κάθε οικοτουριστικής προσπάθειας. Δεν νοείται οικοτουρισμός χωρία σημείο αναφοράς το φυσικό περιβάλλον και κέντρο βάρους την προστασία του, χωρίς την ενεργό συμμετοχή της τοπικής κοινωνίας και χωρίς την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση των εμπλεκομένων (keta-de.gr).

Ο οικοτουρισμός είναι και αυτός μορφή που αφορά κυρίως το χώρο της υπαίθρου. Προς την ίδια κατεύθυνση λοιπόν με τον αγροτουρισμό θα δράσει και η δραστηριότητας, θα αναβαθμίσει και θα εμπλουτίσει το προσφερόμενο ελληνικό τουριστικό προϊόν.

Τα εκτεταμένα ελληνικά δάση, τα εθνικά πάρκα και οι δρυμοί, το ορεινό ανάγλυφο με τα φαράγγια και τις χαράδρες, τα δέλτα των ποταμών, το πλήθος άλλων τοπίων ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και η πλούσια ελληνική χλωρίδα και πανίδα καθιστούν την Ελλάδα παγκοσμίως έναν δυναμικό οικοτουριστικό προορισμό. Η οικοτουριστική ανάπτυξη περνά μέσα από την αειφόρο ανάπτυξη και την προστασία του περιβάλλοντος. Έτσι η προώθηση του οικοτουρισμού θα ευαισθητοποιήσει περιβαλλοντικά τους κατοίκους αλλά και τους τουρίστες και η Ελλάδα θα είναι σε θέση να διατηρήσει το φυσικό της περιβάλλον και να διαφυλάξει περιοχές που στο παρελθόν υπέστησαν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο υποβάθμιση.

Μέσω του οικοτουρισμού η χώρα μας θα επιτύχει το συνδυασμό της τοπικής οικονομικής ανάπτυξης με την διαφύλαξη της ποιότητας του περιβάλλοντος και την ανάδειξη των φυσικών πλεονεκτημάτων της.

3.1.5 Συνεδριακός τουρισμός

Η ανάγκη ενημέρωσης και επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων αυξάνει ολοένα και περισσότερο. Άτομα που συνδέονται με κοινά ενδιαφέροντα και στόχους, συναντιούνται, συνεδριάζουν, συσκέπτονται και συναποφασίζουν. Επειδή δεν είναι δυνατόν τα άτομα αυτά που συγκεντρώνονται με αυτό το σκοπό να προέρχονται πάντα από τον ίδιο τόπο, καθορίζουν κάθε φορά το σημείο συνάντησης τους.

Η μετακίνηση προς τον τόπο του συνεδρίου αποτελεί τουριστική δραστηριότητα, που σε συνάρτηση με τον τουριστικό σκοπό αποτελούν το συνεδριακό τουρισμό. Η μορφή αυτή του τουρισμού εμφανίζεται την τελευταία δεκαετία με σταθερή αυξητική τάση (Κραβαρίτης, 1992).

Ο συνεδριακός τουρισμός θεωρείται παγκοσμίως μια από τις πλέον προσοδοφόρες μορφές τουρισμού. Οι συμμετέχοντες σε συνέδρια είναι συνήθως υψηλόβαθμα στελέχη επιχειρήσεων και επιστήμονες, οι οποίοι, κατά τη διάρκεια της παραμονής τους, έχουν τη δυνατότητα να καταναλώσουν μεγάλα χρηματικά ποσά (Λαγός, 2005).

Δυστυχώς για τη χώρα μας ενώ οι δυνατότητες που διαθέτει για την ανάπτυξη του τουρισμού αυτού είναι πολύ μεγάλες, βρίσκεται στην τελευταία θέση στη διεθνή συνεδριακή πίτα, με βάση τον αριθμό των συνεδρίων που φιλοξενεί ετησίως και οι προβλέψεις για την εξέλιξη του επαγγελματικού τουρισμού δεν είναι και τόσο καλές, αφού ήδη από το 1997 η χώρα βρίσκεται στην 14^η θέση σε σύνολο 17 Ευρωπαϊκών χωρών, με δαπάνη επαγγελματικού ταξιδιού 2,89 δις (σε σύνολο 188,01 δις) και ποσοστό 2% (Οικονόμου, Πετράκος, 1999). Η μέχρι σήμερα πείρα όμως δείχνει ότι όσες ξενοδοχειακές επιχειρήσεις επένδυσαν σε μεγάλα και σύγχρονα συνεδριακά κέντρα διαπίστωσαν ότι ο τζίρος των «συνεδριακών» πελατών τους ήταν διπλάσιος από τον αντίστοιχο των άλλων πελατών τους. Επιπρόσθετα και παρά τη διεθνή ύφεση, η ζήτηση για συνεδριακό τουρισμό αυξάνει σε αντίθεση με το γενικό τουρισμό που μειώνεται.

Για την ανάπτυξη του συνεδριακού τουρισμού απαιτείται η λήψη μέτρων τα οποία σχετίζονται τόσο με την υποδομή, εξαιτίας της έλλειψης μεγάλων συνεδριακών κέντρων (π.χ με χωρητικότητα 10.000 ατόμων), όσο και με την αλλαγή του θεσμικού πλαισίου για τους οργανωτές συνεδρίων και εκθέσεων καθώς πολλά μη ειδικευμένα άτομα οργανώνουν σήμερα συνέδρια δυσφημίζοντας την Ελλάδα στο εξωτερικό. Όσον αφορά την υποδομή, την τελευταία περίοδο υπάρχει έντονη κινητικότητα εκ μέρους

της πολιτείας για να καλυφθούν οι ελλείψεις και παραλείψεις των προηγούμενων χρόνων. Έτσι προχωρά η δημιουργία ενός Μητροπολιτικού Συνεδριακού και Εκθεσιακού Κέντρου στην Αθήνα, το οποίο υπολογίζεται ότι θα είναι έτοιμο σε περίπου δύο χρόνια. Επίσης οριστικοποιείται η δομή του Γραφείου Συνεδρίων και Εκθέσεων (Convention Bureau) στην Αθήνα, ενώ ανάλογα γραφεία πρόκειται να συσταθούν στην Πάτρα, Κέρκυρα, Ρόδο και σε άλλες τουριστικές περιοχές της χώρας.

3.1.6 Τουρισμός υπαίθρου και περιπέτειας – Αθλητικός τουρισμός

Υπαίθριος τουρισμός ή τουρισμός υπαίθρου είναι κάθε μορφή τουρισμού που εκδηλώνεται στην ύπαιθρο και περιλαμβάνει τον αγροτογεωργικό τουρισμό, τον ορεινό, τον περιπατητικό, τον φυσιογνωστικό, τον τουρισμό περιπέτειας, τον τουρισμό παρατήρησης χλωρίδας και πανίδας, τον χιονοδρομικό τουρισμό, τον τουρισμό αθλημάτων υπαίθρου κ.λ.π. (Σφακιανάκης, 2000).

Ο τουρισμός περιπέτειας, αναλυτικότερα, είναι το σύνολο εκείνων των δραστηριοτήτων που χαρακτηρίζονται από έντονο το στοιχείο της περιπέτειας και στηρίζεται στον ιδιαίτερο χαρακτήρα του φυσικού περιβάλλοντος στο οποίο πραγματοποιείται. Μεταξύ των δραστηριοτήτων αυτών, συγκαταλέγονται και οι ακόλουθες:

- **Trekking:** είναι η πεζοπορία μέσα μονοπάτια και διαδρομές στο βουνό με συνοδεία επαγγελματιών οδηγών βουνού.
- **River trekking:** είναι η πεζοπορία στις όχθες και σε ορισμένα σημεία μέσα σε ποτάμια. Οι πεζοπορίες αυτές πραγματοποιούνται τους καλοκαιρινούς μήνες.
- **Kayak ποταμού:** κατάβαση ποταμού με καγιάκ και συνοδεία επαγγελματία οδηγού.
- **Rafting:** κατάβαση ποταμού με φουσκωτές βάρκες. Το πλήρωμα αποτελείται από 6-8 κωπηλάτες και επαγγελματία οδηγό ποταμού.
- **Monocraft:** κατάβαση ποταμού με μονοθέσια φουσκωτή βάρκα. Επαγγελματίας οδηγός ποταμού συνοδεύει 5-6 βάρκες.
- **Canoe-kayak:** περιήγηση σε λίμνη σε διθέσια canoe-kayak με τη συνοδεία επαγγελματία οδηγού.
- **Αναρρίχηση – canoying:** ανάβαση σε βράχους και αναρριχητικά πεδία με καθοδήγηση έμπειρων συνοδών.

- Mountain bike: ποδηλασία σε δασικές διαδρομές, με ποδήλατα 28 ταχυτήτων με δισκόφρενα και πλήρη ανάρτηση με συνοδεία επαγγελματία οδηγού.
- Σκι: κατάβαση με ειδικά πέδιλα σε χιονισμένες πλαγιές.
- Ιππασία: ιππασία με εκπαιδευμένα άλογα ακολουθώντας προκαθορισμένες δασικές διαδρομές με τη συνοδεία επαγγελματιών εκπαιδευτών.
- Καταδύσεις: υποβρύχιες εξερευνήσεις με τον απαραίτητο καταδυτικό εξοπλισμό και τη συνοδεία έμπειρου εκπαιδευτή – δύτη.
- Ανεμοπτερισμός: μικρό ομοίωμα αεροπλάνου, χωρίς μηχανή, το οποίο κινείται με τη βοήθεια των ρευμάτων του αέρα και μεταφέρει συνήθως έναν επιβάτη. Πραγματοποιείται με τη συνοδεία επαγγελματιών εκπαιδευτών.

Η Ελλάδα ως χώρα διαθέτει μια σειρά ισχυρότατων πλεονεκτημάτων για την ανάπτυξη αθλητικού τουρισμού. Το υγρό στοιχείο είναι έντονο στον ελληνικό χώρο και προσφέρει τεράστιες δυνατότητες για θαλάσσια σπορ όπως ιστιοπλοΐα, αλλά και παραλίμνια ή παραποτάμια σπορ όπως κωπηλασία, canoe-kayak. Οι εκτεταμένοι ορεινοί όγκοι του ελληνικού χώρου καθιστούν δυνατή την ανάπτυξη χειμερινών (χιονοδρομισμού) και ορεινών δραστηριοτήτων (ορειβασία, mountain bike). Σημαντικό στοιχείο αποτελεί και το κλίμα της χώρας, αφού οι επικρατούντες άνεμοι ευνοούν σπορ όπως το wind-surfing και ο ανεμοπτερισμός. Η Ελλάδα έχει τη δυνατότητα στα πλαίσια του αθλητικού τουρισμού να αναπτύξει τον τουρισμό περιπέτειας, να δημιουργήσει δηλαδή τουριστικά πακέτα που θα περιλαμβάνουν extreme sports όπως οι καταδύσεις, το rafting, ο αλπινισμός. Η πλειάδα των αθλητικών εγκαταστάσεων, που δημιουργήθηκαν για τις ανάγκες των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, μπορούν να αξιοποιηθούν στα πλαίσια του αθλητικού τουρισμού, καθώς επωφελούμενοι και του καλού κλίματος, ξένοι αθλητές θα μπορούν να προετοιμάζονται αγωνιστικά στη χώρα μας.

Ο αθλητικός τουρισμός συνεπώς, στην δεδομένη χρονική συγκυρία αποτελεί ιδανική ευκαιρία για να επιτύχει η χώρα την διαφοροποίηση του τουριστικού της προϊόντος και να προσελκύσει νέα τμήματα της διεθνούς τουριστικής ζήτησης.

3.1.7 Ορεινός – χιονοδρομικός τουρισμός

Οι ορεινοί όγκοι αποτελούν αξιόλογες γεωγραφικές ενότητες, οι οποίες διαδραματίζουν συχνά καθοριστικό ρόλο για τις περιφέρειες, τις χώρες και τις οικονομικές ζώνες της Ευρώπης και αποτελούν καθοριστικό στοιχείο για την ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού. Γενικά, θεωρούνται χωρικές ενότητες οι οποίες ενσωματώνονται δύσκολα στην οικονομική ανάπτυξη και αντιμετωπίζονται ως ζώνες που τείνουν προς την περιθωριοποίηση. Χαρακτηρίζονται ως χωρικές ενότητες «υπό απειλή», λόγω της σύνθεσής τους σε φυσικούς και ανθρωπογενείς πόρους, ως επίσης και της ευαισθησίας τους απέναντι σε ορισμένους εξωγενείς παράγοντες και ενδογενείς κρίσεις. Οι ορεινοί όγκοι εμφανίζουν ένα σημαντικό αριθμό λειτουργικών δυσχερειών και περιορισμών αναφορικά με τις περισσότερες οικονομικές δραστηριότητες που αναπτύσσονται. Παράλληλα, όμως, διαθέτουν αναξιοποίητους φυσικούς και ανθρωπογενείς πόρους, των οποίων η αξιοποίηση καθορίζεται όχι μόνο από την ίδια την ανάπτυξη των ορεινών όγκων, αλλά και των συνδεδεμένων χωρικών ενοτήτων (Σωτηριάδης και Βαρβασέσος 2003).

Ο ορεινός χιονοδρομικός τουρισμός αποτελεί συγκερασμό πέντε παραγόντων, ο πρώτος από τους οποίους είναι η ικανοποίηση όλων των απαιτούμενων συνθηκών για την άσκηση της χιονοδρομίας: υψόμετρο, ποσότητα - ποιότητα - διάρκεια της περιόδου χιόνωσης, και μορφολογία του εδάφους. Ο δεύτερος παράγοντας είναι οι εγκαταστάσεις άθλησης και αναψυχής (μηχανικοί αναβατήρες, πίστες χιονοδρομίας). Ο τρίτος παράγοντας αποτελείται από τις εγκαταστάσεις διαμονής και διημέρευσης (τουριστικά καταλύματα). Επίσης, οι υποδομές πρόσβασης σε όρους χρόνου και απόστασης είναι ένας κρίσιμος παράγοντας. Τέλος, ιδιαίτερα σημαντικοί είναι οι φυσικοί και ανθρωπογενείς πόροι του ορεινού όγκου, καθώς και των όμορων ζωνών (Σωτηριάδης και Βαρβασέσος 2003).

Με βάση την Ευρωπαϊκή εμπειρία διαπιστώνεται ότι οι ορεινοί όγκοι αποτελούν πλέον ένα χώρο ανάληψης πρωτοβουλιών και νέων προσεγγίσεων, και ένα πεδίο γνώσης αλλά και εφαρμογής νέων αναπτυξιακών προσανατολισμών, μεταξύ των οποίων, υπογραμμίζονται οι διαφοροποιήσεις και η άσκηση πολλαπλών δραστηριοτήτων με κυρίαρχη δραστηριότητα το σκί (Σωτηριάδης και Βαρβασέσος 2003).

3.1.8 Πολιτιστικός τουρισμός

Ο πολιτιστικός τουρισμός είναι η εναλλακτική μορφή τουρισμού που έχει σαν κύρια τουριστική δραστηριότητα την επαφή, τη γνωριμία, τη γνώση και την απόλαυση του πολιτισμού των τουριστικών προορισμών και τη συμμετοχή ή την παρακολούθηση διαφόρων πολιτιστικών εκδηλώσεων.

Ένας ορισμός που βασίζεται σε υποκειμενικά και ατομικά κίνητρα δέχεται ότι ο πολιτιστικός τουρισμός είναι αυτός που προσδίδει τη μεγαλύτερη σημασία στη γνώση και την προστασία της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς. Υπάρχει βέβαια και η ακραία άποψη που υποστηρίζει ότι όλες οι μορφές τουρισμού είναι πολιτιστικές εμπειρίες. Πάντως η συζήτηση για τον πολιτιστικό τουρισμό παραμένει ανοιχτή (Μπακογιάννη, 2000).

Συγκεκριμένα η τουριστικοπολιτιστική δραστηριότητα εκδηλώνεται με:

- ✓ Επισκέψεις σε μουσεία, αρχαιολογικούς χώρους, ιστορικά μνημεία, πινακοθήκες, βιβλιοθήκες, αίθουσες τέχνης, παραδοσιακούς οικισμούς, μοναστήρια, αξιοθαύμαστες φυσικές περιοχές, κτήρια με ιδιαίτερη αρχιτεκτονική κ.λ.π.
- ✓ Παρακολουθήσεις συναυλιών, θεατρικών παραστάσεων, όπερας, επιδείξεων παραδοσιακών χορών και τραγουδιών, αναπαραστάσεων ιστορικών γεγονότων και τοπικών εθίμων, παραγωγής τοπικών προϊόντων κ.λ.π.
- ✓ Συμμετοχή σε πολιτιστικές εκδηλώσεις όπως πανηγύρια, φεστιβάλ, κοινωνικές και πνευματικές δραστηριότητες, εκδρομές, μαθήματα που αναφέρονται στον πολιτισμό, ανασκαφές, χορούς κ.λ.π.

Σαν κύρια χαρακτηριστικά του πολιτιστικού τουρισμού αναφέρονται τα παρακάτω (Σφακιανάκης, 2000):

- ✓ Θεωρείται μορφωτικός τουρισμός μιας και οι τουρίστες μαθαίνουν τον πολιτισμό του τουριστικού τους προορισμού.
- ✓ Συνδέεται με τις έννοιες της πολιτιστικής κληρονομιάς και του πολιτιστικού πλούτου του τουριστικού προορισμού.
- ✓ Συντελεί στην προβολή των χαρακτηριστικών του πολιτισμού του τουριστικού προορισμού και προκαλεί την ανάπτυξη, αναβίωση και προστασία των πολιτιστικών στοιχείων από τα οποία εξαρτάται.

- ✓ Αναπτύσσεται παράλληλα με άλλες μορφές τουρισμού όπως είναι ο αγροτουρισμός, ο θρησκευτικός τουρισμός, ο τουρισμός υπαίθρου, ο οικοτουρισμός, ο αστικός τουρισμός, ο μαζικός παράκτιος τουρισμός, ο τουρισμός υγείας και ο επαγγελματικός – συνεδριακός τουρισμός.
- ✓ Θεωρείται φιλική προς το περιβάλλον μορφή τουρισμού, αφού απαραίτητη προϋπόθεση της ανάπτυξης της είναι η προστασία του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, προστασία που αυτή καθαυτή θεωρείται πολιτιστική ενέργεια.
- ✓ Προϋπόθεση ανάπτυξής του είναι η ευαισθητοποίηση του τοπικού πληθυσμού και των τουριστικών φορέων και η εκπαίδευση τους στον ορθό τρόπο διαχείρισης και προστασίας του πολιτιστικού πλούτου και τη διάθεση των πολιτιστικών προϊόντων.

Η Ελλάδα έχει μια πολύ μεγάλη πολιτιστική κληρονομιά που αν την εκμεταλλευθεί κατάλληλα θα προσελκύσει ένα μεγάλο μέρος της παγκόσμιας τουριστικής κίνησης. Η παραδοσιακή αρχιτεκτονική, οι παραδοσιακοί οικισμοί και τα ιστορικά κέντρα των πόλεων αποτελούν βασικά στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς και φυσιογνωμίας της χώρας μας. Ο πλούτος και η ποικιλομορφία της ελληνικής αρχιτεκτονικής κληρονομιάς αναδεικνύονται στους 653 διατηρητέους παραδοσιακούς οικισμούς, τα 8000 διατηρητέα κτήρια καθώς και τα αρχαία και βυζαντινά μνημεία.

Η διατήρηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και η ανάδειξη του ελληνικού πολιτισμού αποτελεί συστατικό στοιχείο της τουριστικής ανάπτυξης και της προσφοράς εναλλακτικών δυνατοτήτων για κάθε είδους τουριστική δραστηριότητα. Πολλά κτήρια παραδοσιακής αρχιτεκτονικής έχουν σήμερα αποκτήσει νέες χρήσεις και στεγάζουν διάφορες λειτουργίες όπως τουριστικά καταλύματα, μουσεία, εκθέσεις, εστιατόρια, δημόσιες και δημοτικές υπηρεσίες. Τα ιστορικά κέντρα των ελληνικών πόλεων αναζωογονούνται με ανακαινίσεις κτιρίων, πεζοδρομήσεις και διαμορφώσεις χώρων, αποτελώντας ελκυστικούς τόπους επίσκεψής τους. Επιπλέον σε ολόκληρο τον ελληνικό χώρο βρίσκονται διάσπαρτα ιστορικά μνημεία, που μαρτυρούν την επιρροή των βυζαντινών χρόνων, των Φράγκων, Ενετών και Οθωμανών. Κάστρα, πύργοι, τείχη, που σηματοδοτούν την ιστορική διαμόρφωση του τόπου μας και αποτυπώνουν τη διαδοχή ιστορικών εποχών, οικοδομικών τεχνικών και πολιτιστικών προτύπων.

Ο σχεδιασμός για τις εξυπηρετήσεις πολιτισμού και ψυχαγωγίας αποτελεί μια όψη της ζωής στην πόλη που δεν αντιμετωπιζόταν μέχρι πρόσφατα ως ευθύνη των

τοπικών αρχών. Παρότι η ψυχαγωγία των κατοίκων και των τουριστών ήταν πάντοτε μια σημαντική λειτουργία των πόλεων και αυτές ήταν πάντοτε κέντρα πολιτιστικής παραγωγικότητας. Τα πεδία εφαρμογών του πολιτιστικού σχεδιασμού είναι ποικίλα: οικονομικό, συμβολικό, κοινωνικό, περιβαλλοντικό, πολιτικό, εκπαιδευτικό, πολιτιστικό- καλλιτεχνικό. Προτάσεις που εντάσσονται στο πλαίσιο της ανάπτυξης του πολιτιστικού τουρισμού στις ελληνικές πόλεις είναι οι παρακάτω (Δέφνερ, 1999):

- ✓ Πρόγραμμα διαμόρφωσης συνείδησης για τη σημασία των πολιτιστικών ζητημάτων σε εκπαιδευτικά ιδρύματα, κυβερνητικούς οργανισμούς, δήμους, ιδιωτικό τομέα (συμπεριλαμβανομένου και του εθελοντικού), τοπική κοινότητα.
- ✓ Εξισορρόπηση της επένδυσης στο δομημένο περιβάλλον με την προώθηση των δραστηριοτήτων (κυρίως μέσω δικτύων).
- ✓ Συνεργασίες τόσο μεταξύ των διαφόρων υπηρεσιών των δήμων όσο και μεταξύ διαφόρων φορέων, εντός και εκτός των γεωγραφικών ορίων των δήμων.
- ✓ Ίδρυση εταιρειών πολιτιστικής ανάπτυξης στις οποίες θα είναι καθορισμένη η ευθύνη και η μορφή της ιδιοκτησίας για τις προτεινόμενες πολεοδομικές παρεμβάσεις με μηχανισμό παρακολούθησης, ελέγχου και αξιολόγησης.
- ✓ Δημιουργία βάσης δεδομένων και χαρτογράφησης της συνολικής υποδομής του δήμου, άρα και εντοπισμός της πολιτιστικής και τουριστικής υποδομής του.

3.1.9 Θρησκευτικός τουρισμός

Θρησκευτικός τουρισμός μπορεί να θεωρηθεί το σύνολο εκείνο, των τουριστικών δραστηριοτήτων, το οποίο επικεντρώνεται γύρω από μνημεία και χώρους θρησκευτικής σημασίας.

Ο Robichaud (1999) θεωρεί ότι ο θρησκευτικός τουρίστας βρίσκεται ανάμεσα στον τουρίστα και στον προσκυνητή. Είναι αυτός που ταξιδεύει για θρησκευτικούς σκοπούς αλλά δεν γνωρίζει με ποιο τρόπο να αγγίξει τον πνευματικό του στόχο, καθώς περιβάλλεται από επαγγελματίες ταξιδιωτικούς συμβούλους, εντάσσεται σε προκαθορισμένα προγράμματα ταξιδιού, συμμετέχει σε οργανωμένα ομαδικά γεύματα και ακολουθεί τυποποιημένες διαδρομές, χάνοντας τον πραγματικό θρησκευτικό /

πνευματικό του στόχο. Μπορεί το ταξίδι του να ονομάζεται προσκύνημα, στην πραγματικότητα όμως ο ταξιδιώτης αυτός αλλοτριώνεται και καθίσταται από προσκυνητής απλά και μόνο τουρίστας. Η ευμάθεια, οι ανέσεις, το κοσμοπολίτικο περιβάλλον των ταξιδιών και της διαμονής σε πολυτελή ξενοδοχεία, οι φωτογραφικές μηχανές και οι κάμερες που συνοδεύουν πολλούς ταξιδιώτες, η εμπορευματοποίηση των ιερών αντικειμένων, οι ανάγκες για καταλύματα, γεύματα, οργανωμένες εκδηλώσεις κ.λπ. αφαιρούν από το προσκύνημα το στοιχείο της πνευματικότητας και το περιορίζουν στο τουριστικό στοιχείο (Μοίρα, 2004).

Τα μνημεία της ελληνικής ορθόδοξιας είναι αναπόσπαστο τμήμα της εθνικής κληρονομιάς και αποτελούν αξιόλογο πόλο έλξης επισκεπτών. Οι βυζαντινές και οι μεταβυζαντινές εκκλησίες στις πόλεις και στα χωριά, οι επιβλητικοί καθεδρικοί ναοί, τα ξωκλήσια και τα προσκυνήματα της υπαίθρου, τα μοναστήρια, τα μετόχια και οι σκήτες, η μοναδική μοναστική πολιτεία του Αγίου Όρους, με την αξιόλογη εικονογράφηση της με ψηφιδωτά, τοιχογραφίες και εικόνες, μαρτυρούν την επίμονη προσήλωση στις παραδόσεις και τη στενή και μακράιωνη διασύνδεση της τέχνης με τη θρησκευτική λατρεία (Χρηστίδου, 2005).

Στη χώρα μας η συγκεκριμένη μορφή βρίσκεται ακόμα σε αρχικό στάδιο καθώς υπάρχουν σημαντικές προοπτικές. Η Ελλάδα είναι ίσως από τις λίγες χώρες που είναι σε θέση να αναπτύξει τη μορφή αυτή του τουρισμού, καθώς τα ελληνικά μοναστήρια αποτελούν θαυμάσια τεκμήρια τέχνης και τεχνικής. Χτισμένα από τον 10^ο αιώνα, συνδυάζουν την ελληνική ορθόδοξη παράδοση με την εξέλιξη της αρχιτεκτονικής και της ζωγραφικής στον ελληνικό χώρο (μοναστήρια Αγίου Όρους). Ο ορθόδοξος μοναχισμός έχει προσφέρει σε κάθε γωνιά του τόπου μας πολλά θαυμάσια μνημεία, απόλυτα προσαρμοσμένα στη γεωγραφική θέση, το ανάγλυφο του εδάφους και το φυσικό τοπίο (Καλαμπάκα-Μετέωρα, Καλάβρυτα-Μέγα Σπήλαιο).

Η συγκεκριμένη μορφή τουρισμού θα συμβάλλει σημαντικά και στην ανάπτυξη του εσωτερικού τουρισμού. Η Ελλάδα πρέπει να εκμεταλλευτεί την κατά τόπους αύξηση της επισκεψιμότητας που προκύπτει λόγω μεγάλων ορθόδοξων εορτών, πανηγυριών και εκδηλώσεων στις εορτές τοπικών αγίων-πολιούχων (Παναγία Τήνου, Παναγία Σουμελά).

Το μέγεθος της τουριστικής πελατείας του θρησκευτικού τουρισμού δεν είναι δυνατό να εκτιμηθεί, γιατί οι περισσότερες μετακινήσεις δεν καταγράφονται ή καταγράφονται σαν απλές τουριστικές μετακινήσεις. Σε ότι αφορά τα χαρακτηριστικά της τουριστικής πελατείας, οι θρησκευτικοί τουρίστες παρουσιάζουν μεγάλη ηλικιακή,

κοινωνική, οικονομική και επαγγελματική διασπορά. Είναι επίσης μορφή τουρισμού που δεν την χαρακτηρίζει η εποχικότητα και ακολουθεί συνήθως το θρησκευτικό εορτολόγιο (Σφακιανάκης, 2000).

3.1.10 Τουρισμός υγείας – Ιαματικός τουρισμός

Ο τουρισμός υγείας είναι το είδος του τουρισμού κατά τη διάρκεια του οποίου οι τουρίστες συμμετέχουν σε προγράμματα υγείας ή προγράμματα που σχετίζονται με την υγεία (Σφακιανάκης, 2000). Είναι εκείνη η μορφή τουρισμού που υφίσταται τις λιγότερες επιδράσεις από τρέχουσες δυσμενείς συγκυρίες και μπορεί να προσδώσει δωδεκάμηνη τουριστική περίοδο (Χρηστίδου, 2005).

Σύμφωνα με τον ορισμό ο τουρισμός υγείας, με την ευρεία έννοια του, περιλαμβάνει μερικότερες κατηγορίες εναλλακτικού τουρισμού οι οποίες είναι (Σφακιανάκης, 2000):

- ✓ Θεραπευτικός τουρισμός
- ✓ Ιαματικός τουρισμός
- ✓ Τουρισμός φυσιοθεραπείας
- ✓ Τουρισμός υγιεινής διαβίωσης
- ✓ Τουρισμός ομορφιάς
- ✓ Θερμαλισμός

Σύμφωνα με στοιχεία του Ινστιτούτου Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών (ΙΓΜΕ) υπάρχουν καταγεγραμμένες 822 πηγές θερμομεταλλικών νερών στην Ελλάδα, από τις οποίες οι 752 δύνανται να αξιοποιηθούν. Σήμερα από τις 752 πηγές χρησιμοποιούνται οι 348 (42%) σε μεγάλο ή μικρό Βαθμό, είναι δε επίσημα ανακηρυγμένες οι 77 από αυτές.

Τα ιαματικά κέντρα και τα κέντρα τουρισμού υγείας προσφέρονται για την ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών του τουριστικού προϊόντος και παρουσιάζουν τελευταία αυξημένη ζήτηση. Ήδη έχει επιδειχθεί ενδιαφέρον από ξένους και Έλληνες επενδυτές για την αξιοποίηση των ιαματικών πηγών της Ελλάδας και τη μετατροπή τους σε σύγχρονα κέντρα ιαματισμού και τουρισμού υγείας. Η σημασία της συγκεκριμένης τουριστικής μορφής έχει γίνει κατανοητή και χαρακτηριστικό είναι μάλιστα το γεγονός ότι η πολιτεία έχει εντάξει επενδύσεις της μορφής αυτής (θαλασσοθεραπεία, υδροθεραπευτήρια κ.α.) στις διατάξεις του Αναπτυξιακού Νόμου

2601/98.

Η βελτίωση των εγκαταστάσεων των λουτροπόλεων της χώρας με σύγχρονη υποδομή και εξοπλισμό είναι αναγκαία για την πλήρη αξιοποίηση των ιαματικών ιδιοτήτων των νερών των πηγών. Ταυτόχρονα, με την ένταξη των πηγών σε ένα πλέγμα ποικίλων εγκαταστάσεων που να συνδυάζουν και άλλες δραστηριότητες όπως αθλητισμός για όλες τις ηλικίες, πολιτιστικά, εγκαταστάσεις αναψυχής για νέους και παιδιά, πάρκα πρασίνου επιτυγχάνεται η ανάδειξη των πηγών σε παραθεριστικά κέντρα τουρισμού μακράς παραμονής και όλων των ηλικιών.

Τα πακέτα διακοπών προορισμού προς αυτά τα κέντρα συνδυάζονται τις περισσότερες φορές με προσφορά πολλών άλλων τουριστικών υπηρεσιών αναψυχής, αναζωογόνησης, σπόρ και πολιτιστικών δραστηριοτήτων της υψηλής κοινωνικής ζωής, γιατί απευθύνονται όχι μόνο σε ασθενείς, αλλά και στους συνοδούς των ασθενών, καθώς και σε άλλους επισκέπτες, συνήθως ανώτερου εισοδηματικού επιπέδου. Εξάλλου, απαιτείται η μακρά παραμονή των ατόμων στα θέρετρα αυτά προκειμένου να φανούν τα αποτελέσματα μιας ορισμένης θεραπείας, στην οποία υποβάλλονται, ιδίως αν πρόκειται για ειδικές θεραπείες. Συνήθως προσφέρονται πακέτα διακοπών για την ομορφιά και καλή φυσική κατάσταση στα κέντρα αυτά που αποτελούνται από συγκροτήματα ξενοδοχείων με θερμά λουτρά και όλες τις υποδομές (π.χ. χώρους αθλητισμού) σε περιβάλλον ιδανικό για θεραπεία και ξεκούραση.

Επομένως βασικός σκοπός των αναπτυξιακών σχεδιασμών του συγκεκριμένου τομέα θα πρέπει να είναι η προσέλκυση επενδύσεων, ώστε να αναπτυχθούν και στην Ελλάδα σύγχρονα κέντρα τουρισμού υγείας, όπως γίνεται με ταχείς ρυθμούς στις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης.

3.2. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

Τα πάγια προβλήματα του Ελληνικού τουρισμού, επέβαλλαν μια πάγια σε γενικές γραμμές πολιτική την τελευταία 20ετία, με μικροπροσαρμογές κατά περίπτωση. Γενικές επιδιώξεις της είναι η αύξηση της ανταγωνιστικότητας του τουριστικού κλάδου και της οικονομικής συμβολής του στο εθνικό ισοζύγιο και η ισόρροπη ανάπτυξη του στα πλαίσια και των άλλων κλάδων της οικονομίας. Κύριοι στόχοι είναι η περιφερειακή ανακατανομή της τουριστικής προσφοράς, η άμβλυνση της εποχικότητας της ζήτησης, η αναβάθμιση των προσφερόμενων υπηρεσιών, ο εμπλουτισμός και η ποιοτική αναβάθμιση της προσφοράς, η προστασία και ανάδειξη

του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος.

Η κρατική πολιτική της περιόδου 1950-1980 και επομένως και οι επενδύσεις είχαν κινηθεί προς τη στήριξη και ενίσχυση μόνο των ήδη ανεπτυγμένων τουριστικών περιοχών, καθώς στις περιοχές αυτές το αναμενόμενο κέρδος ήταν υψηλότερο και ο επιχειρηματικός κίνδυνος μικρότερος (Τσάρτας 2000:160-161). Μία ενδιαφέρουσα πολιτική στον τομέα του τουρισμού άρχισε να εφαρμόζεται από το 1986, όπου ορισμένες περιοχές χαρακτηρίστηκαν ως περιοχές ελέγχου τουριστικής ανάπτυξης και τμήματα αυτών ως κορεσμένες τουριστικά περιοχές. Η επίσημη δικαιολογητική βάση αυτής της πολιτικής ήταν η προστασία του περιβάλλοντος, αλλά στην πράξη έδρασε προστατευτικά για τις ήδη λειτουργούσες αφού απέκλειε την είσοδο νέων επιχειρήσεων (Γκέκας, 2005: 178). Η κατάσταση αυτή αρχίζει να μεταβάλλεται ελαφρά στη δεκαετία του '90.

Στην κατάρτιση του ΣΠΑ 1994-99 και του Β' ΚΠΣ, ο τουρισμός, ο οποίος αποτελεί συγκριτικό πλεονέκτημα της χώρας, προωθήθηκε με την ενίσχυση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, τη βελτίωση της τουριστικής υποδομής και τον εκσυγχρονισμό των τουριστικών επιχειρήσεων. Προωθήθηκε άμεσα, μέσα από το τομεακό πρόγραμμα, με φορείς το Δημόσιο τους ΟΤΑ και την ιδιωτική πρωτοβουλία, και έμμεσα, μέσα από άλλα τομεακά προγράμματα (βιομηχανίας, γεωργίας, έρευνας και τεχνολογίας, πολιτισμού, περιβάλλοντος, μεταφορών, ανθρώπινου δυναμικού), καθώς και μέσα από τα περιφερειακά προγράμματα, με φορείς κυρίως ΟΤΑ και ιδιωτική πρωτοβουλία (Καλοκάρδου Ρ., Διεθνές Συνέδριο: Παραμεθόριες Περιοχές, 1995)

Η τουριστική πολιτική που εφαρμόστηκε και θα εφαρμοστεί κατά το διάστημα 2002-2006, σύμφωνα και με στοιχεία από την ηλεκτρονική σελίδα του ΕΟΤ, στοχεύει κυρίως στην ποιοτική και αισθητική αναβάθμιση των γενικών και των τουριστικών υποδομών, αύξηση της ζήτησης του τουριστικού προϊόντος σε όλες τις περιφέρειες, ανάπτυξη νέων τουριστικών προϊόντων υψηλών προδιαγραφών, εκπαίδευση και κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού στα νέα επαγγέλματα, εισαγωγή των νέων τεχνολογιών στις τουριστικές επιχειρήσεις. Σημαντική στρατηγική επιλογή επομένως είναι το πέρασμα από τον μαζικό σε έναν επιλεκτικό τουρισμό, που θα προσφέρει ποικιλία διαφοροποιημένων ποιοτικών προϊόντων. Στόχος της πολιτικής αυτής είναι να ανταποκριθεί στις σύγχρονες απαιτήσεις της τουριστικής ζήτησης και με αυτό τον τρόπο να μπορέσει ο ελληνικός τουρισμός να επεκταθεί σε νέες αγορές, που καθορίζονται όχι μόνο γεωγραφικά (Άπω Ανατολή, Β. Αμερική), αλλά και βάση αντικειμένου

(εναλλακτικός τουρισμός). Οι αγορές αυτές έχουν μία πολύ μεγάλη δυναμική και εκφράζονται κυρίως από ανώτερα μορφωτικά και εισοδηματικά στρώματα. Σύμφωνα με μελέτες, ο αριθμός των Ευρωπαίων τουριστών που ενδιαφέρονται για εναλλακτικό τουρισμό ξεπερνά τα 35.000.000 και έχει έναν ετήσιο ρυθμό αύξησης μεγαλύτερο του 20% (ΥΠ.ΑΝ., 2002). Σύμφωνα με στοιχεία από την ηλεκτρονική σελίδα του ΕΟΤ κατά το διάστημα 2000 - 2006, στο πλαίσιο του Γ' ΚΠΣ, διατίθενται για τον τουρισμό συνολικοί πόροι 2.054.292.002,93€ εκ των οποίων το ήμισυ θα είναι ιδιωτική συμμετοχή. Πρόκειται για μείζονα συνολική παρέμβαση στον ελληνικό τουρισμό η οποία, αν αξιοποιηθεί σωστά, θα ενισχύσει σημαντικά τις προοπτικές του (www.eot.gr).

Η ελληνική πολιτική συνεπώς μπορεί να συνοψιστεί ως η κοινή προσπάθεια Πολιτείας και ιδιωτικού τομέα, που έχει αρχίσει να πραγματοποιείται σταδιακά και έχει ως κυριότερους άξονες την αναβάθμιση και εκσυγχρονισμό της γενικής και τουριστικής υποδομής, την ανάπτυξη νέων μορφών τουρισμού και δημιουργία ειδικών εγκαταστάσεων (συνεδριακά κέντρα, μαρίνες, κλπ.), τη συνεχή εκπαίδευση των απασχολούμενων στην τουριστική βιομηχανία, με την υποστήριξη της Πολιτείας, την υποστήριξη φορέων και επαγγελματιών που σχετίζονται με τον τουρισμό και την εφαρμογή σύγχρονων μεθόδων marketing.

Η χάραξη λοιπόν μίας νέας στρατηγικής για τον τουρισμό με νέες κατευθύνσεις και νέους στόχους κρίνεται απολύτως αναγκαία. Με τη βοήθειά της θα είναι δυνατή η συνέχιση της μεγάλης σημασίας του τουρισμού στην Ελληνική οικονομία. Για την εφαρμογή μιας τέτοιας πολιτικής είναι απαραίτητο να ξεπεραστούν πολλά εμπόδια, να αντιμετωπισθούν διαμορφωμένα συμφέροντα και αντιλήψεις. Χρειάζεται επομένως, τόσο η ύπαρξη αντίστοιχης πολιτικής βούλησης όσο και ευρύτερη υποστήριξη σε κοινωνικό επίπεδο. Οι προγραμματικές κατευθύνσεις της κυβερνητικής πολιτικής και οι απόψεις του Τ.Ε.Ε. και άλλων κοινωνικών φορέων κινούνται σε αυτή την κατεύθυνση. Όμως, οι προσπάθειες όλων θα πρέπει να κατευθυνθούν πλέον στην ουσιαστική εφαρμογή μιας τέτοιας πολιτικής (Αγγελίδης 1995). Πρέπει όμως να ληφθεί υπόψη ότι ο τουρισμός αποτελεί μία ασταθή "βιομηχανία" στην οποία δεν μπορεί μία κοινότητα να στηρίζεται αποκλειστικά. Παράλληλα με την τουριστική ανάπτυξη πρέπει να επιδιώκεται και η ανάπτυξη συμπληρωματικών δραστηριοτήτων στους άλλους τομείς της οικονομίας, τη γεωργία και τη βιομηχανία (www.eot.gr).

3.3. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Ο εναλλακτικός τουρισμός ως σύγχρονη κοινωνικοοικονομική δραστηριότητα μπορεί να αποτελέσει την "ατμομηχανή" της ανάπτυξης και συνεπώς να χρησιμοποιηθεί ως οργανικό στοιχείο για τον προγραμματισμό της περιφερειακής και τοπικής τουριστικής ανάπτυξης. Η δυνατότητα αυτή τον καθιστά βασικό παράγοντα ανάπτυξης των αναπτυσσομένων, κυρίως, περιφερειών/περιοχών που διαθέτουν τις κατάλληλες προϋποθέσεις και κατά συνέπεια έχουν συγκριτικό πλεονέκτημα στην προώθηση της τουριστικής δραστηριότητας.

Προς τούτο, απαιτείται οι εν λόγω περιοχές που υποδέχονται τα τουριστικά ρεύματα, να διαθέτουν τις ακόλουθες προϋποθέσεις για την ανάπτυξη του: α) Φυσικές-κλιματολογικές, β) Γεωγραφικές, γ) Προσπελάσεως, δ) Οικονομικές, ε) Διαβιώσεως, στ) Πολιτιστικές. Οι παραπάνω προϋποθέσεις αποτελούν τη βάση της περιφερειακής οικονομίας πάνω στην οποία θα στηριχθεί η όλη προσπάθεια ανάπτυξης της τουριστικής δραστηριότητας (Λαγός, 1998).

Για να διασφαλιστεί, περαιτέρω, η σταθερότητα της περιφερειακής-τοπικής ανάπτυξης του εναλλακτικού τουρισμού είναι αναγκαίο να συνυπάρχουν και τα παρακάτω στοιχεία: Πολλές και μικρές επιχειρήσεις υπό τοπικό έλεγχο, μη υπερειδίκευση που δημιουργεί προβλήματα στους άλλους τομείς της οικονομίας, προστασία του περιβάλλοντος, εξασφάλιση σταθερής ζήτησης και κατάλληλη κρατική τουριστική πολιτική. Τα ανωτέρω παρέχουν τη δυνατότητα για μια ασφαλή τουριστική οικονομική ανάπτυξη που συμβάλλει στη γενικότερη ανάπτυξη της περιφέρειας/περιοχής. Η ανάπτυξη αυτή επιτυγχάνεται με την κινητοποίηση όλων των παραγωγικών συντελεστών της τουριστικά αναπτυσσόμενης περιφέρειας/περιοχής, οι οποίοι μεταβάλλουν σταθερά την οικονομική δομή της και την κοινωνικο-πολιτιστική διάρθρωση του ιστού της. Περαιτέρω, απαιτείται η συγκρότηση μιας αποτελεσματικής επιλεκτικής τουριστικής πολιτικής και μιας περιφερειακής στρατηγικής τουριστικής ανάπτυξης που θα ενισχύει τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιφέρειας/περιοχής για την ανάπτυξη της εναλλακτικής τουριστικής δραστηριότητας της (Gartner, 2001: 302-303, 305-307).

Οι παραπάνω προϋποθέσεις για να έχουν λειτουργικό χαρακτήρα πρέπει να ενταχθούν στη λογική της αειφόρου και βιώσιμης ανάπτυξης του νέου αυτού προτύπου τουριστικής ανάπτυξης, που άρχισε διεθνώς να αναδύεται τα τελευταία χρόνια και στηρίζεται στην προστασία και διατήρηση του περιβάλλοντος.

Η ανάπτυξη των νέων μορφών τουρισμού, σαφώς διαφοροποιημένων από τον οργανωμένο μαζικό τουρισμό της μεταπολεμικής περιόδου είναι η αναδυόμενη τάση του 21ου αιώνα. Η τάση αυτή είναι το αποτέλεσμα σημαντικών αλλαγών στη διεθνή τουριστική δραστηριότητα που δημιούργησαν την ανάγκη ενός νέου προτύπου τουριστικής ανάπτυξης που στηρίζεται στις αρχές της αειφορίας, στις νέες καταναλωτικές προτιμήσεις των τουριστών, αλλά και στην προστασία του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος.

Τέλος, ο σωστός προγραμματισμός της τουριστικής ανάπτυξης είναι μια ακόμη απαραίτητη προϋπόθεση γιατί συμβάλλει στην αύξηση των ωφελειών που προκύπτουν από τα πλεονεκτήματα του τουρισμού και περιορίζει τις αρνητικές επιπτώσεις των μειονεκτημάτων του. Η ανάπτυξη επομένως του εναλλακτικού τουρισμού σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο πρέπει να συνοδεύεται από τη μελέτη και υπολογισμό της φέρουσας ικανότητας των περιφερειών/περιοχών στις οποίες πρόκειται να αναπτυχθεί και έλεγχο της ζήτησης. Διαφορετικά η ανάπτυξη εναλλακτικού τουρισμού κινδυνεύει να έχει αντίθετα αποτελέσματα και κατά κύριο λόγο οι περιοχές της υπαίθρου αναμένεται, εξαιτίας της νέας και ανεξέλεγκτης ζήτησης που θα δημιουργηθεί, να οδηγηθούν στην υπανάπτυξη.

4. ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΥΛΗΣ-ΕΛΑΤΗΣ-ΠΕΡΤΟΥΛΙΟΥ¹

4.1 ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Ο Νομός Τρικάλων βρίσκεται στη περιφέρεια Θεσσαλίας που καταλαμβάνει το κεντρικό - ανατολικό τμήμα του ηπειρωτικού κορμού της Ελλάδας. Ο Νομός Τρικάλων διαθέτει μια ποικιλία βουνών με σημαντικές κορυφές. Το ορεινό χαρακτηριστικό είναι πολύ έντονο, γι' αυτό και θεωρείται ως κατεξοχήν ορεινός Νομός, αφού το 66% της έκτασης του είναι ορεινό.

Οι ορεινοί όγκοι του Ν. Τρικάλων αποτελούν τμήμα της Νότιας Πίνδου, με κυριότερα βουνά: Τριγγία (2204 μ), Κόζιακας (1901 μ), Αυγό (2148 μ) Παχτούρι (Τζουμέρκα) (1976 μ) με σημερινή ονομασία Μύτικας, Χατζή (2038 μ) Κέδρος (1796 μ) Κακαρδίτσα (Τζουμέρκα) (2474 μ), Δοκίμι (1972 μ). Εκτός αυτών στο Ν. Τρικάλων ανήκουν και τα βουνά Χάσια (1564 μ), το οποίο ευρίσκεται ΒΔ του Ν. Τρικάλων και Αντιχάσια (1424 μ) το οποίο ευρίσκεται ΒΑ του Ν. Τρικάλων.

Η ορεινή περιοχή των Τρικάλων χαιρεί τουριστικής ανάπτυξης ιστορικά, και προσελκύει τουρίστες όλη την περίοδο του έτους με ιδιαίτερη έμφαση τη χειμερινή περίοδο αφού το υψόμετρό της και οι έντονες καιρικές συνθήκες που επικρατούν στην περιοχή (έντονες χιονοπτώσεις για αρκετό χρονικό διάστημα) συνιστούν ένα χαρακτηριστικό το οποίο επιτρέπει την ανάπτυξη του τουριστικού τομέα.

Η περιοχή μελέτης αναφέρεται στον ορεινό όγκο του Κόζιακα. Ο Κόζιακας αποτελεί το πιο ανατολικό βουνό της ενότητας των βουνών του Ασπροποτάμου. Στα δυτικά χωρίζεται από την Τριγγία και το Αυγό με παραποτάμους του Μαλακασιώτικου ρέματος και νότια από τα Άγραφα με παραπόταμο του Πηνειού ποταμού (TEAM 4, ΟΜΑΣ ΕΠΕΠ). Σύμφωνα με τη μελέτη των TEAM 4 - ΟΜΑΣ ΕΠΕΠ η ορεινή αυτή περιοχή αποτελεί το δεύτερο πόλο τουριστικής ανάπτυξης του Νομού Τρικάλων, ύστερα από την ανεπτυγμένη τουριστικά περιοχή Καλαμπάκας - Μετεώρων.

Η περιοχή μελέτης αποτελεί μια από τις πιο παραδοσιακές παραθεριστικές περιοχές. Κατά τη θερινή περίοδο ο πληθυσμός των οικισμών της περιοχής αυξάνεται και αλλάζουν τόσο η σύνθεσή του όσο και τα χαρακτηριστικά του. Το ίδιο βέβαια

---

¹ Η συγκεκριμένη ενότητα χρησιμοποιεί εκτενώς στοιχεία από τη Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας για την περιοχή Πύλη-Ελάτη-Περτούλι, 2003.

συμβαίνει και τους χειμερινούς μήνες αφού κάθε περίοδο η περιοχή γίνεται πόλος έλξης διαφορετικών τουριστικών δραστηριοτήτων.

Στο κεφάλαιο αυτό θα γίνει μια περιγραφή των γενικών στοιχείων της περιοχής, του χαρακτήρα της και των τουριστικών δραστηριοτήτων που λαμβάνουν χώρα σ' αυτή. Επίσης στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να διευκρινιστεί ότι τα δημοτικά διαμερίσματα στα οποία θα εστιάσει η παρούσα μελέτη είναι τα δημοτικά διαμερίσματα (ΔΔ) Πύλης, Ελάτης και Περτουλίου, τα οποία ανήκουν σε δύο διαφορετικούς δήμους, αφού σε αυτά συγκεντρώνονται τα περισσότερα είδη τουρισμού και γνωρίζουν μεγαλύτερη τουριστική ανάπτυξη. Κρίνεται απαραίτητη όμως η περιγραφή όλων των ΔΔ της περιοχής αφού όλα μαζί λειτουργούν ως τουριστικός πόλος έλξης. Αυτό έχει σαν στόχο να γνωρίσουμε την περιοχή και το χαρακτήρα της αφού η εγγύτητα των περιοχών αυτών δεν λειτουργεί ανταγωνιστικά, αντίθετα όμως συμβάλλει στην ανάδειξη του τόπου ως τουριστικό προορισμό. Θα ήταν λοιπόν αδύνατον να ξεχωρίσουμε τα ΔΔ Πύλης, Ελάτης και Περτουλίου από την γύρω περιοχή.

Το φυσικό περιβάλλον την περιοχής συντίθεται από τον ορεινό όγκο του Κόζιακα ο οποίος είναι ενταγμένος στις περιοχές του NATURA 2000 (κατηγορία Α) και την κοιλάδα του Περτουλίου. Διαθέτει πλούσιους πολιτιστικούς πόρους όπως οι αρχαιολογικοί χώροι στην πύλη, στην Ελάτη κ.α, και μια σειρά άλλων βυζαντινών-χριστιανικών μνημείων και μνημείων παραδοσιακής αρχιτεκτονικής που θα παρουσιαστούν στη συνέχεια.

4.2 ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Η περιοχή μελέτης περιλαμβάνει τα ΔΔ Πύλης, Ελάτης και Περτουλίου που δεν ανήκουν στον ίδιο Δήμο. Η πύλη ανήκει στο Δήμο Πύλης ενώ η Ελάτη και το Περτούλι ανήκουν στο Δήμο Αιθίων, χωρίς βέβαια αυτά να είναι τα μόνα ΔΔ των Δήμων αυτών. Για να γίνει κατανοητή η οργάνωση της περιοχής, παρατίθεται ο παρακάτω πίνακας με τους Δήμους, τα ΔΔ και τους οικισμούς της περιοχής μελέτης.

Πίνακας 4.1: Διοικητική διαίρεση Δήμων

ΔΗΜΟΣ	ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ	ΕΚΤΑΣΗ (σε Km ²)	ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ	ΟΙΚΙΣΜΟΣ
ΑΙΘΙΩΝ	ΕΛΑΤΗΣ	23,570	ορεινή	Ελάτη
	ΑΓ.ΝΙΚΟΛΑΟΣ			Αγ. Γεώργιος
	ΓΑΡΔΙΚΙΟΥ			Βλατανέοι
	ΔΡΟΣΟΧΩΡΙΟΥ			Βλάχα
	ΔΕΣΗΣ			Λιπία
	ΑΘΑΜΑΝΙΑΣ			Αθαμανία
				Ξυλοχώριον
	ΒΡΟΝΤΕΡΟΥ	7,714	ορεινή	Βροντερόν
	ΚΑΛΟΓΗΡΩΝ	6,824	ορεινή	Καλόγηροι
	ΝΕΡΑΪΔΟΧΩΡΙΟΥ	31,824	ορεινή	Νεραϊδοχώρι
	ΠΕΡΤΟΥΛΙΟΥ	33,459	ορεινή	Περτούλιον
	ΠΥΡΡΑΣ	32,321	ορεινή	Πύρρα
ΠΥΛΗΣ	ΠΥΛΗΣ	17,478	Ημιορεινή	Πύλη
	ΑΓΙΟΥ ΒΗΣΣΑΡΙΩΝΟΣ	12,427	Ημιορεινή	Άγιος Βησσαρίων
	ΑΓΙΟΥ ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ	4,976	ορεινή	Άγιος Προκόπιος
	ΚΟΤΡΩΝΙΟΥ	13,002	ορεινή	Κοτρώριον
				Λογγαί
	ΠΑΛΑΙΟΚΑΡΥΑΣ	30,410	ορεινή	Κάτω Παλαιοκαρυά
				Άνω Παλαιοκαρυά
				Μέση Παλαιοκαρυά
	ΠΕΡΤΟΧΩΡΙΟΥ	5,404	ορεινή	Πετροχώριον
	ΡΟΠΟΤΟΥ	16,378	ορεινή	Ροποτόν
				Άγιος Δημήτριος
				Άγιος Ιωάννης
			Λογγιές	
			Παναγιά	
			Πολυθέα	
			Τσεκούρα	

Πηγή: Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας, 2006.

4.3 ΟΙΚΙΣΤΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ

Σύμφωνα με το Χωροταξικό Σχέδιο της Περιφέρειας Θεσσαλίας, η ιεράρχηση του οικιστικού δικτύου του νομού Τρικάλων γενικά και της περιοχής μελέτης έχει ως εξής:

Πίνακας 4.2: Οικιστικό δίκτυο

Οικισμός 2 ^{ου} επιπέδου	Οικισμός 3 ^{ου} επιπέδου	Οικισμός 4 ^{ου} επιπέδου	Οικισμός 5 ^{ου} επιπέδου	ΔΗΜΟΣ
Τρίκαλα	Τρίκαλα			
	Καλαμπάκα			
	Φαρκαδων			
		Κλεινό	Χρυσινό, Μπασιά, Αηδών, Καλογριανή, Παλαιοχώρι, Γλυκομηλέα, Χρυσομηλέα, Αμπέλια	Κλεινοβού
	Πύλη	Πύλη	Ροποτό, Αγ. Ιωάννης, Άγιος Δημήτριος, Λογγιές, Πολυθέα, Παναγιά, Τσεκούρα, Κοτρώνι, Λογγιάι, Αγ. Βησσαρίων, Αγ. Προκόπιος, Κ. Παλαιοκαρνά, Α. Παλαιοκαρνά, Μ. Παλαιοκαρνά, Πετροχώρι.	Πύλης
		Ελάτη	Νεραϊδοχώρι, Δέση, Αγ. Νικόλαος, Αθαμανία, Πύρρα, Περτούλι, Γαρδίκι, Αγ. Γεώργιος, Βροντερό, Βλάχα, Λιπωτά, Ξυλοχώρι, Καλογήροι, Βλατανέοι,	Αιθίων
		Στουρναραίικα	Εξοχή, Σπίτια, Καστανιά, Μεσοχώρα	Πονδαιών
		Πρίνος	Πρόδρομος, Γοργογύρι, Δίλοφο, Ξυλοπάροικο, Κόρη, Γενέσι, Ανταλλάξιμα	Κόζιακα

Πηγή: Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας, 2003.

Η κατηγορία οικισμών τέταρτου επιπέδου περιλαμβάνει τους οικισμούς με σημαντικό ρόλο στον αναπτυξιακό σχεδιασμό. Τα κύρια χαρακτηριστικά των οικισμών αυτών είναι ότι:

- Λειτουργούν ως κέντρα αναπτυξιακών ενοτήτων και παροχής εξυπηρέτησεων 3^{ου} επιπέδου,
- Δρουν ανασχετικά στην τάση συγκέντρωσης του πληθυσμού στα μεγάλα αστικά κέντρα
- Έχουν δυνατότητες τουριστικής ανάπτυξης και αποτελούν οικιστικά κέντρα εξυπηρέτησης ορεινών/προβληματικών περιοχών
- Αποτελούν έδρες ΟΤΑ

4.4 ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΟΙΚΙΣΜΩΝ

4.4.1 *Δήμος Πύλης*

❖ Πύλη

Δεκαοκτώ χιλιόμετρα από τα Τρίκαλα, στην κατεύθυνση προς την Άρτα, βρίσκεται η πανέμορφη κωμόπολη της Πύλης (παλιότερα Πόρτα και ακόμη παλιότερα Πόρτα-Παζάρ). Η Πύλη βρίσκεται στην είσοδο της πεδινής περιοχής της Θεσσαλίας από τα ορεινά της Πίνδου. Τα δύο αντικριστά βουνά, ο Κόζιακας και ο Ίτανος που διαχωρίζονται από τον Πορταϊκό (Πορτιάτη) ποταμό σχηματίζουν μία φυσική μεγαλόπρεπη Πύλη, απ' όπου έχει προκύψει και το όνομα της κωμόπολης.

Στην Πύλη μπορεί κανείς να επισκεφτεί τη μοναδική βυζαντινή εκκλησία η οποία βρίσκεται απέναντι, στην Πόρτα-Παναγιά και χρονολογείται από την εποχή της Άνας Κομνηνής (1283 μ.Χ.) καθώς και πλήθος βυζαντινών, μεσαιωνικών, αρχαίων κλασικών και νεότερων μνημείων.

Η Πόρτα-Παναγιά είναι η ιδιαίτερη πατρίδα και γενέτειρα του Αγίου Βησσαρίωνα του θαυματουργού, άλλοτε μητροπολίτη Λαρίσης και Τρίκκης. Ο Άγιος Βησσαρίωνας, ο οποίος είναι πολιούχος της Πύλης, Καλαμπάκας και Τρικάλων,

αποτελεί μεγάλη μορφή της Χριστιανοσύνης. Δικό του έργο είναι το τοξωτό λίθινο γεφύρι επί του Πορταϊκού (1514 μ.Χ.). Γεφυρώνει τον Ίταμο με τον Κόζιακα και ήταν η μοναδική δίοδος των ορεινών πληθυσμών από και προς την πεδιάδα των Τρικάλων.

Έργο του Αγίου Βησσαρίωνος είναι επίσης η Μονή Δουσίκου, λίγα χιλιόμετρα από την Πύλη. Παλιότερα όταν η Μονή άκμαζε, είχε 365 κελιά (όσες και οι μέρες του χρόνου). Η συγκεκριμένη Μονή υπήρξε «κιβωτός» της Εθνικής Αντίστασης. Εκεί στεγάστηκαν τα πρώτα αντάρτικα τμήματα της δυτικής Θεσσαλίας. Στο Μοναστήρι αυτό ήταν και το περίφημο χειρόγραφο ευαγγέλιο με την υπογραφή του Κων/νου Πορφυρογέννητου, το οποίο ύστερα από αρκετές περιπέτειες και κλοπές, βρέθηκε και βρίσκεται φυλασσόμενο στο μουσείο της Ι.Μ. Βαρλαάμ Μετεώρων.

Η Πύλη υπήρξε πολλές φορές πεδίο σοβαρών μαχών εξαιτίας της θέσης της. Καταστράφηκε επανειλημμένα από τους κατακτητές. Τελευταία φορά πυρπολήθηκε από τα Ιταλικά στρατεύματα την 8η Ιουνίου 1943.

❖ **Άγιος Βησσαρίων**

Ο Αγ. Βησσαρίων απέχει 2 χλμ. από την Πύλη, το χωριό είναι χτισμένο δίπλα στον Πορταϊκό. Σε μικρή απόσταση από το χωριό βρίσκεται το δάσος «Λάκα της Στεφανής» και το εκτροφείο θηραμάτων του Κόζιακα. Το χωριό συνδέθηκε με την περίφημη μονή του Σωτήρος των Μεγάλων Πυλών.

❖ **Άγιος Προκόπιος**

Ο Άγιος Προκόπιος είναι ένα μικρό χωριό κτηνοτρόφων σε υψόμετρο 620 μ. στις δασωμένες πλαγιές του Κόζιακα. Υπάρχει το μοναστήρι του Αγίου Προκοπίου του 18 αιώνα και καλύπτει μια έκταση 48 στρεμμάτων. Μετά την κατεδάφιση του το 1960 έχουν μείνει μόνο ερείπια.

❖ **Κοτρώνιον**

Σε υψόμετρο 750 μ. στις πλαγιές του Κόζιακα, σε απόσταση 14χλμ. από την Πύλη, συναντάμε το χωριό Κοτρώνι με πληθυσμό 700 περίπου κατοίκους. Το χωριό έχει πλούσια πανίδα (ζαρκάδια λύκοι μπεκάτσες πέρδικες κ.α.) στους βιότοπους Ομπράβα και Παλιομάντρι. Οικοδομήματα του προηγούμενου αιώνα, αποτελούν ιδιαίτερα δείγματα της αρχιτεκτονικής της περιοχής όπως το Κουρκούνη (1880), του Καινούργιου (1880-1900) και του Ντόβα (1860).

❖ Παλαιοκαρυά

Το ΔΔ της Παλαιοκαρυάς απέχει 10 χλμ. από την Πύλη και 35 χλμ. από τα Τρίκαλα. Αποτελείται από τους οικισμούς Άνω, Κάτω και Μέση Παλαιοκαρυά. Η τοξωτή γέφυρα, το φράγμα του Πορταϊκού, το δάσος της Κατίνας και οι κορυφές Γκρόπα και Καράβα, στολίζουν το τοπίο της περιοχής.

❖ Πετροχώριον

Βρίσκεται 6 χλμ. ανατολικά από τα Στουρναραίικα, σε υψόμετρο 650 μ. ανάμεσα στα ελατοδάση της Μπουζιάρας και του Μπάλαρου και τις κορυφές του Ψηλού και του Προφήτη Ηλία. Στο χωριό ασκούνται τα επαγγέλματα του κυρατζή και του ξυλογλύπτη. Λειτουργούν ακόμη αποστακτήρια και ο μύλος «του Βλασιώτη» και διατηρείται το παλαιό πέτρινο σπίτι Χάνι - Μπέκου.

❖ Ροποτόν

Βρίσκεται 11 χλμ. νοτίως της Πύλης σε υψόμετρο 750 μ. Έχει ένα τεράστιο δάσος με πολλά έλατα και καστανιές, όπου ζουν αγριογούρουνα, λύκοι, αλεπούδες, τσακάλια κ.α.

4.4.2 ΔΗΜΟΣ ΑΙΘΗΚΩΝ

❖ Ελάτη

Η Ελάτη είναι η έδρα του Δήμου Αιθήκων. Το χωριό είναι χτισμένο σε 900 μ. υψόμετρο, ενώ η σπάνια ομορφιά του χωριού, η παραδοσιακή φιλοξενία των κατοίκων, η ευκολία πρόσβασης του όλες τις εποχές του χρόνου και η σοβαρή υποδομή εστίασης και σίτισης, κατέστησαν την Ελάτη έναν από τους πιο αξιόλογους αγροτουριστικούς και οικοτουριστικούς προορισμούς της Ελλάδας. Η Ελάτη βρίσκεται 13 χιλιόμετρα μετά την Πύλη, ακολουθώντας τον ανηφορικό δρόμο στις πλαγιές του Κόζιακα, και είναι το μεγαλύτερο από τα ορεινά χωριά του νομού Τρικάλων και το πιο τουριστικά ανεπτυγμένο. Το παλιό όνομα του χωριού ήταν μέχρι το 1955 Τύρνα. Πιθανολογείται ότι ιδρύθηκε μετά την Άλωση της

Κωνσταντινούπολης.

Χτισμένη μέσα στο πράσινο , η Ελάτη διαθέτει σήμερα όλες εκείνες τις υποδομές και προδιαγραφές που μπορούν να την αναδείξουν ως τουριστικό προορισμό «πρώτης γραμμής» για όλες τις εποχές του έτους. Παρέχει στον επισκέπτη ένα μοναδικού κάλλους φυσικό περιβάλλον, φιλοξενία σε άφθονα γραφικά καταλύματα, και ανεπανάληπτους χώρους εστίασης όπου οι επισκέπτες μπορούν να δοκιμάσουν τις παραδοσιακές γεύσεις της περιοχής. Είναι το ορμητήριο για μοναδικές σε ομορφιά διαδρομές, μέσα στο πυκνό ελατόδασος , για οδηγούς και πεζοπόρους.

Σε απόσταση μόλις 7 χιλιομέτρων λειτουργεί το χιονοδρομικό κέντρο Περτουλίου, ενώ για τους φίλους της αναρρίχησης σε μικρή απόσταση από το χωριό στην θέση Κόκκινος Βράχος βρίσκονται τρεις αναρριχητικές διαδρομές καθώς και άλλες δραστηριότητες εναλλακτικού τουρισμού.

Κάτω από την ψηλότερη κορυφή του Κόζιακα σε ύψος 1738 μ. βρίσκεται το καταφύγιο Χατζηπέτρος. Η Ελάτη προσφέρει άφθονο χιόνι το χειμώνα και δροσερό και υγιεινό κλίμα το καλοκαίρι, δεν έχει δε τίποτε να ζηλέψει από τους πιο φημισμένους προορισμούς των Άλπεων!

❖ Καλόγηροι

Το χωριό είναι καταπράσινο. Υπάρχουν ερείπια αρχαίου κάστρου στην θέση Παλαιόκαστρο και εικάζεται ότι υπήρξε πρωτεύουσα της Αρχαίας Αιθίκας.

❖ Νεραΐδοχώρι

Σε απόσταση 4 χλμ. από το Περτούλι βρίσκεται το Νεραΐδοχώρι. Το χωριό περιστοιχίζεται από ψηλές κορυφές με πυκνά δάση ελάτης. Οι κάτοικοι του χωριού ασχολούνται με την κτηνοτροφία και υλοτομία και τα τελευταία χρόνια με τον αγρό τουρισμό.

❖ Πύρρα

Διασχίζοντας την ορεινή κοιλάδα του παραπόταμου του Αχελώου συναντούμε την Πύρρα (1.056 μ) ανάμεσα σε πανύψηλες κορυφές και πυκνά δάση. Η θέα προς τις πλαγιές των βουνών είναι εκπληκτική, εξαιτίας της αγριότητας του τοπίου και των ορεινών χειμάρρων.

❖ Περτούλι

Η διαδρομή από την Ελάτη προς το Περτούλι (15 χλμ.) είναι ξεχωριστή. Τα «Περτουλιώτικα Λιβάδια», είναι ένα από τα πιο αξιόλογα σημεία της διαδρομής. Άλλα χαρακτηριστικά δείγματα της διαδρομής είναι οι ορεινοί χείμαρροι, η βλάστηση, τα πυκνά δάση ελάτης που περιβάλλουν το χώρο. Το

Περτούλι είναι κτισμένο στα 1.150 μ.. Είναι κατά βάση κτηνοτροφικό και παραθεριστικό χωριό και διατηρεί σε μεγάλο βαθμό αναλλοίωτη την παραδοσιακή του αρχιτεκτονική και ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να ασχοληθεί με διάφορα σπόρ (σκι, ορειβασία ιππασία).

Αυτό που κάνει το χωριό να ξεχωρίζει είναι τα γραφικά πέτρινα σπίτια του με τις κόκκινες ή πέτρινες στέγες. Το Περτούλι είναι λιγότερο τουριστικά ανεπτυγμένο από την κοντινή Ελάτη, με λιγότερα αλλά υψηλότερης ποιότητας και αισθητικής καταλύματα. Διαθέτει χιονοδρομικό κέντρο το οποίο λειτουργεί στη θέση «Λιβάδια Περτουλίου» με μικρή σχετικά πίστα, που απευθύνεται κυρίως σε λιγότερο έμπειρους σκιέρ, εξοπλισμένη όμως με σκί-λιφτ και πρόσφατα με τελεφερίκ.

Στην ίδια θέση «Λιβάδια Περτουλίου» λαμβάνει χώρα κάθε χρόνο και το Πανελλήνιο Αντάμωμα των Σαρακατσαναίων. Υπάρχουν όμως δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου όπως ιππασία, τοξοβολία, ποδηλασία και άλλα σπορ του βουνού. Εδώ πρέπει να επισημανθεί ότι το δάσος Περτουλίου είναι ένα από τα πιο όμορφα και καλοδιατηρημένα δάση ελάτης στην Ελλάδα. Σ' αυτό έχει συμβάλει το γεγονός ότι την εκμετάλλευση και χρήση του εν λόγω δάσους έχει με εκατονταετές συμβόλαιο το Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. Πλήρως εναρμονισμένες με το φυσικό περιβάλλον είναι και οι εγκαταστάσεις του Πανεπιστημίου στο Περτούλι, στις οποίες κατά τους θερινούς μήνες γίνεται η πρακτική εξάσκηση των φοιτητών Δασοπονίας.

❖ Βροντερό

Το Βροντερό ή πιο γνωστό ως Λάντς είναι ένα μικρό χωριό πνιγμένο στο πράσινο και περιστοιχισμένο από όμορφα δάση καστανιάς. Το όνομα Βροντερό το αποδίδουν οι κάτοικοι στις βροντές των όπλων που έπεσαν όταν εδώ διοργανώθηκε το πρώτο συμβούλιο των Καπεταναίων, όπως οι Στουρναραίοι αλλά και ο επικηρυγμένος από τους Τούρκους Θεόδωρος Μαρκαντάς. Το διασχίζουν οι παραπόταμοι του Πορταϊκού, ο Τζαρμπάνος και ο Μύλος.

❖ Αθαμανία

Το χωριό βρίσκεται κάτω από την ψηλότερη κορυφή των Τζουμέρκων την Κακαρδίτσα (2.450 μ). Διασχίζεται από έναν ορεινό χείμαρρο, που χωρίζει το χωριό σε δυο «μαχαλάδες» και χύνεται στον Μουτσιαρίτη ποταμό. Οι δυο «μαχαλάδες», επικοινωνούν μεταξύ τους με μικρό ξύλινο γεφυράκι που δίνει ιδιαίτερη γραφικότητα στον οικισμό. Στην είσοδο του χωριού, υπάρχει ένας γραφικός πέτρινος νερόμυλος, κτισμένος δίπλα στον χείμαρρο, στην πυκνή σκιά των πλατάνων. Εκεί βρίσκεται και ο ιερός ναός της Αγίας Παρασκευής. Ο ναός κτίστηκε το 1849 και αγιογραφήθηκε από τον Σαμαρινιώτη ζωγράφο Αθανάσιο Δημητρίου. Παλαιότερα είχε πολλούς μοναχούς και 12 κελιά, τα οποία κατέρρευσαν με το πέρασμα του χρόνου.

4.5. ΓΕΩΛΟΓΙΚΑ ΚΑΙ ΕΔΑΦΟΛΟΓΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

4.5.1. ΑΝΑΓΛΥΦΟ

Η περιοχή μελέτης βρίσκεται στο όρος Κόζιακας το οποίο αποτελεί το πιο σημαντικό βουνό της ενότητας των βουνών του Ασπροποτάμου. Στα δυτικά χωρίζεται από την Τριγκία και το Αυγό με παραποτάμους του Μαλακασιώτικου ρέματος, και νότια από τα Άγραφα με παραπόταμο του Πηνειού ποταμού. Οι ορεινοί οικισμοί που περιβάλλουν τον Κόζιακα, είναι το Περτούλι, η Ελάτη, το Βροντερό, η Βλάχα, τα Στουρναραίικα και η Πύλη στα νότια, η Χρυσομηλιά, η Γλυκομηλιά και η Κορομηλιά στα Βόρεια του Νομού Τρικάλων. Στην περιοχή υπάρχουν πολλές κορυφές με αξιόλογη θέα όπως η Αρκουδότρυπα στην Ελάτη και η Μαρόσα στο Νεραϊδοχώρι.

4.5.2. ΚΛΙΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ

Το κλίμα της περιοχής είναι καθαρά ορεινό μεσογειακό αφού το σύνολο της βρίσκεται μεγάλο υψόμετρο. Χαρακτηριστικά της περιοχής είναι ήπιοι άνεμοι λόγω της ύπαρξης των όρων που την περικλείουν, οι υψηλές θερμοκρασίες και οι πολύ βαρείς χειμώνες.

Πιο συγκεκριμένα, το κλίμα μπορεί να θεωρηθεί ως ημίξηρο μεσογειακό, με εναλλαγή υγρής και ξηρής περιόδου. Η υγρή περίοδος εντοπίζεται από τα μέσα Φθινοπώρου έως τα μέσα της Άνοιξης. Ο χειμώνας είναι συνήθως βαρύς και κατά την διάρκειά του σημειώνονται πολύ χαμηλές θερμοκρασίες, χιονοπτώσεις καθώς και το μεγαλύτερο ύψος βροχής. Αντίθετα, κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού, το κλίμα της περιοχής είναι ιδιαίτερα ξηρό και αρκετά ζεστό, οπότε και καταγράφονται υψηλές θερμοκρασίες.

Το ετήσιο θερμοκρασιακό εύρος ανέρχεται σε 23,5 βαθμούς Κελσίου, χαρακτηρίζοντας την περιοχή ως ηπειρωτική. Η μέση θερμοκρασία ανέρχεται σε 24,5 βαθμούς Κελσίου με ελάχιστη -3 βαθμούς Κελσίου κατά τους χειμερινούς μήνες και μέγιστη 40 βαθμούς Κελσίου τους θερινούς. Η μέση σχετική υγρασία που παρατηρείται είναι 74,6%.

Σύμφωνα με πληροφορίες του ΕΛ.ΓΑ., ολικό παγετό παρατηρούνται τους χειμερινούς μήνες ή νωρίς την άνοιξη στην πεδινή περιοχή. Επίσης παρουσιάζεται παγετός όπως και χαλαζοπτώσεις που αποτελούν συχνό φαινόμενο στην περιοχή, ειδικά αργά την άνοιξη αλλά και κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού.

Η εναλλαγή αυτή των καιρικών φαινομένων συνιστά τις κατάλληλες συνθήκες για την ανάπτυξη του τουρισμού καθ' όλη τη διάρκεια του έτους με διαφορετικές τουριστικές δραστηριότητες για την κάθε εποχή, ενώ όσο αυξάνεται το υψόμετρο της περιοχής τόσο εντείνονται και τα καιρικά φαινόμενα που επικρατούν.

4.5.3. ΧΛΩΡΙΔΑ – ΠΑΝΙΔΑ

Η περιοχή μελέτης χαρακτηρίζεται από βραχώδεις πλαγιές και κορυφές. Στα φαράγγια του όρους Κόζιακα υπάρχουν δάση ελάτης, τα οποία, μαζί με τα δάση δρυός και τους βραχώδεις σχηματισμούς, αποτελούν σημεία εμφάνισης και συγκέντρωσης ενδημικών ή απειλούμενων με εξαφάνιση ειδών χλωρίδας και κυρίως ορνιθοπανίδας και πανίδας των θηλαστικών μετατρέποντας έτσι την περιοχή σε

σημαντικό βιότοπο. Στην περιοχή εμφανίζεται σημαντικός πληθυσμός μεγάλων αρπακτικών, κατά κύριο λόγο γυπών. Ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού των θηλαστικών χρωστά την παρουσία του στη διαχείριση της περιοχής ως καταφυγίου θηραμάτων και ελεγχόμενης κυνηγετικής περιοχής με ένα καθεστώς σύμφωνα με το οποίο επιτρέπεται συγκεκριμένος αριθμός θηραμάτων και σε περιορισμένες περιόδους του έτους. Τα ζώα αυτά εκτρέφονται και προστατεύονται από φυσικές και ανθρωπογενείς απειλές.

Τα σημαντικότερα δάση της περιοχής μελέτης παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα.

Πίνακας 4.3: Δάση της περιοχής μελέτης

ΠΕΡΙΟΧΗ	ΔΑΣΟΣ
ΠΕΡΤΟΥΛΙ	Δάσος Μάνας
ΑΓΙΟΣ ΒΗΣΣΑΡΙΩΝ	Δάσος Λάκκα της Στεφάνης
ΡΟΠΩΤΟ	Καστανόδασος
ΠΑΛΑΙΟΚΑΡΥΑ	Δάσος Κατούνας
ΠΕΤΡΟΧΩΡΙ	Ελατοδάσος Μπουζιάρας Ελατοδάσος Μπάλαρου
ΚΑΛΟΓΗΡΟΙ	Δάσος Αγκαθάρας
ΒΡΟΝΤΕΡΟ	Δάσος Καργιώνας (καστανόδασος) Δάσος Καστανώνας

Πηγή: Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας, 2003.

Αντίστοιχα, τα σημαντικότερα είδη ζώων και πουλιών που ζουν στην περιοχή μελέτης είναι τα ακόλουθα:

Πίνακας 4.4: Τα σημαντικότερα είδη ζώων στην περιοχή

ΘΗΛΑΣΤΙΚΑ	ΠΤΗΝΑ
ζαρκάδια	μπεκάτσες
λύκοι	πέρδικες
ελάφια	φασιανοί
αγριογούρουνα	αγριόπαπιες
λαγοί	νερόκοτες
αρκούδες	
αγριόγατες	
αλεπούδες	
τσακάλια	

Πηγή: Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας, 2003.

Επίσης στην περιοχή υπάρχουν και βιότοποι που φαίνονται αναλυτικά στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 4.5: Βιότοποι της περιοχής μελέτης

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ	ΠΕΡΙΟΧΗ - ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΒΙΟΤΟΠΟΥ	ΕΙΔΗ ΖΩΩΝ - ΠΟΥΛΙΩΝ
ΚΟΤΡΩΝΙ	Ομπράβα	Ζαρκάδια, λύκοι, μπεκάτσες, πέρδικες, κ.α.
	Παλιομάντρι	
ΠΕΡΤΟΥΛΙ	Δάσος Μάνας	Ελάφια, ζαρκάδια, αρκούδες, λύκοι
ΡΟΠΩΤΟ	Περιοχή Ροπωτού	Αγριογούρουνα, λύκοι, αλεπούδες, τσακάλια, πέρδικες και μπεκάτσες
ΑΓΙΟΣ ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ	Οροπέδιο Πάδη	Ζαρκάδια, λύκοι, αλεπούδες, κουνάβια και αρκούδες

Πηγή: Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας, 2003.

4.5.4. ΣΠΗΛΑΙΑ

Λόγω του γεγονότος ότι η περιοχή μελέτης βρίσκεται σε ορεινή περιοχή υπάρχουν και πολλά σπήλαια. Στο δήμο Αιθίων και πιο συγκεκριμένα στο ΔΔ της Ελάτης βρίσκεται το σπήλαιο Αρκουδότρυπα, καθώς επίσης και στην περιοχή Πύρρα, Καζάνια και Σαρμανίτσα υπάρχουν σπήλαια που υπάγονται στο δημοτικό διαμέρισμα Πύρρας. Αντίστοιχα και στο Δήμο Πύλης υπάρχει ένα σπήλαιο στην περιοχή Αέρι Μέσης Παλαιοκαρυάς.

Πίνακας 4.6: Σπήλαια της περιοχής

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΕΜΑ	ΣΠΗΛΑΙΟ
ΕΛΑΤΗ	Σπήλαιο Αρκουδότρυπα
ΠΥΡΡΑ	Σπήλαια περιοχής Πύρρας
	Σπήλαιο περιοχής Καζάνια
	Σπήλαιο Σαρμανίτσα
ΠΑΛΑΙΟΚΑΡΥΑ	Σπήλαιο στη θέση Αέρι Μέσης Παλαιοκαρυάς

Πηγή: Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας, 2003.

4.5.5. ΥΔΑΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

Σύμφωνα με το Χωροταξικό Σχέδιο της Περιφέρειας Θεσσαλίας, σήμερα ο κύριος υπό εκμετάλλευση υδατικός πόρος είναι τα υπόγεια νερά. Οι ανάγκες άρδευσης, κυρίως έχουν οδηγήσει στην υπερεκμετάλλευσή τους. Οι υδροφόροι σχηματισμοί της περιφέρειας μπορούν να διαιρεθούν σε δύο μεγάλες κατηγορίες: κοκκώδεις και καρστικοί.

Στην δεύτερη κατηγορία εμπίπτει η Καρστική ενότητα Κόζιακα η οποία καταλαμβάνει έκταση 200km². Οι κυριότερες πηγές είναι της Γκούρας, του Γοργορυγίου και του Ξυλοπάροικου.

4.6. ΥΠΟΔΟΜΕΣ

4.6.1 *ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ*

Η περιοχή μελέτης συνδέεται με επαρχιακό οδικό δίκτυο με τα Τρίκαλα, την Καλαμπάκα, καθώς και με την ευρύτερη περιοχή του Ασπροποτάμου. Σύμφωνα με τη μελέτη των TEAM 4 ΕΠΕ - ΟΜΑΣ ΕΠΕ, η περιοχή μελέτης διαθέτει βασικές οδικές αρτηρίες/άξονες αποκατεστημένους ή μη που συνδέουν νομούς και περιφέρειες της χώρας με πλέγμα Ανατολής-Δύσης (Άρτα - Περτούλι - Τρίκαλα). Οι υποδομές αυτές αποτελούν τμήμα του Εθνικού Δικτύου. Η κατάσταση του οδικού δικτύου είναι πολύ καλή κάνοντας εύκολη την πρόσβαση σε όλους τους οικισμούς.

4.6.2. *ΔΙΑΧΕΙΡΗΣΗ ΣΤΕΡΕΩΝ ΚΑΙ ΥΓΡΩΝ ΑΠΟΒΛΗΤΩΝ*

Στον τομέα της διαχείρισης στερεών και υγρών αποβλήτων η περιοχή μελέτης παρουσιάζει σημαντικές ελλείψεις. Η κάλυψη των ελλείψεων στις υποδομές για την διαχείριση των απορριμμάτων και λυμάτων κρίνεται αναγκαία, τουλάχιστον για την εξυπηρέτηση των οικισμών της περιοχής μελέτης που δέχονται και τον μεγαλύτερο αριθμό επισκεπτών-τουριστών. Το Γ' ΚΠΣ δίδει σημαντική έμφαση στον τομέα αυτό, γεγονός που θα πρέπει να εκμεταλλευτούν τόσο οι ιδιωτικοί όσο και οι δημόσιοι φορείς της περιοχής μελέτης.

4.6.3. *ΚΑΤΟΙΚΙΕΣ*

Στο σύνολο της περιοχής μελέτης παρατηρείται ένα φαινόμενο σχετικά με τις κατοικίες, το οποίο εντοπίζεται και στη μελέτη τουριστικής ανάπτυξης Πύλης, Ελάτης και Περτουλίου. Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά, παρατηρείται ότι ένα πολύ σημαντικό ποσοστό των κατοικιών της περιοχής μελέτης, το οποίο ανέρχεται στο 40% του συνόλου των κατοικιών είναι κενές κατοικίες. Το γεγονός αυτό οφείλεται στο ότι οι κατοικίες αυτές έχουν προοριστεί από τους ιδιοκτήτες ως παραθεριστικές κατοικίες και κατοικούνται για μικρό διάστημα μέσα στο έτος. Επίσης είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι οι περισσότερες από τις κατοικίες αυτές πληρούν τις προϋποθέσεις για να αποτελέσουν τουριστικά καταλύματα, διαχωρίζοντας τες σε κανονικές και μη, ανάλογα

με το αν μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως τουριστικά καταλύματα ή όχι. Έτσι λοιπόν η αξιοποίηση των κατοικιών αυτών για τουριστικούς λόγους, θα μπορούσε να θεωρηθεί πολύ σημαντική, καθώς στο πλαίσιο της αναγκαιότητας της αύξησης των τουριστικών καταλυμάτων τις περιοχές θα αποφεύγονταν η ανοικοδόμηση νέων μεγάλων ξενοδοχειακών μονάδων που πιθανόν να αλλοίωναν την αρχιτεκτονική της περιοχής και το φυσικό περιβάλλον. Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται αναλυτικά το σύνολο των κατοικιών της περιοχής.

Πίνακας 4.7: Χαρακτηριστικά κατοικιών περιοχής

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΚΑΤΟΙΚΙΩΝ									
	Σύνολο	Κανονικές						Μη Κανονικές	
		Σύνολο Κατοικούμενες		Κενές		Φορέας			
						Ιδιώτες και ΝΠΙΔ	Δημόσιο και ΝΠΔΔ		
ΠΥΛΗΣ	880	879	559	320	36	878	1	1	0
ΕΛΑΤΗΣ	606	605	204	401	66	604	1	0	1
ΒΡΟΝΤΕΡΟΥ	86	85	55	30	35	85	0	1	0
ΚΑΛΟΓΗΡΩΝ	113	113	70	43	38	113	0	0	0
ΝΕΡΑΙΔΟΧΩΡΙΟΥ	292	292	89	203	70	291	1	0	0
ΠΕΡΤΟΥΛΙΟΥ	104	104	33	71	68	99	5	0	0
ΠΥΡΡΑΣ	147	147	47	100	68	146	1	0	0
ΑΓ. ΒΗΣΣΑΡΙΩΝΟΣ	260	260	227	33	13	260	0	0	0
ΑΓΙΟΥ ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ	56	56	48	8	14	56	0	0	0
ΚΟΤΡΩΝΙΟΥ	201	201	143	58	29	201	0	0	0
ΠΑΛΑΙΟΚΑΡΥΑΣ	100	100	78	22	22	100	0	0	0
ΠΕΤΡΟΧΩΡΙΟΥ	72	72	59	13	18	72	0	0	0
ΡΟΠΩΤΟΥ	276	276	219	57	21	276	0	0	0
ΣΥΝΟΛΟ	7761	7754	4652	3102	40	7727	27	6	1

Πηγή: Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας, 2003.

Οι οικισμοί της περιοχής μελέτης συνθέτουν μια κατεξοχήν ζώνη χειμερινού τουρισμού που έλκει πέρα από τον τοπικό πληθυσμό και τμήμα των μεγάλων αστικών συγκροτημάτων Αθηνών-Θεσσαλονίκης. Συνεπώς είναι πολύ πιθανόν οι κενές κατοικίες να αποτελούν στην ουσία το σύνολο των παραθεριστικών κατοικιών της περιοχής. Η μελέτη της χρήσης των κατοικιών αυτών και της εποχής που γίνεται χρήση τους θεωρείται σημαντική. Εάν οι παραθεριστικές κατοικίες μένουν κενές για κάποια περίοδο του έτους, αυτές θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως τουριστικά καταλύματα την περίοδο που δεν τις χρησιμοποιούν οι ιδιοκτήτες τους για τη δική τους διαμονή.

4.6.4. ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΑ – ΧΩΡΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ

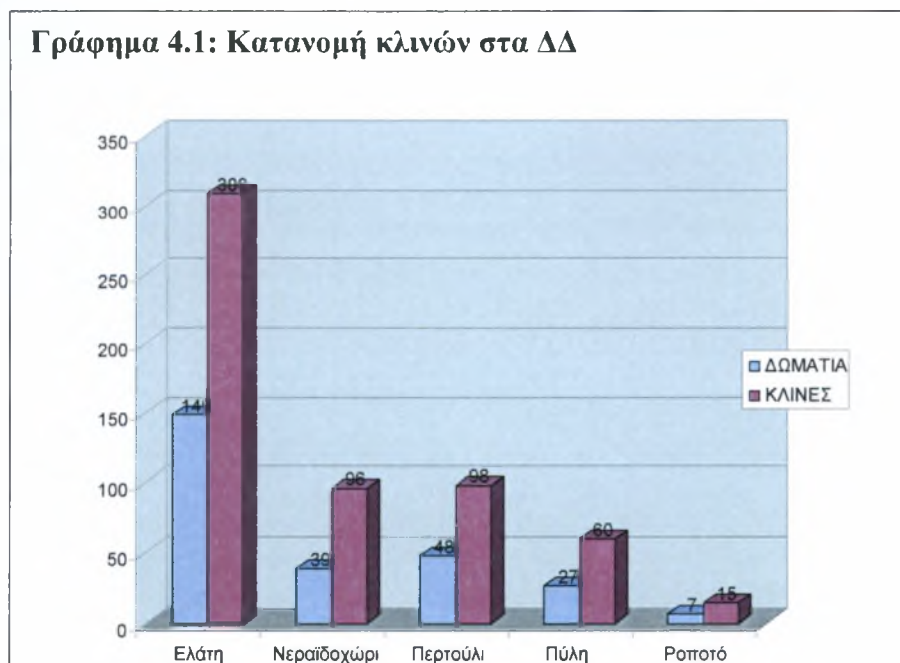
Η περιοχή διαθέτει αρκετά τουριστικά καταλύματα τα οποία λειτουργούν όλη τη διάρκεια του έτους προσφέροντας πλούσιες υπηρεσίες στους επισκέπτες ανεξάρτητα από την εποχή που πραγματοποιούν το ταξίδι τους. Τα ξενοδοχεία που λειτουργούν στην περιοχή συγκεντρώνονται στους οικισμούς Πύλης, Ελάτης, Περτουλίου, Νεραϊδοχωρίου και Πολυθέας. Αντίστοιχα τα ενοικιαζόμενα δωμάτια συγκεντρώνονται στους οικισμούς Ελάτης, Περτουλίου, Νεραϊδοχωρίου, ενώ ενοικιαζόμενα διαμερίσματα υπάρχουν μόνο στην Ελάτη. Στον παρακάτω πίνακα παρατίθενται αναλυτικά τα είδη των καταλυμάτων και ο αριθμός των κλινών ανά δημοτικό διαμέρισμα, ενώ το διάγραμμα απεικονίζει το σύνολο των κλινών σε κάθε οικισμό.

Πίνακας 4.8: Είδη καταλυμάτων ανά ΔΔ

ΔΗΜΟΣ	ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ	ΟΙΚΙΣΜΟΣ	ΞΕΝΟΔΟΧΕΙΑ		ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΔΩΜΑΤΙΑ		ΕΝΟΙΚΙΑΖΟΜΕΝΑ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΑ	
			ΔΩΜΑΤΙΑ	ΚΛΙΝΕΣ	ΔΩΜΑΤΙΑ	ΚΛΙΝΕΣ	ΔΩΜΑΤΙΑ	ΚΛΙΝΕΣ
ΑΙΘΗΚΩΝ	Ελάτη	Ελάτη	14	26	5	12	10	20
			35	81	5	10	4	8
			27	53	5	10	3	6
					6	12		
					6	12		
					4	8		
					5	10		
					4	9		
					8	16		
					5	10		
					3	6		
		ΣΥΝΟΛΟ	76	160	56	115	17	34
	Νεραϊδοχώρι	Νεραϊδοχώρι	16	32	10	25		
					7	21		
					6	18		
		ΣΥΝΟΛΟ	16	32	23	64		
	Περτούλι	Περτούλι	20	44	8	16		
			10	19				
			10	19				
		ΣΥΝΟΛΟ	40	82	8	16		
ΠΥΛΗ	Πύλη	Πύλη	12	27				
			15	33				
		ΣΥΝΟΛΟ	27	60				
	Ροπωτό	Πολυθέα	7	15				
ΣΥΝΟΛΟ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ			166	349	87	282	17	34

Πηγή: Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας, 2003 και ίδια επεξεργασία.

Γράφημα 4.1: Κατανομή κλινών στα ΔΔ

Πηγή: Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας, 2003 και ίδια επεξεργασία.

επεξεργασία.

Όπως φαίνεται παραπάνω από τον πίνακα και το διάγραμμα το μεγαλύτερο μέρος δωματίων και κλινών των τουριστικών καταλυμάτων συγκεντρώνεται στην Ελάτη, ενώ ακολουθούν κατά φθίνουσα σειρά οι οικισμοί Νεραϊδοχωρίου, Περτουλίου, Πύλης και Ροποτού με πολύ μικρότερο πλήθος δωματίων και κλινών.

Η ποιότητα και η τάξη των καταλυμάτων διαχωρίζεται από την κατηγορία από την οποία χαρακτηρίζεται ο κάθε κατάλυμα. Πιο συγκεκριμένα στην περιοχή υπάρχει ένα ξενοδοχείο Α' κατηγορίας το οποίο λειτουργεί στον οικισμό Περτουλίου, ενώ στον ίδιο οικισμό λειτουργεί και το μοναδικό ξενοδοχείο Β' κατηγορίας. Αντίθετα τα ξενοδοχεία Γ' τάξης είναι περισσότερα σε σύγκριση με τα υπόλοιπα και υπάρχει από μία τέτοια μονάδα σε κάθε έναν από τους οικισμούς Πύλης, Ελάτης, Περτουλίου και Νεραϊδοχωρίου.

Όσον αφορά τα ξενοδοχεία Δ' τάξης, στη περιοχή μελέτης λειτουργούν μόνο τρία στους οικισμούς Πύλη, Ελάτη και Πολυθέα. Οι μεγαλύτερες ξενοδοχειακές μονάδες που λειτουργούν στην περιοχή είναι δύο, η μια λειτουργεί στον οικισμό Ελάτης και είναι Γ' κατηγορίας (35 Δωμάτια, 81 κλίνες) και η άλλη που είναι Α' κατηγορίας βρίσκεται στον οικισμό Περτούλι (20 δωμάτια, 44 κλίνες).

Αντίστοιχα, οι τρεις μονάδες ενοικιαζόμενων διαμερισμάτων που υπάρχουν στην περιοχή μελέτης λειτουργούν όλες στον οικισμό Ελάτης. Από αυτές η μια μονάδα είναι Α' κατηγορίας (3 δωμάτια, 6 κλίνες) και άλλες δύο μονάδες είναι Β' κατηγορίας (14 δωμάτια, 28 κλίνες).

Τέλος, όσον αφορά τα ενοικιαζόμενα δωμάτια, η πλειοψηφία και αυτών λειτουργεί στον οικισμό Ελάτης. Συγκεκριμένα λειτουργούν 7 μονάδες ενοικιαζόμενων δωματίων Α' κατηγορίας (35 δωμάτια, 73 κλίνες), 3 μονάδες Β' κατηγορίας (16 δωμάτια, 32 κλίνες) και 1 μονάδα Γ' κατηγορίας (5 δωμάτια, 10 κλίνες). Ομοίως άλλες 3 μονάδες Α' κατηγορίας λειτουργούν στον οικισμό Νεραϊδοχωρίου (23 δωμάτια, 64 κλίνες) και 1 μονάδα Β' κατηγορίας στον οικισμό Περτουλίου (8 δωμάτια, 16 κλίνες).

Στο σημείο αυτό είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι στην περιοχή υπάρχουν και καταφύγια. Στην κορυφή Αστραπή του Κόζιακα (1.738 μ.), βρίσκεται το καταφύγιο "Χατζηπέτρος", που έχει τη δυνατότητα να φιλοξενεί 16 άτομα. Επίσης υπάρχει και ένα λίγο έξω από τον Κλεινό (3 χλμ.) το καταφύγιο της Τριγγιάς με δυνατότητα φιλοξενίας 20 ατόμων.

Πέρα από τα καταφύγια όμως, η Ιερά Μονή Δούσικου Πύλης διαθέτει ξενώνα και έχει τη δυνατότητα φιλοξενίας κατόπιν ειδοποίησης. Το μοναστήρι είναι αντρικό και ισχύει το άβατο των γυναικών.

4.6.5. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

❖ Δήμος Αιθίων

Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΣΥΕ από την απογραφή του 2001 ο μόνιμος πληθυσμός του Δήμου Αιθίων, δηλαδή των κατοίκων που μένουν και εργάζονται στο Δήμο φαίνεται αναλυτικά στον παρακάτω πίνακα κατά ΔΔ και κατά φύλο. Το σύνολο του μόνιμου πληθυσμού του Δήμου είναι 1.360 κάτοικοι. Από τον πίνακα παρουσιάζουν ενδιαφέρον οι διακυμάνσεις του πληθυσμού ανά ΔΔ. Το φαινόμενο αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι τα χωριά που βρίσκονται υψομετρικά ψηλότερα αδειάζουν εντελώς κατά τους χειμερινούς μήνες. Έτσι τα ΔΔ Αγ.Νικολάου, Αθαμανίας, Δροσοχωρίου και Πύρρας τις περιόδους αυτές εμφανίζουν ερήμωση. Αντίθετα στα ΔΔ Ελάτης, Νεραΐδοχωρίου, Περτουλίου, που παρουσιάζουν και τη μεγαλύτερη τουριστική ανάπτυξη, τα επίπεδα πληθυσμού διατηρούνται υψηλά. Επίσης αρκετοί μόνιμοι κάτοικοι παραμένουν και στα ΔΔ Βροντερό, Καλόγηροι και Γαρδίκι καθ' όλη τη διάρκεια του έτους λόγω της κτηνοτροφίας που υπάρχει στην περιοχή.

Πίνακας 4.9: Πληθυσμός κατά φύλο και ΔΔ

Πληθυσμός κατά φύλο και δημοτικό διαμέρισμα			
ΔΔ	2001 Μόνιμος Πληθυσμός		
	Άρρενες	Θήλειες	ΣΥΝΟΛΟ
Ελάτη	281	279	560
Αγ.Νικόλαος	3	1	4
Αθαμανία	1	1	2
Βροντερό	75	62	137
Γαρδίκι	102	82	184
Δέση	24	15	39
Δροσοχώρι	1	0	1
Καλόγηροι	69	72	141
Νεραΐδοχώρι	83	92	175
Περτούλι	50	50	100
Πύρρα	9	8	17
ΣΥΝΟΛΟ	698	662	1360

Πηγή: ΕΣΥΕ και ίδια επεξεργασία.

Το παρακάτω διάγραμμα θα βοηθήσει στην σύγκριση των πληθυσμών ανά ΔΔ.

Γράφημα 4.2: Μόνιμος πληθυσμός Δήμου Αιθίων.

Πηγή: ΕΣΥΕ και ίδια επεξεργασία.

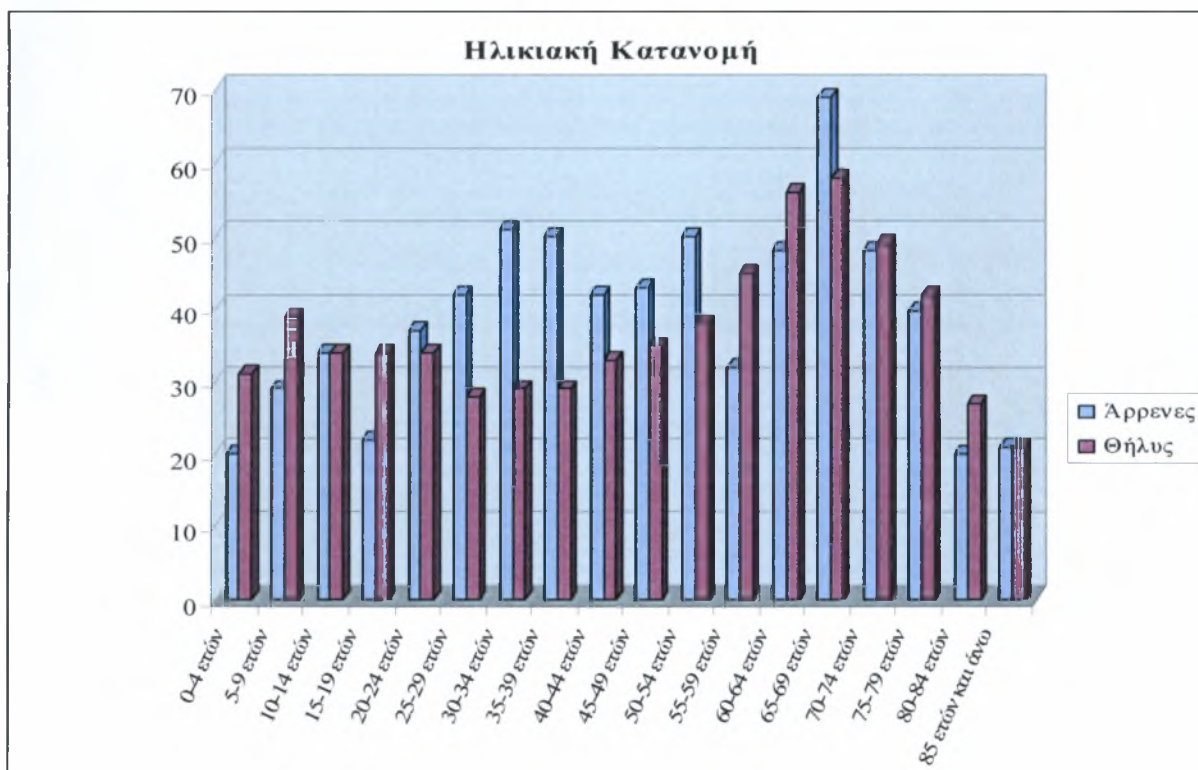
Μεγάλο ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης η ηλικιακή κατανομή του πληθυσμού, όπου παρατηρείται μεγάλη συγκέντρωση πληθυσμού στις ηλικιακές ομάδες άνω των 50 με μεγαλύτερη συγκέντρωση στην τάξη των 65-69 ετών για τους άνδρες και τις γυναίκες. Η συγκέντρωση αυτή του πληθυσμού σε υψηλές ηλικιακές ομάδες μπορεί να χαρακτηρίσει τον πληθυσμό σχετικά ώριμος, ενώ αισιόδοξο είναι το γεγονός ότι υπάρχει και μια συγκέντρωση πληθυσμού και στις ομάδες 25-40 ετών που αποτελούν τους ενεργούς πολίτες και είναι κυρίως αυτοί που θα συμβάλλουν στην ανάπτυξη της περιοχής. Στη συνέχεια ακολουθεί ο αναλυτικός πίνακας και το διάγραμμα ηλικιακής κατανομής του πληθυσμού του Δήμου ανά φύλο.

Πίνακας 4.10: Πληθυσμός κατά φύλο και ομάδες ηλικιών

Πληθυσμός κατά φύλο και ομάδες ηλικιών			
Ομάδες ηλικιών	2001 Μόνιμος πληθυσμός		
	Σύνολο	Άρρενες	Θήλυς
Σύνολο	1.360	698	662
0-4 ετών	51	20	31
5-9 ετών	68	29	39
10-14 ετών	68	34	34
15-19 ετών	56	22	34
20-24 ετών	71	37	34
25-29 ετών	70	42	28
30-34 ετών	80	51	29
35-39 ετών	79	50	29
40-44 ετών	75	42	33
45-49 ετών	78	43	35
50-54 ετών	88	50	38
55-59 ετών	77	32	45
60-64 ετών	104	48	56
65-69 ετών	127	69	58
70-74 ετών	97	48	49
75-79 ετών	82	40	42
80-84 ετών	47	20	27
85 ετών και άνω	42	21	21

Πηγή: ΕΣΥΕ και ίδια επεξεργασία.

Γράφημα 4.3: Ηλικιακή κατανομή κατά φύλο Δήμου Αιθίων

Πηγή: ΕΣΥΕ και ίδια επεξεργασία.

❖ Δήμος Πύλης

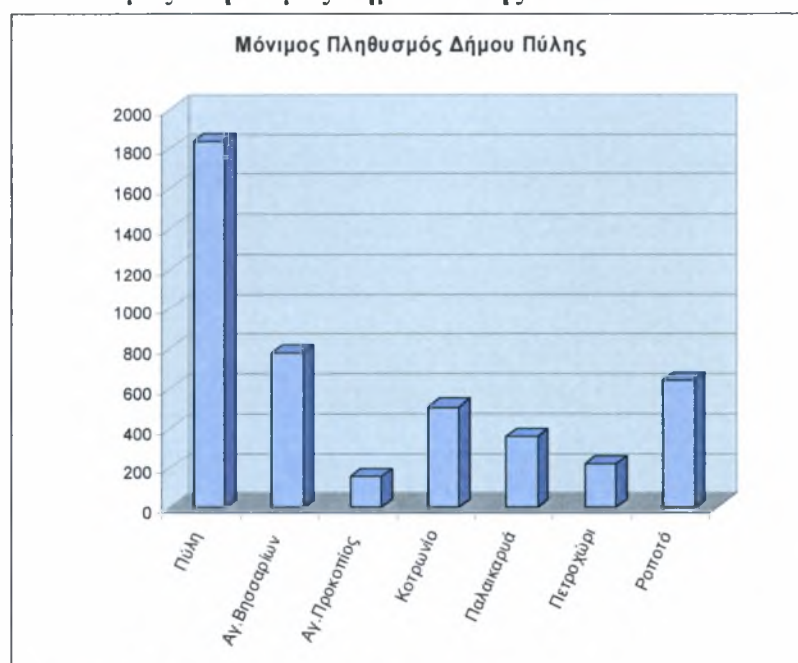
Αντίστοιχα στο Δήμο Πύλης, σύμφωνα με την απογραφή του 2001 της ΕΣΥΕ, ο μόνιμος πληθυσμός ανέρχεται στους 4.492 κατοίκους, με μεγαλύτερη συγκέντρωση στο ΔΔ της Πύλης και με αισθητή διαφορά συγκριτικά με τα υπόλοιπα ΔΔ του Δήμου. Ο πίνακας και το διάγραμμα που ακολουθούν παρουσιάζουν αναλυτικά τον πληθυσμό του κάθε ΔΔ χωριστά.

Πίνακας 1.11: Πληθυσμός κατά φύλο και δημοτικό διαμέρισμα Δήμου Αιθίων

Πληθυσμός κατά φύλο και δημοτικό διαμέρισμα			
ΔΔ	2001 Μόνιμος Πληθυσμός		
	Άρρενες	Θήλειες	ΣΥΝΟΛΟ
Πύλη	902	937	1839
Αγ.Βησσαρίων	381	394	775
Αγ.Προκοπίος	79	74	153
Κοτρωνίο	258	249	507
Παλαικαρυά	196	161	357
Πετεοχώρι	112	108	220
Ροποτό	337	304	641
ΣΥΝΟΛΟ	2265	2227	4492

Πηγή: ΕΣΥΕ και ίδια επεξεργασία.

Γράφημα 4.4: Μόνιμος πληθυσμός Δήμου Πύλης

Πηγή: ΕΣΥΕ και ίδια επεξεργασία.

Εξετάζοντας την ηλικιακή κατανομή του Δήμου Πύλης παρατηρείται μια

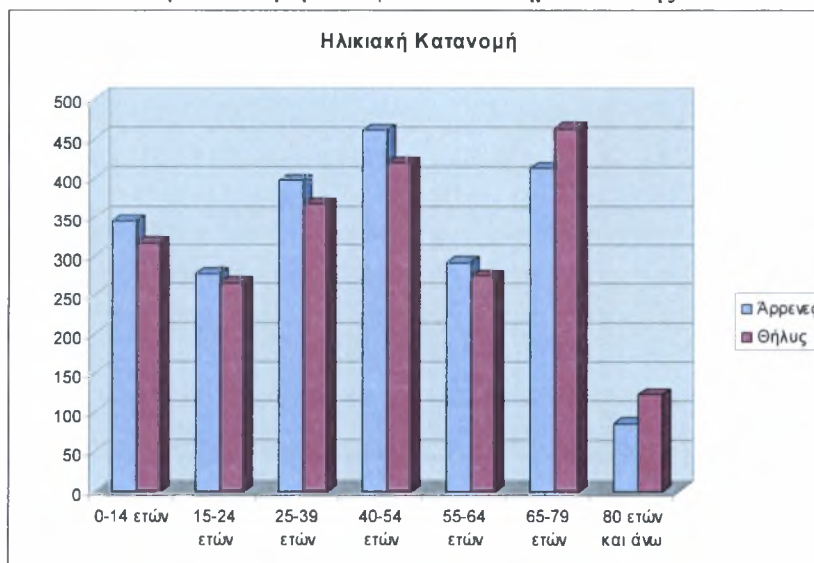
ομοιομορφία στις ηλικιακές ομάδες. Ο πληθυσμός εδώ δεν χαρακτηρίζεται γηρασμένος αφού υπάρχει εξίσου μεγάλος πληθυσμός νέων εργαζομένων που δεν έχουν εγκαταλείψει την περιοχή για εύρεση ευκαιριών σε κάποιο αστικό κέντρο, γεγονός που δίνει στο Δήμο την προοπτική εξέλιξης και ανάπτυξης. Τα ποσά του πληθυσμού αναφέρονται αναλυτικά στον πίνακα και το διάγραμμα που ακολουθούν.

Πίνακας 4.12: Πληθυσμός κατά φύλο και ομάδα ηλικιών Δήμου Πύλης

Πληθυσμός κατά φύλο και ομάδες ηλικιών			
Ομάδες ηλικιών	2001 Μόνιμος πληθυσμός		
	Σύνολο	Άρρενες	Θήλυς
Σύνολο	4.492	2265	2227
0-14 ετών	660	344	316
15-24 ετών	542	277	265
25-39 ετών	763	396	367
40-54 ετών	879	460	419
55-64 ετών	564	290	274
65-79 ετών	875	412	463
80 ετών και άνω	209	86	123

Πηγή: ΕΣΥΕ και ίδια επεξεργασία.

Γράφημα 4.5: Ηλικιακή κατανομή ανά φύλο του Δήμου Πύλης

Πηγή: ΕΣΥΕ και ίδια επεξεργασία.

5. Ο ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

5.1 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΖΗΤΗΣΗ

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται στατιστικά στοιχεία που αφορούν την επισκεψιμότητα της περιοχής σε ένα χρονικό άξονα από το 1997 έως το 2000 για το σύνολο της περιοχής μελέτης. Τα ποσοστά επισκεπτών στην περιοχή αναφέρονται σε δύο κατηγορίες επισκεπτών, τους ημεδαπούς και τους αλλοδαπούς επισκέπτες, σε σύγκριση με το σύνολο των επισκεπτών που συγκεντρώθηκαν στην περιφέρεια Θεσσαλίας αυτό το χρονικό διάστημα. Ο παρακάτω πίνακας παρουσιάζει αναλυτικά τα στοιχεία αυτά.

Πίνακας 5.1: Σχέση τουριστικής κίνησης προς την περιφέρεια Θεσσαλίας

Σχέση τουριστικής κίνησης ΕΛΑΤΗΣ, ΠΥΛΗΣ & ΠΕΡΤΟΥΛΙΟΥ προς την περιφέρεια ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ											
ΕΤΟΣ	ΠΕΡΙΟΧΗ	ΑΦΙΞΕΙΣ					ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ				
		Ημεδαποί	%	Αλλοδαποί	%	Σύνολο	Ημεδαποί	%	Αλλοδαποί	%	Σύνολο
1997	ΕΠΠ	8.005	97,31	221	2,69	8.226	15.658	98,31	269	1,69	15.927
	ΘΕΣΣΑΛΙΑ	406.492	80,69	97.295	19,31	503.787	1.027.271	65,19	548.490	34,81	1.575.761
	%	1,97		0,23		1,63	1,52		0,05		1,01
Μεταβολή 1997-1999		12,55		-24,14		15,31	21,80		9,96		26,76
1999	ΕΠΠ	9.628	98,51	146	1,49	9.774	18.947	98,66	258	1,34	19.205
	ΘΕΣΣΑΛΙΑ	434.406	83,68	84.726	16,32	519.132	1.020.546	68,08	478.406	31,92	1.498.952
	%	2,22		0,17		1,88	1,86		0,05		1,28
Μεταβολή 1997-2000		65,10		-62,00		27,71	97,07		19,81		78,21
2000	ΕΠΠ	10.975	98,47	170	1,53	11.145	23.554	98,67	318	1,33	23.872
	ΘΕΣΣΑΛΙΑ	337.549	63,15	196.929	36,85	534.478	784.135	59,17	541.183	40,83	1.325.318
	%	3,25		0,09		2,09	3,00		0,06		1,80

Πηγή: Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας, 2003.

Όπως προκύπτει από τον παραπάνω πίνακα, το έτος 1997, η περιοχή μελέτης συγκεντρώνει 1,63% των αφίξεων τουριστών της περιφέρειας Θεσσαλίας και μόλις το 1,01% των διανυκτερεύσεων της περιφέρειας. Το έτος 1999, συγκεντρώνεται το 1,8% των αφίξεων τουριστών της περιφέρειας Θεσσαλίας και το 1,28% των διανυκτερεύσεων της περιφέρειας. Ενώ το έτος 2000, η περιοχή μελέτης συγκεντρώνει

το 2,09% των αφίξεων τουριστών της περιφέρειας Θεσσαλίας και το 1,80% των διανυκτερεύσεων της περιφέρειας. Από τα στοιχεία αυτά προκύπτει ότι την περίοδο 1997 - 1999 αυξάνεται συνολικά το μερίδιο που συγκεντρώνει η περιοχή μελέτης από τις αφίξεις των τουριστών που πραγματοποιούνται στην περιφέρεια Θεσσαλίας, παρά το γεγονός ότι μειώνεται ο αριθμός των αφίξεων από πλευράς αλλοδαπών τουριστών, τόσο στην περιοχή μελέτης, όσο και στην περιφέρεια Θεσσαλίας. Η μείωση του αριθμού των αφίξεων των αλλοδαπών τουριστών και στις δύο περιπτώσεις αντισταθμίζεται από την αύξηση που σημειώνεται στον αριθμό των αφίξεων των αλλοδαπών τουριστών στην περιοχή μελέτης και στην περιφέρεια Θεσσαλίας. Την ίδια περίοδο και σ' ότι αφορά τις διανυκτερεύσεις παρατηρείται ότι στην περιοχή μελέτης αυξάνεται ο αριθμός των διανυκτερεύσεων που πραγματοποιούνται σε σχέση με αυτές που λαμβάνουν χώρα στην περιφέρεια Θεσσαλίας. Οι ίδιες τάσεις διατηρούνται και την περίοδο 1997-2000. Συμπερασματικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι και στις δύο περιόδους, 1997-1999 και 1999-2000 μειώνεται ο αριθμός των αφίξεων που πραγματοποιείται από αλλοδαπούς τουρίστες και αντίστοιχα αυξάνεται ο αριθμός των αφίξεων από πλευράς ημεδαπών τουριστών.

Η κατάσταση διαφοροποιείται στις διανυκτερεύσεις, όπου εδώ έχουμε αύξηση στον αριθμό των διανυκτερεύσεων, τόσο από πλευράς ημεδαπών όσο και από πλευράς αλλοδαπών τουριστών (Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας, 2003).

5.2 ΠΟΛΟΙ ΕΛΞΗΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται οι σημαντικότεροι τουριστικοί πόροι της περιοχής μελέτης, ανά ΔΔ, τα οποία αποτελούν τα σημαντικότερα αξιοθέατα και πόλο έλξης των επισκεπτών.

❖ ΔΔ Ελάτης:

- το σπήλαιο της Αρκουδότρυπας
- εξαιρετική θέα από τον Κόκκινο Βράχο(1100μ.).
- τέμπλο (έργο του 19ου αιώνα) της εκκλησίας της Παναγίας της Θεοτόκου
- σχολείο της Ελάτης, παραδοσιακής αρχιτεκτονικής που κτίσθηκε το 1951

❖ ΔΔ Καλογήρων:

- εκκλησία του Αγίου Νικολάου (19ου αι.)
- πλατείες "Δεσπότη" και " Στρατική" (1870 - 1880)

❖ ΔΔ Νεραϊδοχωρίου:

- μοναστήρι της Αγίας Παρασκευής (κτίσμα του 18ο αιώνα)
- Ναός Αγ.Νικολάου (1763)

❖ ΔΔ Περτουλίου:

- ετήσιο αντάμωμα των Σαρακατσαναίων (τελευταία Κυριακή του Μάη), αναπαράσταση σκηνών του νομαδικού τους βίου, αναβίωση των εθίμων τους τραγούδια και χορούς.
- χιονοδρομικό κέντρο
- Περτούλι, κτισμένο στα 1150μ, κτηνοτροφικό και παραθεριστικό χωριό, διατηρεί σε μεγάλο βαθμό αναλλοίωτη την παραδοσιακή του αρχιτεκτονική

❖ ΔΔ Πύρρας:

- σπήλαια στη θέση "Κόζιακα" και " Σαρμανίτσα"
- πέτρινο γεφύρι του χωριού
- Ιερά Μονή Αγίου Νικολάου

❖ ΔΔ Αγ.Βησσαρίωνα:

- μονή του Σωτήρος των Μεγάλων Πυλών
- τάφος του Αγίου Βησσαρίωνα

❖ ΔΔ Αγ.Προκοπίου:

- μοναστήρι του Αγίου Προκοπίου του 18 αιώνα
- ψάρεμα μπριάνας και κεφαλόπουλου στο φράγμα.
- Ορειβασία στο Παλαιόκαστρο

❖ ΔΔ Παλαιοκαρυάς:

- τοξωτή γέφυρα
- φράγμα του Πορταϊκού
- δάσος της Κατίνας, οι κορυφές Γκρόπα και Καράβα,
- ιδιωτική συλλογή με εκθέματα από τον 18 αιώνα

❖ ΔΔ Πετροχωρίου:

- Στο χωριό ασκούνται τα επαγγέλματα του κυρατζή και του ξυλογλύπτη.
- Λειτουργούν αποστακτήρια και ο μύλος "του Βλασιώτη"
- παλαιό πέτρινο σπίτι Χάνι - Μπέκου.

❖ ΔΔ Ροποτού:

- Δεκαπέντε πηγές
- κορυφή της Καράβας (1618 μ) απολαμβάνει κανείς τον θεσσαλικό κάμπο.
- Πανηγύρι Προφήτη Ηλία στο εξωκλήσι του Αγίου.
- διήμερο πανηγύρι του Δεκαπενταύγουστο

5.3 ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΠΟΥ ΥΛΟΠΟΙΟΥΝΤΑΙ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ & ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

Από το 1997 και μετά υπάρχουν δύο νομοθετήματα που δείχνουν μια συγκροτημένη θέση από την Πολιτεία για την αντιμετώπιση των προβλημάτων του χώρου και τη χάραξη στρατηγικής βιώσιμης ανάπτυξης. Πρόκειται για τον οικιστικό νόμο (1997) και στον χωροταξικό νόμο (1999) που προσφέρουν ιεραρχημένο πλαίσιο για θεσμοθέτηση του σχεδιασμού από την εθνική κλίμακα, ως την κλίμακα των δήμων (ΣΧΟΑΠ) καθώς και τμημάτων πόλεων, με τις αναπλάσεις υποβαθμισμένων περιοχών. Βάσει του πλαισίου αυτού αναμένεται η θεσμοθέτηση του Εθνικού πλαισίου χωροταξίας, των χωροταξικών σχεδίων των Περιφερειών των Ειδικών Χωροταξικών Σχεδίων των ΖΟΕ στα νησιά, των περιοχών Natura κ.α. Ο οικιστικός νόμος προσφέρει το πλαίσιο για την εκπόνηση και εφαρμογή των ΣΧΟΑΠ, πολεοδομικών σχεδίων που αντιμετωπίζουν ενιαία τον εντός και εκτός σχεδίου χώρο των Δήμων. Ωστόσο παρά τις πληροφορίες ότι επίκειται η υλοποίηση των δύο

αυτών σημαντικών νόμων με τη θεσμοθέτηση σχεδίων όπως αυτά που περιγράφηκαν, κάτι τέτοιο δεν έχει ακόμα συμβεί (Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας, 2003).

Το Γ' ΚΠΣ 2000-2006 δίδει ιδιαίτερη βαρύτητα στον τουριστικό τομέα. Περιφέρειες που παρουσιάζουν φαινόμενα καθυστέρησης στην ανάπτυξή τους, ή κορεσμού του τομέα στον οποίο στηρίζονταν η μέχρι σήμερα αναπτυξιακή τους πορεία, θεωρείται ότι μπορούν να απεγκλωβιστούν και να τεθούν σε μια νέα βιώσιμη τροχιά ανάπτυξης μέσω του εναλλακτικού τουρισμού. Σε όλα τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα(ΠΕΠ), σε πολλά τομεακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΕΠ) καθώς και σε Κοινοτικές Πρωτοβουλίες εντάσσονται δράσεις οι οποίες άμεσα ή έμμεσα αφορούν/προωθούν την τουριστική ανάπτυξη. Στο πλαίσιο αυτό, τα ΠΕΠ, το ΕΠ Ανταγωνιστικότητας, το ΕΠ Αγροτικής Ανάπτυξης και Ανασυγκρότησης της Υπαίθρου, το Έγγραφο Προγραμματισμού, το Ε.Π.ΕΠΡ., το ΕΠ Πολιτισμού και η Κοινοτική Πρωτοβουλία «LEADER plus», αποτελούν βασικά προγράμματα στήριξης της τουριστικής ανάπτυξης (Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας, 2003).

5.3.1 ΠΕΠ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ-ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Το Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Θεσσαλίας δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην τουριστική ανάπτυξη μέσα από μια σειρά μέτρων που χρηματοδοτούν δράσεις ιδιωτικών και δημόσιων φορέων που έχουν σαν στόχο την δημιουργία ενός ευνοϊκού περιβάλλοντος για την ανάπτυξη του τουρισμού.

Οι στόχοι της προγραμματικής περιόδου 2000-2006 πραγματοποιούνται μέσα από έξι άξονες προτεραιότητας. Οι άξονες αυτοί όπως παρουσιάζονται στο ΠΕΠ Θεσσαλίας, είναι:

ΑΞΟΝΑΣ 1: Ενίσχυση Παραγωγικού Περιβάλλοντος

ΑΞΟΝΑΣ 2: Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη της Υπαίθρου

ΑΞΟΝΑΣ 3: Ποιότητα Ζωής

ΑΞΟΝΑΣ 4: Αξιοποίηση της Κεντροβαρούς Θέσης της Περιφέρειας και Ανάδειξη της σε «Κόμβο Δικτύων»

ΑΞΟΝΑΣ 5: Ανάπτυξη Ανθρωπίνων Πόρων

ΑΞΟΝΑΣ 6: Εφαρμογή

Συγκεκριμένα, τα μέτρα του ΠΕΠ που αφορούν τον τομέα του τουρισμού είναι:

Πίνακας 5.2 Μέτρα ΠΕΠ Θεσσαλίας που αφορούν τον τουρισμό

ΜΕΤΡΟ	ΤΙΤΛΟΣ ΜΕΤΡΟΥ
1.5	Ενίσχυση - εκσυγχρονισμός τουριστικών καταλυμάτων
1.6	Βελτίωση ανταγωνιστικότητας τουριστικών ΜΜΕ
2.A.6	Προστασία και ανάδειξη φυσικού περιβάλλοντος
2.B.2	Ειδικές δράσεις ανάπτυξης υπαίθρου
2.B.3	Διαχείριση φυσικών και πολιτιστικών πόρων, οικισμών της Θεσσαλικής υπαίθρου
2.B.4	Προστασία και διαχείριση δασών
2.B.5	Βελτίωση προσβασιμότητας και δημιουργία υποδομών ανάδειξης ορεινών - τουριστικών κέντρων και περιοχών
2.B.7	Διαφοροποίηση των γεωργικών δραστηριοτήτων για την προώθηση της πολυδραστηριότητας και συγκράτησης του πληθυσμού της υπαίθρου
2.B.8	Ενθάρρυνση των τουριστικών και βιοτεχνικών δραστηριοτήτων
2.B.10	Ανάπτυξη και βελτίωση υποδομών αγροτικού τομέα υπαίθρου
3.2	Αστικές παρεμβάσεις
3.4	Ανάδειξη - αξιοποίηση τουριστικών και πολιτιστικών κέντρων
3.5	Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις αστικής ανάπτυξης σε τοπικές ζώνες μικρής κλίμακας -ΕΤΠΑ
3.6	Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις αστικής ανάπτυξης σε τοπικές ζώνες μικρής κλίμακας -ΕΚΤ

Πηγή: Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας, 2003.

Πέραν των παραπάνω μέτρων, το ΠΕΠ Θεσσαλίας περιλαμβάνει και μια σειρά άλλων σημαντικών μέτρων τα οποία δρουν συμπληρωματικά με τα υπόλοιπα και κατά συνέπεια, η εφαρμογή τους θα οδηγήσει στην δημιουργία μιας σωστής βάσης πάνω στην οποία θα τεθεί η ανάπτυξη του τουρισμού. Τα έργα που έχουν ενταχθεί στο ΠΕΠ Θεσσαλίας και αφορούν την περιοχή μελέτης παρουσιάζονται αναλυτικά στον πίνακα που ακολουθεί:

Πίνακας 5.3: Ενταγμένα έργα στο ΠΕΠ για την περιοχή μελέτης

ΕΝΤΑΓΜΕΝΑ ΕΡΓΑ ΣΤΟ ΠΕΠ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ					
Ημ/νία	Αξονας	Μέτρο	Τίτλος Έργου	Προϋ/σμός Ευρώ	Φορέας Υλοποίησης
7/2/2006	3	2	ΕΚΠΟΝΗΣΗ - ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΗ ΓΕΝΙΚΟΥ ΠΟΕΛΟΔΟΜΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ (ΓΠΣ) ΔΗΜΟΥ ΠΥΛΗΣ	110.620	ΔΗΜΟΣ ΠΥΛΗΣ ΝΟΜΟΥ ΤΡΙΚΑΛΩΝ
11/8/2005	2	12	ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΓΕΦΥΡΑΣ ΡΟΠΩΤΟΥ	600.361	ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΡΙΚΑΛΩΝ
11/8/2005	2	12	ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΠΟΡΤΑΪΚΟΥ ΠΟΤΑΜΟΥ	1.450.000	ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΡΙΚΑΛΩΝ
15/6/2005	2	11	ΔΑΣΟΤΕΧΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΕΤΗΣΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΚΟΙΤΗΣ ΚΑΙ ΣΥΜΒΑΛΛΟΝΤΩΝ ΧΕΙΜΑΡΡΟΥ ΠΟΡΤΑΪΚΟΥ	1.045.000	Δ/ΝΣΗ ΔΑΣΩΝ-ΔΑΣΑΡΧΕΙΟ ΤΡΙΚΑΛΩΝ
30/5/2005	4	2	ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΓΕΦΥΡΑΣ ΣΤΟΝ ΠΟΡΤΑΪΚΟ ΠΟΤΑΜΠΟ ΕΠΙ ΤΗΣ ΑΡ. 2 ΕΠ. ΟΔΟΥ ΠΥΛΗΣ - ΣΤΟΥΡΝΑΡΕΪΚΩΝ ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΟΙΚΙΣΜΟ ΑΓ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ (ΛΟΓΓΕΣ) ΠΥΛΗΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ	586.940	ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΡΙΚΑΛΩΝ
30/5/2005	4	2	ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΤΟΣΤΡΩΣΗ ΟΔΟΥ ΠΡΟΣ ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΔΟΥΣΙΚΟΥ ΣΤΗΝ ΠΥΛΗ ΤΡΙΚΑΛΩΝ	650.000	ΝΟΜΑΡΧΙΑΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΤΡΙΚΑΛΩΝ
28/4/2005	2	9	ΔΡΑΣΗ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΟΠΑΑΧ - ΕΚΤ ΠΥΛΗΣ ΜΕΣΟΧΩΡΑΣ	16.000	ΚΕΝΤΡΟ ΑΝΑΠΤ. ΚΑΛΑΜΠ. - ΠΥΛΗΣ Α.Ε.
28/4/2005	2	9	ΔΡΑΣΗ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΟΠΑΑΧ - ΕΚΤ ΠΥΛΗΣ ΜΕΣΟΧΩΡΑΣ	75.628	ΚΕΝΤΡΟ ΑΝΑΠΤ. ΚΑΛΑΜΠ. - ΠΥΛΗΣ Α.Ε.
8/11/2004	2	12	ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΤΟΣΤΡΩΣΗ ΟΔΟΥ ΦΗΚΗΣ - ΑΓ. ΒΗΣΣΑΡΙΩΝΑ	660.000	Ν.Α. Τρικάλων
5/3/2004	2	17	ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΟΔΙΚΗΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ ΑΠΟ Ν. ΠΕΥΚΗ ΕΩΣ ΟΙΚΙΣΜΟ ΒΑΚΑΡΙ	550.000	Δήμος Αιθικών Τρικάλων
10/10/2003	2	12	ΒΕΛΤΙΩΣΗΣ ΟΔΙΚΗΣ ΣΥΝΔΕΣΗΣ Δ.Δ. ΔΡΟΣΟΧΩΡΙΟΥ ΜΕ Δ.Δ. ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ	400.000	Ν.Α. ΤΡΙΚΑΛΩΝ
31/7/2003	2	17	ΑΝΑΠΛΑΣΕΙΣ ΚΟΙΝΟΧΡΗΣΤΩΝ ΧΩΡΩΝ ΔΗΜΟΥ ΑΙΘΗΚΩΝ	150.000	Δήμος Αιθικών Νομού Τρικάλων
25/7/2003	3	4	ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΤΗΣ ΤΟΞΩΤΗΣ ΛΙΘΙΝΗΣ ΓΕΦΥΡΑΣ ΤΟΥ ΠΟΡΤΑΪΚΟΥ ΠΟΤΑΜΟΥ ΣΤΗ ΠΥΛΗ ΤΡΙΚΑΛΩΝ	735.000	Ν.Α. ΤΡΙΚΑΛΩΝ
28/5/2003	2	8	ΔΑΣΟΤΕΧΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΕΤΗΣΗ ΧΑΡΑΔΡΩΣΕΩΝ ΒΡΥΣΗ ΜΕΓΑΛΗ ΚΑΙ ΒΙΤΣΙΝΙΑ ΚΛΑΔΟΥ ΕΙΚΟΣΑΡΙΚΟΥ, ΣΥΜΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΔΡΑΜΙΖΙΩΤΗ ΧΕΙΜΑΡΡΟΥ ΠΟΡΤΑΪΚΟΥ	415.000	Δήμος Πύλης Νομού Τρικάλων

28/5/2003	2	8	ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΑΡΔΕΥΤΙΚΟΥ ΔΙΚΤΥΟΥ ΣΤΟ Δ.Δ. ΑΓΙΟΥ ΒΗΣΣΑΡΙΩΝΑ	250.000	Δήμος Πύλης Νομού Τρικάλων
27/5/2003	2	17	ΑΝΑΠΛΑΣΗ ΠΛΑΤΕΙΑΣ ΟΙΚΙΣΜΟΥ ΝΕΑΣ ΠΥΛΗΣ ΚΑΙ ΠΕΖΟΔΡΟΜΗΣΗ ΟΔΟΥ ΕΡΜΟΥ ΣΤΟ Δ.Δ. ΠΥΛΗΣ	300.000	Δήμος Πύλης Νομού Τρικάλων
1/4/2003	2	11	ΒΕΛΤΙΩΣΗ ΔΑΣΙΚΟΥ ΟΔΙΚΟΥ ΔΙΚΤΥΟΥ ΚΑΙ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΤΕΧΝΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟΥ ΔΑΣΟΥΣ ΠΕΡΤΟΥΛΙΟΥ	1.915.000	Δ/ΝΣΗ ΔΑΣΩΝ-ΔΑΣΑΡΧΕΙΟ ΤΡΙΚΑΛΩΝ
3/3/2003	5	3	ΕΠΙΧΟΡΗΓΗΣΗ ΔΕΚΤΑ ΑΙΘΗΚΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΜΟΝΑΔΑΣ ΒΟΗΘΕΙΑ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΑΙΘΗΚΩΝ	182.479	ΔΕΚΤΑ ΑΙΘΗΚΩΝ ΤΡΙΚΑΛΩΝ
12/7/2002	5	3	ΕΠΙΧΟΡΗΓΗΣΗ Δ.Ε.Κ.Α.Δ.Η.Π. ΠΥΛΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΜΟΝΑΔΑΣ ΒΟΗΘΕΙΑ ΣΤΟ ΣΠΙΤΙ ΣΤΟ ΔΗΜΟ ΠΥΛΗΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ	171.914	ΔΕΚΑΔΗΠ ΠΥΛΗΣ ΤΡΙΚΑΛΩΝ
22/4/2002	2	11	ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΟΛΙΣΘΗΤΙΚΩΝ ΦΑΙΝΟΜΕΝΩΝ ΕΔΑΦΩΝ ΚΑΙ ΑΠΟΜΑΚΡΥΝΣΗ ΥΔΑΤΩΝ ΣΤΟ Δ.Δ. ΡΟΠΩΤΟΥ, ΜΕ ΤΗ ΔΙΕΥΘΕΤΗΣΗ ΧΕΙΜΑΡΡΙΚΩΝ ΦΑΙΝΟΜΕΝΩΝ ΚΛΑΔΩΝ ΤΟΥ ΧΕΙΜΑΡΡΟΥ ΠΟΡΤΑΪΚΟΥ, ΔΗΜΟΥ ΠΥΛΗΣ	356.200	Δ/ΝΣΗ ΔΑΣΩΝ-ΔΑΣΑΡΧΕΙΟ ΤΡΙΚΑΛΩΝ

Πηγή: Δικτυακός Τόπος www.thessalia.gr και ίδια επεξεργασία.

Ο τουρισμός αποτελεί έναν τομέα της οικονομίας ο οποίος δεν λειτουργεί ανεξάρτητα από τους υπόλοιπους κλάδους/τομείς της οικονομίας αλλά και του κοινωνικού, πολιτιστικού, φυσικού και δομημένου περιβάλλοντος. Για την προσέλκυση τουριστών, δεν απαιτείται μόνο μια καλά οργανωμένη ξενοδοχειακή μονάδα. Απαιτείται πρώτα απ' όλα να υπάρχει ένα πλούσιο, σπάνιο και πάνω απ' όλα καθαρό περιβάλλον, καθώς και μια κοινωνία η οποία θα σέβεται την πολιτιστική και φυσική κληρονομιά της και θα δρα με τρόπο που να την αναδεικνύει και να την προστατεύει συνάμα. Για το λόγο αυτό, όπως φαίνεται στον παραπάνω πίνακα, τα μέτρα που αφορούν στην τουριστική ανάπτυξη δεν είναι όλα στενά συνδεδεμένα με τον τουρισμό. Όμως, η αρχιτεκτονική κληρονομιά, το φυσικό περιβάλλον, οι πολιτιστικοί πόροι, οι αστικές υποδομές, κ.α. που αποτελούν το αντικείμενο πολλών από τα παραπάνω μέτρα αποτελούν την βάση για την ανάπτυξη του τουρισμού και των εναλλακτικών μορφών του.

5.3.2. ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ» -ΕΠΑΝ

Σύμφωνα με το Υπουργείο Ανάπτυξης, το μέλλον του τουρισμού στην Ελλάδα εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την βελτίωση της ποιότητας υποδομών και υπηρεσιών αυτού του τομέα, καθώς και από τον εμπλουτισμό και τη διαφοροποίηση του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος. Στο πλαίσιο του Γ' ΚΠΣ, οι δράσεις και οι πόροι του τουρισμού ενσωματώθηκαν στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ» (ΕΠΑΝ), οι άξονες του οποίου ενθαρρύνουν, προωθούν και στηρίζουν την απασχόληση, την επιχειρηματικότητα, την καινοτομία, την ποιότητα, στοιχεία δηλαδή απαραίτητα για την επίτευξη αυξημένης ανταγωνιστικότητας για τον ελληνικό τουρισμό.

Πιο συγκεκριμένα οι βασικοί στόχοι πολιτικής, που υλοποιούνται μέσα από το ΕΠΑΝ αφορούν την αναβάθμιση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών σε όλους τους τομείς που συνθέτουν το τουριστικό προϊόν και φυσικά τη διατήρηση της υψηλής ποιότητας. Επίσης το πρόγραμμα αποσκοπεί στον εμπλουτισμό της σύνθεσης του τουριστικού προϊόντος με τη δημιουργία των υποδομών και την οργάνωση των ειδικών προϊόντων τα οποία μπορούν να προσελκύσουν και κάποιες μορφές εναλλακτικού τουρισμού. Στόχος επίσης αποτελεί και η μείωση της εποχικότητας της τουριστικής δραστηριότητας καθώς επίσης και η ενίσχυση της προβολής της χώρας ως τουριστικός προορισμός, ενώ εξίσου σημαντική είναι και η αναδιάρθρωση της τουριστικής εκπαίδευσης και κατάρτισης. Πιο αναλυτικά τα μέτρα που αφορούν τον τομέα του τουρισμού είναι:

Πίνακας 5.4: Μέτρα του ΕΠ «Ανταγωνιστικότητα»

ΜΕΤΡΟ	ΤΙΤΛΟΣ ΜΕΤΡΟΥ
1.4	Δομές υποστήριξης ΜΜΕ
2.2	Αναβάθμιση καταλυμάτων και μικρομεσαίων τουριστικών επιχειρήσεων
3.2	Προώθηση επιχειρηματικής δραστηριότητας στις μεταποιητικές και τουριστικές επιχειρήσεις
5.1	Ενίσχυση εγκαταστάσεων ειδικής τουριστικής υποδομής -ΠΟΤΑ
5.2	Ολοκληρωμένες δράσεις εναλλακτικού τουρισμού -τουριστικά αγκυροβόλια
5.3	Τουριστική προβολή - μείωση εποχικότητας
8.1	Εκπαίδευση και κατάρτιση στο τομέα του τουρισμού

Πηγή: (Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας, 2003).

Εκτός από τα παραπάνω μέτρα, οι τουριστικές επιχειρήσεις έχουν πρόσβαση σε πόρους, που διατίθενται και μέσω σειράς άλλων μέτρων (αρμοδιότητας άλλων τομέων/γραμματειών του ΥΠΑΝ, όπως η Γενική Γραμματεία Εμπορίου) που απευθύνονται γενικότερα σε επιχειρήσεις. Παράλληλα Υπουργεία και Οργανισμοί του Δημόσιου Τομέα (και ιδιαίτερα το Υπουργείο Ανάπτυξης και ο ΕΟΤ) βρίσκονται σε διαρκή συνεργασία με τον ιδιωτικό τομέα για την κατάρτιση και υλοποίηση προγραμμάτων και μέτρων, που ενισχύουν την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών.

5.3.3 ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ»

Τα τελευταία χρόνια, το Υπουργείο Γεωργίας κινούμενο προς την κατεύθυνση της ενίσχυσης του εισοδήματος του αγροτικού πληθυσμού της χώρας, έχει αρχίσει μια προσπάθεια ενίσχυσης του αγροτουρισμού. Στο πλαίσιο της προσπάθειας αυτής, το ΕΠ «Αγροτικής Ανάπτυξη και Ανασυγκρότησης της Υπαίθρου» δίδει ιδιαίτερη σημασία στην ανάπτυξη των υποδομών στον αγροτικό χώρο προκειμένου να ενισχυθεί ο τουριστικός τομέας. Ο Άξονας 7 του ΕΠ αναφέρεται σε «Προγράμματα Ανάπτυξης του Αγροτικού Χώρου». Τα μέτρα που περιλαμβάνει ο Άξονας αυτός, χρηματοδοτούν δράσεις που άμεσα ή έμμεσα στηρίζουν την ανάπτυξη του τουρισμού στον αγροτικό χώρο και αναφέρονται στον πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 5.5: Μέτρα ΕΠ «Αγροτικής ανάπτυξης ανασυγκρότησης υπαίθρου»

ΜΕΤΡΟ	ΤΙΤΛΟΣ ΜΕΤΡΟΥ
7.5	Ανακαίνιση και ανάπτυξη χωριών - προστασία και διατήρηση της αγροτικής κληρονομιάς
7.6	Διαφοροποίηση των γεωργικών δραστηριοτήτων που σχετίζονται με τη γεωργία, για να παρασχεθεί η δυνατότητα δημιουργίας πολλαπλών δραστηριοτήτων και η απόκτηση εναλλακτικών εισοδημάτων
7.8	Ανάπτυξη και βελτίωση της υποδομής που σχετίζεται με την ανάπτυξη της γεωργίας
7.9	Ενθάρρυνση των τουριστικών και βιοτεχνικών δραστηριοτήτων

Πηγή: Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας, 2003.

5.3.4 ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ»- ΕΠΠΕΡ

Ο όρος περιβάλλον στον τομέα του τουρισμού δεν αφορά μόνο το φυσικό περιβάλλον, αλλά και το πολιτιστικό και δομημένο ή ανθρωπογενές περιβάλλον. Αυτά τα στοιχεία αποτελούν τους βασικούς πόρους στους οποίους στηρίζεται η ανάπτυξη του τουρισμού.

Το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Περιβάλλον» αφορά το φυσικό και δομημένο περιβάλλον και στοχεύει στην διατήρηση, συντήρηση και ανάδειξή του μέσα από μια σειρά δράσεων. Το περιβάλλον συνιστά το βασικό πόρο για την ανάπτυξη του τουρισμού και αυτόματα η διατήρηση, συντήρηση και ανάδειξή του συμβάλλουν στην ανάπτυξη του βιώσιμου. Κατά συνέπεια, θα μπορούσαμε να υποστηρίξουμε ότι ολόκληρο το Ε.Π. «Περιβάλλον», προωθεί άμεσα ή έμμεσα την ανάπτυξη του τουρισμού. Τα μέτρα του Ε.Π. που αφορούν στην τουρισμό είναι:

Πίνακας 5.6: Μέτρα ΕΠ «Περιβάλλον»

ΜΕΤΡΟ	ΤΙΤΛΟΣ ΜΕΤΡΟΥ
3.2	Προστασία και αποκατάσταση τοπίων
7.1	Χωροταξία - Πολεοδομία
7.2	Αναπλάσεις στο δομημένο περιβάλλον με καινοτόμο χαρακτήρα ή εθνική σημασία
8.1	Προστασία και διαχείριση βιοτόπων - οικοτόπων, προστασία ειδών και περιοχών ιδιαίτερου φυσικού κάλλους.

Πηγή: Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας, 2003.

5.3.5 ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ»

Η χώρα μας είναι πολύ πλούσια σε πολιτιστικούς πόρους και έχει στηρίξει σε ένα μεγάλο βαθμό την ανάπτυξη του τουρισμού στον πολιτισμό της. Η ανάδειξη των πολιτιστικών πόρων (αρχαίοι, παραδοσιακοί και σύγχρονοι) αποτελούν έναν από τους σημαντικότερους άξονες για την ανάπτυξη του τουρισμού. Δυστυχώς όμως, η υπερβολική χρήση των πόρων αυτών για τουριστικούς λόγους διακυβεύει κινδύνους φυσικής φθοράς, όταν πρόκειται για μνημεία, καθώς και αλλοίωσης και μείξης, όταν πρόκειται για ήθη, έθιμα, γλώσσα και παραδόσεις.

Οι στόχοι του ΕΠ «Πολιτισμός» για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη είναι:

- Η προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς
- Η ανάπτυξη του σύγχρονου πολιτισμού
- Η ανάπτυξη του τομέα του πολιτισμού στον κοινωνία της επικοινωνίας
- Η ενίσχυση και εξειδίκευση του ανθρώπινου δυναμικού

Τα μέτρα που χρηματοδοτούν την προώθηση των παραπάνω στόχων είναι:

Πίνακας 5.7: Μέτρα ΕΠ «Πολιτισμός»

ΜΕΤΡΟ	ΤΙΤΛΟΣ ΜΕΤΡΟΥ
1.1	Αναβάθμιση υφιστάμενης και δημιουργίας νέας υποδομής μουσείων. Βελτίωση προσφερόμενων υπηρεσιών
1.2	Προστασία και ανάδειξη μνημείων και αρχαιολογικών χώρων
2.1	Ενίσχυση υποδομών μεγάλων επικοινωνιακών γεγονότων σύγχρονου πολιτισμού

Πηγή: Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας, 2003.

5.3.6 ΟΛΟΚΛΗΡΩΜΕΝΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΧΩΡΟΥ-ΟΠΑΑΧ

Τα ΟΠΑΑΧ αποτελούν ολοκληρωμένες παρεμβάσεις στις αγροτικές ορεινές μειονεκτικές περιοχές της περιφέρειας. Πρόκειται για παρεμβάσεις που υλοποιούνται για πρώτη φορά στο Γ' ΚΠΣ δεδομένου ότι συνδυάζουν την ενίσχυση των ιδιωτικών επενδύσεων με την ταυτόχρονη υλοποίηση δημόσιων τεχνικών και κοινωνικών υποδομών.

Στόχοι των ΟΠΑΑΧ είναι:

- Μείωση της απομόνωσης του ορεινού χώρου
- Μείωση ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων
- Στήριξη της ανάπτυξης στις λιγότερο ανεπτυγμένες περιοχές της Περιφέρειας
- Ανάδειξη και αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων των περιοχών αυτών
- Δημιουργία βιώσιμων συνθηκών για τους πληθυσμούς αυτούς

Το ΟΠΑΑΧ Πύλης-Μεσοχώρας περιλαμβάνει και τα ΔΔ Δροσοχώρι, Αθαμανία, Γαρδίκι, Δέση, ΆγιοςΝικόλαος από το Δήμο Αιθίων και τα ΔΔ Αγ Προκοπίου, Αγ. Βησσαρίωνος, Κοτρωνίου, Παλαιοκαρυάς, Πετροχωρίου, Πύλης, Ροποτού του Δήμου Πύλης(Δικτυακός Τόπος www.ruralthessaly.gr, ΟΠΑΑΧ).

Μερικά από τα μέτρα που εφαρμόζονται στην περιοχή αφορούν την ανάπτυξη και βελτίωση των υποδομών του αγροτικού τομέα υπαίθρου (Μέτρο 2.17) με στόχους (Δικτυακός Τόπος www.ruralthessaly.gr, ΟΠΑΑΧ):

- τη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων
- την προστασία και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς
- τη διατήρηση και ανάδειξη της τοπικής φυσιογνωμίας του κάθε οικισμού και των φυσικών πόρων
- την αύξηση της επισκεψιμότητας των οικισμών και κατ' επέκταση στην οικονομική ανάπτυξη αυτών

5.3.7 ΔΙΚΤΥΟ NATURA 2000

Ο ορατός κίνδυνος εξαφάνισης πολλών ειδών και αλλοίωσης της σύνθεσης και υποβάθμισης πολλών οικοσυστημάτων οδήγησε στην έκδοση της Οδηγίας 92/43/ΕΟΚ «Για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων καθώς και της άγριας πανίδας και χλωρίδας» από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Σκοπός της Οδηγίας είναι η προστασία της βιολογικής ποικιλομορφίας, μέσω της διατήρησης των φυσικών βιοτόπων καθώς και της άγριας χλωρίδας και πανίδας. Για την επίτευξη του σκοπού αυτού δημιουργήθηκε ένα δίκτυο προστατευμένων περιοχών που αποτελούν τις περιοχές NATURA 2000. Το δίκτυο NATURA 2000 αποτελεί ένα Ευρωπαϊκό Οικολογικό Δίκτυο περιοχών, οι οποίες φιλοξενούν τύπους οικοτόπων και οικοτόπους ειδών που είναι σημαντικοί σε Ευρωπαϊκό επίπεδο. Αποτελείται από «Ζώνες Ειδικής Προστασίας για την Οрниθοπανίδα-SPA (ΖΕΠ)» όπως ορίζει η Οδηγία 79/409/ΕΟΚ για την προστασία των πουλιών και «Τόπους Κοινοτικής Σημασίας-SCI (ΤΚΣ)» (www.thessalia.gr, Καταγραφή αξιολόγησης και ωρίμανσης έργων σε περιοχές NATURA 2000 Περιφέρειας Θεσσαλίας).

Η περιοχή μελέτης είναι κατά το μεγαλύτερο μέρος ενταγμένη στο δίκτυο NATURA 2000 και γενικότερα όλος ο ορεινός όγκος του Κόζιακα (Κωδικός

Περιοχής: GR1440002). Στην περιοχή υπάρχουν 11 είδη χλωρίδας που είναι ενδημικά και προστατεύονται από την Ευρωπαϊκή και Ελληνική νομοθεσία.

Η περιοχή έχει χαρακτηριστεί «Περιοχή Ελεγχόμενης Θήρευσης και απόθεμα θηραμάτων». Στην περιοχή υπάρχουν ελάφια, ζαρκάδια αγριογούρουνα και άλλα θηλαστικά που χρήζουν προστασίας από την λαθροθηρία. Επίσης η περιοχή είναι εξίσου σημαντική για τα είδη άγριας πανίδας που φιλοξενεί. Είναι ένας από τους σπάνιους βιότοπους για την αρκούδα, το λύκο, το αγριόγιδο. Ακόμη φιλοξενεί σημαντικούς πληθυσμούς μεγάλων αρπακτικών κυρίως γυπών και έχει χαρακτηριστεί ως «Σημαντική Περιοχή για τα Πουλιά». Χαρακτηριστικά είδη είναι το όρνιο, ο χρυσαετός, ο ασπροπάρης και ένα πλήθος πουλιών που κατακλύζουν τα δάση.

Τέλος, η περιοχή περιλαμβάνει και το Πανεπιστημιακό Δάσος Πετρουλίου το οποίο χρησιμοποιείται για εκπαιδευτικούς σκοπούς από το Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

5.3.8 ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΘΗΣΕΑΣ»

Πρόκειται για αναπτυξιακό πρόγραμμα τοπικής αυτοδιοίκησης με επίκεντρο του σχεδιασμού τον πολίτη. Η βελτίωση της ποιότητας ζωής των πολιτών είναι αλληλένδετη με τα έργα και τις υπηρεσίες που προσφέρουν οι ΟΤΑ στους δημότες τους. Το πρόγραμμα «Θησέας» με ένα στοχευμένο και οργανωμένο πλάνο ανάπτυξης, θέτει ως προτεραιότητες έργα και δραστηριότητες που θα προσφέρουν άμεση λύση στα καθημερινά προβλήματα των πολιτών.

Μέσα από το πρόγραμμα έχουν εγκριθεί που υποστηρίζουν τους Δήμους αλλά και την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος. Επίσης η κοινωνική και πολιτιστική μέριμνα είναι μια εξίσου σημαντική παράμετρος που υποστηρίζει το πρόγραμμα «Θησέας». Με τον τρόπο αυτό προωθούνται ολοκληρωμένα προγράμματα τοπικής ανάπτυξης σταθμίζοντας τις γεωγραφικές ιδιαιτερότητες κάθε περιοχής και παράλληλα δημιουργώντας μια αίσθηση ασφάλειας στους πολίτες για τη σωστή και διαφανή διαχείριση των δημόσιων πόρων.

Το υποπρόγραμμα 2 στο οποίο ανήκουν τα έργα που πραγματοποιούνται στην περιοχή μελέτης στοχεύει:

- ❖ στην ανάπτυξη της υπαίθρου και την προώθηση της εταιρικής σχέσης πόλης - υπαίθρου
- ❖ στην ανάπτυξη τοπικών δικτύων μεταφοράς

- ❖ στη δημιουργία σύγχρονων ανοικτών πόλεων
- ❖ στη βελτίωση του οικιστικού ιστού των αστικών πόλεων

Η προσφορά του συγκεκριμένου προγράμματος για την περιοχή μελέτης είναι πολύ σημαντική αφού περιλαμβάνει βελτίωση οδικού δικτύου και δικτύου ύδρευσης καθώς και αντιπλημμυρικά έργα, αποχέτευσης, τομείς εξαιρετικά βασική για την ανάπτυξη της περιοχής (www.yres.gr)

5.3.9 LEADER II

Το Leader II είναι μια πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την αγροτική ανάπτυξη και αποτελεί τη συνέχεια του Leader I. Εφαρμόζεται κυρίως σε ορεινές και μειονεκτικές περιοχές της χώρας, ώστε να ενισχυθεί η προσπάθεια ανάκαμψής τους και να βελτιωθεί η ποιότητα της ζωής των κατοίκων των περιοχών αυτών. Ενδιάμεσος φορέας διαχείρισης της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας στη χώρα μας έχει οριστεί το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων. Οι δράσεις της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Leader II προωθούνται από τις *Αναπτυξιακές Εταιρίες*. Τα μέτρα, τα οποία περιλαμβάνει το πρόγραμμα Leader II αφορούν στην επαγγελματική κατάρτιση, στον αγροτουρισμό, στην παροχή στήριξης στις μικρές επιχειρήσεις, στην αξιοποίηση και εμπορία της γεωργικής και δασικής παραγωγής, της τοπικής αλιείας, στη διατήρηση και βελτίωση του περιβάλλοντος (www.minagric.gr).

Οι βασικοί στόχοι του προγράμματος αφορούν:

- ❖ Στην ενθάρρυνση των υποδειγματικών τοπικών πρωτοβουλιών αγροτικής ανάπτυξης.
- ❖ Στην παροχή στήριξης σε δράσεις καινοτόμου, υποδειγματικού και μεταβιβάσιμου χαρακτήρα, οι οποίες παρουσιάζουν τις νέες οδούς που μπορεί να ακολουθήσει η αγροτική ανάπτυξη.
- ❖ Στην ανταλλαγή εμπειριών και στη μεταφορά τεχνογνωσίας.
- ❖ Στην παροχή στήριξης σε προγράμματα διακρατικής συνεργασίας, τα οποία προέρχονται από τοπικούς φορείς των αγροτικών περιοχών.

Στην περιοχή μελέτης υπάρχουν πολλά μέτρα που ανήκουν στην Κοινοτική πρωτοβουλία LEADER II και βοηθούν στην ανάπτυξη και την επίτευξη των παραπάνω

στόχων όπως είναι το μέτρο για τη δημιουργία υπαίθριου χώρου πώλησης τοπικών προϊόντων στην Ελάτη, με φορέα το Δήμο Αιθίων.

5.3.10 LEADER+

Η πρωτοβουλία LEADER+ αποτελεί ουσιαστικά τη συνέχεια των πρωτοβουλιών LEADER I και II για την προώθηση της εφαρμογής ολοκληρωμένων, πρωτότυπων στρατηγικών αειφόρου ανάπτυξης στις αγροτικές περιοχές της Ε.Ε. Το ΕΠ κοινοτικής πρωτοβουλίας LEADER+ της Χώρας θα εφαρμοστεί σε ορεινές περιοχές καθώς και ηνσιωτικές περιοχές, στις οποίες παρουσιάζεται η εντονότερη κοινωνικοοικονομική υστέρηση (www.leader-plus.gr).

Στόχος του LEADER+ είναι η ολοκληρωμένη, υψηλής ποιότητας, αειφόρος ανάπτυξη της υπαίθρου μέσω πιλοτικών εφαρμογών. Ο στόχος αυτός βρίσκεται σε αντιστοιχία με τις προτεραιότητες της Ε.Ε. για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των αγροτικών περιοχών. Με το στόχο αυτό επιδιώκεται η ανάπτυξη και αξιοποίηση των περιοχών εφαρμογής με ολοκληρωμένες παρεμβάσεις, ώστε να αμβλυνθούν τα μειονεκτήματα τους και να μειωθούν οι ανισότητες που παρατηρούνται στην ποιότητα ζωής μεταξύ των κατοίκων των ορεινών και μη ορεινών περιοχών. Επίσης στοχεύει στην ενίσχυση της προσπάθειας για άρση της απομόνωσης των περιοχών σε όλα τα επίπεδα της οικονομικής και κοινωνικής ζωής. Ο στόχος αυτός βρίσκεται σε αντιστοιχία με τις προτεραιότητες της Ε.Ε. για ανάπτυξη, διατήρηση και ενίσχυση ενός βιώσιμου κοινωνικού ιστού στις αγροτικές περιοχές. Οι στόχοι του προγράμματος θα επιτευχθούν με την εφαρμογή μιας ολοκληρωμένης αναπτυξιακής στρατηγικής για κάθε περιοχή παρέμβασης, που θα αναπτύσσεται γύρω από ένα σημαντικό θέμα, το "Θέμα Συσπείρωσης" (www.kenakap.gr).

Κάποια από τα επενδυτικά προγράμματα που υπάρχουν στο Δήμο Αιθίων είναι η διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου του ορεινού καταφυγίου «Χατζηπέτρος» και η δημιουργία ιστοσελίδας για την προβολή της ορεινής περιοχής.

Οι περιοχές δράσης του LEADER+ φαίνονται αναλυτικά στον πίνακα που ακολουθεί.

5.4 ΜΟΡΦΕΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΠΟΥ ΥΠΑΡΧΟΥΝ Ή ΔΥΝΑΤΑΙ ΝΑ ΑΝΑΠΤΥΧΘΟΥΝ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

5.4.1 ΑΘΛΗΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ-ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΣ

❖ Σκί

Χιονοδρομικό κέντρο Περγουλίου

Στο ΔΔ Περγουλίου σε μία από τις πλουσιότερες ελατοσκεπείς πλαγιές που αντικρίζει την κορυφή του Κόζιακα και σε υψόμετρο 1.350μ. βρίσκεται το χιονοδρομικό κέντρο Περγουλίου. Το χιονοδρομικό διαθέτει 3 πίστες κατάβασης και ιατρείο. Μία πίστα μεσαίας δυσκολίας, μήκους 1.500μ., μία πίστα μικρής δυσκολίας, μήκους 400μ. και μία μικρότερη, εκπαιδευτική μήκους 80μ.. Επίσης υπάρχει ένα σεναέριος διαθέσιμος αναβατήρας μήκους 1.170μ., ένας συρόμενος μήκους 350μ. και ένας μικρότερος μήκους 60μ.. Ο σεναέριος αναβατήρας λειτουργεί και για περιήγηση πεζών δηλαδή ατόμων χωρίς εξοπλισμό σκι, ενώ υπάρχουν και δύο μηχανήματα επίστρωσης χιονιού. Επίσης στο κέντρο ενοικιάζονται χιονορακέτες, χιονομηχανές, έλκηθρο, ποδήλατο βουνού, καθώς και όλος ο απαραίτητος εξοπλισμός για σκι. Το κέντρο διαθέτει δύο σαλέ. Το ένα βρίσκεται στην βάση του χιονοδρομικού και το άλλο στην κορυφή του. Το τελευταίο προσφέρει μοναδική θέα προς τις γύρω πλαγιές από υψόμετρο 1.350μέτρων. Κατά τη διάρκεια λειτουργίας του χιονοδρομικού διεξάγονται βραδιές νυχτερινού σκι. Υπάρχει μεγάλος και άνετος χώρος στάθμευσης στη βάση του χιονοδρομικού και η πρόσβαση είναι ασφαλής και άνετη χωρίς τη χρήση αντιολισθητικών αλυσίδων. Τη λειτουργία του χιονοδρομικού κέντρου έχει αναλάβει η Αναπτυξιακή Εταιρεία Νομού Τρικάλων σε συνεργασία με το Δήμο Αιθίων.

❖ Σκι πλαγιάς

Στην ίδια περιοχή του Περτουλίου εκτός του χιονοδρομικού κέντρου, υπάρχουν για τους λάτρεις της των δρόμων αντοχής πλαγιές για ορειβατικό σκι ή αλλιώς σκι πεδιάδας (langlauf). Εκτός από την περιοχή αυτά η συγκεκριμένη δραστηριότητα λαμβάνει χώρα και σε άλλα μέρη της περιοχής όπως στις πλαγιές των κορυφών Λουπάτα, Μαρόσα, Αυγό και Μπουντούρα.

❖ Snow rafting

Μια άλλη χειμερινή δραστηριότητα που λαμβάνει χώρα στο χιονοδρομικό κέντρο Περτουλίου, είναι η ομαδική κατάβαση της πίστας με ειδικό όχημα - snow rafting για τους οπαδούς των ακραίων δραστηριοτήτων που ανεβάζει στα ύψη την αδρεναλίνη.

❖ Τοξοβολία

Ένα από τα σημαντικότερα ολυμπιακά αθλήματα έχει μεταφερθεί στα λιβάδια Περτουλίου, στην κοιλάδα που απλώνεται ανάμεσα στο πλούσια και πυκνό ελατόδασος. Στην περιοχή αυτή δίνεται η ευκαιρία στους επισκέπτες να δοκιμάσουν την ικανότητα τους, είτε να εξασκηθούν στην τοξοβολία. Για τους επισκέπτες που αποφάσισαν για πρώτη

φορά να ασχοληθούν με τη δραστηριότητα αυτή και δεν διαθέτουν τον απαραίτητο εξοπλισμό, στην Ελάτη μπορούν να προμηθευτούν ότι χρειάζονται για να πραγματοποιήσουν την πρώτη τους συμμετοχή στο άθλημα.

❖ Ποδήλατο βουνού

Ένα πλήθος δασικών δρόμων και μονοπατιών προσφέρονται για ιδανικές διαδρομές με ποδήλατο βουνού στα πανέμορφα Περτουλιώτικα Λιβάδια. Η δραστηριότητα αυτή αποτελεί έναν από τους ωραιότερους τρόπους εξόρμηση στην περιοχή για τους πιο δραστήριους

επισκέπτες που διαθέτουν καλή φυσική κατάσταση. Οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να προμηθευτούν τα ποδήλατα από την περιοχή.

❖ Ιππασία

Στην περιοχή Λιβάδια Περτουλίου, οι επισκέπτες έχουν τη δυνατότητα να απολαύσουν τη βόλτα τους στο καταπράσινο τοπίο με έναν ιδιαίτερο τρόπο! Άλογα της περιοχής, προσαρμοσμένα στο φυσικό περιβάλλον, στα πετρώδη μονοπάτια και στις μεγάλες αυξομειώσεις της θερμοκρασίας ανάμεσα στις εποχές, μπορούν να

περιηγήσουν τους ενδιαφερόμενους με τη συνοδεία ενός ή περισσότερων έμπειρων αναβατών για μεγαλύτερη ασφάλεια. Η ιδιαίτερη αυτή δραστηριότητα δίνει τη δυνατότητα στους επισκέπτες να θαυμάσουν τα πλούσια ελατοδάση και τα μοναδικά σε ομορφιά μονοπάτια του Περτουλίου.

❖ Αναρρίχηση

Η αναρρίχηση είναι μία συναρπαστική δραστηριότητα σωματικών και νοητικών ικανοτήτων που απαιτεί άρτιο εξοπλισμό και συνοδεία εκπαιδευτών. Στην περιοχή μελέτης υπάρχουν αναρριχητικά πεδία στην Πύλη και στην Ελάτη διαφόρων βαθμών δυσκολίας. Στην περιοχή της Πύλης υπάρχουν πέντε χωριστά αναρριχητικά πεδία. Τα τρία πρώτα βρίσκονται δίπλα από την κρεμαστή γέφυρα της Πύλης όπου υπάρχουν 30 διαδρομές. Το τέταρτο πεδίο βρίσκεται δίπλα από την τοξωτή γέφυρα και έχει 12 διαδρομές, ενώ το τελευταίο βρίσκεται στην αριστερή πλευρά του χωριού, έχει μία διαδρομή και υπάρχουν προοπτικές να ανοιχτούν αρκετές ακόμη. Στην περιοχή της Ελάτης υπάρχει ένα αναρριχητικό πεδίο στο λεγόμενο «κόκκινο βράχο», όπου έχουν ανοιχτεί 6 διαδρομές μέχρι σήμερα.

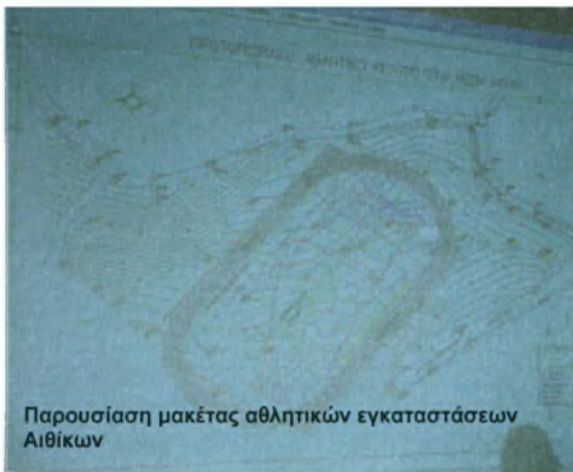
❖ Rafting

Τα νερά του Αχελώου, αποτελούν μια πρωτόγνωρη εμπειρία για τους λάτρεις των υδάτινων αθλημάτων που τολμούν να διασχίσουν τον υπέροχο αυτό ποταμό. Κατά μήκος του ποταμού ξεδιπλώνονται υπέροχα τοπία και αποκαλυπτικές τοποθεσίες κατά διάρκεια της κατάβασης.

Οι διαδρομές που υπάρχουν στην περιοχή έχουν διάφορα επίπεδα δυσκολίας. Ο Πορταϊκός ποταμός αποτελεί είναι άλλον ένα σημαντικό ποταμό για κατάβαση, με ιδανικές κοίτες για canoe-kayak και αρκετά δύσκολα σημεία στη διαδρομή.

❖ Αθλητικές εγκαταστάσεις

Στα ΔΔ Ελάτης και Πύλης, που αποτελούν τις έδρες των Δήμων Αιθίκων και Πύλης αντίστοιχα, υπάρχουν αθλητικές εγκαταστάσεις, όχι ιδιαίτερα αναπτυγμένες και οργανωμένες. Οι εγκαταστάσεις αυτές είναι ανάλογες του μεγέθους και του χαρακτήρα της περιοχής και γίνονται κινήσεις βελτίωσης μέσω προγραμμάτων του ΥΠΑΝ. Στα μέσα

Ιουλίου του 2007, έγινε στο δημαρχείο Ελάτης η παρουσίαση της μακέτας για την δημιουργία πρωτοποριακού αθλητικού κέντρου του Δήμου. Το έργο αυτό έχει σαν σκοπό να αποτελέσει πόλο έλξης, όχι μόνο για τους γειτονικούς Δήμους, αλλά να αποτελέσει έναν άξονα Λίμνης Πλαστήρα-Αθλητικό Κέντρο Αιθίκων-Ασπροπόταμος (www.fatsimare.gr).

❖ Αλεξίπτωτο πλαγιάς

Αρκετές πλαγιές του Δήμου Πύλης μετατρέπονται σε περιοχές πτήσεων και αλεξίπτωτων πλαγιάς. Συγκεκριμένα ο Πορταϊκός ποταμός αποτελεί εναέριο πέρασμα πτήσεων που διαρκούν από 1 έως 3 ώρες, ανάλογα με την ομάδα που συμμετέχει. Το πέρασμα στήνεται κοντά στην πέτρινη τοξωτή γέφυρα της Πύλης ώστε να είναι πιο άδικο η επιστροφή. Επίσης στο Δήμο Αιθίων και συγκεκριμένα στην κορυφή Αστραπή, πολλοί ρισκοκίνδυνοι αθλητές κάνουν την «εναέρια βόλτα» τους

με «παρά πέντε» και ανεμόπτερο.

5.4.2 ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Πολλές από τις δραστηριότητες του αθλητικού τουρισμού, ή τουρισμού περιπέτειας, θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως αντικείμενα του οικοτουρισμού, και αντίστροφα, ειδικά σε μία περιοχή με τόσο πλούσιο φυσικό περιβάλλον όσο είναι η περιοχή μελέτης. Στην περίπτωση αυτή ο διαχωρισμός έγινε ανάλογα με την ένταση της άσκησης και τη δυσκολία της κάθε δραστηριότητας. Έτσι τα πιο «extreme sports» θεωρούνται δραστηριότητες του αθλητικού τουρισμού, ενώ εκείνες που εστιάζουν περισσότερο στον περίπατο και την παρατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος θεωρείται ότι ανήκουν στον οικοτουρισμό.

Ο οικοτουρισμός αποτελεί τη σημαντικότερη μορφή εναλλακτικού τουρισμού στην περιοχή. Αποτελεί τη βάση πάνω στην οποία στηρίχθηκαν και οι άλλες μορφές τουρισμού για να αναπτυχθούν.

❖ Πεζοπορικές διαδρομές

Στην Ευρώπη έχει αναπτυχθεί ένα δίκτυο 11 πεζοπορικών διαδρομών μεγάλων αποστάσεων. Από τον ορεινό όγκο του Κόζιακα διέρχεται το ευρωπαϊκό μονοπάτι μεγάλων διαδρομών E4. Το μονοπάτι εισέρχεται στο Νομό Τρικάλων από τα βορειοανατολικά, προερχόμενο από τη Δεσκάτη, και καταλήγει στα Μετέωρα.

Στην περιοχή μελέτης υπάρχουν πολλές πεζοπορικές διαδρομές που καλύπτουν σχεδόν όλη την επιφάνεια των δήμων. Οι διαδρομές αυτές γίνονται μέσα από δασικά μονοπάτια είτε μέσω δασικών μονοπατιών χωρίς σήμανση και σε κάποιες περιπτώσεις διασχίζοντας τα λιβάδια. Η συμμετοχή σε αυτές τις

πεζοπορικές διαδρομές, δίνει την ευκαιρία στον επισκέπτη να έρθει σε επαφή με το περιβάλλον, τα πλούσια δάση, τις μαγευτικές κοιλάδες και την αμέτρητα είδη χλωρίδας. Κάποιες από τις διαδρομές αυτές είναι:

- ❖ διαδρομή Πύλη-Ίταμος, διάρκειας 3 ωρών με καλή βατότητα
- ❖ διαδρομή Πετουλιώτικα Λιβάρια-Κόζιακας, διάρκειας 3 ωρών με καλή βατότητα
- ❖ διαδρομή Πύρρα-Αυγό, με μέτρια βατότητα και διάρκεια 4 ωρών
- ❖ διαδρομή Νεραϊδοχώρι-Μαρόσα, με καλή βατότητα και διάρκεια 3:30 ώρες
- ❖ Διαδρομή Περούλι-Μπουντούρα, με καλή βατότητα και διάρκεια 3 ωρών

Με πρωτοβουλία του Δήμου Αιθίων, θα κατατεθεί πρόταση για τη σηματοδότηση της διαδρομής «Βλαχόστρατα» στα πλαίσια του προγράμματος LEADER+. Πρόκειται για την αναβίωση της παλιάς παραδοσιακής διαδρομής που πραγματοποιούσαν οι βλάχοι με τα κοπάδια τους.

❖ Ορειβασία

Ένα ολοκληρωμένο δίκτυο ορειβατικών διαδρομών με κόμβους απλώνεται σχεδόν σε όλη την έκταση της περιοχής μελάτης. Κατά τη διάρκεια της ανάβασης οι επισκέπτες συναντούν χώρους στάσης με βρύση, υπαίθρια καθιστικά και κιόσκια, και κόμβους με κατάλυμα με τζάκι. Επίσης για τους ορειβάτες υπάρχει στην περιοχή του Κόζιακα το Καταφύγιο «Χατζηπέτρος», σε υψόμετρο 1.738μ. με δυναμικότητα 16 κλινών. Μια από τις πιο γνωστές ορειβατικές διαδρομές της περιοχής είναι στο «Τρύπιο Λιθάρι», ακολουθώντας το Ορειβατικό Μονοπάτι E4 (Ευρωπαϊκό Πεζοπορικό Μονοπάτι E4), στην ανατολική πλευρά του Κόζιακα στις κορυφές «Αστραπή», «Αρβανίτες» (1.901 μ), γνωστή ως «μονοπάτι Κόζιακα».

❖ Ορεινή κατασκήνωση

Η κοιλάδα του Περτουλίου, η περιοχή που είναι γνωστή ως Λιβάδια Περτουλίου, συχνά γίνεται χώρος διανυκτέρευσης για πολλούς εκδρομείς που είναι οπαδοί της ελεύθερης κατασκήνωσης. Το είδος αυτό κατασκήνωσης αποτελεί μια οικοτουριστική δραστηριότητα, που προσφέρει στους επισκέπτες περιβαλλοντική ενημέρωση και παρατήρηση της άγριας φύσης. Επίσης σε αυτό το πλαίσιο διοργανώνονται αρκετές συγκεντρώσεις και δραστηριότητες από τους οπαδούς αυτού του τρόπου κατασκήνωσης.

❖ Ψάρεμα

Μια από τις πιο ήρεμες δραστηριότητες της περιοχής είναι το ψάρεμα. Στις πανέμορφες όχθες του Αχελώου και των παραπόταμων του οι ενδιαφερόμενοι μπορούν

να περάσουν όμορφα τη μέρα τους και να ψαρέψουν πέστροφες, μπριάνες και χέλια, κατά τους θερινούς μήνες.

❖ Κυνήγι

Το κυνήγι είναι μια δραστηριότητα αρκετά σημαντική για την περιοχή, αφού αποτελεί παράγοντα επιλογής της περιοχής ως τουριστικό προορισμό για τους κυνηγούς. Επίσης το κυνήγι αποτελεί πόλο έλξης επισκεπτών για όλη τη διάρκεια του έτους. Η δραστηριότητα περιορίζεται χωρικά στα όρια της ελεγχόμενης κυνηγετικής περιοχής όπου

ζούνε πολλά θηράματα, όπως ελάφια, ζαρκαδία, αγριογούρουνα, λαγοί και αγριόγιδες, καθώς επίσης και πολλά φτερωτά είδη όπως φασιανοί, πέρδικες, μεκατσες, ορτύκια, υδρόβια και περιστεροειδή. Για κάθε κυνηγετική περίοδο, με την έναρξη της καθορίζεται πόσα άτομα από το κάθε είδος μπορούν να θηρευτούν.

5.4.3 ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ-ΓΑΣΤΡΟΝΟΜΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Τα περισσότερα ΔΔ των Δήμων Αιθίων και Πύλης στηρίζονται στο γεωργικό τομέα και συνεπώς έχουν αναπτυχθεί και αρκετές δραστηριότητες αγροτουρισμού. Στους περισσότερους οικισμούς υπάρχουν συνεταιρισμοί γυναικών που δραστηριοποιούνται στη συλλογή και αποξήρανση βοτάνων και αρωματικών φυτών, στη μεταποίηση φρούτων, στην πώληση τοπικών και βιολογικών προϊόντων, στην παραγωγή ζυμαρικών και τοπικών παραδοσιακών φαγητών κατόπιν παραγγελίας κ.α.

Επίσης οι συνεταιρισμοί των γυναικών έχουν δικά τους πρατήρια από όπου πωλούν τα αγροτουριστικά προϊόντα τους. Συγκεκριμένα, αναμένεται να αναγνωριστούν πολλά από τα προϊόντα που διαχειρίζονται ως προϊόντα ονομασίας προέλευσης και να προωθηθούν στην αγορά.

Στην είσοδο του ΔΔ Ελάτης, στο δρόμο από την Πύλη, υπάρχει η αγορά τοπικών προϊόντων που πρόσφατα οργανώθηκε στα πλαίσια του προγράμματος LEADER II. Στην αγορά αυτή μπορεί κανείς να βρει τα προϊόντα του συνεταιρισμού γυναικών καθώς και πολλά άλλα όπως μέλι, έλαια, ζυμαρικά και διαφόρων ειδών βότανα και αρωματικά φυτά. Ανάλογη

αγορά τοπικών προϊόντων, λιγότερο οργανωμένη, υπάρχει και στο ΔΔ Πύλης κοντά στο πέτρινο γεφύρι.

Τα δάση ελάτης που υπάρχουν στην περιοχή, αποτελούν από τα καλύτερα μέρη για να ευδοκιμήσουν τα μελίσσια από τα οποία μαζεύεται το ευωδιαστό μέλι ελάτης και αλλά σε αρκετές περιοχές το μέλι έχει το άρωμα του θυμαριού. Εκτός από το μέλι, παράγονται πολλά μελισσοκομικά προϊόντα, όπως βασιλικός πολτός, κηρήθρα, γύρη και άλλα προϊόντα που χαρίζουν ευεξία και μακροζωία σύμφωνα με τους κατοίκους. Δεν είναι παράξενο λοιπόν το γεγονός ότι το πιο διάσημο γλύκισμα, που σερβίρεται κυρίως για πρωινό, και από τα πιο πλούσια σε γεύση και θρεπτικά συστατικά, της περιοχής είναι το γιαούρτι με μέλι και καρύδια.

Ακόμη οι νοικοκυρές της περιοχής και οι παραδοσιακοί φούρνοι, σε συνεργασία με τους συνεταιρισμούς γυναικών, παράγουν διάφορα είδη ζυμαρικών, που αποτελούν παράδοση στην περιοχή, όπως είναι οι χυλοπίτες, το μπλιγούρι και ο τραχανάς. Τα ζυμαρικά αυτά, φυσικά, δεν λείπουν ποτέ από τους πάγκους των υπαίθριων αγορών για να προμηθεύουν τους επισκέπτες που τα προτιμούν.

Από γαστρονομικής πλευράς οι οικισμοί των δύο Δήμων παρουσιάζουν πλούτο προτάσεων για όλα τα γούστα. Από τα πιο διάσημα φαγητά της περιοχής και γενικότερα της Θεσσαλίας, είναι οι πίτες. Οι γεύσεις και οι γεμίσεις της πίτας ποικίλουν, από τις αλμυρές και πιο διαδεδομένες χορτόπιτες και τυρόπιτες μέχρι γλυκιά κολοκυθόπιτα και

γαλατόπιτα. Οι πίτες φυσικά έχουν διαφορές και στον τρόπο παρασκευής τους όπως η «μπατζίνα», που είναι πίτα χωρίς φύλλα και αποτελεί χαρακτηριστικό είδος πίτας της περιοχής, αλλά και στα συστατικά της γέμισης. Οι νοικοκυρές χρησιμοποιούν για τις πίτες τους τσουκνίδες και άλλα αγριόχορτα που τους χαρίζουν την αποκλειστικότητα σε σχέση με τις πίτες άλλων περιοχών. Ακόμη υπάρχει μεγάλη ποικιλία στα είδη τυριών, όπως η

φέτα, το κασέρι, το γαλοτύρι και η μυτζήθρα που παράγονται και πωλούνται κατά παραγγελία σε παραδοσιακές οικογενειακές εγκαταστάσεις.

Στα χωριά της περιοχής μελέτης, ο επισκέπτης μπορεί να δοκιμάζει και να αγοράσει αμέτρητα είδη γλυκών κουταλιού, παρασκευασμένα από τους συλλόγους γυναικών, όπως καρύδι, σύκο, κάστανο, μελιτζανάκι, κολοκύθι κ.α. Ακόμη στις ταβέρνες προσφέρονται οι σπεσιαλιτέ της περιοχής, που είναι το

αγριογούρουνο, το ζαρκάδι, ο λαγός στιφάδο, γίδα βραστή, το κοκορέτσι, το σπληνάντερο και το παραδοσιακό τρικαλινό χωριάτικο λουκάνικο.

Σημαντικό αγροτουριστικό απόκτημα του παρελθόντος είναι ο νερόμυλος στο Δήμο Πύλης. Οι εγκαταστάσεις που άλλοτε ήταν πηγή ενέργειας, τώρα αποτελούν παραδοσιακό μνημείο της περιοχής. Ο πέτρινος νερόμυλος χτίστηκε το 1665 και λειτούργησε ως

το 1970 μετέτρεπε, μέσα από το νερόμυλο, τη δρυστέλα, τα μαντάνια και την ηλεκτρογεννήτρια, τη δύναμη του νερού σε άλλες μορφές ενέργειας. Σήμερα ο χώρος του νερόμυλου έχει μετατραπεί σε αναψυκτήριο διατηρώντας τις μηχανές του νερόμυλου ως αξιοθέατο και γίνεται μια προσπάθεια από τον ιδιοκτήτη να ξαναζωντανέψει τις δραστηριότητες που υπήρχαν παλιά, όπως το άλεσμα στο νερόμυλο, το πλύσιμο των φλοκάτων στη δρυστέλα και το χτύπημα του σκουτιού στα μαντάνια.

5.4.5 ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟΣ-ΕΤΑΙΡΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Μια νέα μορφή τουρισμού για τα δεδομένα της Ελλάδας έχει αρχίσει τα τελευταία χρόνια να κάνει δυναμικά την εμφάνισή της, αυτή του συνεδριακού τουρισμού. Όλο και περισσότεροι φορείς και οργανισμοί διοργανώνουν στα πλαίσια των επιμορφωτικών τους προγραμμάτων ενημερωτικές ημερίδες, διημερίδες, συνέδρια εκπαιδευτικές συγκεντρώσεις κλπ. Όλες αυτές οι δραστηριότητες συνήθως υποστηρίζονται από συνοδευτικές εκδηλώσεις που διανθίζουν τις ημέρες παραμονής των εκπαιδευομένων, εκπαιδευτών και συνέδρων.

Η μορφή αυτή εναλλακτικού τουρισμού δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένη στην περιοχή αφού δεν υπάρχει κάποιο οργανωμένο συνεδριακό κέντρο. Περιστασιακά μόνο και σε εγκαταστάσεις των υφιστάμενων ξενοδοχείων μπορούσαν να πραγματοποιηθούν τέτοιου είδους εκδηλώσεις. Στην Ελάτη πραγματοποιήθηκε η 4^η συνάντηση εργασίας-workshop με τίτλο «Κριτικές προσεγγίσεις στις επιστήμες και στην εκπαίδευση» τον Ιούλιο του 2007 ενώ είχε προηγηθεί το 1^ο επιστημονικό συνέδριο του Δήμου Αιθίων στο δημαρχείο του Δήμου. Επίσης πραγματοποιούνται διάφορες ημερίδες κυρίως στις έδρες

των Δήμων. Τον Ιούνιο του 2001 πραγματοποιήθηκε στην Ελάτη ημερίδα με θέμα την πιστοποίηση των τοπικών και βιολογικών προϊόντων και την ενίσχυση της γυναικείας επιχειρηματικότητας.

Επίσης στην Ελάτη πραγματοποιείται κάθε χρόνο η απονομή κυπέλου του ράλι σπρίντ Τρικάλων.

5.4.5 ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Πρόκειται για μια μορφή η οποία έχει προωθηθεί σημαντικά μιας και η περιοχή διαθέτει τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την ανάπτυξή της. Πολιτιστικός πλούτος, παραδοσιακά σπίτια και οικισμοί, πλούσια ιστορία, αλλά και έντονη παρουσία πολιτιστικών εκδηλώσεων συνθέτουν το πολιτιστικό προφίλ των δήμων.

Οι οικισμοί της περιοχής μελέτης είναι πλούσιοι σε πολιτιστικές παραδόσεις που αναβιώνουν μέχρι και σήμερα μέσα από παραδοσιακές εκδηλώσεις.

Στο δήμο Πύλης υπάρχει ο παραδοσιακός οικισμός Πόρτα-Παναγιά με πέτρινα σπίτια και λιθόστρωτα μονοπάτια δείγματα λαϊκής αρχιτεκτονικής όπου βρίσκεται και η παλιά πέτρινη βρύση του 13^{ου} -16^{ου} αιώνα.

Στην περιοχή που βρίσκεται το πέτρινο γεφύρι πραγματοποιούνται τους καλοκαιρινούς μήνες πολλές εκδηλώσεις, με αφορμή την αυγουστιάτικη πανσέληνο που δημιουργεί μια πολύ όμορφη ατμόσφαιρα στις όχθες του Πορταϊκού, ενώ κάθε χρόνο γίνονται στην ίδια τοποθεσία συναυλίες στα πλαίσια των «Τσιτσανείων» που διοργανώνει η νομαρχία Τρικάλων. Εκτός αυτού, γενικά στο Δήμο Πύλης οργανώνονται πολλές πολιτιστικές εκδηλώσεις και πανηγύρια στις σημαντικές θρησκευτικές γιορτές όπως:

- Της Αγίας Παρασκευής 26 Ιουλίου στην Παλαιοκαρυά και το Κοτρώνι
- Της Κοίμησεως της Θεοτόκου 15 Αυγούστου στο Ροποτό
- Της Αγίας Φανερωμένης 8 Σεπτεμβρίου στο Κοτρώνι και Πετροχώρι
- Του Αγίου Βησσαρίωνος 15 Σεπτεμβρίου στην Πύλη
- Του Αγίου Νικολάου 6 Δεκεμβρίου στην Παλαιοκαρυά

Στο Δήμο Αιθίων επίσης πολλές ετήσιες παραδοσιακές πολιτιστικές εκδηλώσεις. Συγκεκριμένα στην Ελάτη:

- 15 Αυγούστου (τριήμερο πανηγύρι): Ο εορτασμός ξεκινά με πανηγυρική λειτουργία, περιφορά της ανθοστόλιστης εικόνας της Παναγίας και γλέντι στην πλατεία του χωριού. Κατά τη διάρκεια του τριημέρου γίνονται πολιτιστικές εκδηλώσεις με τη συμμετοχή δημοτικών και λαϊκών συγκροτημάτων (μουσικές και χορευτικές βραδιές) και φιλοξενούνται θεατρικές παραστάσεις, παραστάσεις θεάτρου σκιών και κουκλοθέατρου.
- 23 Απριλίου (στον οικισμό Αγίου Γεωργίου): Τελείται δοξολογία και ακολουθεί γεύμα που παραθέτει η εκκλησία στους προσκυνητές. Ακολουθεί χορός και γλέντι στον προαύλιο χώρο της εκκλησίας.
- Αποκριές: Διοργανώνονται εορταστικές εκδηλώσεις με τη συμμετοχή του κοινού: οι συμμετέχοντες, φορώντας παλιά ρούχα, γυρνούν κατ' ομάδες στα μαγαζιά του χωριού σκορπώντας κέφι και χαρά στους θαμώνες τραγουδώντας και απαγγέλλοντας σατυρικά στιχάκια.
- Καθαρά Δευτέρα: Διοργανώνονται εκδηλώσεις στην πλατεία του χωριού: στήνονται πάγκοι με νηστίσιμα εδέσματα, που προσφέρονται στους παρευρισκόμενους μαζί με ντόπιο κρασί από βαρέλι. Ακολουθεί χορός και γλέντι με τη συμμετοχή όλων.
- Των Θεοφανίων: Αναβιώνουν τοπικές παραδόσεις : την παραμονή είτε ανήμερα των Φώτων, οι άντρες του χωριού, φορώντας παλιά «σκούτινα» (μάλλινα) ρούχα από ακατέργαστο μαλλί και ζώνοντας στη μέση μεγάλα και μικρά κουδούνια με στόχο να «τρομάξουν» και να διώξουν τους καλικάντζαρους, γυρίζουν στα σπίτια του χωριού. Οι μεταμφιεσμένοι στην τοπική διάλεκτο ονομάζονται «Λουκαντζάρια». Οι νοικοκυρές τους προσφέρουν «Φώτες», μικρά στρογγυλά ψωμάκια, τρυπημένα στο κέντρο και περασμένα σε σκοινί.

Τέλη Μαΐου, πραγματοποιείται κάθε χρόνο στα Περτουλιώτικα Λιβάδια η μεγάλη και σχετικά πρόσφατη γιορτή που είναι το «Αντάμωμα των Σαρακατσαναίων»: Σαρακατσάνοι από όλη την Ελλάδα συγκεντρώνονται για να αναπαραστήσουν τον παλιό νομαδικό τρόπο ζωής, στήνοντας «κονάκια», αργαλειούς και μαγειρεύοντας παραδοσιακά φαγητά υπό τους ήχους της παραδοσιακής μουσικής τους.

Το πρώτο δεκαήμερο του Αυγούστου, διοργανώνεται «γιορτή κρασιού» από τον Εκπολιτιστικό Σύλλογο στον οικισμό Αθαμανίας, με τη διανομή δωρεάν κρασιού για γλέντι με ζωντανή παραδοσιακή μουσική.

Στον οικισμό Γαρδικίου, γίνεται η αναπαράσταση του παραδοσιακού γαρδικιώτικου γάμου, σατιρίζοντας την εμπειρία των νεόνυμφων δημιουργώντας την ευκαιρία για χορό και γλέντι.

Στο ΔΔ Πύρρας υπάρχει λαογραφικό μουσείο όπου οι επισκέπτες μπορούν να δουν τις τοπικές παραδοσιακές φορεσιές, τον αργαλειό και τα υφαντά καθώς επίσης και τα εργαλεία που χρησιμοποιούνταν παλιότερα στη δουλειά και στο σπίτι.

5.4.6 ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Ο αρχαιολογικός τουρισμός είναι μια μορφή τουρισμού που απαιτεί την ύπαρξη αρχαιολογικών ευρημάτων ή αρχαιολογικών χώρων για την ανάπτυξη του. Στους υπο μελέτη Δήμους υπάρχουν αρκετά αρχαιολογικά ευρήματα και σημαντικά προϊστορικά, αρχαία κλασικά, μεσαιονικά, βυζαντινά και νεότερα μνημεία.

Στο ΔΔ Καλογήρων, έχουν ανακαλυφθεί αρκετά μνημεία, όπως (www.dimosaitikon.gr):

- Ίχνη ερειπωμένου κάστρου ελληνιστικής - ρωμαϊκής εποχής που επιβεβαιώνουν τις πληροφορίες αρχαίων συγγραφέων πως η περιοχή των Καλογήρων βρισκόταν στα όρια του αρχαίου Ποίτνεου ή Πότναιου, βασιλείου των Αιθίων κατά τον 4ο αι. π.Χ. έως και τους ρωμαϊκούς χρόνους.
- Ευρήματα όπως νομίσματα, αγαλματίδια, περικεφαλαίες δε θεωρήθηκαν σημαντικά και δε διατηρήθηκαν από τους ντόπιους.
- Το Παλαιόκαστρο, στην κορυφή της Νεράϊδας , αποτελεί φυσικό οχυρό όπου βρέθηκαν ακόντια, ασπίδες, τύπος σφραγίδας της εποχής κ.α.
- Στην περιοχή της Αγίας Τριάδας οι τάφοι που βρέθηκαν δηλώνουν την ύπαρξη αρχαίου νεκροταφείου ελληνιστικής- ρωμαϊκής εποχής. Σώζεται επίσης τμήμα τοίχου με τεράστιους ογκόλιθους.
- Βρέθηκε ακόμη η επιτύμβια στήλη του Εχένικου, 4ου αι. π.Χ. το Μάρτιο του 1919 τυχαία από κάποιον καλλιεργητή κοντά στο ξωκλήσι της Αγίας Τριάδας. Η επιτύμβια στήλη του Εχένικου, αναπαράσταση πολεμιστή ή αξιωματούχου που σκοτώθηκε σε μάχη, σε θεσσαλικό μάρμαρο με διαστάσεις 1,66 ύψους και 0,71 πλάτους κατά τη βάση, πάχους 0,08 φυλάσσεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Λάρισας. Πρόσφατα ακριβές αντίγραφο τοποθετήθηκε στην πλατεία του χωριού.

Ο πρώτος οικισμός και παλιά πρωτεύουσα της Αθαμανίας ήταν χτισμένη στη θέση «βρύσες», 200μ ψηλότερα από συνοικισμό Παλαιοχώρι Γαρδικίου, όπου διατηρούνται ερείπια από κεράμους. Βρέθηκαν ακόμη αρχαιολογικά ίχνη, όπως νομίσματα με απεικονίσεις της Διώνης Αθηνάς, όπου αναγράφεται το όνομα Αθαμάνες. Ένα συγκεκριμένο σπάνιο νόμισμα δημοπρατήθηκε πριν πέντε χρόνια από οίκο της Αγγλίας με πλειοδότη Αθαμάνη που γεννήθηκε και κατοικεί στην Αμερική.

Επίσης στο ΔΔ Βροντερού υπάρχουν ίχνη κάστρων ελληνιστικής εποχής. Αρχαίος οικισμός ανακαλύφθηκε στη θέση «Τσιούκα» , χαμηλότερα από το σημερινό χωριό, σε

μια προεξοχή της πλαγιάς. Ίχνη επίσης διακρίνονται στη θέση «Κόρπου», στην κορυφή «Καζάρμα» και ίχνη τάφων καθώς η ανασκαφή έφερε στο φως δύο σκελετούς.. (Πιθανολογείται ότι πρόκειται για τούρκικο ταμπούρι, στρατιωτικό φυλάκιο). Ίχνη παλιού κεραμοποιείου διακρίνονται και στη θέση «Κεραμαριά».

Μοναστήρι Αγίου Βησσαρίωνα Πύλης

Στο Δήμο Πύλης, σημαντικό μνημείο είναι το μοναστήρι του Αγίου Βησσαρίωνα. Ιδρύθηκε μεταξύ των ετών 1527-1535, στον χώρο ερειπίων μονής του 13ου - 14ου αιώνα αφιερωμένης στο Χριστό. Το πρώτο καθολικό της μονής έχτισε ο ιδρυτής της μονής ο Άγιος Βησσαρίων Α΄, μητροπολίτης Λαρίσης και ιστορική προσωπικότητα μεγάλης εμβέλειας και κοινωνικής δράσης.

Επίσης σημαντικό μνημείο της Πύλης είναι ο ναός της Πόρτα-Παναγιάς, άλλοτε καθολικό σταυροπηγιακής μονής. Η μονή που ήταν αφιερωμένη στο όνομα της Ακαταμαχήτου Θεοτόκου ιδρύθηκε το 1283 από τον σεβαστοκράτορα Ιωάννη Άγγελο Κομνηνό Δούκα, νόθο γιο του δεσπότη της Ηπείρου Μιχαήλ Β΄ Δούκα και διαλύθηκε στην διάρκεια της Τουρκοκρατίας. Χαρακτηριστικό αυτής της εκκλησίας είναι ότι έχει τοποθετημένες εκατέρωθεν της Κύριας Πύλης στο ιερό, τις εικόνες της Παναγίας και του Χριστού. Οι ίδιες εικόνες είναι μοναδικές, ολόσωμες, κατασκευασμένες από πολύχρωμες ψηφίδες.

Ναός Πόρτα Παναγιά Πύλης

Ψηφιδωτή εικόνα Πόρτας Παναγιάς

Το τοξωτό γεφύρι της Πύλης αποτελεί επίσης ένα σημαντικό μνημείο της περιοχής. Η γέφυρα χρονολογείται στα 1514 και η κατασκευή της συνδέεται με το όνομα του Αγίου Βησσαρίωνος. Πρόκειται για μονότοξη γέφυρα με ημικυκλικό τόξο ανοίγματος 28 μ. Το διάζωμα είναι κατασκευασμένο από πελεκητό ψαμμίτη,

ενώ το υπόλοιπο τμήμα από επιμελή αργολιθοδομή. Στο παρελθόν έχουν πραγματοποιηθεί διάφορες επεμβάσεις για τη στερέωσή της και τα στηθαία της έχουν ανακατασκευαστεί.

5.4.7 ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

Στην υπό μελέτη περιοχή υπάρχουν αμέτρητες εκκλησίες σε κάθε ΔΔ. Εκτός από το Ναό της Πόρτας Παναγίας και το μοναστήρι του Αγ.Βησσαρίωνα που αναφέρθηκαν παραπάνω, υπάρχουν πολλές ακόμη σημαντικές εκκλησίες. Στο ΔΔ Καλογήρων υπάρχει η εκκλησία του Αγίου Νικολάου που ιδρύθηκε το δεύτερο μισό του 19ου αι.. Αρχισε να κτίζεται το 1896 και βρισκόταν σε άλλη θέση κοντά στο ποτάμι αποτελώντας το κέντρο του τότε χωριού. Στο ΔΔ Βροντερού βρίσκεται το ησυχαστήριο του Αγ.Γεωργίου, που υπήρξε ως μοναστήρι από το 1748, όπως μαρτυρούν τα κελιά και οι αφηγήσεις των ντόπιων. Επίσης υπάρχει το εκκλησάκι του Προφήτη Ηλία και της Μεταμόρφωσης του

Σωτήρος. Στο ΔΔ Δέσης λίγο μετά την πλατεία του χωριού είναι το μοναστήρι της Αγίας Τριάδας και υπάγεται στο μοναστήρι Γκούρας Πύλης. Εγκαταλείφθηκε από το 1953. Στο επιχρυσωμένο ξυλόγλυπτο τέμπλο υπάρχει επιγραφή με ημερομηνία «έτος 1849, Οκτωβρίου». Στο ναό υπάρχουν αξιόλογες τοιχογραφίες και μικρό παρεκκλήσιο.

Στο ΔΔ Ελάτης υπάρχει στο κέντρο του χωριού η εκκλησία «Κοίμησης της Θεοτόκου» (1958). Ιστορικό ενδιαφέρον παρουσιάζει το κομμάτι του παλιού τέμπλου του ναού που χρονολογείται από το 1822 και φιλοτεχνήθηκε από Ηπειρώτες ξυλογλύπτες. Επίσης η εκκλησία της «Αγίας Τριάδας» της Ελάτης, πρωτοχτίστηκε το 1898. Το ξωκλήσι των «Αγίων Αναργύρων» βρίσκεται στην είσοδο του χωριού. Ιστορικό ενδιαφέρον παρουσιάζει το τέμπλο του που προέρχεται από την παλιά εκκλησία της κοίμησης της Θεοτόκου.

Η περιοχή έχει αρκετές εκκλησίες μοναστήρια και ξωκλήσια με σημαντική ιστορική και θρησκευτική αξία και είναι συνδεδεμένα και με τα πολιτιστικά δρώμενα του τόπου. Αυτό που δεν είναι όμως αρκετά ανεπτυγμένο είναι η τουριστική προβολή του θρησκευτικού τουρισμού. Η συμμετοχή των Δήμων τέλος μπορεί να είναι καθοριστική όσον αφορά την στήριξη των εκκλησιαστικών επιτροπών για τον καλλωπισμό και την εύρυθμη χωροταξική διαρρύθμιση των παρακείμενων χώρων των εκκλησιών.

6. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ ΠΕΔΙΟΥ

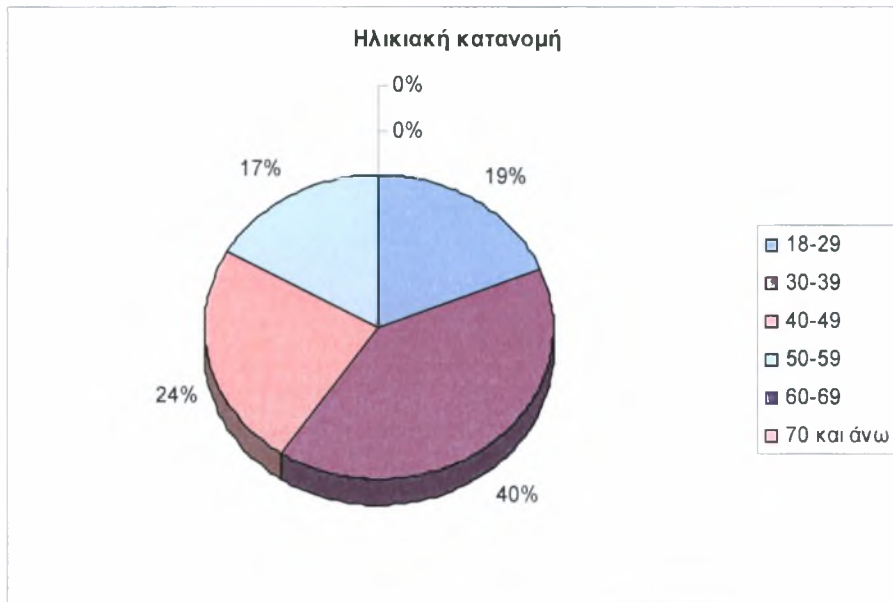
6.1 ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ

Για την πληρέστερη ανάλυση του εναλλακτικού τουρισμού στην περιοχή και την διερεύνηση της υπόθεσης, κατά πόσο μπορεί να λειτουργήσει η ανάπτυξη του ευεργετικά για την περιοχή, πραγματοποιήθηκε έρευνα πεδίου. Οι δυνατές πηγές συλλογής πληροφοριών μπορούν να χωριστούν ως εξής: τοπικές αρχές-εμπλεκόμενοι φορείς, επιχειρήσεις του σχετικού κλάδου και επισκέπτες. Η πρώτη κατηγορία καλύφθηκε με προσωπικές συνεντεύξεις, ενώ για τις άλλες δύο δημιουργήθηκαν δύο ερωτηματολόγια τα οποία απευθύνθηκαν σε 21 επιχειρήσεις και 51 κατοίκους αντίστοιχα στα τρία ΔΔ Πύλης-Ελάτης-Περτουλίου.

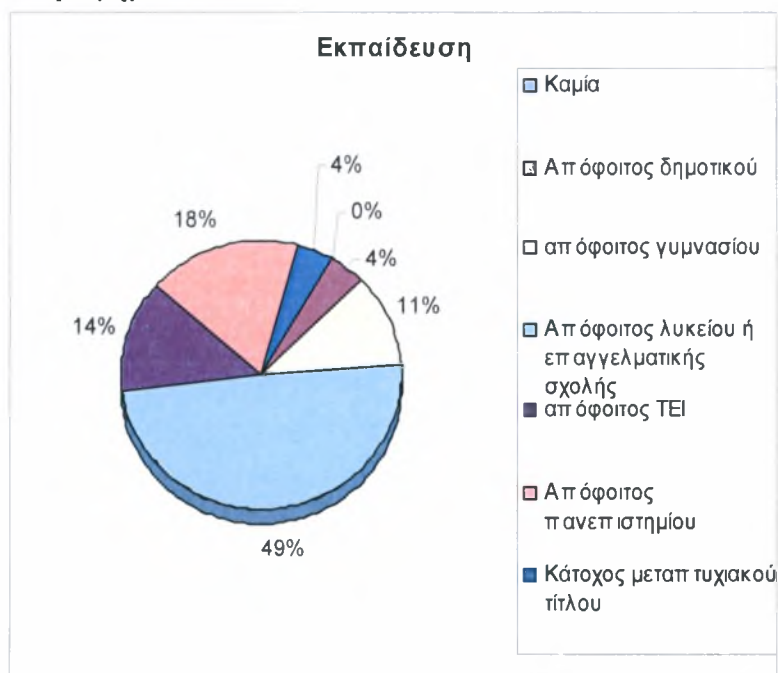
6.1.1 ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΠΙΣΚΕΠΤΩΝ

Για την επιλογή του δείγματος των επισκεπτών, έγινε η προσπάθεια ώστε το δείγμα να είναι όσο το δυνατόν πιο αντικειμενικό. Το ερωτηματολόγιο είναι χωρισμένο σε τρεις ενότητες. Η πρώτη περιλαμβάνει τα χαρακτηριστικά του ερωτώμενου, όπως ηλικία, επίπεδο εκπαίδευσης, τόπος προέλευσης κ.α. Η δεύτερη ενότητα αφορά την επισκεψιμότητα στην περιοχή μελέτης και περιλαμβάνει ερωτήσεις όπως τον αριθμό των επισκέψεων στην περιοχή, με ποιο τρόπο μάθανε για το συγκεκριμένο τουριστικό προορισμό και ποιες τουριστικές δραστηριότητες της περιοχής γνωρίζουν. Το τελευταίο τμήμα του ερωτηματολογίου αφορά την αξιολόγηση κάποιων παραγόντων. Εδώ ουσιαστικά ζητείται από τους επισκέπτες να αξιολογήσουν την υφιστάμενη κατάσταση των υπηρεσιών και των υποδομών.

Η πρώτη ερώτηση αφορά την ηλικία των ερωτώμενων. Η ηλικιακή κατανομή των ερωτώμενων φαίνεται στο παρακάτω γράφημα.

Γράφημα 6.1

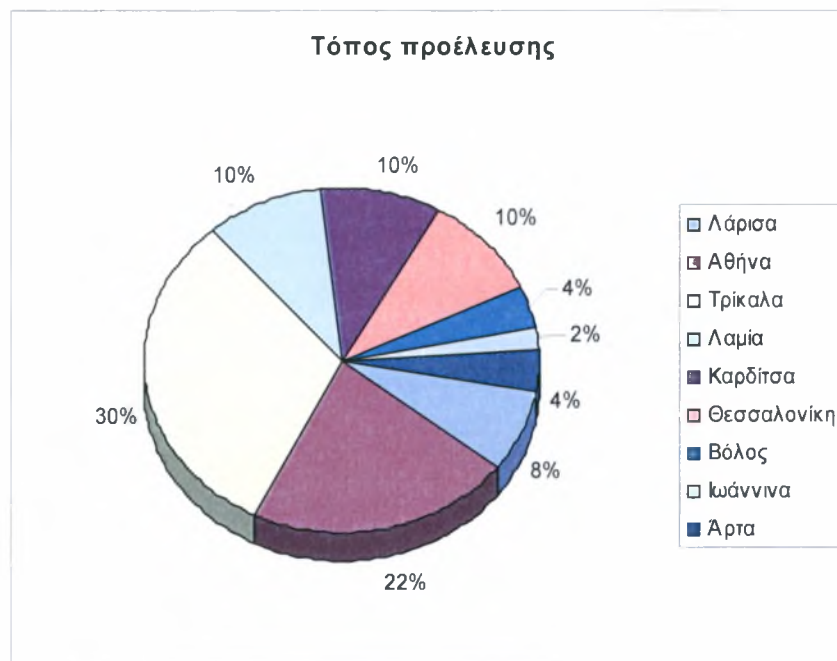
Από το γράφημα της ηλικιακής κατανομής, φαίνεται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων βρίσκεται ανάμεσα στα 30 με 49 χρόνια ζωής. Το ποσοστό ατόμων με ηλικία ανάμεσα στα 18-29 έτη είναι επίσης υψηλό, ενώ δεν υπάρχουν καθόλου εγγραφές των υψηλότερων ηλικιακών ομάδων. Αυτό σημαίνει ότι η περιοχή είναι πόλος έλξης νέων ατόμων που επιλέγουν την περιοχή για τις έντονες δραστηριότητες αλλά και το φυσικό περιβάλλον.

Γράφημα 6.2

Στο παραπάνω γράφημα φαίνεται το επίπεδο εκπαίδευσης των επισκεπτών. Το μεγαλύτερο ποσοστό ανήκει σε αυτούς που είναι απόφοιτη λυκείου ή κάποιας επαγγελματικής σχολής και ανέρχεται στο 49% του πληθυσμού. Ακολουθούν σε αριθμό οι απόφοιτοι πανεπιστημίου, με ποσοστό 18% και οι απόφοιτοι ΤΕΙ με ποσοστό 14%. Επίσης υπάρχουν αρκετοί επισκέπτες που έχουν τελειώσει μόνο το γυμνάσιο και συμπληρώνουν το 11% των ερωτώμενων, ενώ παρατηρείται ότι υπάρχει και ένα μικρό ποσοστό ατόμων που έχουν κάνει μεταπτυχιακές σπουδές σε αντίθεση με το ίδιο ποσοστό αυτών που έχουν τελειώσει μόλις το δημοτικό. Στο δείγμα δεν υπάρχει κανείς που να μην έχει τελειώσει τουλάχιστον το δημοτικό σχολείο.

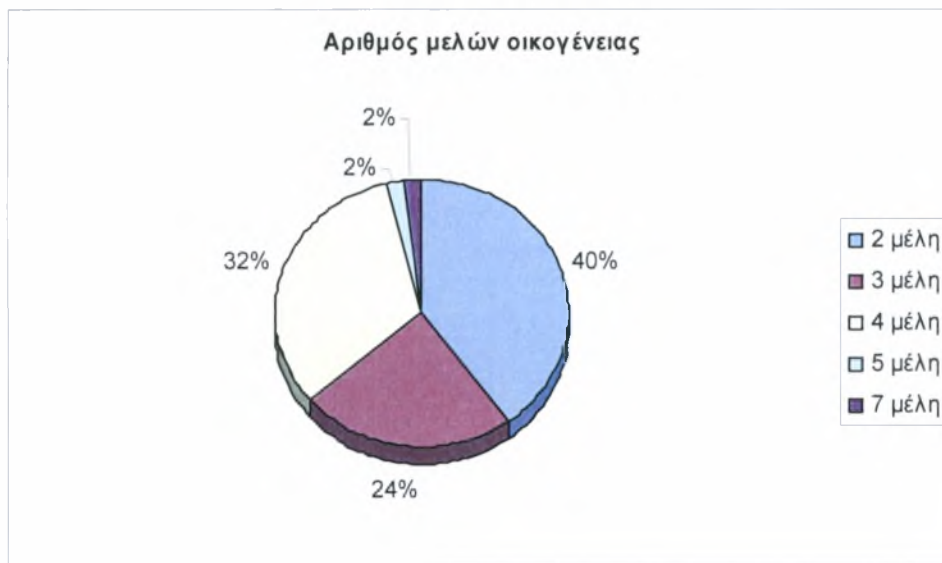
Γράφημα 6.3

Όσον αφορά τον τόπο προέλευσης των ατόμων που ανήκουν στο δείγμα, οι περισσότεροι από αυτούς προέρχονται από τα Τρίκαλα, γεγονός που είναι αναμενόμενο λόγω εγγύτητας στην περιοχή μελέτης. Ένα σημαντικό ποσοστό επισκεπτών, της τάξης του 22%, προέρχονται από την Αθήνα. Επίσης σε μια ισοκατανομή της τάξης του 10% εμφανίζονται η Λαμία, η Καρδίτσα και η Θεσσαλονίκη ως τόπος προέλευσης και ακολουθούν η Λάρισα, ο Βόλος, η Άρτα και τα Ιωάννινα με πολύ μικρότερα ποσοστά. Όπως φαίνεται από το γράφημα αυτό, η περιοχή δεν αποτελεί τουριστικό προορισμό μόνο για τους ντόπιους κατοίκους των Τρικάλων και της Καρδίτσας, αλλά πολλοί Αθηναίοι, Λαμιώτες και Θεσσαλονικείς, προτιμούν τη συγκεκριμένη περιοχή και ίσως τη

διαλέγουν από κάποιο κοντινότερο στον τόπο τους τουριστικό θέρετρο. Οπότε, δεν πρόκειται για τουριστικό κέντρο με εμβέλεια μόνο το επίπεδο του νομού αλλά σε επίπεδο ηπειρωτικής Ελλάδας.

Γράφημα 6.4

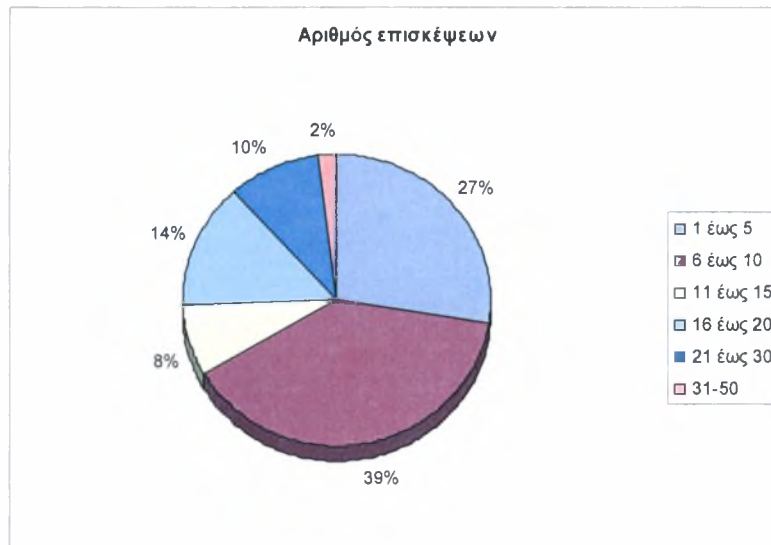

Παρατηρώντας το παραπάνω διάγραμμα, συμπεραίνεται ότι στην περιοχή υπάρχουν περισσότερο ζευγάρια, ανδρόγυνα που δεν έχουν αποκτήσει προς το παρόν τέκνα. Βέβαια δεν υπάρχει μεγάλη απόκλιση σε ποσοστό από τις τετραμελείς οικογένειες που επιλέγουν να πραγματοποιήσουν μια εκδρομή στα υπό μελέτη μέρη, ενώ και τριμελείς οικογένειες βρίσκονται κι εκείνες στο ίδιο περίπου επίπεδο. Από την κατανομή αυτή της οικογενειακής κατάστασης των επισκεπτών είναι φανερό ότι οι περιοχές Πύλης-Ελάτης-Περτουλίου αποτελούν προορισμό για όλους τους τύπους των οικογενειών αφού η περιοχή ενδείκνυται και για οικογένειες με παιδιά.

Στο παρακάτω διάγραμμα γίνεται η απεικόνιση του αριθμού των επαναλαμβανόμενων επισκέψεων στην περιοχή. Το μεγαλύτερο ποσοστό των τουριστών έχουν επισκεφτεί την περιοχή από 1 έως 5 φορές ενώ το αμέσως επόμενο ποσοστό είναι για 16 έως 20 επισκέψεις. Επίσης αξιοσημείωτο είναι ένα γεγονός που παρατηρήθηκε κατά την ανάλυση των ερωτηματολογίων. Η επίσκεψη των μακρινών επισκεπτών της περιοχής, δηλαδή των επισκεπτών των πόλεων εκτός Τρικάλων, παρατηρήθηκε ότι έχει μεγαλύτερη διάρκεια. Έτσι λοιπόν οι τουρίστες που έρχονται από την Αθήνα, τη Θεσσαλονίκη, τη Λαμία και τις άλλες πόλεις, μπορεί να έχουν επισκεφθεί την περιοχή λιγότερες φορές, αλλά η κάθε επίσκεψη τους διαρκεί από 1 έως 6 μέρες. Αντίθετα οι

επισκέπτες της περιοχής από τα Τρίκαλα, τη Καρδίτσα ή τη Λάρισα, μπορεί να έχουν επισκεφτεί την περιοχή πάνω από 20 φορές, η επίσκεψη τους όμως είναι μονοήμερη που σημαίνει ότι ελάχιστοι από αυτούς χρησιμοποιούν τα καταλύματα της περιοχής.

Γράφημα 6.5

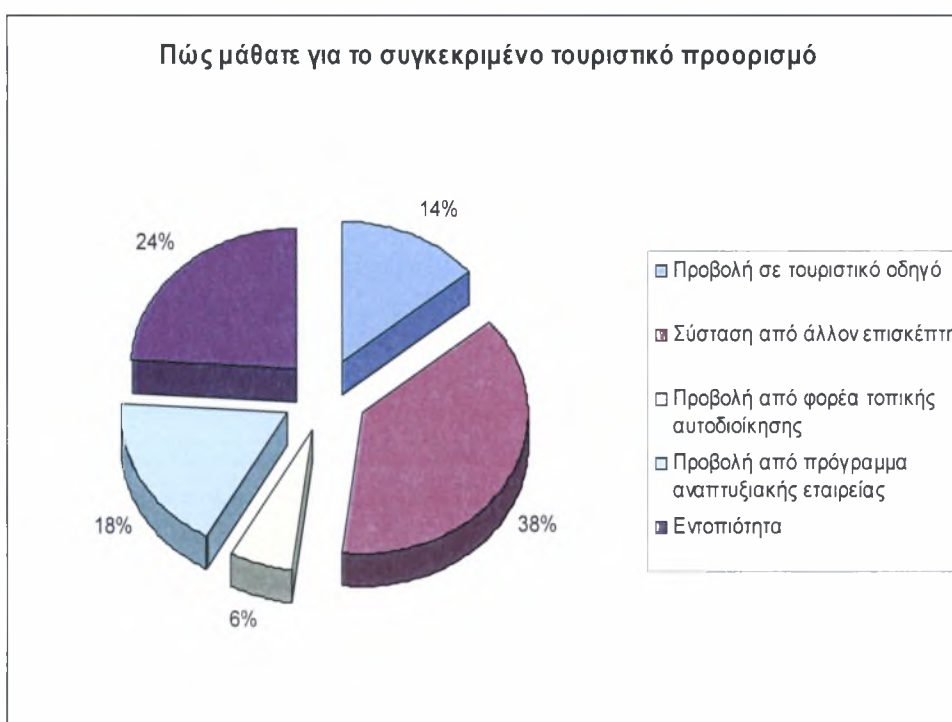
Στην ενότητα της επισκεψιμότητας οι τουρίστες καλούνται να απαντήσουν για το ποιος είναι ο παράγοντας που τους ελκύει περισσότερο στην επιλογή του συγκεκριμένου προορισμού. Τα αποτελέσματα αυτής της ερώτησης φαίνονται στο γράφημα που ακολουθεί.

Γράφημα 6.6

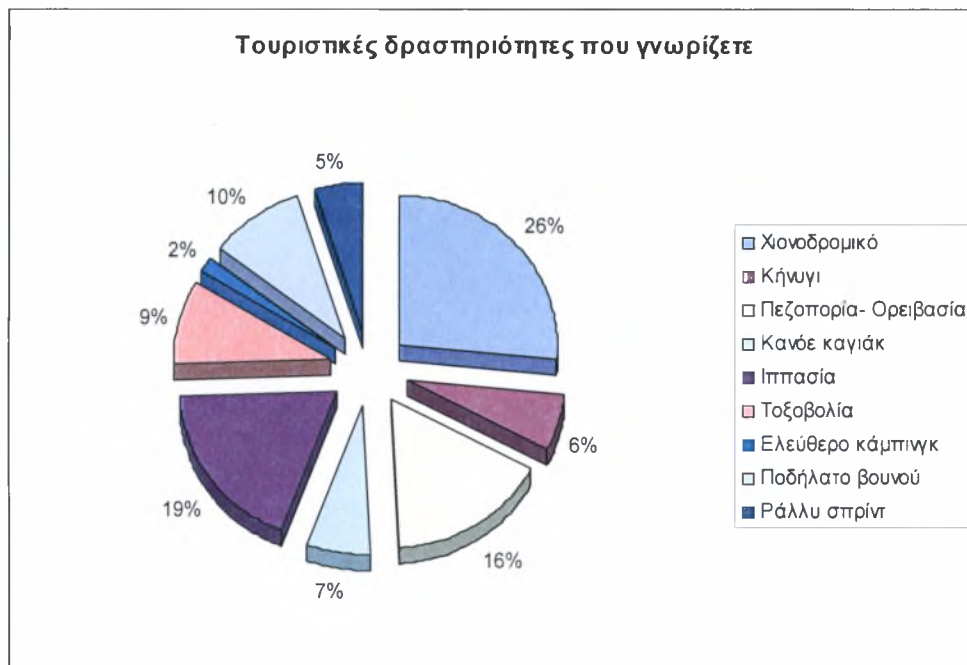
Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων απάντησε ότι ο παράγοντας που τους ελκύει περισσότερο για την επιλογή της συγκεκριμένης περιοχής, είναι το φυσικό περιβάλλον. Το ποσοστό που συγκεντρώνει η συγκεκριμένη απάντηση είναι το 68%. Το επόμενο σε μέγεθος ποσοστό, σημαντικά μικρότερο από το φυσικό περιβάλλον, αντιστοιχεί στις αθλητικές δραστηριότητες που γνωρίζουν σημαντική ανάπτυξη στην περιοχή. Τέλος, η πολιτιστική κληρονομιά ως βασικός κριτήριο για την επιλογή του προορισμού συγκεντρώνει το 8%.

Γράφημα 6.7

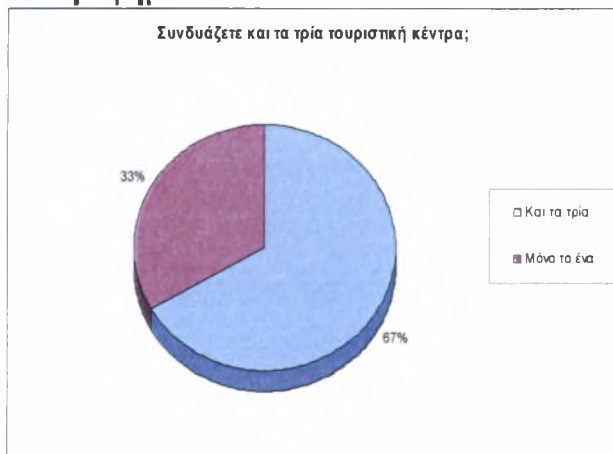
Στο γράφημα 6.7, φαίνονται οι επιλογές των τουριστών σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο μάθανε για την περιοχή. Οι περισσότεροι απάντησαν ότι έμαθαν για τον συγκεκριμένο τουριστικό προορισμό από κάποιον άλλο επισκέπτη τους σύστησε αυτήν την επιλογή. Το επόμενο σε μέγεθος τμήμα του πληθυσμού, απάντησε ότι γνωρίζει την περιοχή λόγω εντοπιότητας. Στην περίπτωση αυτή πρόκειται για Τρικαλινούς επισκέπτες, που ενδεχομένως να κατάγονται από κάποιο από τα χωριά των δήμων.

Γράφημα 6.8

Όπως φαίνεται από το παραπάνω γράφημα, οι περισσότεροι επισκέπτες, το 26% του συνόλου, γνωρίζουν για την ύπαρξη του χιονοδρομικού κέντρου στο Περτούλι. Η αμέσως επόμενη δραστηριότητα που είναι πιο δημοφιλής είναι η ιππασία που μπορεί κανείς να κάνει στην τοποθεσία Περτουλιώτικα Λιβάδια, με ποσοστό 19% και ακολουθεί η δραστηριότητα που περιλαμβάνει την Ορειβασία και την Πεζοπορία με ποσοστό 16%. Οι υπόλοιπες δραστηριότητες είναι σχεδόν το ίδιο γνωστές στους τουρίστες και πρόκειται για δραστηριότητες όπως Ποδήλατο βουνού, Τοξοβολία, το ελεύθερο κάμπινγκ, κανόε καγιάκ, κήνυγι, και η διοργάνωση του ράλι σπρίντ.

Γράφημα 6.9

Γράφημα 6.10

Στα παραπάνω γραφήματα απεικονίζονται οι απαντήσεις των επισκεπτών σχετικά με το αν επισκέπτονται την περιοχή σαν ένα προορισμό περιλαμβάνοντας την Πύλη, την Ελάτη και το Περτούλι ή αν συνηθίζουν να επισκέπτονται κάποια περιοχή ξεχωριστά. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος συνδυάζει και τα τρία ΔΔ, ως έναν ενιαίο τουριστικό προορισμό. Ένα 33% του πληθυσμού απάντησε ότι ο συχνότερος προορισμός τους είναι η Ελάτη. Η συγκέντρωση αυτή δικαιολογείται λόγω περισσότερων καταλυμάτων στην Ελάτη, επίσης είναι ο προορισμός που βρίσκεται ανάμεσα στους άλλους δύο γεωγραφικά, άρα και πιο κοντά.

Στην επόμενη ερώτηση του ερωτηματολογίου ζητήθηκε από τους επισκέπτες να αξιολογήσουν σε κλίμακα από 1 έως 5 (1 για ελάχιστα ικανοποιητικό, και 5 το πλέον ικανοποιητικό) την υφιστάμενη κατάσταση της περιοχής μελέτης.

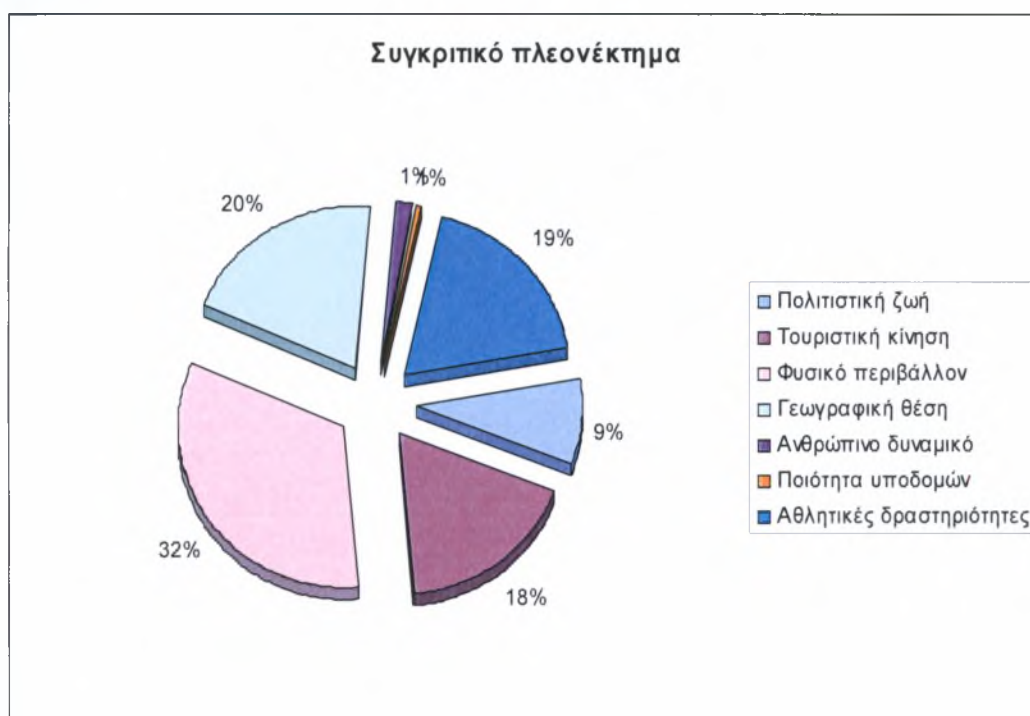
Πίνακας 6.1

	1	2	3	4	5
Φυσικό περιβάλλον	0	0	0	0	51
Πολιτιστική παράδοση	7	5	7	22	10
Αθλητικές δραστηριότητες	0	10	13	16	12
Οδικό δίκτυο	3	11	15	19	3
Ξενοδοχεία-ξενώνες	0	1	10	24	16
Υπηρεσίες	1	12	19	11	8
Φιλοξενία κατοίκων	0	4	9	19	19
Περιβαλλοντική ευαισθησία	0	3	13	8	27

Στην αξιολόγηση του φυσικού πλούτου όλοι οι ερωτόμενοι απάντησαν με ομοφωνία δίνοντας τον βαθμό ύψιστης σημασίας και ικανοποίησης. Ακολουθεί η πολιτιστική παράδοση όπου οι περισσότεροι την αξιολόγησαν πολύ σημαντική γνωρίζοντας φυσικά για τα πλούσια πολιτιστικά αποθέματα της περιοχής. Στις αθλητικές δραστηριότητες το μεγαλύτερο ποσοστό των επισκεπτών έχει αξιολογήσει την υφιστάμενη κατάσταση, από πλευράς υποδομών και οργάνωσης των δραστηριοτήτων, ως πολύ ικανοποιητική καθώς επίσης και για το οδικό δίκτυο. Τον ίδιο βαθμό ικανοποίησης έχει συγκεντρώσει και ο κλάδος των ξενοδοχείων-ξενώνων που κρίνεται ότι βρίσκεται σε πολύ ικανοποιητική κατάσταση. Αντίθετα στον τομέα των υπηρεσιών οι τουρίστες δεν απάντησαν με τη μέγιστη βαθμίδα αξιολόγησης γεγονός που σημαίνει ότι οι υπηρεσίες δεν του εξυπηρετούν αρκετά και υπάρχουν κάποιες ελλείψεις στην περιοχή. Τέλος η περιβαλλοντική ευαισθησία και η φιλοξενία των κατοίκων έχει εντυπωσιάσει τους

επισκέπτες που τα έχουν αξιολογήσει με τους βαθμούς της υψηλότερης ικανοποίησης.

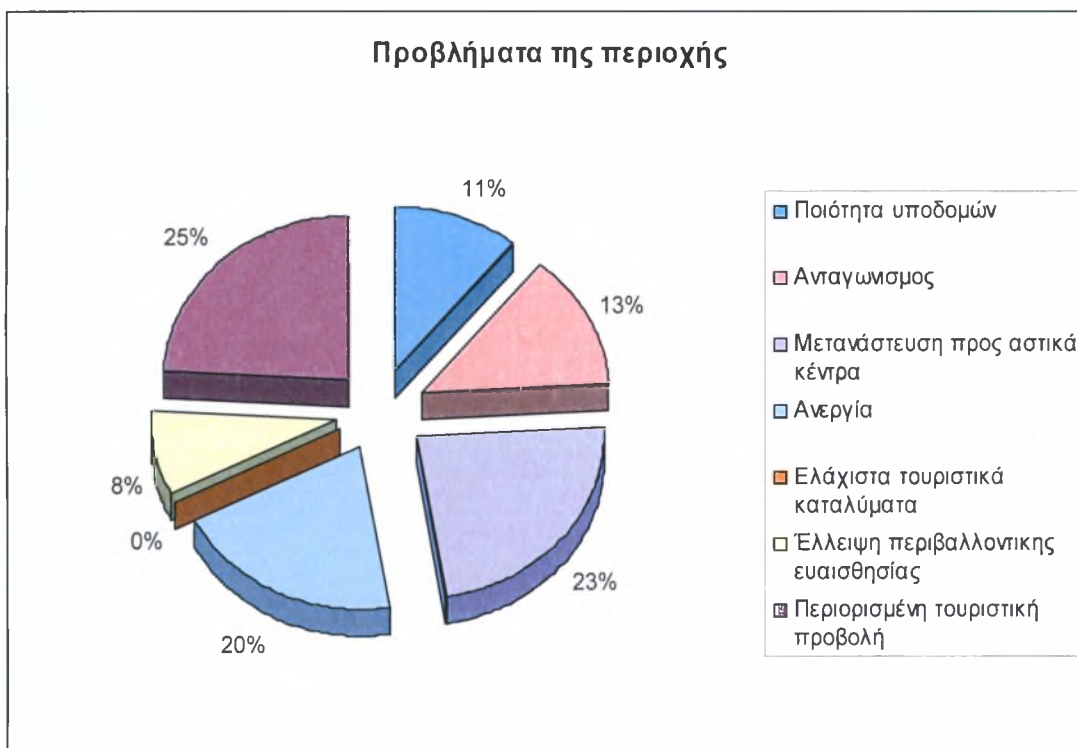
Γράφημα 6.11

Το βασικότερο χαρακτηριστικό της περιοχής που αποτέλεσε και τη βάση της τουριστικής ανάπτυξης της περιοχής είναι το φυσικό περιβάλλον. Αποτελεί το υπόβαθρο πάνω στο οποίο στηρίχθηκαν οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού και επίσης είναι ο βασικός παράγοντας για την επιλογή της περιοχής ως τουριστικό προορισμό. Συνεπώς όπως φαίνεται και από το γράφημα οι επισκέπτες που θεωρούν ως το βασικότερο συγκριτικό πλεονέκτημα το φυσικό περιβάλλον είναι της τάξης του 32%. Πέραν αυτού, αρκετοί τουρίστες θεωρούν ως σημαντικό συγκριτικό πλεονέκτημα τη γεωγραφική θέση της περιοχής. Η Περιοχή βρίσκεται κοντά στην πόλη των Τρικάλων, αποτελεί πέρασμα προς την Άρτα και επίσης είναι από τα πιο κοντινά χωριά του ορεινού όγκου του Κόζιακα, λόγοι που δικαιολογούν το 20% των επισκεπτών που το θεωρούν συγκριτικό πλεονέκτημα. Επίσης ένα σημαντικό πλεονέκτημα για την περιοχή είναι οι ποικίλες αθλητικές δραστηριότητες που υπάρχουν για όλες τις ηλικίες και τα ενδιαφέροντα, από τα πιο δραστήρια, όπως κανοε-καγιακ, σκι κ.α. μέχρι και ήσυχους φυσιολατρικούς περιπάτους. Το ποσοστό που υποστηρίζει τις αθλητικές δραστηριότητες ως συγκριτικό πλεονέκτημα, ανέρχεται στο 18%. Ακολουθούν σε ποσοστά η τουριστική κίνηση και η πολιτιστική ζωή, που βρίσκονται στο επίπεδο του 18% και 9% αντίστοιχα ενώ η ποιότητα των υποδομών και το ανθρώπινο δυναμικό δεν θεωρούνται από τους

επισκέπτες συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιοχής.

Γράφημα 6.12

Το παραπάνω γράφημα αντιστοιχεί στην ερώτηση που έγινε στους τουρίστες σχετικά με τα προβλήματα που μπορούν να διακρίνουν και τα οποία επηρεάζουν την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής. Το βασικό πρόβλημα που διακρίνουν οι περισσότεροι τουρίστες στην τουριστική ανάπτυξη της περιοχής, σε ποσοστό 25%, είναι η περιορισμένη τουριστική προβολή, ένα πρόβλημα που ουσιαστικά αφήνει στην αφάνεια την περιοχή. Γενικά ο ρόλος του μάρκετινγκ για μια τουριστική περιοχή είναι πολύ σημαντικός. Οι προορισμοί ανάλογα με την προβολή τους έχουν στο κοινό των εν δυνάμει τουριστών, μπορούν να αυξάνουν την τουριστική τους δραστηριότητα και να βοηθούν έτσι και στην περαιτέρω ανάπτυξη των περιοχών αυτών. Το επόμενο πρόβλημα που εμφανίζει τη μεγαλύτερη συχνότητα, της τάξης του 23%, είναι η μετανάστευση προς τα αστικά κέντρα. Η μετακίνηση των νέων προς τα αστικά κέντρα για την εύρεση περισσότερων ευκαιριών εργασίας ή για άλλους λόγους, οδηγεί πολλά χωριά στην ερήμωση και συνεπώς επηρεάζει και την πορεία τους προς την ανάπτυξη. Ένα ποσοστό του μεγέθους του 20% εμφανίζεται στην ανεργία που θεωρείται από τους ερωτηθέντες μειονέκτημα της περιοχής, μια διαπίστωση που έρχεται σε αντίθεση με την προσπάθεια του δημόσιου φορέα που δίνει κίνητρα μέσα από ποικίλα προγράμματα για την μείωση του προβλήματος αυτού. Ακολουθεί με αισθητά χαμηλότερο ποσοστό, 13%, ο

ανταγωνισμός από τις γύρω περιοχές, όπως είναι τα Μετέωρα, ένας πολύ ισχυρός τουριστικός πόλος, λόγω της ιδιομορφίας του. Τα τρία ΔΔ που μελετώνται, δεν εμφανίζουν ανταγωνιστική τάση μεταξύ τους, αντιθέτως αποτελούν και τα τρία έναν προορισμό για τους επισκέπτες. Τέλος τα μικρότερα ποσοστά, 11% και 8% αντιστοιχούν στην ποιότητα των υποδομών και στην έλλειψη περιβαλλοντικής ευαισθησίας που ένα μικρό μέρος του δείγματος θεωρεί ως προβλήματα.

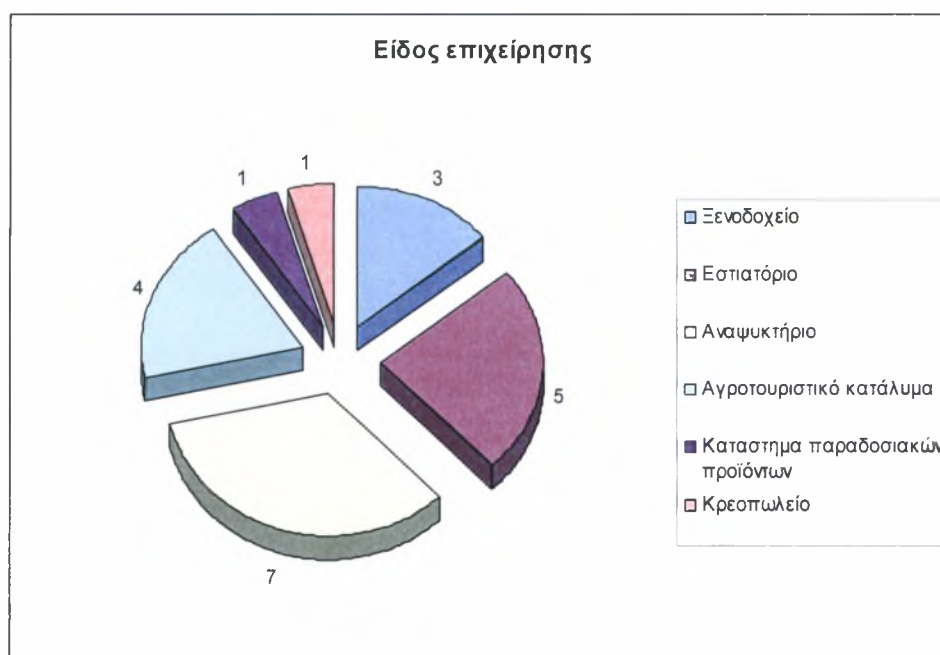
Το ερωτηματολόγιο κλείνει ρωτώντας τους τουρίστες αν η περιοχή επιδέχεται περαιτέρω τουριστική ανάπτυξη όπου όλοι οι ερωτόμενοι συμφώνησαν με καταφατική απάντηση.

6.1.2 ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο απευθύνθηκε σε 21 επιχειρήσεις κάποιες από τις οποίες συμμετέχουν ή συμμετείχαν σε εθνικά και ευρωπαϊκά προγράμματα, που σχετίζονται με τον εναλλακτικό τουρισμό, όπως είναι τα ευρωπαϊκά προγράμματα Leader II, το Leader+ και ΟΠΑΑΧ .

Στο γράφημα που ακολουθεί απεικονίζεται ο αριθμός και είδος της επιχείρησης που αποτέλεσε το δείγμα για το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο.

Γράφημα 6.13

Όπως φαίνεται παραπάνω ο μεγαλύτερος αριθμός των επιχειρήσεων που εξετάστηκαν είναι αναψυκτήρια. Συγκεκριμένα εξετάστηκαν 7 αναψυκτήρια, 5 εστιατόρια, 4 αγροτουριστικά καταλύματα, 3 ξενοδοχεία, ένα κρεοπωλείο και ένα κατάστημα παραδοσιακών προϊόντων.

Από την ανάλυση των συμπερασμάτων του ερωτηματολογίου των επιχειρήσεων, παρατηρήθηκε ότι οι περισσότερες επιχειρήσεις, κυρίως αναψυκτήρια, δεν συμμετέχουν σε κάποιο από τα κοινοτικά προγράμματα χρηματοδότησης. Από τις επιχειρήσεις που έχουν ενταχθεί σε κάποιο πρόγραμμα, οι περισσότερες έχουν ενταχθεί στην κοινοτική πρωτοβουλία LEADER+ και λιγότερες στο LARDER II και στο ΟΠΑΑΧ. Το γεγονός αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι στη περιοχή μελέτης οι περισσότερες επιχειρήσεις είναι μικρές οικογενειακές επιχειρήσεις και οι ανάγκες τους για χρηματοδότηση καλύπτονται επαρκώς από το πρόγραμμα LEADER+, ενώ ελάχιστες είναι εκείνες οι επιχειρήσεις που απαιτούν μεγαλύτερα ποσά χρηματοδότησης. Η συμμετοχή των επιχειρήσεων στα προγράμματα αυτά φαίνεται αναλυτικότερα στο γράφημα που ακολουθεί.

Γράφημα 6.14

Ο τοπικός πληθυσμός φαίνεται να έχει κατανοήσει τη σημασία των ευρωπαϊκών προγραμμάτων οποία αποκτούν ολοένα και μεγαλύτερη απήχηση. Η διάρκεια της ένταξης των επιχειρήσεων στα προγράμματα αυτά δεν είναι μεγάλη και φανερώνει την πρόσφατη συμμετοχή τους ίσως λόγω μη ενημέρωσης, ή από την έλλειψη εμπιστοσύνης

ή κινήτρων από την πλευρά της νομαρχίας ή του δήμου. Οι περισσότερες επιχειρήσεις έχουν ενταχθεί στο ανάλογο πρόγραμμα για διάστημα 2 ετών, ενώ αρκετές είναι και οι επιχειρήσεις που συμμετέχουν σε κάποιο πρόγραμμα μόνο για ένα χρόνο. Η διάρκεια των προγραμμάτων φαίνεται στο παρακάτω γράφημα. Στο γράφημα 6.16 απεικονίζεται το ποσοστό χρηματοδότησης της κάθε επιχείρησης. Οι περισσότερες επιχειρήσεις επωφελούνται χρηματοδότηση της τάξης του 30-50%.

Γράφημα 6.15

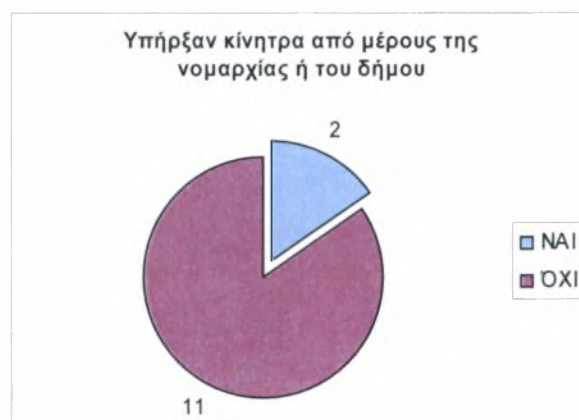

Γράφημα 6.16

Όσον αφορά την παροχή κινήτρων από μέρους των τοπικών αρχών μπορούμε να πούμε ότι είναι σχεδόν μηδαμινή. Με δεδομένη τη βαρύνουσα σημασία που έχουν τα προγράμματα αυτά στην τουριστική ανάπτυξη της περιοχής και την τόνωση της επιχειρηματικότητας καλό θα ήταν ο δήμος και η νομαρχία να προχωρήσουν στην παροχή επιπλέον κινήτρων για την ενθάρρυνση της συμμετοχής σε αυτά. Τα κίνητρα αυτά θα μπορούσαν να είναι κάποια επιπλέον χρηματοδότηση πέραν της προβλεπόμενης ή φορολογικές διευκολύνσεις.

Γράφημα 6.17

Οι περισσότεροι από τους ιδιοκτήτες φαίνεται να είναι ευχαριστημένοι από τη συμμετοχή σε αυτά τα προγράμματα και θα συμβούλευαν και άλλους να συμμετέχουν. Επιπλέον θεωρούν ότι τέτοιου είδους προγράμματα βοηθούν στην ανάπτυξη της περιοχής.

Γράφημα 6.18

Για τους περισσότερους επιχειρηματίες, η επιχείρησή τους αποτελεί την κύρια

πηγή εισοδήματος τους και μόνο δύο ήταν οι επιχειρηματίες που έχουν κι άλλο εισόδημα το οποίο προερχόταν από τον αγροτικό τομέα.

7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Ο εναλλακτικός τουρισμός φαίνεται να συμβάλλει σημαντικά στην ανάπτυξη των περιοχών στις οποίες αναπτύσσεται. Αφενός διατηρεί τις ευεργετικές επιδράσεις του μαζικού μοντέλου και αφετέρου αναιρεί τα προβλήματα της εποχικότητας και επιλεκτικότητας. Εναρμονισμένος με τις αρχές της αειφορίας και της βιώσιμης ανάπτυξης περιορίζει τις ανεπιθύμητες, κοινωνικές και περιβαλλοντικές επιδράσεις του μαζικού μοντέλου.

Η σημασία της ανάπτυξης των ειδικών μορφών εναλλακτικού τουρισμού, μέσα στα ευρύτερα πλαίσια της μεταβατικής τάσης που υποστηρίζει η επιστημονική κοινότητα, τεκμηριώνεται και σε πρακτικό επίπεδο μέσω παραδειγμάτων από τη διεθνή εμπειρία. Ειδικότερα, όσον αφορά την στρατηγική ανάπτυξης που εφαρμόζεται συνδυάζει την ανάπτυξη του τουρισμού με τη δημιουργία ειδικών και γενικών υποδομών αλλά και με άλλες ειδικές, εναλλακτικές τουριστικές μορφές. Η ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών είχε ως αποτέλεσμα αφενός την αύξηση της τουριστικής κίνησης και αφετέρου την επιμήκυνση της χρονικής διάρκειας των τουριστικών δραστηριοτήτων.

Όπως προκύπτει από την ανάλυση που προηγήθηκε η περιοχή θεωρείται ιδιαίτερα αξιόλογη λόγω των πόρων που ανταποκρίνονται σε νέες μορφές τουρισμού, της γεινιάσής της με μεγάλα αστικά κέντρα (Τρίκαλα, Καρδίτσα) και των θετικών αναπτυξιακών της χαρακτηριστικών, σε συνδυασμό με την οικολογική της αξία.

Αποτελεί μια από τις παραδοσιακότερες παραθεριστικές περιοχές. Κατά τη θερινή περίοδο ο πληθυσμός των οικισμών της περιοχής πολλαπλασιάζεται και αλλάζουν τόσο η σύνθεσή του όσο και τα κοινωνικο-πολιτιστικά χαρακτηριστικά.

Η περιοχή μελέτης συνδέεται με το επαρχιακό οδικό δίκτυο με τα Τρίκαλα, την Καλαμπάκα και με τους λοιπούς οικισμούς του Ασπροποτάμου. Το φυσικό περιβάλλον την περιοχής συντίθεται από τον ορεινό όγκο του Κόζιακα ο οποίος είναι ενταγμένος στις περιοχές του NATURA 2000 και την κοιλάδα του Περτουλίου. Διαθέτει πλούσιους πολιτιστικούς πόρους όπως οι αρχαιολογικοί χώροι στην πύλη, στην Ελάτη κ.α. και μια σειρά άλλων βυζαντινών-χριστιανικών μνημείων και μνημείων παραδοσιακής αρχιτεκτονικής. Συνιστά τον δεύτερο πόλο τουριστικής ανάπτυξης του νομού Τρικάλων, ενώ τα καταλύματα συγκεντρώνονται στα ΔΔ Πύλης και Ελάτης.

Σημαντικό πόλο έλξης στην περιοχή, πέρα από το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον, αποτελεί και το χιονοδρομικό κέντρο του Περτουλίου. Οι οικισμοί της

Ελάτης, Περτουλίου και Νεραΐδοχωρίου συνθέτουν μια ζώνη χειμερινού τουρισμού που έλκει πέρα από τον τοπικό πληθυσμό και τμήμα των μεγάλων αστικών συγκροτημάτων Αθηνών-Θεσσαλονίκης. Σύμφωνα με το Χωροταξικό Σχέδιο της Περιφέρειας Θεσσαλίας δεν παρατηρείται εκτός των ορίων των οικισμών κανένα φαινόμενο συγκέντρωσης παραθεριστικών κατοικιών (νόμιμων ή αυθαίρετων).

Όσον αφορά την τουριστική κίνηση, αυτή παρουσιάζεται αυξητική από έτος σε έτος, γεγονός που δείχνει ότι η τουριστική ζήτηση παρουσιάζει φαινόμενα συνεχούς μεγέθυνσης. Το γεγονός αυτό υποδηλώνει ότι οι τοπικές αρχές θα πρέπει να είναι ιδιαίτερα προσεκτικές προκειμένου η τουριστική ανάπτυξη να κυμαίνεται μεταξύ των ορίων της Φέρουσας Ικανότητας, καθώς η απρογραμματιστή τουριστική μεγέθυνση συνεπάγεται σημαντικές πιέσεις στο περιβάλλον του τουριστικού προορισμού.

Κατά συνέπεια, η βελτίωση των βασικών υποδομών της περιοχής (οδικό δίκτυο, τουριστική υποδομή, κ.α.) θα πρέπει να λάβει υπόψη της τις αυξητικές τάσεις της τουριστικής ζήτησης που παρουσιάζονται τα τελευταία χρόνια. Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στην προστασία του περιβάλλοντος μιας και αυτό αποτελεί τον βασικό πόλο έλξης. Στο επίπεδο αυτό, η διαχείριση των απορριμμάτων και των λυμάτων και η εφαρμογή προγραμμάτων ανακύκλωσης μέσω και της σχετικής ευαισθητοποίησης των κατοίκων, παραθεριστών και τουριστών αποτελεί βασικό συστατικό για την διατήρηση των ορίων της φέρουσας ικανότητας της φύσης ακόμη και την μεγέθυνση τους.

Ειδική μέριμνα θα πρέπει επίσης να δοθεί στην διατήρηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς καθώς η αύξηση της τουριστικής ζήτησης θα εντείνει την ανάγκη για τη δημιουργία περισσότερων καταλυμάτων. Επίσης, λόγω της γεωγραφικής θέσης της περιοχής και της απόστασής της από το βασικό εθνικό οδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο της χώρας και των αεροδρομίων αλλά και των ειδικών μορφών τουρισμού που είτε μπορούν να αναπτυχθούν είτε είναι υποτυπωδώς ανεπτυγμένοι, το μάρκετινγκ, αποτελεί και αυτό μια αναγκαία συνθήκη για την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής.

7.1 ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΣΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η περιοχή μελέτης, με την ορεινή κυρίως φύση της, περιλαμβάνει περιοχές με εξαιρετική οικολογική και αισθητική αξία. Το γεγονός αυτό επιβάλλει ένα είδος σχεδιασμού της τουριστικής ανάπτυξης προσαρμοσμένο στα πρότυπα που θέτει αφενός το πλαίσιο των κανόνων προστασίας των ιδιαίτερα ευαίσθητων και

αξιόλογων φυσικών πόρων και αφετέρου η εφαρμογή της πολιτικής βιώσιμης ανάπτυξης. Οι φυσικοί πόροι της περιοχής, αλλά και οι πολιτιστικοί-ιστορικοί (κατά αρχαιότητα τουλάχιστον θεωρείτο ως ευρύτερη περιοχή της κατοικίας των Θεών), επιβάλλουν την αναγκαιότητα της διατήρησης τους και την ανάδειξή τους ως τουριστικού προορισμού ύψιστης περιβαλλοντικής και ιστορικής αξίας.

Επειδή ο πληθυσμός της περιοχής μειώνεται σταδιακά, θα πρέπει να δοθούν κίνητρα στους κατοίκους της περιοχής ώστε να μην εγκαταλείψουν τον τόπο τους για κάποιο αστικό κέντρο. Το ανθρώπινο δυναμικό είναι απαραίτητο στην περιοχή δεδομένης και της αυξητικής τάσης της τουριστικής ανάπτυξης. Έτσι λοιπόν θα πρέπει να προωθηθούν τα προγράμματα για τη προώθηση της επιχειρηματικότητας και της επαγγελματικής δραστηριοποίησης και να ασχοληθούν όλο και περισσότεροι νέοι με τον τομέα του τουρισμού και τους άλλους τομείς στους οποίους στηρίζεται.

Η έλλειψη βασικών υποδομών για την διαχείριση των απορριμμάτων (έλλειψη ΧΥΤΑ) και μονάδων βιολογικού καθαρισμού, επιβάλλει την αντιμετώπιση του προβλήματος της διάθεσης σε ΧΥΤΑ των απορριμμάτων όλων των οικισμών και κυρίως αυτών που βρίσκονται σε ευαίσθητες περιοχές. Η τουριστική ανάπτυξη της περιοχής απαιτεί την ύπαρξη τουλάχιστον της βασικής υποδομής. Η διαχείριση των υγρών αποβλήτων και στερεών απορριμμάτων θεωρείται αναγκαία για την προστασία του περιβάλλοντος και την υγεία των κατοίκων και τουριστών. Σύμφωνα με το Χωροταξικό Σχέδιο της Περιφέρειας, θα πρέπει να δοθεί προτεραιότητα στην διάθεση σε ΧΥΤΑ των απορριμμάτων όλων των οικισμών και κατά προτεραιότητα των οικισμών 3^{ου} επιπέδου καθώς και όσων βρίσκονται σε ευαίσθητες περιβαλλοντικά περιοχές των οποίων προγραμματίζεται η τουριστική ανάπτυξη. Ενώ η εφαρμογή προγραμμάτων ανακύκλωσης σε μια ευαίσθητη περιοχή όπως η συγκεκριμένη περιοχή μελέτης θεωρείται απολύτως αναγκαία για την ενίσχυση της φυσικής φέρουσας ικανότητας.

7.2 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Για την βελτίωση των υποδομών της περιοχής μελέτης, την ανάδειξη του φυσικού, αρχαιολογικού και πολιτιστικού πλούτου που διαθέτει, καθώς και για την προβολής ως τουριστικό προορισμό και την πληροφόρηση των τουριστών, προτείνονται τα εξής:

- ❖ Ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων ώστε να καταστούν επισκέψιμοι στο κοινό. Ιδιαίτερα στα ΔΔ εκτός από τις έδρες των δύο Δήμων και όπου υπάρχουν αρχαιολογικά ευρήματα θα ήταν σημαντικό να δημιουργηθούν χώροι ώστε να έχει ο επισκέπτης τη δυνατότητα να δει και να ενημερωθεί για τη χρονολογία τους και την προέλευση τους γνωρίζοντας έτσι την ιστορία του τόπου.
- ❖ Συντήρηση και ανάδειξη των μοναστηριών και Εκκλησιών, που σήμερα είναι ελάχιστες επισκέψιμες.
- ❖ Βελτιώσεις των διεθνών (Ε4) και εθνικών ορειβατικών μονοπατιών, με σήμανση και βελτίωση του καταφυγίου.
- ❖ Δημιουργία χώρων υποδοχής και εξυπηρέτησης των επισκεπτών στο Χιονοδρομικό Κέντρο. (εστιατόρια κ.λ.π.).
- ❖ Δημιουργία νέων ξενοδοχειακών μονάδων και εκσυγχρονισμός των υπαρχόντων, ώστε να παρέχουν τις απαιτούμενες τουριστικές υπηρεσίες. Σημαντικό ρόλο στον τομέα αυτό πρέπει να έχουν τα προγράμματα χρηματοδότησης και ο Αναπτυξιακός Νόμος, με την αύξηση των κινήτρων σε τέτοιες επενδύσεις.
- ❖ Βελτίωση της φυσικής και κοινωνικής υποδομής στους ορεινούς οικισμούς. Ένας από τους κύριους λόγους μείωσης του πληθυσμού της υπαίθρου είναι η ανεπαρκής φυσική και κοινωνική υποδομή, με τους νέους να εγκαταλείπουν τα παραδοσιακά επαγγέλματα και τον αγροτικό τομέα και συχνά να αναζητούν εργασία σε άλλες περιοχές.
- ❖ Προώθηση των παραδοσιακών και τοπικών προϊόντων μέσω αγροτουριστικών προγραμμάτων και προγραμμάτων για τη δημιουργία ΠΟΠ (Προϊόντα Ονομαστής Προέλευσης).
- ❖ Επιμόρφωση και κατάρτιση των στελεχών και του προσωπικού που απασχολείται στον τουριστικό τομέα για την καλύτερη και ποιοτική παροχή

υπηρεσιών. Στην ίδια κατεύθυνση προτείνεται η εκπαίδευση στελεχών χιονοδρομικών κέντρων στις Σχολές του Ε.Ο.Τ. μιας και σήμερα δεν υπάρχουν ειδικότητες για την κατάρτιση στελεχών χιονοδρομικών κέντρων (προσωπικό ασφάλειας, δάσκαλοι του σκι κ.α.).

- ❖ Διαμόρφωση τουριστικής και περιβαλλοντικής συνείδησης σε όλους τους φορείς και πολίτες των δήμων, μέσα από τη διοργάνωση ημερίδων και τη δημιουργία προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης.
- ❖ Δημιουργία και λειτουργία των απαραίτητων Γραφείων Τουριστικής Πληροφόρησης με ευθύνη της Αυτοδιοίκησης και άλλων φορέων.
- ❖ Ενθάρρυνση για τη συμμετοχή περισσότερων επιχειρήσεων σε προγράμματα που αφορούν τον τουρισμό (Leader, ΟΠΑΑΧ κλπ.) είτε μέσω της εγκυρότερης πληροφόρησης για τα συγκεκριμένα προγράμματα είτε μέσω της παροχής κινήτρων, από μέρους των δήμων, στους συμμετέχοντες σε αυτά. Οι άνθρωποι στην ύπαιθρο είναι συχνά συντηρητικοί και απρόθυμοι να πάρουν πρωτοβουλίες είτε γιατί πολλοί από αυτούς δεν είναι αρκετά μορφωμένοι είτε γιατί φοβούνται να πάρουν ρίσκα εκτός και αν είναι σίγουροι για το θετικό αποτέλεσμα.
- ❖ Προβολή των Δήμων και συγκεκριμένα της περιοχής Πύλης-Ελάτης-Περτουλίου με πρωτοβουλίες της τοπικής αυτοδιοίκησης και της νομαρχίας. Προώθηση και προβολή σε εθνικό επίπεδο.

Η σφαιρική κάλυψη των θεμάτων που άπτονται της σημερινής κατάστασης αλλά και των προϋποθέσεων που δημιουργούνται για τουριστική ανάπτυξη συμβάλει στη διαμόρφωση σαφών και ρεαλιστικών στόχων κοινής αποδοχής που θα οδηγήσουν στην ανατροπή της παραδοσιακής μονοδιάστατης θεώρησης του τουρισμού ως μέσου ψυχαγωγίας και διακοπών και στην υιοθέτηση νέας αντίληψης για τον τουρισμό με σημαντικά ευρύτερο περιεχόμενο. Η νέα αυτή προσέγγιση με τη σειρά της, θα μπορέσει να ανατρέψει την παραδοσιακή σύνδεση του τουρισμού με την εποχικότητα και να καθιερώσει την σε ετήσια βάση λειτουργία των επιχειρήσεων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ**Ελληνόγλωσση**

Αγγελίδης, Μ. (1995) 'Η Χωροθέτηση του Τουρισμού στην Ελλάδα: Προβλήματα ανάπτυξης χωροθέτησης και περιβάλλοντος', πρακτικά ημερίδας: 'Τουρισμός και Περιβάλλον', 64-68, ΤΕΕ, *Τεχνικά Χρονικά*.

Ανδριώτης, κ. (2004), *Μάνατζμεντ Τουριστικών Επιχειρήσεων. Μια Στρατηγική Προσέγγιση*. Αθήνα: Έλλην.

Βαρβαρέσος, Σ. (1997) 'Τουρισμός: Οικονομικές προσεγγίσεις', Αθήνα: Προπομπός.

Βαρβαρέσος, Σ. και Σωτηριάδης, Μ. (2002) «Τουρισμός και αναπτυξιακός σχεδιασμός: Δύο εμπειρίες στον ελλαδικό χώρο, Νομοί Ηρακλείου και Λευκάδας», *ΕΙΔΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ*,3(4), σσ. 7-29

Βαφειάδης, Γ. Κοντογεώργος Χρ., Παπακωνσταντινίδης Λ.Α. (1992) 'Αγροτουρισμός και Ισόρροπη Ανάπτυξη', *Μελέτες για την Αγροτική Οικονομία*, τεύχος 45, Αθήνα: Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος, Διεύθυνση μελετών και προγραμματισμού.

Γετίμης, Π. – Γράβαρης Δ. (επιμ.), (1993) 'Κοινωνικό κράτος και κοινωνική πολιτική: η σύγχρονη προβληματική', Αθήνα: Θεμέλιο.

Γκέκας, Ρ. (2005) 'Κλάδοι της Ελληνικής Οικονομίας: Διαρθρωτικά προβλήματα και προοπτικές', στο Κόλλιας Χ., Ναζάκης Χ., Χλέτσος Μ. (επιμέλεια), (2005) 'Σύγχρονες Προσεγγίσεις της Ελληνικής Οικονομίας', *Επιστήμη και Κοινωνία*, Αθήνα: Πατάκη, 139-181.

Δέφνερ, Α. (1999), '*ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΧΡΟΝΟΥ: Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΣΤΙΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ*', 'Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΟΛΕΩΝ', ΒΟΛΟΣ: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, σελ 117-155.

Δέφνερ, Α. (2002) 'Πανεπιστημιακές Παραδόσεις' στα πλαίσια του μαθήματος *Σχεδιασμός για τον ελεύθερο χρόνο: Τουρισμός-Πολιτισμός-Αθλητισμός*, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, σ. 125-127, 133, 137, 138, 173-175, 177, 195

'Εκθεση Ενδιάμεσης Αξιολόγησης ΕΠΑΝ 2000-2006 (2005), Αθήνα: BCS / REMACO

Ελληνικός Τουρισμός – έκδοση για τον ελληνικό και κυπριακό τουρισμό, Μάρτιος 2005, τεύχος 24

ΕΣΥΕ «Απογραφή Πληθυσμού 1991, 2001»

Ιακωβίδου, Ο. (2000) ‘Αγροτουρισμός: το μικρό όμορφο και θηλυκό πρόσωπο στον τουρισμό’, στο Τσάρτας Π. (επιμέλεια), (2000) ‘Τουριστική Ανάπτυξη – Πολυεπιστημονικές Προσεγγίσεις’, Αθήνα: Εξάντας, 69-80.

Ιωαννίδου, Μ. και Ξυγκογιάννη, Μ. (2006) ‘Αξιολόγηση του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανταγωνιστικότητα» για τον τομέα του τουρισμού στην Ελλάδα’, Εργασία στα πλαίσια του μαθήματος *Στούντιο Αστικής & Περιφερειακής Ανάπτυξης*, Βόλος: Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης.

Καλοκάρδου, Ρ. (1995) ‘Ανάπτυξη Ελληνικών Παραμεθόριων Περιοχών μέσω του Τουρισμού’, εισήγηση στο Διεθνές Συνέδριο ‘Παραμεθόριες Περιοχές: Ανάπτυξη – δημιουργία απασχόλησης – διασυνοριακή συνεργασία’, Σύνδεσμος Ελλήνων Περιφερειολόγων, Αθήνα 1995.

Κοκκώσης, Χ. (2000) ‘Τουριστική ανάπτυξη και φέρουσα ικανότητα στα νησιά’, στο Π. Τσάρτας (επ.), *Τουριστική Ανάπτυξη – Πολυεπιστημονικές Προσεγγίσεις*, Αθήνα: Εξάντας, σ. 85-89

Κοκκώσης Χ., Τσάρτας Π. (2001) ‘Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον’, *Τουρισμός και Αναψυχή*, Αθήνα: Κριτική Α.Ε.

Κομίλης, Π. (1986) *Χωρική ανάλυση του τουρισμού*, Αθήνα: Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ)

Κότιος, Α. (2002) ‘ Παγκοσμιοποίηση, περιφεριοποίηση, περιφορισμός’, στο Α. Κότιος (2003), σημειώσεις για το μάθημα ‘Παγκοσμιοποίηση, Περιφερειακή Ανάπτυξη και Πολιτική’, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στη Χωροταξία, Πολεοδομία και Περιφερειακή Ανάπτυξη, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος.

Κράβαρης, Π. (2005) ‘Εναλλακτικός Τουρισμός και η συμβολή του στην ανάπτυξη-Η περίπτωση του Δήμου Νάουσας’, Διπλωματική Εργασία, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Κραβαρίτης, Κ.,(1992), *ΣΥΝΕΔΡΩΝ- ΚΙΝΗΤΡΩΝ-ΘΕΣΣΩΝΕΚΘΕΣΣΩΝ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ. ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ*, Αθήνα: INTERBOOKS.

Λαγός, Δ. (1998) 'Ο Τουρισμός ως Παράγοντας Προώθησης της Περιφερειακής Ανάπτυξης', Τόπος, τεύχος 14/98, 47-65.

Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας για την περιοχή Πύλη-Ελάτη-Περτούλι, 2003.

Μοίρα, Π. (2004) 'Από τον προσκυνητή στον θρησκευτικό τουρίστα. Κοινωνιολογική προσέγγιση', *Τουριστική Επιστημονική Επιθεώρηση*: 1η έκδοση

Μπακογιάννη, Ε. (2000) 'Ο Πολιτιστικός Τουρισμός στο Πήλιο: Προτάσεις για μια βιώσιμη ανάπτυξη', Διπλωματική εργασία, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στη Χωροταξία, Πολεοδομία και Περιφερειακή Ανάπτυξη, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Μυλωνάς, Α. (1997) 'Τουρισμός: πολιτική, εξελίξεις, προοπτικές και συμβολή στην οικονομία', Αθήνα: Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (ΚΕΠΕ), σ. 11, 103

Οικονόμου, Δ. & Πετράκος Γ. (1999) 'Διεθνοποίηση και διαρθρωτικές αλλαγές στο ευρωπαϊκό σύστημα αστικών κέντρων', *Η Ανάπτυξη των Ελληνικών Πόλεων, Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις Αστικής Ανάλυσης και Πολιτικής*, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας, Gutenberg, 13-44.

Παλούμπης, Δ. και Σιδηρόπουλος Κ. (2003) 'Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας', Αθήνα: Υπουργείο Ανάπτυξης-Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού

Πατσιά, Μ. (2006) 'Στρατηγικός Σχεδιασμός Βιώσιμης Τουριστικής Ανάπτυξης του Νομού Λάρισας', Διπλωματική Εργασία, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακή Ανάπτυξης, Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Ρώμα, Ε. (1999) 'Εναλλακτικές μορφές αστικού τουρισμού', Διπλωματική εργασία, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στη Χωροταξία, Πολεοδομία και Περιφερειακή Ανάπτυξη, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος.

Σκάγιαννης, Π. (2001) 'Ο Σχεδιασμός του Τουρισμού, των Υποδομών Μεταφορών και η Περιβαλλοντική Προστασία στις Παράλιες Περιοχές της Μαγνησίας: τοπικά συμφέροντα και προσδοκίες', Τόπος, τεύχος 18-19, σ. 109-128.

Σκάγιαννης Π. (2003) 'Μεταμοντέρνα θεώρηση για την αναδιάρθρωση της παραγωγής. Σημειώσεις και οδηγός για το μάθημα 'Νέες Τεχνολογίες και Χώρος'', Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στη Χωροταξία, Πολεοδομία και Περιφερειακή Ανάπτυξη,

Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης,
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος.

‘Στρατηγικό Σχέδιο Ανάπτυξης του Ελληνικού Τουρισμού 2004-2010’(2003), Αθήνα:
Υπουργείο Ανάπτυξης

Σφακιανάκης, Μ. Κ. (2000) ‘Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού’, Αθήνα: Έλλην.

Τσάρτας, Π. (1996) ‘Τουρίστες, ταξίδια, τόποι: κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον
τουρισμό’, Αθήνα: Εξάντας.

Τσάρτας, Π. (2000) ‘Κριτική αποτίμηση των παραμέτρων συγκρότησης των
χαρακτηριστικών της μεταπολεμικής τουριστικής ανάπτυξης’ στο Τσάρτας Π.
(επιμέλεια), (2000) ‘Τουριστική Ανάπτυξη – Πολυεπιστημονικές Προσεγγίσεις’, Αθήνα:
Εξάντας, 189-209.

Χλέτσος, Μ. (2005) ‘Το κοινωνικό κράτος και το σύστημα κοινωνικής προστασίας στην
Ελλάδα’, στο Κόλλιας Χ., Ναζάκης Χ., Χλέτσος Μ. (επιμέλεια), (2005) ‘Σύγχρονες
Προσεγγίσεις της Ελληνικής Οικονομίας’, *Επιστήμη και Κοινωνία*, Αθήνα: Πατάκη, 457-
479.

Χρηστίδου, Χ. (2005), «Στρατηγικής Τουριστικής Ανάπτυξης Νομού Χαλκιδικής»,
Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, ΒΟΛΟΣ

Ξενόγλωσση

Agarwal S. (2002) ‘Restructuring seaside tourism. The Resort Lifecycle’, *Annals of
Tourism Research*, Volume 29, Issue 1, 25-55, Elsevier Science Ltd.

Bull A. (2002) ‘Τουριστική Οικονομία’ (μετάφραση), Αθήνα: Κλειδάριθμος

Burkart A.J. – Medlik S. (1985) ‘Tourism: Past, Present and Future’, London:
Heineman.

Bywater M. (1992) ‘The European Tour Operator Industry’, London, Special Report No
2141, The Economist Intelligence Unit.

Carey S. & Gountas Y. (1997) ‘Tour operators and destination sustainability’, *Tourism
Management*, Volume 18, Issue 7, 425-431, Elsevier Science Ltd.

Cavlec N. (2002) ‘Tour operators and destination safety’, *Annals of Tourism Research*,
Volume 29, Issue 2, 478-496.

Davidson R. & Maitland R. (1997) ‘Tourism Destinations’, London: Hodder &
Stoughton Educational, 36.

Douglas Norman, Douglas Ngaire, Derrett R. (2001) ‘Special Interest Tourism’,

Milton: Wiley.

Dumazier J. (1988) 'Révolution Culturelle du temps Libre 1968-1988', Paris: Meridiens Klincksieck, 76-106.

Gartner W. C. (2001) 'Τουριστική Ανάπτυξη: Αρχές, διαδικασίες και πολιτικές' (μετάφραση), Αθήνα: Έλλην.

Gee C., Makens J., Choy D. (2001) 'Τουριστική και Ταξιδιωτική Βιομηχανία' (μετάφραση), Αθήνα: Έλλην.

Inskip E. (1994) *National and Regional Tourism Planning: Methodologies and case studies*, World Tourism Organization Publication

Ioannides D. & Debbage K.G. (1997) 'Post-Fordism and Flexibility: the travel industry polyglot', *Tourism Management*, Volume 18, Issue 4, 229-241, Elsevier Science Ltd.

Ioannides D. & Debbage K.G. (1998) 'Neo-Fordism and flexible specialization in the travel industry: dissecting the polyglot' in D. Ioannides & K.G. Debbage (eds), *The Economic Geography of the Tourist Industry: a Supply-Side Analysis*, London: Routledge.

Mathieson A., Wall G. (1992) 'Tourism: economic, physical and social impacts', Essex: Longman.

Oman C. (1996) 'The policy challenges of globalization and regionalisation', στο A.

Py P. (1996) 'Le Tourisme: un phénomène économique', Paris: La Documentation Française.

Shaw G. & Williams M. A. (2004) 'Tourism and Tourist Spaces', London: Sage Publication.

Spilanis, I. and Vayanni H. (2003) 'Sustainable Tourism: Utopia or Necessity? The Role of New Forms of Tourism in the Aegean Islands', *Journal of Sustainable Tourism*, Vol. 00, no. 0, Mytilene, Greece: University of the Aegean, Department of Environmental Studies, p. 2, 14, 15, 18, 19

Stamboulis Y. & Skayannis P. (2003) 'Innovation strategies and technology for experience-based tourism', *Tourism Management*, Volume 24, Issue 1, 35-43, Elsevier Science Ltd.

Towner J. (1995) 'What is tourism's history?', *Tourism Management*, Volume 16, Issue 5, 339-343, Elsevier Science Ltd.

Vanhove N. (1997) 'Mass Tourism: benefits and costs', στο S. Wahab & J.J. Pigram, (1997), *Tourism Development and Growth – the challenge of sustainability*, London: Routledge, 50-77.

Weiller B., Hall M. C. (1992) 'Special Interest Tourism', London: Belhaven Press.
Management, Volume 17, Issue 6, 405-412, Elsevier Science Ltd.

Σχετική βιβλιογραφία

Μητρόπουλος Κ. (1995) 'Ποιον Τουρισμό Θέλουμε', Βήμα, 10-12-1995, σελ. Δ26.
Αθήνα.

Λαμπριανίδης Λ. (2004) 'Η Επιχειρηματικότητα στην Ευρωπαϊκή Ύπαιθρο: η περίπτωση της Ελλάδας', Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

Περιοδικά-Ενημερωτικά φυλλάδια

Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας (2003),

Τουριστικός οδηγός (2006), Στα μονοπάτια της παράδοσης-ΟΠΑΑΧ Πύλης-Μεσοχώρας και ορεινής Καλαμπάκας, Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Τρικάλων.

Ηλεκτρονικές Διευθύνσεις

www.dimospilis.gr

www.dimosaitikon.gr

www.fatsimare.gr

www.kenakar.gr

www.keta-de.gr

www.leader-plus.gr

www.magicspport.gr

www.minagric.gr

www.oreinatrikala.gr

www.pindos-explorer.gr

www.ruralthessaly.gr

www.ruralthessaly.gr

www.thessalia.gr

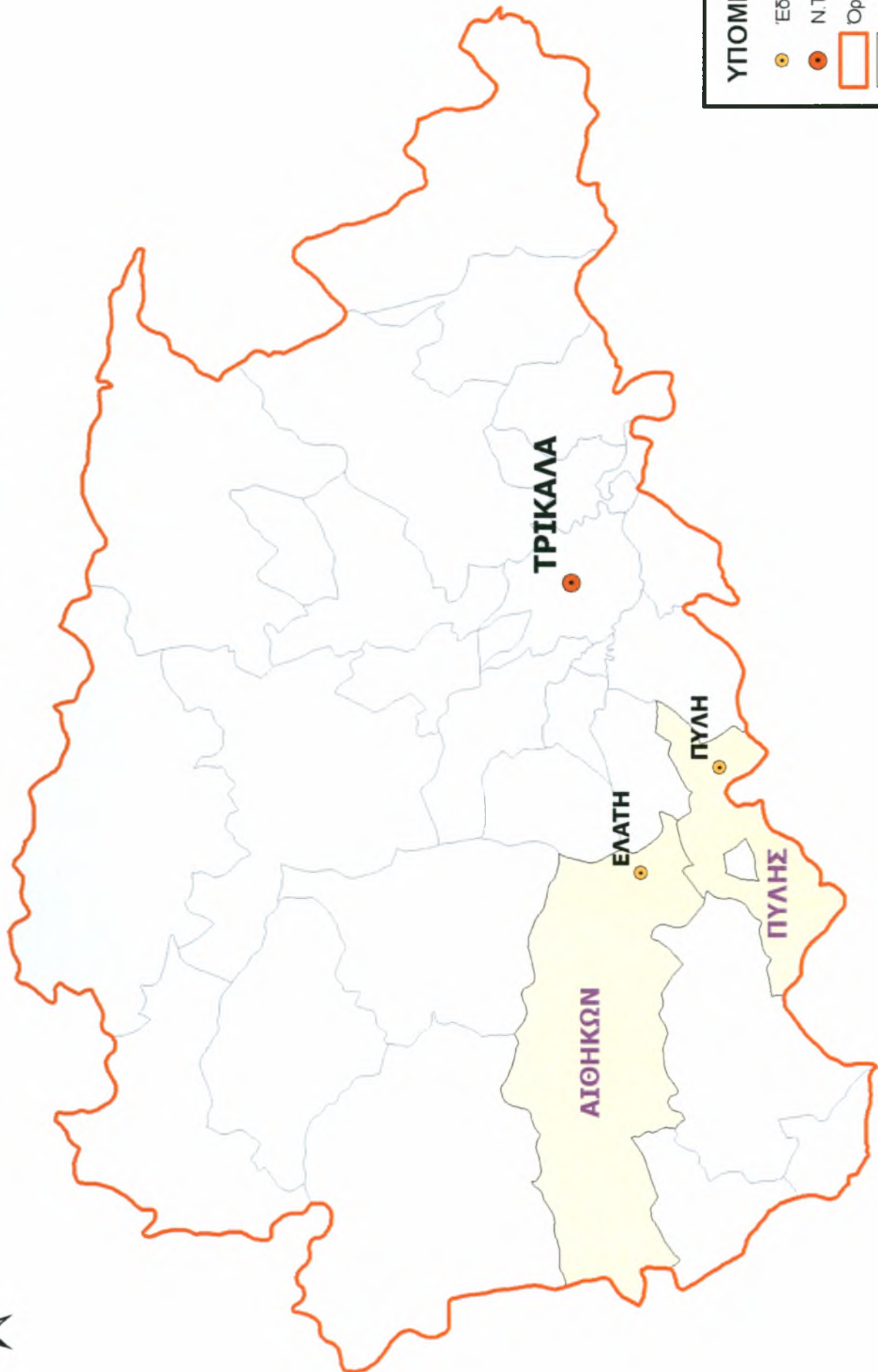
www.ypes.gr

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΧΑΡΤΩΝ

ΧΑΡΤΗΣ 1: ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

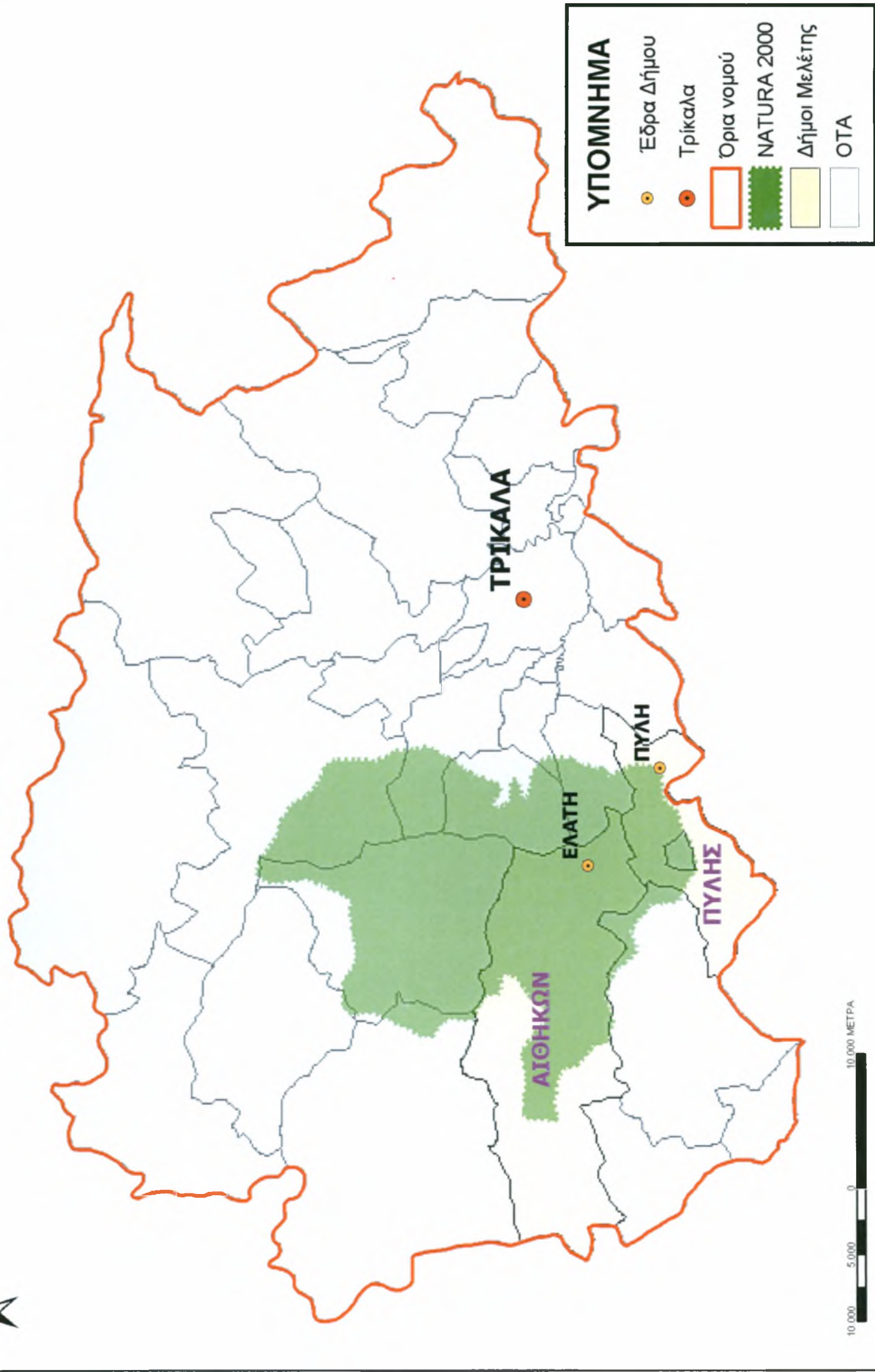
ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- Έδρα Δήμου
- Ν. Τρικάλων
- Όρια νομού
- Δήμοι
- ΟΤΑ

Β

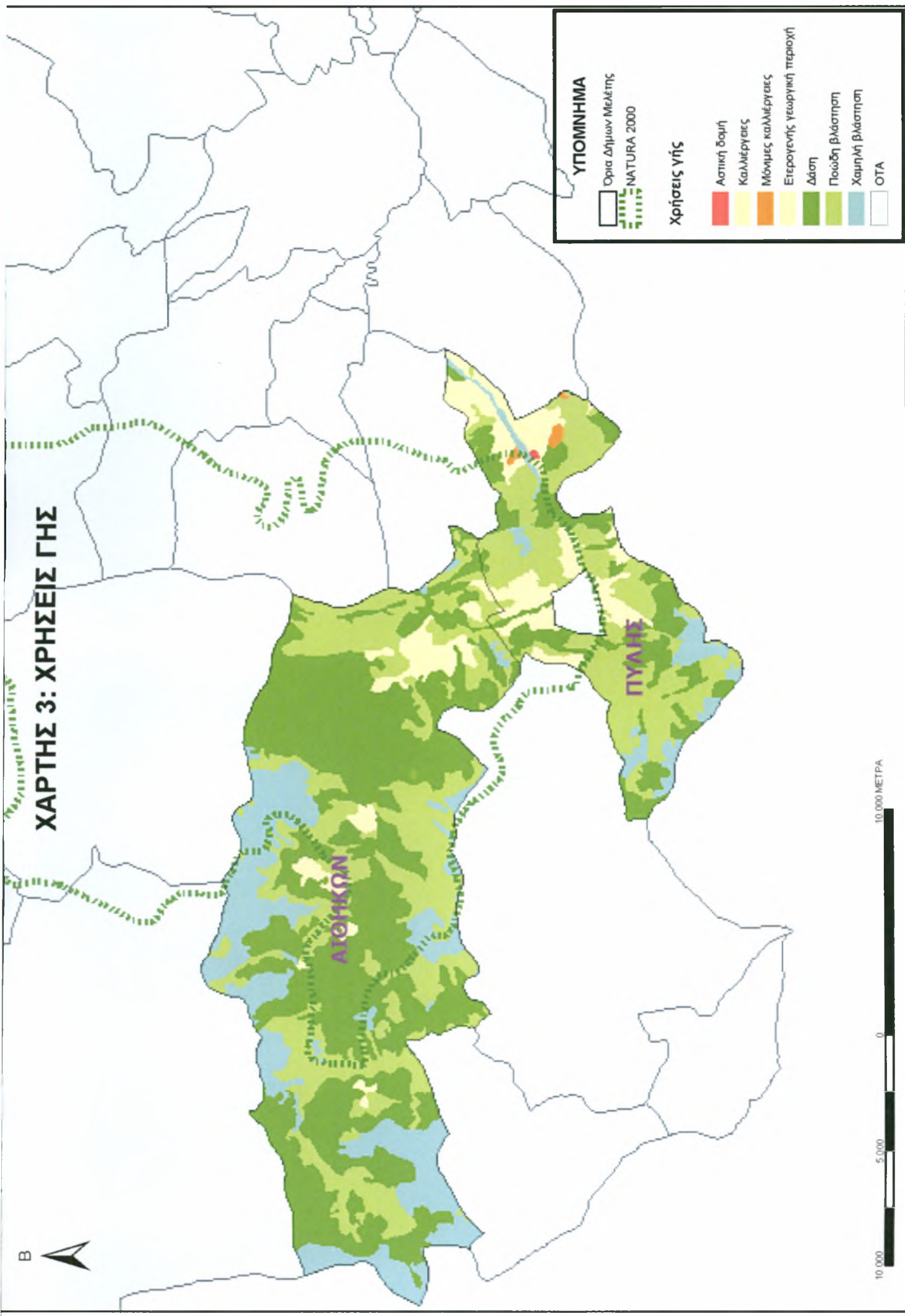
ΧΑΡΤΗΣ 2: ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΝΑΤΥΡΑ 2000

10.000 5.000 0 10.000 ΜΕΤΡΑ

ΧΑΡΤΗΣ 3: ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

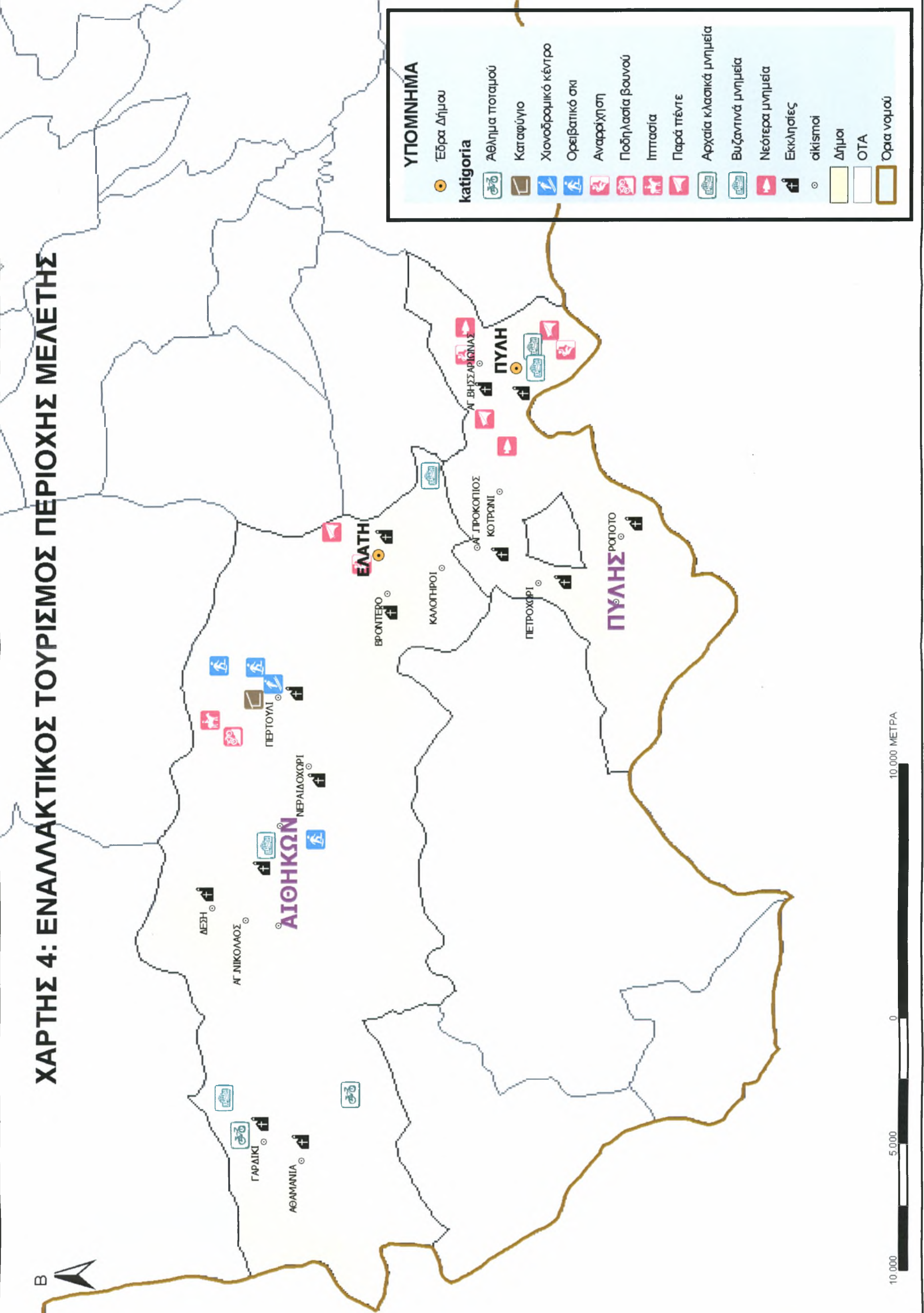
- Ορια Δήμιον Μελέτις
- NATURA 2000

Χρήσεις γής

- Αστική δομή
- Καλλιέργειες
- Μόνιμες καλλιέργειες
- Ετερογενής γεωργική περιοχή
- Δάση
- Ποώδη βλάστηση
- Χαμηλή βλάστηση
- ΟΤΑ

ΧΑΡΤΗΣ 4: ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

Έδρα Δήμου

katigoria

- Άθλημα ποταμού
- Καταφύγιο
- Χιονοδρομικό κέντρο
- Ορειβατικό σκι
- Αναρρίχηση
- Ποδηλασία βουνού
- Ιππασία
- Παρά πέντε
- Αρχαία κλασικά μνημεία
- Βυζαντινά μνημεία
- Νεότερα μνημεία
- Εκκλησίες
- αϊκισμοί
- Δήμοι
- ΟΤΑ
- Όρια νομού

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

**ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ

Για τη σύνταξη Διπλωματικής Εργασίας με θέμα:

**«Μορφές εναλλακτικού τουρισμού και η συμβολή τους στην ανάπτυξη.
Τα παραδείγματα της Ελάτης, Περτουλίου και Πύλης Τρικάλων»**

ΕΝΟΤΗΤΑ Ι: ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

1. Ηλικία:

1. 18-29
2. 30-39
3. 40-49
4. 50-59
5. 60 -69
6. 70 και άνω

2. Φύλλο:

1. Άρρεν
2. Θήλυ

3. Εκπαίδευση:

1. Καμία
2. Μερικές τάξεις δημοτικού
3. Απόφοιτος δημοτικού
4. Απόφοιτος γυμνασίου
5. Απόφοιτος λυκείου ή επαγγελματικής σχολής
6. Απόφοιτος Τ.Ε.Ι.
7. Απόφοιτος πανεπιστημίου
8. Κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου

4. Επάγγελμα:.....

5. Τόπος κατοικίας:.....

6. Αριθμός μελών οικογένειας:.....

ΕΝΟΤΗΤΑ ΙΙΙ: ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

1. Αξιολογήστε τα παρακάτω χαρακτηριστικά της περιοχής. (Αξιολογήστε την ικανοποίηση σε μια κλίμακα από το '1 = η λιγότερο σημαντική' έως το '5 = η πιο σημαντική').

A) Φυσικό περιβάλλον	
B) Πολιτιστική παράδοση	
Γ) Αθλητικές δραστηριότητες	
Δ) Οδικό δίκτυο	
E) Ξενοδοχεία - Ξενώνες	
Στ) Υπηρεσίες	
Z) Φιλοξενία των κατοίκων	
H) Περιβαλλοντική ευαισθησία	
I) Άλλο	

2. Ποια πιστεύετε ότι είναι τα πιο σημαντικά πλεονεκτήματα της περιοχής μελέτης; (μέχρι 3 επιλογές)

1. Η πολιτιστική ζωή	
2. Η τουριστική κίνηση της περιοχής	
3. Το φυσικό περιβάλλον	
4. Η θέση της	
5. Η ποιότητα του ανθρώπινου δυναμικού της	
6. Η ποιότητα των υποδομών της	
7. Οι αθλητικές δραστηριότητες (χιονοδρομικό κέντρο, κανοε-καγιακ κ.λ.π.)	

3. Ποια από αυτά τα πλεονεκτήματα θεωρείτε ότι δεν έχουν αξιοποιηθεί επαρκώς

A).....
B).....
Γ).....
Δ).....
E).....

4. Ποια βασικά προβλήματα διακρίνετε στην περιοχή; (μέχρι 3 επιλογές)

1. Η ποιότητα των υποδομών
2. Ο ανταγωνισμός από τις γύρω περιοχές
3. Η μετανάστευση του πληθυσμού προς τα αστικά κέντρα
4. Η ανεργία
5. Τα ελάχιστα τουριστικά καταλύματα
6. Η έλλειψη περιβαλλοντικής ευαισθησίας
7. Η περιορισμένη τουριστική προβολή

5. Πιστεύετε ότι η περιοχή έχει προοπτική για περαιτέρω τουριστική ανάπτυξη;

Ναι.....

Όχι.....

6. Τι πιστεύετε ότι θα βοηθούσε στην τουριστική ανάπτυξη της περιοχής;

.....
.....
.....
.....
.....

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

**ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Για τη σύνταξη Διπλωματικής Εργασίας με θέμα:

**«Μορφές εναλλακτικού τουρισμού και η συμβολή τους στην ανάπτυξη.
Τα παραδείγματα της Ελάτης, Περτουλίου και Πύλης Τρικάλων»**

ΕΝΟΤΗΤΑ Ι: ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

1. Ηλικία:

1. 18-29
2. 30-39
3. 40-49
4. 50-59
5. 60 -69
6. 70 και άνω

2. Φύλλο:

1. Άρρεν
2. Θήλυ

3. Εκπαίδευση:

1. Καμία
2. Μερικές τάξεις δημοτικού
3. Απόφοιτος δημοτικού
4. Απόφοιτος γυμνασίου
5. Απόφοιτος λυκείου ή επαγγελματικής σχολής
6. Απόφοιτος Τ.Ε.Ι.
7. Απόφοιτος πανεπιστημίου
8. Κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου

4. Είδος επιχείρησης:.....

5. Τόπος κατοικίας:.....

6. Αριθμός μελών οικογένειας:.....

ΕΝΟΤΗΤΑ ΙΙ: ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ

1. Πόσες φορές έχετε επισκεφθεί την περιοχή:.....

2. Πρόγραμμα (εθνικό, ευρωπαϊκό) στο οποίο μετέχει:
.....

3. Πιο ήταν το ποσοστό της χρηματοδότησης;
1. έως 10%   2. 11-30%   3. 31-50%   4. 51-70%   5. 71% και πάνω

4. Υπήρξαν κίνητρα από τη μεριά του δήμου ή της νομαρχίας; Αν ναι τι είδους;
.....

5. Πόσο καιρό είστε στο πρόγραμμα:
.....

6. Θα συμβουλευάτε και άλλους να συμμετέχουν σε παρόμοια προγράμματα;
ΝΑΙ   ΟΧΙ

7. Πιστεύετε ότι τέτοιου είδους προγράμματα βοηθούν την ανάπτυξη της περιοχής:
1. Πάρα πολύ
2. Αρκετά
3. Λίγο
4. Πολύ λίγο
5. Καθόλου

8. Η συγκεκριμένη επιχείρηση είναι για σας η κύρια πηγή εισοδήματος;
ΝΑΙ   ΟΧΙ

9. Αν όχι, ποιες άλλες πηγές εισοδήματος έχετε;
1. ....
2. ....
3. ....

ΕΝΟΤΗΤΑ ΙΙΙ: ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ

1. Αξιολογήστε τα παρακάτω χαρακτηριστικά της περιοχής. (Αξιολογήστε την ικανοποίηση σε μια κλίμακα από το '1 = η λιγότερο σημαντική' έως το '5 = η πιο σημαντική').

A) Φυσικό περιβάλλον	
B) Πολιτιστική παράδοση	
Γ) Αθλητικές δραστηριότητες	
Δ) Οδικό δίκτυο	
E) Ξενοδοχεία - Ξενώνες	
Στ) Υπηρεσίες	
Z) Φιλοξενία των κατοίκων	
H) Περιβαλλοντική ευαισθησία	
I) Άλλο	

2. Ποια πιστεύετε ότι είναι τα πιο σημαντικά πλεονεκτήματα της περιοχής μελέτης; (μέχρι 3 επιλογές)

1. Η πολιτιστική ζωή	
2. Η τουριστική κίνηση της περιοχής	
3. Το φυσικό περιβάλλον	
4. Η θέση της	
5. Η ποιότητα του ανθρώπινου δυναμικού της	
6. Η ποιότητα των υποδομών της	
7. Οι αθλητικές δραστηριότητες (χιονοδρομικό κέντρο, κανοε-καγιακ κ.λ.π.)	

3. Ποια από αυτά τα πλεονεκτήματα θεωρείτε ότι δεν έχουν αξιοποιηθεί επαρκώς

- A).....
B).....
Γ).....
Δ).....
E).....

4. Ποια βασικά προβλήματα διακρίνετε στην περιοχή; (μέχρι 3 επιλογές)

1. Η ποιότητα των υποδομών
2. Ο ανταγωνισμός από τις γύρω περιοχές
3. Η μετανάστευση του πληθυσμού προς τα αστικά κέντρα
4. Η ανεργία
5. Τα ελάχιστα τουριστικά καταλύματα
6. Η έλλειψη περιβαλλοντικής ευαισθησίας
7. Η περιορισμένη τουριστική προβολή

5. Πιστεύετε ότι η περιοχή έχει προοπτική για περαιτέρω τουριστική ανάπτυξη;

Ναι.....

Όχι.....

6. Τι πιστεύετε ότι θα βοηθούσε στην τουριστική ανάπτυξη της περιοχής;

.....

.....

.....

.....

.....

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΓΕΩΡΓΙΑΣ
ΓΕΝ. Δ/ΝΣΗ ΕΠΓ. ΕΡΓΩΝ & Γ.Δ
Δ/ΝΣΗ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΥ & Γ.Δ.
ΤΜΗΜΑ Δ'
ΠΛΗΡ.: ΤΑΤΣΗ Ε.
ΤΗΛ.: 010 2124135

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ Δ/ΝΣΗ Α'
ΕΡΕΥΝΑΣ & ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Αθήνα, 10/07/02

Αριθ. Πρωτ: 272331/4816

Αριθ. Απόφασης: 471

ΚΟΙΝΗ ΥΠΟΥΡΓΙΚΗ ΑΠΟΦΑΣΗ

ΘΕΜΑ: «Προσδιορισμός των λειτουργικών μορφών και τάξεων των τουριστικών καταλυμάτων και λοιπών τουριστικών εγκαταστάσεων που είναι δυνατό να εντάσσονται στα Επιχειρησιακά Προγράμματα αρμοδιότητας Υπουργείου Γεωργίας και τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΠΕΠ) κατά την Γ' Προγραμματική Περίοδο, ως εγκαταστάσεις ανάπτυξης Αγροτικού Τουρισμού.

ΟΙ ΥΠΟΥΡΓΟΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙ ΓΕΩΡΓΙΑΣ

Έχοντας υπόψη : 1.

τις διατάξεις:

α) του ν.δ. 131/74 «περί παροχής οικονομικών ενισχύσεων στη γεωργική, κτηνοτροφική, δασική και αλιευτική παραγωγή» (Α' 320), όπως τροποποιήθηκε με τους ν. 1409/83 (Α' 199), 2538/97 (Α' 242) και 2512/97 (Α' 138).

β) του άρθρου 29^Α του ν. 1558/1985 «Κυβέρνηση και κυβερνητικά όργανα» (Α' 137), όπως το άρθρο αυτό προστέθηκε με το άρθρο 27 του ν. 2081/1992 «Ρύθμιση του θεσμού των Επιμελητηρίων, τροποποίηση διατάξεων του ν. 1712/1987 για τον εκσυγχρονισμό των επαγγελματικών οργανώσεων των εμπόρων, βιοτεχνών και λοιπών επαγγελματιών και άλλες διατάξεις» (Α' 154) και τροποποιήθηκε με την παρ. 2^α του άρθρου 1 του ν. 2469/1997 «Περιορισμός και βελτίωση της αποτελεσματικότητας των κρατικών δαπανών και άλλες διατάξεις» (Α' 38).

γ) του άρθρου 39 παρ. 10 του ν. 2065/92 «Αναμόρφωση της άμεσης φορολογίας και άλλες διατάξεις» (Α' 113).

δ) του ν. 2601/1998 «Ενισχύσεις ιδιωτικών επενδύσεων για την οικονομική και περιφερειακή ανάπτυξη της χώρας και άλλες διατάξεις» (Α' 81).

ε) του άρθρου 21 παρ. 8 του ν. 2741/99 « Ενιαίος Φορέας Ελέγχου Τροφίμων και άλλες ρυθμίσεις του ΥΠ. Ανάπτυξης» (Α' 199).

στ) του Π.Δ/τος με αριθ. 43/02 «για την κατάταξη των κύριων ξενοδοχειακών καταλυμάτων σε κατηγορίες με σύστημα αστέρων και τεχνικές προδιαγραφές αυτών» (Α' 43).

ζ) του Π.Δ/τος με αριθ. 337/00 «για την κατάταξη ενοικιαζομένων δωματίων και ενοικιαζομένων διαμερισμάτων σε κατηγορίες με το σύστημα των κλειδιών» (Α' 281).

η) του Π.Δ/τος με αριθ. 33/79 «περί τουριστικών καταλυμάτων εντός παραδοσιακών κτισμάτων» (Α' 10)

2. τους κανονισμούς:

α) καν. (ΕΚ) 1260/99 του Συμβουλίου «περί γενικών διατάξεων για τα Διαρθρωτικά Ταμεία».

β) καν. (ΕΚ) 1257/99 του Συμβουλίου «για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (ΕΓΤΠΕ) και για την τροποποίηση και κατάργηση ορισμένων κανονισμών».

γ) καν. 69/01 και 70/01 της Επιτροπής της Ε.Κ για την εφαρμογή των άρθρων 87, 88 της συνθήκης της ΕΚ στις κρατικές ενισχύσεις ήσσονος σημασίας και προς τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις.

3. την οδηγία με αριθ. 75/268

4. την αριθ. 56616/2000 απόφαση των Υπουργών Εθνικής Οικονομίας, Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημ. Έργων και Ανάπτυξης «Καθορισμός τμημάτων της Επικράτειας στα οποία δεν έχουν εφαρμογή τα κίνητρα επιχορήγησης και επιδότησης τόκων καθώς και επιδότησης χρηματοδοτικής μίσθωσης του ν. 2601/98, για τις επενδύσεις ίδρυσης και επέκτασης ξενοδοχειακών εγκαταστάσεων»

5. την αριθ. 451/2001 απόφαση των Υπουργών Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών και Γεωργίας για τα καθεστώτα ενισχύσεων του κοινοτικού πλαισίου στήριξης 2000-2006 για επενδύσεις στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις.

6. την αριθ. Ε(2001)845/06.04.01 απόφαση της Ε.Ε. για την έγκριση του Ε.Π. Αγροτική Ανάπτυξη - Ανασυγκρότηση της Υπαίθρου.

7. την αριθ. Ε(2001)3562/19-11-2001 απόφαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με την οποία εγκρίθηκε το Ε.Π. Κοινοτικής Πρωτοβουλίας LEADER+.

8. τα εγκεκριμένα από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (Π.Ε.Π.).

9. την αριθ. 2647/ΥΠΕΘΟ/538866/ΕΙΔ135/ΕΟΤ19.11.86 απόφαση του Υφυπουργού Εθνικής Οικονομίας «Μέτρα για την ελεγχόμενη τουριστική ανάπτυξη και την αναβάθμιση της τουριστικής προσφοράς περιοχών της Χώρας. Καθορισμός περιοχών ελέγχου τουριστικής ανάπτυξης», όπως τροποποιήθηκε και σήμερα ισχύει.

10. την αριθ. 485/2001 κοινή απόφαση του Πρωθυπουργού και Υπουργού Ανάπτυξης «Ανάθεση αρμοδιοτήτων στους Υφυπουργούς Ανάπτυξης, Αλέξανδρο Καλαφάτη, Χρήστο Θεοδώρου και Δημήτριο Γεωργακόπουλο».

11. το γεγονός ότι από την εφαρμογή της παρούσας δεν προκαλείται δαπάνη σε βάρος του Κρατικού Προϋπολογισμού .

ΑΠΟΦΑΣΙΖΟΥΜΕ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α

Άρθρο 1 Πεδίο εφαρμογής

Παρεμβάσεις Αγροτικού Τουρισμού μπορούν να υλοποιηθούν στο πλαίσιο των ακόλουθων Επιχειρησιακών Προγραμμάτων:

Α. Ε.Π. « Αγροτική Ανάπτυξη και Ανασυγκρότηση της Υπαίθρου» και ειδικότερα στα μέτρα 7.6 «Διαφοροποίηση των γεωργικών δραστηριοτήτων που σχετίζονται με τη γεωργία, για να παρασχεθεί η δυνατότητα δημιουργίας πολλαπλών δραστηριοτήτων και η απόκτηση εναλλακτικών εισοδημάτων» και 7.9 «Ενθάρρυνση τουριστικών και βιοτεχνικών δραστηριοτήτων».

Β. Ε.Π. Κοινοτικής Πρωτοβουλίας LEADER+ και ειδικότερα στο πλαίσιο του μέτρου 1.2 «Ενισχύσεις σε επενδύσεις - Στήριξη στην επιχειρηματικότητα».

Γ. Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα και ειδικότερα στο πλαίσιο των «Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων Ανάπτυξης Αγροτικού Χώρου» και στο Πρόγραμμα «Πολυαπασχόλησης στη γεωργική εκμετάλλευση» σε εφαρμογή του κεφ. ΣΤ' της αριθ. 451/01 ΚΥΑ, όπως αυτή ισχύει κάθε φορά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β Λειτουργικές μορφές και τάξεις τουριστικών καταλυμάτων

Άρθρο 2 Ίδρυση νέων κύριων και μη κύριων ξενοδοχειακών καταλυμάτων

Οι λειτουργικές μορφές και τάξεις νέων τουριστικών καταλυμάτων, που ενισχύονται στα πλαίσια των μέτρων και δράσεων ανάπτυξης Αγροτικού Τουρισμού των προγραμμάτων του Κεφαλαίου Α είναι δυνατόν να είναι οι ακόλουθες:

Α. Παραδοσιακά ή διατηρητέα κτίρια: Πρόκειται για επισκευή, αποκατάσταση παραδοσιακών ή διατηρητέων κτιρίων και μετατροπή τους σε τουριστικά καταλύματα, σε εφαρμογή αρχιτεκτονικής μελέτης, που συντάσσεται σύμφωνα με τα οριζόμενα στο Π.Δ. 33/79 (ΦΕΚ 10/Α/24.01.79) και την αρ. 532249/27.07.94 (ΦΕΚ 616Β/09.08.94) απόφαση του Γενικού Γραμματέα του Ε.Ο.Τ..

Τα ανωτέρω κτίσματα πρέπει να είναι χαρακτηρισμένα ως παραδοσιακά ή διατηρητέα, από τις αρμόδιες κατά τόπους Υπηρεσίες του Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. ή του ΥΠΠΟ.

Β. Ξενοδοχεία κλασσικού τύπου, 5, 4 και 3 αστέρων : Πρόκειται για μορφή ξενοδοχείου που περιλαμβάνει κοινόχρηστους χώρους υποδοχής, παραμονής, εστίασης και αναψυχής πελατών, υπνοδωμάτια, λουτρά και βοηθητικούς χώρους.

Η ίδρυσή τους γίνεται σύμφωνα με τις σχετικές προδιαγραφές που προβλέπονται στο Π.Δ. 43/02 (ΦΕΚ 43/Α/02).

Ο ελάχιστος απαιτούμενος αριθμός δωματίων είναι 10.

Γ. Ξενοδοχεία τύπου MOTEL 4 και 3 αστέρων: Πρόκειται για ξενοδοχεία που περιλαμβάνουν κοινόχρηστους χώρους υποδοχής, παραμονής, εστίασης και αναψυχής πελατών, υπνοδωμάτια με ιδιαίτερα λουτρά και βοηθητικούς χώρους. Τα ξενοδοχεία τύπου MOTEL ιδρύονται, εφόσον η σχετική χρήση επιτρέπεται από τις κείμενες διατάξεις, είτε εκτός σχεδίου αλλά εντός ΖΟΕ είτε εκτός σχεδίου, εκτός οικισμών και γενικά εκτός κατοικημένων περιοχών ή στις παρυφές τέτοιων περιοχών, αλλά απαραίτητως επί οδικών αρτηριών μεγάλης κυκλοφορίας που ενώνουν μεγάλα αστικά ή τουριστικά κέντρα και εμφανίζουν σημαντική κίνηση αυτοκινήτων (εθνικό και επαρχιακό δίκτυο). Η ίδρυσή τους γίνεται σύμφωνα με τις σχετικές προδιαγραφές και διαδικασίες που προβλέπονται στο Π.Δ. 43/02 (ΦΕΚ 43/Α/02).

Ο ελάχιστος απαιτούμενος αριθμός δωματίων είναι 10.

Δ. Ξενοδοχεία τύπου επιπλωμένων διαμερισμάτων 5, 4 και 3 αστέρων: Πρόκειται για ξενοδοχεία, που διαθέτουν κοινόχρηστους χώρους υποδοχής και παραμονής πελατών, βοηθητικούς χώρους και περιλαμβάνουν διαμερίσματα ενός, δύο ή περισσότερων κύριων χώρων με πλήρες λουτρό και μικρό μαγειρείο. Η ίδρυσή τους γίνεται σύμφωνα με τις σχετικές προδιαγραφές και διαδικασίες, που προβλέπονται στο Π.Δ. 43/02 (ΦΕΚ 43/Α/02). Ο ελάχιστος απαιτούμενος αριθμός δωματίων ανέρχεται σε 10.

Ε. Τουριστικές επιπλωμένες επαύλεις και τουριστικές επιπλωμένες κατοικίες: Οι Τουριστικές επιπλωμένες επαύλεις είναι μονώροφες ή διώροφες μονοκατοικίες ενδιαφέρουσας αρχιτεκτονικής μορφής που έχουν ανεξάρτητη και άμεση εξωτερική προσπέλαση, ιδιωτικότητα και παρουσιάζουν αυτοτέλεια οικοπέδου και κτίσματος, όπου ανήκει αποκλειστικά και ο διαμορφωμένος κήπος.

Οι Τουριστικές επιπλωμένες κατοικίες είναι μεμονωμένες ή σε σειρά ή σε συγκρότημα μονώροφες ή διώροφες κατοικίες, που έχουν αυτοτέλεια λειτουργίας, ανεξάρτητη εξωτερική προσπέλαση και ιδιωτικότητα.

Η ίδρυσή τους γίνεται σύμφωνα με τις σχετικές προδιαγραφές και διαδικασίες που προβλέπονται στην αριθ. 530992/87 (ΦΕΚ 557/Β/87) απόφαση του ΕΟΤ.

Ο ελάχιστος απαιτούμενος αριθμός κλινών ανέρχεται σε 10.

ΣΤ. Ενοικιαζόμενα δωμάτια 4 «κλειδιών»:

Πρόκειται για ενοικιαζόμενα δωμάτια σε συγκρότημα μέχρι 10 δωματίων που ιδρύονται με βάση τις προδιαγραφές που ορίζονται στο Π.Δ. 337 (ΦΕΚ 281/Α/28.12.2000).

Ο μέγιστος δυνατός αριθμός δωματίων είναι 10, ενώ ο ελάχιστος απαιτούμενος αριθμός δωματίων είναι 6 με αντίστοιχο αριθμό κλινών 12.

Ζ. Ενοικιαζόμενα επιπλωμένα διαμερίσματα 4 «κλειδιών»: Πρόκειται για ενοικιαζόμενα επιπλωμένα διαμερίσματα σε συγκρότημα μέχρι 20 δωματίων που ιδρύονται με βάση τις προδιαγραφές που ορίζονται στο Π.Δ. 337 (ΦΕΚ 281/Α/28.12.2000).

Ο μέγιστος δυνατός αριθμός δωματίων είναι 20, ενώ ο ελάχιστος απαιτούμενος αριθμός δωματίων είναι 6 με αντίστοιχο αριθμό κλινών 12.

Άρθρο 3 Περιορισμοί στη χωροθέτηση και τις τάξεις τουριστικών καταλυμάτων

Η ίδρυση τουριστικών καταλυμάτων του προηγούμενου άρθρου υπόκειται στους ακόλουθους όρους και περιορισμούς:

α. Η μετατροπή χαρακτηρισμένων παραδοσιακών ή διατηρητέων κτισμάτων σε τουριστικά καταλύματα ενισχύεται κατά προτεραιότητα στις περιοχές εφαρμογής των προγραμμάτων χωρίς κανένα επιπλέον περιορισμό.

β. Για όλες τις λοιπές λειτουργικές μορφές καταλυμάτων του άρθρ. 2 ισχύουν οι περιορισμοί που προβλέπονται στην με αριθ. 2647/ΥΠΕΘΟ /538866/ ΕΙΔ135/ΕΟΤ/19.11.86 (ΦΕΚ 797/86/Β) απόφαση του Υφυπουργού Εθνικής Οικονομίας «Μέτρα για την ελεγχόμενη τουριστική ανάπτυξη και την αναβάθμιση της τουριστικής προσφοράς περιοχών της Χώρας. Καθορισμός περιοχών Ελέγχου Τουριστικής Ανάπτυξης», όπως αυτή τροποποιήθηκε και ισχύει σήμερα.

γ. Σε οικόπεδα ή γήπεδα ευρισκόμενα σε απόσταση μικρότερη των 3 χλμ. από τις ακτές είναι δυνατή η ίδρυση μόνο κυρίων ξενοδοχειακών καταλυμάτων (ξενοδοχεία κλασσικού τύπου, ξενοδοχεία τύπου MOTEL, ξενοδοχεία τύπου επιπλωμένων διαμερισμάτων), τουριστικών επιπλωμένων επαύλεων, τουριστικών επιπλωμένων κατοικιών, καθώς και μετατροπή παραδοσιακών ή διατηρητέων κτιρίων σε καταλύματα.

δ. Σε παραδοσιακούς οικισμούς, εκτός από τη μετατροπή σε κατάλυμα παραδοσιακών ή διατηρητέων κτιρίων, είναι δυνατή η ίδρυση μόνο ξενοδοχείων κλασσικού τύπου και επιπλωμένων διαμερισμάτων, τουριστικών επιπλωμένων επαύλεων και τουριστικών επιπλωμένων κατοικιών λαμβανομένων υπόψη των περιορισμών του εδαφίου β.

ε. Η κατασκευή ενυκλιζομένων επιπλωμένων δωματίων και ενυκλιζομένων επιπλωμένων διαμερισμάτων είναι δυνατή, τηρουμένων σωρευτικά και των περιορισμών των εδαφίων β, γ και δ του παρόντος άρθρου, μόνο σε οικόπεδα που βρίσκονται εντός σχεδίου, εντός οικισμών προϋφιστάμενων του 1923 ή εντός οροθετημένων οικισμών με πληθυσμό κάτω των 2.000 κατοίκων. Τα οικόπεδα αυτά θα πρέπει επί πλέον να βρίσκονται εκτός των περιοχών, που ορίζονται στην ΚΥΑ των Υπουργών Εθνικής Οικονομίας, Ανάπτυξης και ΠΕΧΩΔΕ 56616/2000 (ΦΕΚ 803/Β/00).

Άρθρο 4 Επέκταση κύριων και μη κύριων ξενοδοχειακών καταλυμάτων

Ενισχύεται η επέκταση κύριων και μη κύριων ξενοδοχειακών καταλυμάτων που ήδη λειτουργούν νόμιμα με ειδικό σήμα λειτουργίας, εφόσον ανήκουν στις λειτουργικές μορφές και τάξεις του άρθρου 2 της παρούσας και μόνον υπό τους όρους και περιορισμούς του άρθρου 3.

Άρθρο 5 Ποιοτικός Εκσυγχρονισμός κύριων και μη κύριων ξενοδοχειακών καταλυμάτων

1. -Ενισχύεται ο ποιοτικός εκσυγχρονισμός κύριων και μη κύριων ξενοδοχειακών καταλυμάτων, που ήδη λειτουργούν νόμιμα με ειδικό σήμα λειτουργίας, ανεξαρτήτως λειτουργικής μορφής και τάξης.

2. Η χορήγηση της ενίσχυσης είναι δυνατή, εφόσον, με την ολοκλήρωση των σχετικών έργων, εργασιών και προμηθειών, που συνιστούν τον ποιοτικό εκσυγχρονισμό τα καταλύματα κατατάσσονται σε λειτουργικές μορφές και τάξεις του άρθρου 2 της παρούσας και μόνο. Η δυνατότητα μετατροπής της λειτουργικής μορφής και η δυνατότητα κατά τάξη προαγωγής των καταλυμάτων, που δεν συγκαταλέγονται στο άρθρο 2, βεβαιώνεται από την αρμόδια υπηρεσία του ΕΟΤ ή της οικείας Περιφέρειας, η οποία και εγκρίνει την τροποποιητική αρχιτεκτονική μελέτη για τη μετατροπή της λειτουργικής μορφής ή και την προαγωγή κατά τάξη. Η βεβαίωση της εν λόγω δυνατότητας μετατροπής λειτουργικής μορφής ή και προαγωγής κατά τάξη και η έγκριση της τροποποιητικής αρχιτεκτονικής μελέτης, όπου απαιτείται, αποτελούν προϋπόθεση για την χορήγηση ενίσχυσης των επενδύσεων ποιοτικού εκσυγχρονισμού στα οικεία προγράμματα, εφόσον πρόκειται για καταλύματα, που δεν συγκαταλέγονται στην απαρίθμηση του άρθρ.2 του παρόντος Κεφαλαίου.

Κεφάλαιο Γ'

Άρθρο 6 Λοιπά καταλύματα και άλλες Τουριστικές
Εγκαταστάσεις

1. Ενισχύεται η ίδρυση και επέκταση οργανωμένων τουριστικών κατασκηνώσεων Β' τάξης και άνω, σύμφωνα με τις προδιαγραφές και διαδικασίες που προβλέπονται στην αριθ. 530992/87 (ΦΕΚ 557β/87) απόφαση του ΕΟΤ. Επίσης ενισχύεται ο ποιοτικός εκσυγχρονισμός τέτοιων κατασκηνώσεων, που λειτουργούν νόμιμα με ειδικό σήμα λειτουργίας, ανεξάρτητα από τάξη.

Επενδύσεις ίδρυσης ή επέκτασης οργανωμένων τουριστικών κατασκηνώσεων Β' τάξης μπορούν να υλοποιηθούν σε οικοπέδα - γήπεδα, τα οποία βρίσκονται σε απόσταση μεγαλύτερη των 3 χιλ. από ακτές. Τουριστικές κατασκηνώσεις Α' τάξης μπορούν να υλοποιηθούν οπουδήποτε μπορούν να χωροθετηθούν.

2. Λοιπές τουριστικές εγκαταστάσεις που περιγράφονται στην αριθ. 530992/87 (ΦΕΚ 557/Β/87) απόφαση του ΕΟΤ υλοποιούνται σύμφωνα με τις διατάξεις της απόφασης αυτής και τις λοιπές διατάξεις της εθνικής νομοθεσίας.

Κεφάλαιο Δ'

Άρθρο 7 Νόμιμες
εγκρίσεις και άδειες

Όλες οι ενισχύσεις των προηγούμενων άρθρων του Κεφαλαίου αυτού χορηγούνται υπό τον όρο, ότι έχει προηγηθεί η τήρηση των νόμιμων διαδικασιών και η λήψη των νομίμων αδειών για την ίδρυση, επέκταση και εκσυγχρονισμό των αντίστοιχων καταλυμάτων και λοιπών εγκαταστάσεων από τους αρμόδιους φορείς.

Η παρούσα να δημοσιευθεί στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης.

ΟΥΠΟΥΡΓΟΣ ΓΕΩΡΓΙΑΣ

Ο ΥΦΥΠΟΥΡΓΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΡΥΣ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000085623